

Aynasında Kadın

CEVADÎ AMULÎ

İçindekiler

Açıklama ve teşekkür.. 9

Önsöz.. 11

I. Bölüm

Kur'ân'da Kadın

Giriş 1: Konulu tefsirle tertibi tefsir arasındaki fark.. 39

Giriş 2: Kur'ân yoluyla öğretim. 43

Rasul-i Ekrem'in (s) öğretim yöntemi.. 45

Kur'ân insanın kılavuzudur..... 47

Kur'ân insanların ruhunun öğretmenidir..... 49

İnsanın hakikati ne erkektir, ne de dişi..... 51

Ruh: değerlerin sahibi..... 54

Ruhun bedenın tamamlanmasından sonra yaratılışı... 55

Allah'a dönüşün maddî olmayışı..... 56

İlâhî mekteple, ilhadî mektebin farkı 57

Melekler: ruhtan bir cılve..... 58

Ruh: Kur'ân'ın öğrencisi..... 59

İlâhî kitaplarda müzekkerlik ve müennesliğin etkisizliği.. 60

Kur'ân'ın dili: muhavere kültürünün dili..... 62

Kur'ân'da müzekkerlik ve müennesliğin vurgulandığı yerler...69

Kur'ân'ı deliller (1): Melekler ne erkektir, ne de dişi.. 72

Kur'ân'ı deliller (2): İnsanın yaradılışı ve hilafeti..... 80

Kur'ân'ı deliller (3): İnsanın halifeliliğinin altyapısı..... 93

İnsan: Emanetin taşıyıcısı..... 95

Allah'ın insan ile konuşması. 96

Kur'ân'da örnek kadınlar (1):

Kur'ân'ın kadının şahsiyetine verdiği önem..... 105

Yusuf ve Meryem: iki namus abidesi.. 107

İlâhî dinlerin yerleşmesinde kadının rolü..... 112

Kur'ân'da örnek kadınlar (2):

İnsanın örnek peygamberleri 114

Lut'un karısı ve Nuh'un karısı. 116

Firavunun karısı: mü'min insanların örneği.. 117

Firavunun karısının tevella ve teberrası..... 119

Kur'ân'da Meryem'in özel makamı.... 120

Müfessirlere göre Meryem'in makamına değer biçilmesi.123

Meryem'in siddika oluşu..... 128

Meryem'in Zekeriya'dan üstün olduğu şüphesi....	129
<u>Zekeriya tarafından ayet (alâmet) istenmesinin nedeni..</u>	<u>130</u>
<u>Kur'ân'da örnek kadınlar (3):</u>	
<u>Meleklerin Hz. İbrahim ve eşine müjdesi.</u>	<u>133</u>
<u>Vahiy kültüründe kanının büyüklüğü.</u>	<u>135</u>

II. Bölüm

İrfan'da kadın

<u>İlâhî hilafetin anlamı....</u>	<u>137</u>
<u>İnsan-ı kâmil: Hakkın büyük âyeti.....</u>	<u>138</u>
<u>Miskin: eksik sıfatlardan münezze olan Allah'ın habercisi ..</u>	<u>120</u>
<u>Kadınlar ve ilâhî hilafet makamına ulaşmak..</u>	<u>142</u>
<u>Mead'de erkeklik ve dişiliğin etkisizliği.....</u>	<u>142</u>
<u>Bedenin soyut ruhla ilişkisi..</u>	<u>143</u>
<u>İnsanî ruhun gücü ve Hayber hadisesi.....</u>	<u>145</u>
<u>Kemâlleri kazanma türleri....</u>	<u>146</u>
<u>Kahr ve şiddet sevginin emrindedir.</u>	<u>146</u>
<u>Hak sevgi ve batıl sevgi.....</u>	<u>148</u>
<u>Adalet-i suğra, vüsta ve kübra</u>	<u>151</u>
<u>İlim: amelin başlangıcı</u>	<u>153</u>
<u>Pratik akıl ve teorik akıl.....</u>	<u>154</u>
<u>Kur'ân'da gönlün pratiği ve düşüncenin taarruzlarından örnekler</u>	<u>156</u>
<u>Akıl ve gönlün uyumu</u>	<u>158</u>
<u>İman: kalb ve akim akdi.....</u>	<u>158</u>
<u>Kur'ân ve rivayetlerde gönlün önemi.</u>	<u>160</u>
<u>Kadında kalbî eğilim zerafeti..</u>	<u>162</u>
<u>Yol ile sâlikinin uygunluğu...</u>	<u>165</u>
<u>Kur'ân'a göre gönülle akim ilişkisi.....</u>	<u>166</u>
<u>Hz. İbrahim'in yöntemi.....</u>	<u>167</u>
<u>Eğitim ve öğretimde Lokman Hekim'in uygulama...</u>	<u>168</u>
<u>Selâmet ve salâbet.....</u>	<u>171</u>
<u>İnsanın en başarılı ilerleme yolu.....</u>	<u>172</u>
<u>İlmü'l-Verâsede kadın-erkek arasında fark olmayışı..</u>	<u>173</u>
<u>Kadında gönül selâmetinin gücü.....</u>	<u>174</u>
<u>Rahmet ve gazap melekleri..</u>	<u>175</u>
<u>Kadın: Hakkın şefkat mazharı</u>	<u>177</u>
<u>Hilafet simaları</u>	<u>178</u>
<u>Tekâmüle ulaşmada duanın rolü.....</u>	<u>179</u>
<u>Takva: kemâlin ölçüsü ve mü'minin siperi....</u>	<u>180</u>
<u>Allah'a intisabda hayır ve şerrin farkı...</u>	<u>181</u>
<u>Cehad-ı Ekberde mü'min silahı</u>	<u>182</u>
<u>Aklî ve nefsî korku.....</u>	<u>188</u>
<u>Yararlı ilim.....</u>	<u>189</u>
<u>Kur'ân'da annenin yüksek makamı....</u>	<u>190</u>
<u>Kadının eğitsel görevi..</u>	<u>191</u>
<u>Hamî ve himl arasındaki fark..</u>	<u>194</u>
<u>Allah'ın kadına özgü inayetleri.....</u>	<u>195</u>
<u>Kadının irfanî makamlarından örnekler.....</u>	<u>204</u>
<u>Basralı Rabia Adeviyye.....</u>	<u>207</u>
<u>İsmail'in kızı Rabia.....</u>	<u>209</u>
<u>Abdal ve Evtad kimlerdir?.....</u>	<u>210</u>

III. Bölüm

Burhanda kadın

<u>Burhana göre kadın ve erkek arasında fark olmayışı.</u>	215
<u>Ruhların bedenlerden önce yaratılması.....</u>	218
<u>Ruhun cismaniyetü'l-hudûs oluşu.....</u>	219
<u>Ruhun cismin yaratılmasından sonra varolması.....</u>	221
<u>Cevherî hareket ve ruhun bedenle ilişkisi.....</u>	222
<u>Ruh, insan hakikatinin tamamıdır.....</u>	223
<u>İç ve dış nedenlere göre kadın ile erkeğin farklılığı...</u>	225
<u>Kadın ve erkekte aklî farklılıklar.....</u>	228
<u>Ölüyü taklid konusunda şüpheler.....</u>	232
<u>Ölümünden sonra husûsî ilmin huzurî ilme dönüşümü.</u>	232
<u>Erdemliliğin ölçüsü.....</u>	234
<u>Kur'ân kültüründe sefahat....</u>	235
<u>İnsanın cemali, aklındadır.....</u>	236
<u>Kur'ân kültüründe aklın anlamı.</u>	236
<u>Kur'ân'î kıssaların farklılığı..</u>	238
<u>Kur'ân'da Seb'e melikesinin öyküsü..</u>	240
<u>Kadının düşünsel ve siyasal dehası...</u>	244
<u>Sabikun'un imtiyazının nedeni</u>	245
<u>Kadınlar dinde öndedirler.....</u>	248
<u>Toplum meydanında bulunma zorunluluğu..</u>	249
<u>Kadının siyaset meydanında bulunması.....</u>	251
<u>Emevî yönetimine karşı Hars b. Abdülmuttalib'in kızı..</u>	258
<u>Ümmü Hakim ve Bîşr b. İrta'dan intikam...</u>	261
<u>Sıffîn'in güzel konuşan kadını Ümmü'l-Hayr..</u>	262
<u>Ümmü Halid: Kadınlardan bir muhaddis.....</u>	270
<u>Ümeyye: Savaşçıların dilûsu</u>	271
<u>Ümmü Külsüm ve kadınların hicreti.</u>	272
<u>Şiir ve edebiyatta dahî kadınlar.</u>	273
<u>Şehidperver şair: Hanza</u>	274
<u>Edebiyatçıların Hansa hakkındaki görüşü...</u>	274
<u>Peygamberin söz ve hadislerinin özelliği.....</u>	278

IV. Bölüm

Şüphelerin ve Karşıt Rivayetlerin Çözümü

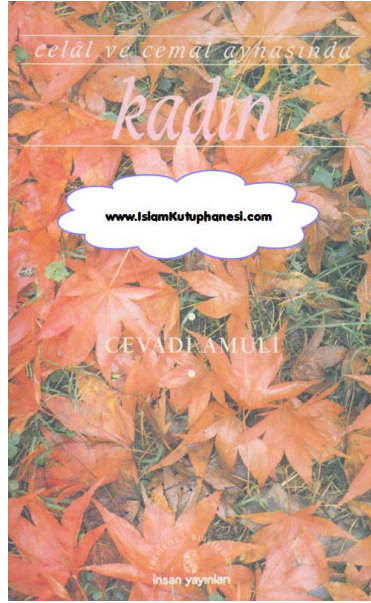
<u>Tabii ölüm ve iradî ölüm.....</u>	284
<u>Hadislerin dilinin muhatapların anlayışına uygunluğu..</u>	284
<u>Kadının imanının eksikliği şüphesi.....</u>	287
<u>Mal sahibi olmak kemal değildir</u>	290
<u>Malı temin etmek ve harcamak</u>	291
<u>Kadının şahitliği ve unutmama.</u>	292
<u>Kadınperestliğin ve dünyaperestliğin yerilmesi.....</u>	293
<u>Dünya ve sâlih mala övgü.....</u>	294
<u>Allah'ın evliyasına özgü sorumluluklar</u>	297
<u>Teklifle şereflenmede kadının önde oluşu...</u>	298
<u>Buluğ ile şereflenme töreni...</u>	299
<u>Buluğ, mükellef olma değil, müşerref olmaktır</u>	299
<u>Kadının reyhane olmasının anlamı.....</u>	300

<u>Bazı tekliflerin kadına mecbur olmayışının nedeni..</u>	300
<u>Kadının vefasızlığı, zatî eksiklik değil, eğitsel bir uyarıdır</u>	302
<u>Kadının yerilmesi konusunda gelen rivayetlerin incelenmesi</u>	303
<u>Kadın ve erkeğin varlık düzeninde bulunmalarının zorunluluğu ..</u>	306
<u>Kist ve adalete dayalı düzen.</u>	307
<u>Kadın ve erkek arasındaki farklılığın sırrı...</u>	308
<u>Erkeğin kadın üzerinde kayyum oluşu.....</u>	309
<u>Kur'ân'da kadının hukuksal ve sosyal büyüklüğü...</u>	313
<u>Batı dünyasında kadın.....</u>	317
<u>Yürütmeye ilgili hususlarda kadın ile erkeğin farkı</u>	324
<u>Kadın ve kadılık meselesi.....</u>	325
<u>Kadın ve cihad meselesi.....</u>	333
<u>Kadın ve hicret</u>	333
<u>İslâm'da kadın ile erkeğin diyetinin farklı oluşunun sırrı.</u>	341
<u>İslâm'da kadın ve erkeğin mirası</u>	343
<u>Ekonomide kadın ve erkeğin bağımsızlığı.....</u>	346
<u>Kadının sesini duymak ve duyurmak.....</u>	358
<u>Hicap, ilâhî haktır.....</u>	361

Celâl ve Cemâl Aynasında Kadın

CEVADÎ AMULÎ

Türkçesi:

EJDER OKUMUŞ

Tarama & Tarih: M.ÇİÇEK
eKitap: M.H.İPEK

www.IslamKutuphanesi.com Ailesi

ABDULLAH CEVADÎ AMULÎ

Fakih ve Ayetullah olan Amulî h. 1312 (1933) yılında Amul şehrinde dünyaya geldi. Babası Amul'un ünlü âlim ve vaizlerindendir.

İlköğretimini tamamladıktan sonra dini eğitim almak amacıyla ilim meclislerine intisap etti. Bu aşamadaki eğitimi onu fıkıh, usûl ve hadis alanında yüksek bir mevkiye getirdi.

Hicri 1330 yılında Tahran'a gitti. Orada dönemin üstadı azamlarından addedilen Şeyh Muhammed Taki El- Amuli'nin yanında kaldı. O'nun aracılığıyla Mervi Medresesinde yüksek ve akli ilimler tedris etti. Bu, 1335 yılına kadar devam etti. Bu aşamada El- Manzume, El-İşarat ve El-Esfar adlı eserleri Ayetullah Şarani, Ayetullah İlahi Kumşei gibi büyük âlimlerden okudu.

Hicri 1335 yılında ilim meclislerinin çoğalmasından dolayı Kum Şehrine gitti. Burada Ayetullah Muhammed Hüseyin Burucerdî'nin yanında kaldı ve 13 yıl Ayetullah Damad'tan fıkıh tahsil etti. İmam Humeyni'nin (k.s) yanında da 7 yıl usul-ü fıkıh okudu. Allame Tabatabai'nin hikmet-i mütealiye, irfan, hadis ve tefsir alanlarındaki özel derslerine katıldı ve O'nun yanında El-Esfar kitabını tamamen okudu.

Amuli'nin elinizdeki eserinden başka *Kur'an'da Hidayet* ve *Kur'an'da Keramet* adlı eserleri de yayınlarımız arasından çıkmıştır.

İNSAN YAYINLARI

insan yayınları: 206
inceleme ve araştırma: 95

özgün adı
zen der a yi ne-i celal ve cemal

celâl ve cemâl aynasında kadın - cevadî amulî
birinci baskı
İstanbul
Eylül 1996

ISBN 975-574-155-0

türkçesi
ejder okumuş

tashih
ejder okumuş

dizgi
Mustafa Yılmaz

İçdüzen

karakalem reklâmıcılık hizmetleri İtd. şti.
(0212) 235 84 81

kapak düzeni
Fuat Fidan

baskı-cilt
eko matbaası

kapak baskısı
Kerem Matbaası

İnsan yayınları
Klodfarer cd. Kùltür ap. 27/5
Divanyolu, İstanbul
Tel: (0212) 516 08 28 – 518 08 78

Açıklama ve Teşekkür

1 Bu kitap, 1989-1990 öğretim yılında Kum'da, Zehra (a) üniversitesinde ders olarak okutulan konuların özetinden oluşmaktadır. Söz konusu üniversitenin öğrencilerini, gerek aklı, gerekse naklı açıdan yüksek düzeyde çaba ve meşguliyetleri olan kız öğrenciler meydana getiriyordu.

2 Fıkıh, tefsir vb. alanlarla ilgili bir takım şüpheleri ortaya koymak ve eleştiriye tâbi tutmak, bu bilgi ve ilim dostlarının yardımıyla mümkün olmuştur. Onlar, kasetten uyarılma ve ilk tashih ve redaksiyon işini yapma zahmetine katlanmayı tam bir samimiyetle kabul buyurmuşlardır. Bu yüzden Zehra üniversitesinin değerli sorumlularına, bu ilim merkezinin hoca ve öğrencilerine içtenlikle teşekkür ediyorum.

3 Önsözde ele alman konuların önemli bir kısmı, davranış, söz, yazma, beğenilen güzel hüner ve marifeti gösterme, hayasızlıktan kaçınarak ve garbzedelikten uzak durarak toplumda sevgi ve şefkat oluşturma gibi hususlarda kadının yüceliğı, İslâmî sîret ve geleneğı çerçevesinde İran İslam Cumhuriyeti Radyo ve Televizyon Kurumunun muhterem sorumluları tarafından düzenlenen bir seminer ürünüydü. Bu tür çalışmaların gelişmesi, kadının konumunun daha da olgunlaşması ve bu çalışmaların başkalarını geliştirip yetiştirmesi umuduyla, katlandıkları kusursuz zahmetlerinden dolayı onlara içtenlikle müteşekkîr olduğumu belirtmek istiyorum.

4 Önsözün diğér bir bölümü ise *Kadınların Sorunlarını İnceleme Merkezinin* (Merkez-i Mütâleat-i Mesail-i Zenân) değerli sorumlusunun arz ettiğı bir kaç bilimsel soruya cevaptan oluşmaktaydı. Bu cevap, yüksek Kur'ânî bilgi ve hikmetleri içerdigi için, ele alman konular içinde bağımsız bir yer elde etmiştir. Bu vesileyle kadının celal ve cemal marifeti konusunda araştırma yapan söz konusu merkezin temsilcilerinin mutluluğunu dileyerek güzel ve yoğun

çabalarından dolayı onlara teşekkürü bir borç biliyorum.

5 Son tashih, redaksiyon ve bilgince okuyup inceleme işi, Zehra (a) üniversitesinin saygıdeğer hocalarından *Hüccetülislam Mahmut Latifi Bey*in uhdesindeydi. Umarım, *Latifi Bey*, işinde isabet eder ve evrenin Rabbi katında mükâfatlandırılır.

6 Bu eserin tashih edilmiş, sanatkarane basımını, *Reca Kültür Yayın Merkezi* (Merkez-i Neşr-i Ferhengiy-i Reca) üstlenmiştir. Bu yüzden sağlam ve içten bir yakarıyla söz konusu merkezin iyilik, başarı, kurtuluş ve selametini diliyorum.

CEVADÎ AMULÎ

ÖNSÖZ

AHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH'IN ADIYLA ve O'ndan yardım R dileyerek: *"Kadınların akılları cemâllerinde, erkeklerin cemâlleri ise akıllarındadır."*

Her varlık, İlahî isimlerden bir ismin dışı vurumudur. Çünkü Allah'ın zatî sıfatlarından değil de fiilî sıfatlarından olan yaratma, yaratıcının, çeşitli yaratıkların çehresinde tecelli etmesinden ibarettir. Nitekim Hz. *Emirü'l-müminin (a)* şöyle buyurmaktadır: *"Yarattıklarına yarattıklarıyla tecelli eden Allah'a hamdolsun."*¹ Tecelli, Kur'ân ve Ehl-i Beytin zikrettiği, tedbirli, uzağı gören ve derin düşünen salikleri kendisine cezbeden en güzel kavramlardan biridir. Çünkü salık, araştırmacı düşünürün yaptığından çok akıllı, bilgin kimsenin hedeflediği işaretten hoşlanır. O hiç bir zaman Hak semtinin (kûy) kervanının çan sesini duymakla yetinmez, ayrıca ilimden ayn'a, kulaktan kulağa geçmek için çabalar.

Hakkın tecellisi, şüphe gibi çeşitli makam ve aşamalarda kendini gösterir. Onlardan bir kısmı, sağlam, sabit ve kendini dimdik tutan dağın parçalanmasıyla ortaya çıkar:

"Rabbi dağa tecelli edince, onu paramparça etti, Musa da bayıllarak yere düştü."(7/Araf, 143)

Bir kısmı ise aciz ve zavallı kimselerin ayağa kalkma makamlarıdır. Bu makam, onları zilletin en aşağı noktasından izzet ve onurun en üst noktasına ulaştırır; nitekim mustaz'afların yükselip müstekbirlerin alçalması,² bu şekilde olmaktadır.

Tecelli derecelerinde görülen şüphe, zuhur mertebeleriyle ilgilidir, irfan da, aşkın hikmetin, üzerine bina edilerek düzenlendiği varlık (vücut) mertebeleriyle değil, zuhur mertebeleriyle sağlanır. Çünkü bütün durumlarıyla yaratılış âlemi, kendisinin, varlık temelinde payı bulunup eşsiz olan ilahının benzeri olması durumuna göre çok az bir öneme sahiptir. Dolayısıyla onun şiddet ve zaafı, varlık aşamalarında değil, zuhur aşamalarındadır.

Hakkın tecellisi, bazen ölümle kendini gösterir, bazen yaşamla, hem ölüm meleği, hem de yaşam meleği Allah'ın tecellisidir: Biri canlılara can verme esnasında ortaya çıkar, diğeri ise onlardan can alma esnasında. Bu nedenle Hz. imam Seccad (a), insan ruhunun Hz. Azrail tarafından kabzolanması olayını, ölüm meleğinin gayb perdelerinden tecelli etmesi şeklinde yorumlayarak şöyle buyurmaktadır: "... Ölüm meleği, onu kabzetmek için gayb perdelerinden tecelli etti."³ Hakkın, insanı bu yolla öldürmesi, O'nun tecellisidir. Kuşkusuz diriltmesi de bir başka tecellisidir.

İmkân âlemi konusunda en uygun tabir, alamet ve işaret anlamında ayettir. Ayet, zengin ve güçlü Kur'ân kültürü içermektedir. Her mümkün varlık, zat, sıfat ve fiiliyle tamamen nişansız olan Allah'ın işareti olduğu için kendinden bir şeye sahip değildir. Aksi takdirde ayet değil, perde/örtü olurdu. Çünkü hiçbir bağımsız şey, kendi dışındakini göstermez. Kaldı ki bağımsızlık zannî düşüncesi de şehadet (şühûd) perdesi olup Mütecelli olan Allah'ı görmeye müsaade etmez. Hâlbuki hangi yöne bakılsa Allah'ın feyz çehresi açık olarak görülür:

"Her nereye dönerseniz, Allah'ın yüzü orasıdır." (2/Bakara, 115.)

Fakat bencillik veya özverilik zannının perdesi altında hareket eden kuruntulu ve kibirli insan, Hakkı görmekten mahrum olur.

Allah, bileşik olmayan/saf hakikat olduğu ve kesretten (çokluk) uzak bulunduğu için O'nun zatî sıfatları, zatının aynısıdır. O'nun sıfatları ve zatı birdir. Dolayısıyla O'nun güzel isimlerinin (Esma-i Hüсна) hepsi, bir ve tek zatın ayetidir. Yani her isim, bütün zatî, vasfî (sıfatsal) ve fiilî kemalleri içermektedir. İlahî isimlerin farklılığı, kuşatıcı ve kuşatılır olmaktan ve diğer sınıflandırmalardan öte sadece kemallerin açığa çıkması ve gizli olmasında kendini göstermektedir. Her isim, ilahî isimlerin tamamını kapsamakta ve yansıtmaktadır, fakat kemallerin açık ve gizli oluşunda isimler arasında farklılık vardır. Dolayısıyla söz konusu kemaller, bilfiil her isimde zuhur etmese de, her ismin mazharı, [ayeti-görüngüsü] diğer isimlerin kemallerine sahiptir.

İlahî isimlerden olan celâl ve cemâl'in çeşitli görüntü ve yansımaları vardır. Fakat Hakkın celâli, cemalinde, cemâli de celâlinde gizli olduğu için, ilahî celâlin mazharı olan şey, kendi içinde Hakkın

cemâline, Allah'ın cemâlinin mazharı olan şey de kendi içinde ilahî celâle sahip olacaktır, cemâlin celâl elbisesinde gizlenmesi konusunda, kısas ve savunma ayetlerinden açık örnekler çıkarılabilir. Yani celâl'in görüngülerinden ve özel ordularından sayılan kısas, idam, öldürme, kan dökme, kahr, intikam, öfke, otorite, hegomanya, istila, galibiyet/zafer gibi hüküm ve hususlar, *cemâl'in* görüngülerinden ve özel askerlerinden sayılan diriltme, kanı koruma, sevgi, dostluk, şifa, memnuniyet gibi hususları içerisinde taşımaktadır. Nitekim celâl ve cemâl sahibi Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey temiz akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır..."
(2/Bakara, 179.)

Yani bu açık idam, kendi içinde diriltmeyi (ihya) taşımakta ve başkalarının zalimce öldürülmelerine engel olmaktadır. Bireysel ölüm, toplumu, sosyal yaşamı temin etmektedir. Bu etkisi çabuk geçen eziş/yok ediş, sürekli bir sevgi ve dostluğu beraberinde getirmektedir. Nitekim yabancıların saldırılarına karşı kutsal savunuyu ve savaş hakkında Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'a ve Rasûlüne icabet edin..."(8/Enfal, 24)

Bu ayet, savaş ve savunma ayetlerinin siyakında nazil olmuştur. Ayet, Allah yolunda ölümü yok oluş olarak bilip cihad etmeyi ve savunmayı zeval zanneden kimselerin kuruntusunu ortadan kaldırmak için sözlü senet niteliği taşımaktadır. Ayetin içerdiği anlamın özü şudur: Zora, baskıya karşı savaş, eziyet ve despotluğa başkaldırı, batılla savaşa çıkma gibi durumlar, her ne kadar ilahî celâlin işaret ve görüngüleri olsalar da hak ile barış, adalet karşısında teslimiyet, kendisinin ve başkalarının hayatını emniyete almak gibi Allah'ın cemâlinin görüngülerinden olan hususları bünyelerinde barındırmaktadırlar. Elbette semavî hüküm ve emirlerin hepsi, hayat kazandırır; dolayısıyla cihad ve savunmaya özgü bir hayat kazandırma yoktur. Fakat söz konusu ayet, batılla savaş, hak yolunda fedakârlık ve infak hakkında nazil olmuştur. Allah, savaş için güç seferberliği istemekte ve savunma tellallarının davetini kabul etmenin, insanların hayatlarını sağlama alacağını söylemektedir. Nitekim Allah, bir başka ayette, kıyam, cihad, gayret, mücadele, zulümle savaş sahnesine çıkma gibi durumlardan sonra yüce şahadet makamına erişme konusunda şöyle buyurmaktadır:

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanmayın. Hayır, onlar, Rableri katında diridirler, rızıklanmaktadırlar." (3/Al-i İmran, 169)

Görüldüğü gibi Allah'ın celâl alameti/mazharı olan savunma, hem bireysel ve toplumsal yaşamı temin eden, hem de sağlam dünya ve ahiret hayatına kefil olan faktördür. İşte bu, cemâlin celâl elbisesinde

gözlenmesi, celâl elbisesinin, cemâlin merkezî çekirdeğini içermesidir.

Dikkat etmek gerekir ki, kahr/şiddet ve sevgi/dostluğun uyumluluğu, celâl ve cemâlin uyumluluğu, kısas ve savunma gibi anılan meselelere özgü değildir. Aksine bu, bütün şeriatta saklıdır ve şeriatın tüm durumlarında görülür. Öyle ki her sevgi nefrette, her iştihak usançta gizlidir. Bu yüzden şöyle buyrulmaktadır:

"Savaş, hoşunuza gitmediği halde üzerinize yazıldı. Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır..." (2/Bakara, 216.)

Yani zahiren şer sayılan ve nefretin/kötülüğün mayası olan savaş, kendi içinde iyiliği taşımaktadır ve sizin sevginizin temeli olacaktır. Ailevî meselelerde de bazı ahlakî musibetlere tahammül, görünüşte şer sayılabilir; ancak aileyi sağlam temellere oturtma ve nesli muhafaza etme gibi sayısız hayrı kendi içinde taşımaktadır. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

"... Belki bir şey hoşunuza gitmez, ama Allah onda çok hayır kılar." (4/Nisa, 19)

Özetle ilahî teklif, külfet, sıkıntı ve eziyeti beraberinde getirirse ve Allah'ın celâlinin göstergesi olsa da aslında Allah'ın cemâlinin ayeti olan şereflelendirmeden başka bir şey değildir. Bunun için her mükellef müşerref olacak, şereflenecektir. İlahî desturlara uymanın getirdiği bu geçici külfet, zorluk ve zahmet, ebedî şerefi hediye edecektir. Bundan öte Kur'ân-ı Kerim, abdest, gusül ve teyemmüm gibi buyruklardan sonra *"Allah, sizi temizlemek istiyor"* buyurmaktadır. Yani, bu zahirî teklif, gönlün cemâlini temin eden manevî temizliği getirmektedir:

"... Allah, size güçlük çıkarmak istemez, ama sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimeti tamamlamak ister. Umulur ki şükredersiniz" (5/Maide, 6)

Aynı şekilde zekât, zahiren malın eksilmesinin kaynağıdır. Fakat zekâtın içine büyüme ve artma gibi özellikler yerleştirilmiştir:

"Allah faizi yok eder de sadakaları arttırır..." (2/Bakara, 276), "...Ama Allah'ın yüzünü (rızasını) isteyerek vermekte olduğunuz zekat ise, işte (sevap ve gelirlerini) kat kat arttıranlar onlardır." (30/Rum, 39.)

Cemâlin celâl elbisesi altında gizlenmesinin delili, cennetin, zorluk, sıkıntı, ıstırap ve zahmetlerin, seyr u sülûkun güçlüklerinin; küçük, orta ve büyük cihaddaki sabır ve tahammülün içinde yer almış olmasıdır: *Huffe-ti'l-cenne bi'l mekarih*. celâl de bazı cemâllerin içinde gizlenmiştir: *Huffeti'n-nar bi's-şehevat*. Çünkü şehvet, lezzet, zevk, sevinç, eğlence vb. hususlar, cemâlin görüngüleridir ve eğer ıslah edilmez, iyi yöne

kanalize edilmez ve helal sınırını aşarlar, hayvanı yönde öne çıkarılırsa, içlerinde Allah'ın kahrını barındırdıklarından celâlle karşı karşıya kalınır.

Cemâlin celâl çehresine bürünmesinin en iyi örneği, sevginin kahr elbisesinde gözlenmesinin en önemli delili, cehennem ve diğer elem verici azapların durumunu açıklayan ayetlerdir. Nitekim Allah'ın özel nimetlerini zikretmek için inen, defalarca tüm mükelleflerden itiraf isteyen ve her türlü yalanlama yolunu onlara kapatan Rahman suresinde, cehennem ve onun eritici alevleri, özel ilahî nimetler olarak bildirilerek herkesten, yalanlamalarının (tekzib) reva olmadığına, cehennem azabının varlığının ve nimet oluşunun yalan sayılamayacağına dair ikrar alınmaktadır:

"İşte bu, suçlu-günahkârların kendisini yalanlamakta oldukları cehennemdir. Onlar, kendisiyle alabildiğine kaynar hâle getirilmiş su arasında dönüp dolaşırlar." (55/Rum, 43-44)

Cehennem azabı, celâlle cemâlin uyumluluğunu ve bütünlüğünü gösterdiği gibi isti'sal [toptan-kökünü kurutarak yok etme], tedmir [kökünü kazıyarak ortadan kaldırma] vb. dünya azapları da kahr ve sevginin, ceza/eziyet ile nimetin bütünlüğünü göstermektedir. Nitekim ayetlerde şöyle buyrulmaktadır:

"Doğrusu şî'ra (yıldız Onun Rabbi de O'dur. Doğrusu, önce gelen Ad (halkı)ı da o yıkıma uğrattı. Semud'u da. Böylelikle (o halklardan kimseyi) bırakmadı. Daha önce Nuh kavmini de. Çünkü onlar daha zalim ve daha azgındılar. (Lut kavminin) altı üstüne gelen şehirlerini de yerin dibine geçirdi. Böylece ona (o topluma) sardırıldığını sardırıldı. Öyleyse Rabbinin hangi nimetlerinden kuşkuya düşmekteisin." (53/Necm, 49-55)

Görüldüğü gibi ayetler, azgınların (tağutların) altüst olmasını, tuğyan ve haddi aşma düzeninin yok edilmesini ilahî nimetlerden sayarak bu konuda hiç bir şüpheyi reva görmemektedir. Gerçi Allah'ın nimetlerini inkâr etmenin ve onlara nankörlük etmenin, anılan kavimlerin cezası gibi bir cezası vardır. Fakat yukarıdaki ayetlerin zahirinden anlaşıldığına göre zulüm düzeni ve toplumunu yok etmek, mahrum ve zavallılara ilahî sevgi ve şefkate dayanmaktadır. Yani o sevgi ve cemâl, kahr ve celâl elbisesinde zuhur etmiştir. Mahrumların yükselişi, sabır ve tahammül kevserinin, *batâr* [nimet ve refahtan şımarma] ve eşlerin [aşırı sevinçten şımarıp kibre kapılmak] *tekasürüne* galip gelmesi için müstekbirlerin düşüşüyle içice geçmiştir.

Kahr ve sevginin bu içiçeliği, her varlıkta, o varlığın varlık alanıyla doğru orantılı olarak kendini gösterir. Yani içiçelik, soyut varlıklarda, yetkin varlıklardan, yetkin varlıklarda da eksik varlıklardan daha güçlü-

dür, hepsinin üstünde olan Allah'ın en kutsal zatında ise tam mükemmelliğe erişir.

Kesretin varlık alanının ve maddenin bölgesinin toplumsal olarak zuhuru, az olduğu için, bu bölgede cemâl ve celâl vasfının birlik ve uyumluluğu, duyumsanmaz, aksine bazen sevgisiz kahrın göstergesi, bazen de kahırsız sevginin yansıması olarak görülür. Fakat hâkimlerin delil ve irfanı, duyu üzerinedir. Onlar, duyu ve duyumsamanın eksikliğini, kavramsal çözümleme veya şuhudî tazimle telafi ederler. Çünkü bir şeyin, Hak Teâlâ'nın ayeti olup da O'nun tüm niteliklerini göstermemesi mümkün değildir. Elbette ayet olma ve nitelik gösterme biçimi yönünden onlar (ayetler) arasında farklılık vardır, İnsan-ı kâmil, bütün mümkün kemallere sahip olmak yönünden tüm isimlerin görüngüsü olduğu için bu birlik ve bütünlüğü, diğer varlıklardan daha iyi gösterir. Bu yüzden, *Rasul-i Ekrem (s)*, Uhud savaşı esnasında onca eziyet, cefa ve ıstırap çekmesine rağmen, müşriklere beddua önerisini reddederek şöyle buyurmuştur:

"Ben, lanetleyici olarak gönderilmedim. Aksine davetçi ve rahmet olarak gönderildim. Allah'ım! Kavmime hidayet ver. Çünkü onlar bilmiyorlar."

Kur'an, kahr ile sevginin bu içiçeliğini güzel ayrılık (hicr-i cemil) olarak isimlendiriyor. Hz. Muhammed'e hicr-i cemil emredilmişti:

"Onların demelerine karşı sen sabret ve onlardan güzel bir ayrılma (hicr-i cemil) tarzıyla kopup ayrıl." (73/Müzzemmil, 10.)

Aynı şekilde Peygamberin (s), ilahî buyruk karşısındaki asıl görevi sabr-ı cemildir:

"Şu hâlde güzel bir sabırla (sabr-ı cemil) sabret." (70/Mearic, 5.)

Bu mutlu birlikteliğin açık bir şeklim, Yusuf'un (a) hicranına ve çocuklarının sevgisizliğine mübtela olan Ya'kub'un (a) kıssasında görmek mümkündür. Nitekim Kur'an şöyle buyuruyor:

"... Hayır dedi. Nefsiniz, sizi yanıltıp (böyle) bir işe sürüklemiş. Bundan sonra (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin bu düzüp uydurduklarınıza karşı (kendisinden) yardım istenecek olan Allah'tır." (12/Yusuf, 18.)

İnsan-ı kâmilin kapasitesi, bu iki seçkin sıfatın birlik ve bütünlüğüne sahip olup küllî ve cüzî meselelerde onların dengesini koruyabilecek güçtedir. Bu nedenle siyasî ve askerî meselelerde Resul-i Ekrem'in (s) kahr celâli, sevgi cemâliyle karışmıştı. Kültürel konularda da ikisi içiçeydi:

"Biz, gökleri, yeri ve her ikisinin arasındakilerini hakkın dışında (herhangi bir amaçla) yaratmadık. Hiç şüphesiz o saat de yaklaşarak gelmektedir, öyleyse (onlara karşı) güzel davranışlarla davran." (15/Hicr, 85)

O, cüzî ailesel meselelerde de celâlle cemâlin ilişkisini korumaktadır. Nitekim şu ayet buna işaret etmektedir.

"Ey Peygamber, eşlerine söyle: 'Eğer siz dünya hayatını ve onun süslü-çekicüîğini istiyorsanız, gelin sizi yararlandırayım ve güzel bir salma tarzıyla sizi salıvereyim.'" (33/ Ahzab, 28.)

İnsan-ı kâmil'in ahlakının özü, Kur'ân-ı Kerim'dir. Her ikisi de yüce bir makamdan tecelli etmiştir. Şu farkla ki biri gönderilmiş (mürsel), diğeri ise indirilmiş (münzel)dir. İndirilmiş olan Kur'ân, diğerrinin (peygamberin) sahipliğinde indirilmiştir. Yani Kur'ân, insan-ı kâmilin maiyyetinde nazil olmuştur, insan-ı kâmil, Kur'ân'ın maiyyetinde gönderilerek risalet bulmuş değil:

"... O'nunla birlikte indirilen nuru izleyenler..." (7/Araf, 157)

Ayeti buna işaret etmektedir. Bu nedenle Kur'ân da ilahi cemâl ve celâle sahip olup kahr ve sevgiyi bütünleştirmiştir. Nitekim Allah, Kur'ân'ı hem şifa veren ve dertleri gideren bir ilaç olarak tanıtmakta, hem de dert getirici, hasar ve zarara sokucu etken olarak tanımlamaktadır:

"Kur'ân'dan müminler için şifa ve rahmet olan şeyleri indirmekteyiz. Oysa o, zalimlere kayıplardan başkasını arttırmaz." (17/ İsra, 82.)

Kuşkusuz Kur'ân'ın şifa ve rahmet oluşu bir açıdan, zarar vermesi ve mahvetmesi ise başka bir açıdandır. Aynı şekilde hidayet vermesi bir açıdan, saptırması ise bir başka açıdandır.

"(Oysa Allah) onunla birçoğunu saptırır, birçoğunu da hidayete ulaştırır. O, bununla ancak fasıkları saptırır." (2/Bakara, 26.)

Ayetlere dikkatlice bakıldığında mesele anlaşılacaktır. Her iki ayette belirtilen vasfa verilen hükmün nedeni, o vasfın hastalığı olarak gösterilmektedir. Yani birinci ayette zulüm vasfı, ikinci ayette ise fisk sıfatı, zalim ve fasıkın bir hasta gibi ele alındığını göstermektedir. Bu hastanın sinir sisteminde felaket meydana gelmiştir, dolayısıyla taze sulu ve tatlı meyveyi hazmedememektedir. Kendisine taze meyve sunulduğunda, kabul etmek yerine tepki göstermektedir. Bunun için onun hastalığı artmaktadır. Yoksa hastalık bizzat Kur'ân'dan kaynaklanmamaktadır. Aynı şekilde dalalet ve hüsrân da, Kur'ân'ın selbî sıfatlarından olup O'nun kutsal sahasından uzaktır. Fakat Allah'ın kahr

göstergesi olan bu geçici saptırma (idlal) ve ikincil hüsrân, o ilk, devamlı, zatî ve aslî hidayetle ve de o devamlı şifa ile uyumlu olacaktır.

Kur'ân'ı Kerim'e göre yaratılış, cemâl ve güzellikle mezcolmuştur, hem nefsî güzellik ve cemâlle, hem de göreceli güzellik ve cemâlle: İster somut varlıklar alanında, isterse soyut ve manevî varlıklar alanında. Fakat gerek maddî, gerekse soyut olan her varlığın nefsi güzellik ve cemâli haddizatında iki ayetten çıkarılmaktadır: Birincisi,

"Allah, her şeyin yaratıcısıdır." (39/Zümer, 62)

Ayetidir. Bu ayet, Allah'tan başka her şeyin, Zat-i Akdes-i İlâh'ın (Allah'ın en mukaddes zatının) yarattığı olduğuna delalet eder. Bu yaratık, ister soyut, isterse somut, ister zatlardan, isterse sıfatlardan olsun fark etmez. İkincisi ise

"Ki O, yarattığı her şeyi en güzel yapandır..." (32/Secde, 7)

Ayetidir. Bu ayet de, Allah'ın, yarattığı her şeyi, güzel (cemâl sahibi) yarattığına, varlıkların varlıksal konum bakımından hiç bir nefsi kusur ve noksanlarının bulunmayacağına delalet etmektedir. Bu kusursuzluk ve noksansızlık, ister madde, isterse mana alanında, ister eşyanın zatları, isterse nitelikleri açısından olsun, fark etmez.

Ancak bazı varlıkların diğer bazı varlıklara oranla göreceli güzellik ve cemâli, bir kaç hususu incelemekle ortaya çıkarılabilir. Bu hususlardan biri,

"Şüphesiz biz, yeryüzü üzerindeki şeyleri ona bir süs kıldık..." (18/Kehf, 7)

Ayetidir. Ayet şunu demek istemektedir: Biz yeryüzünde bulunan şeyleri, doğal açılardan yeryüzünün süsü kılarak, yer küresini onunla süsledik. Diğerleri ise

"Hiç şüphesiz biz dünya göğünü çekici bir süsle, yıldızlarla süsleyip donattık. " (37/Saffat, 6)

Ayetidir. Bu ayetlerden, maddî varlıkların birbirine oranla göreceli cemâl ve ziynetleri anlaşılmaktadır.

"... Allah, size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsleyip çekici kıldı ve size küfrü, fışkı ve isyanı çirkin gösterdi..." (49/Hucurat, 7)

Ayetinden ise Allah'ın imanı, gönüllere sevdirdiği, insanların gönül süsü yaptığı ortaya çıkmaktadır. İnsan ruhu, maddî değil soyut olduğu gibi iman da maddî değil, manevî bir şeydir, bu manevî şey, yani iman, o soyut şeyin, yani insan ruhunun/gönlünün güzelliği ve cemâli olmuştur. Elbette tekvini güzelliğin göreceliden farklı oluşu ve rahmanı

cemâlin şeytanî süsten ayrı oluşu, Kur'ân'ı Kerim'de geniş bir şekilde açıklanmıştır.

Cemâlin maddî ve manevî olarak sınıflandırılması hususu, Kur'ân'ı Kerim'de yer aldığı gibi velayet sahiplerinin, Kur'ân'ın asil dostlarının ve müfessirlerinin sözlerinde de yer almaktadır. Nitekim Hz. Emirü'l-mü'minin Ali (a)'nin sözlerinde de aynı konu ele alınmıştır:

"Dış güzellik (cemâl), şekil güzelliğidir. İç güzellik ise ruh ve mahiyet güzelliğidir,"⁴ "Niyetin güzelliği, insanın iç dünyasının güzelliği (cemâli) dir."⁵

Kur'ân dilinde ve Ehl-i Beyt'in sözlerinde, cemâle ve güzel (cemil) işe teşvik vardır. Nitekim Allah, hayvancılığın ekonomik yararlarından söz ederken onun cemâlinden faydalanmaya işaret; ederek şöyle buyurmaktadır:

"Akşamları getirir, sabahları götürürken onlarda sizin için bir güzellik (cemâl) vardır." (16/Nahl, 6.)

Yani koyunları, akşamleyin otlaktan getirme ve sabahleyin otlağa götürmede sizin için bir güzellik bulunmaktadır.

Hz. Ali'nin sözlerinde de takva sahibi insanların, ibadette huşu içinde oldukları, yoksulluk ve ihtiyaç hâlinde ise güzelleştikleri belirtilmiştir.⁶ Hz. Ali, Kumeyl'e öğüdünde şöyle buyurmuştur:

"İlmin marifeti, kendisine itaat edilen dindir. İnsan, onunla hayatında itaati elde ederken vefatından sonra güzel sözler kazanır ve güzel bir efsane olur."⁷, "Güzelleşmek ve süslenmek, mü'minlerin ahlakındandır."⁸

İmanlı kimselerin niteliklerinden olan bu süslenip güzelleşme, cemâlin her iki kısmını da kapsamına alacaktır, gerçi manevî güzelliğe (cemâl) göre daha fazla içeriği vardır. Bu yüzden Hz. Ali (a) oğlu Hz. Hasan'a (a) şöyle buyurmuştur:

"... İsteğin, güzelliği (cemâli) senin için baki kalan ve vebali senden uzaklaşan şey olsun. Mal senin için baki kalmaz, sen de onun için baki kalmazsın."⁹

Şu hâlde insanın cemâli (güzelliği), bu marifet ve faziletlerde olacaktır.

Anılan hususlarda kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Çünkü onların hepsinin odak noktası, insandır. Erkeklik ve kadınlık özelliğinin, gerçekte insan ve iman gibi hususlar söz konusu olduğunda bir etkisi

yoktur. Hz. Ali'nin *"Kadınların akılları güzelliklerinde, erkeklerin güzellikleri ise akıllarındadır."* hadis-i şerifinden niteliksel bir anlam değil, buyruksal bir anlam çıkarılabilir. Yani hadis-i şerif, iki tür insan nitелеmek amacı gütmemektedir. Bu sözden hareketle "kadının akı, güzelliğinde toplanır, bunun da kötü ve kınanacak yönü vardır. Fakat erkeğin güzelliği, aklında toplanır, bunun da övülecek yönü vardır" gibi bir sonuca varılamaz. Aksine onun anlamının mesaj ve buyruk verici bir içeriği vardır. Yani erkek, insanî ve aklî düşüncesi içerisinde sanatını ve maharetini göstermekle görevli olduğu ve gösterebileceği gibi kadın da insanî akıl ve düşüncesini, söz, davranış, karşılıklı konuşma, karşılaşma ve sosyal ilişkisinin güzelliği içerisinde ortaya getirmekle görevlidir ve ortaya da getirebilir. Sözgelimi kadın, Hz. İbrahim'in eşinin kutsallık ve temizliğini, onun meleklerle karşılaşma şeklini, annelik müjdesini duyma tarzını, şaşkınlık hâlini ve nazıkçe tepki göstermesi olayını açıklayan ayetleri gündeme getirebilmelidir.

"Böylece karısı çığlıklar kopararak geldi ve yüzüne vurarak: "kısır, yaşlı bir kadın (mı doğum yapacaktı)? dedi." (51/Zariyat, 29.) "Ka da ayaktaydı, bunun üzerine güldü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın arkasından da Yakub'u müjdeledik." (11/Hud, 71)

Ayetlerin açıklaması kitabın metni içerisinde yapılmıştır. Aynen aklî nadideler gibi olan bu sanat nadideleri, hiç bir zaman sanatkâr ve marifetli erkekler için kolay olmayacaktır. Nitekim okumuş, eğitim görmüş, şahadet ve fedakârlık marifetlerinin bilincinde olan bir kadın, sevgili anne rolünde çocuğunu cihada teşvik eder ve uğurlarken nadide aklını, zarif sanat elbisesinde gösterme veya savaş meydanından galip olarak dönmüş yorulmak bilmez savaşçı çocuğunu karşılarken ağır aklî düşüncesini şevk, umut, beklenti vb. güzelliğinin elbisesi içerisinde ortaya koyma gücüne sahiptir. Becerikli/sanatkâr erkeklerin de zarif sanat ve becerileri, nadide aklın elbisesi içerisinde gösterme güçleri vardır.

Özetle kadın, hikmet nadidelerini sanat/beceri zarafetlerinde göstermeli, erkek de sanat/beceri zarafetlerini hikmet nadidelerinde göstermelidirler. Yani kadının celâli cemâlinde saklıdır. Erkeğin cemâli ise celâlinde tecelli eder. Bu iş bölümü, kadın için bir alçalma/kınanma olmadığı gibi erkek için de bir övgü değil, aksine onlardan her biri için pratik bir kılavuz ve emirdir. Herkes kendi özel işini yapmakla görevlidir; kendine özgü emri yerine getirmesi durumunda övgüye layık, getirmemesi durumunda ise kınanmaya müstahak olacaktır. Kadınlı erkeğin farkı, doğru düşünceleri gösterme tarzında ortaya çıkar. Yoksa kadın da erkek gibi ilim ve bilgileri alma/öğrenme liyakatine sahip olup bu liyakatini göstermesi durumunda kadına takdir ve övgü gerekir. Erkek de, zarif sanat ve becerileri gösterme liyakatine sahip olup bu liyakatini ortaya koyması durumunda erkek için övgü ve takdir gereklidir.

Şu noktaya dikkat etmek yararlı olacaktır: Kadın sınıfı için zikrolunan hüküm ve nitelermeler, iki kısımdır: Birincisi, kadın olmakla ilgili hususlardır. Bu hususlar, çağlar boyunca bir farklılığa uğramamışlardır; örtünün, iffetin, ibadet boyutlu ve ibadet boyutu olmayan yüzlerce hükmün gerekliliği gibi. Bunlar kadına özgüdür ve hiçbir zaman değişmezler. Kadınların ortak yönü noktasında da kadın bireyler arasında hiçbir fark yoktur. İkincisi ise kadın olmakla ilgili değil, aksine kadının eğitim şekli ve yetiştirme ortamıyla ilgilidir. Eğer kadınlar, doğru bir öğretim ve yoğun bir eğitim ışığında yetişir, erkekler gibi düşünceye yönelirse, erkeklerden bir farkları yoktur. Bazen bir farklılık bulunursa, bu, erkeklerin kendi aralarında görülen bir farklılık gibidir. Sözgelimi eğer yetenekli kadınlar, ilim havzaları ve üniversitelere girseler, erkek öğrenciler gibi ilahî marifetleri ve ilimleri öğrenmekle meşgul olsalar, dünya görüşü, insanı tanıma, dünyayı tanıma, ahireti tanıma ve diğer İslâmî meseleler bakımından öğrencilerle ortak derslerde tam bir bilgi ve bilinç elde etseler ve onların dinsel öğretim ve tebliğ şekilleri, din adamlarınıninki gibi olsa -ki bir grup kadın, şimdi İslâm devriminin bereketiyle böyledir.- acaba yine de kadınları alçaltan ve kınayan rivayetlerini kadınlarla istişareden kaçındıran hadislerin ve kadınların akıllarının kıtlığını dile getiren delillerin kesinlik ve mutlaklığından bahsedilebilir mi? Aynı şekilde birinci kısım gibi o delillerin hepsinin konusu, kadın olma yönünden kadının zâtı mıdır? Söz gelimi Hz. Ali'nin, kadınların akıllarının zayıf ve kıt olduğuna dair sözleri böyle midir? Hz. Ali şöyle buyuruyor:

"Ey erkeklik/mertlik izleri taşımayan namertler! Ey çocuk ve kadın akıllılar!"¹⁰, "Kadınlarla istişare etmekten sakın! Çünkü onların görüş ve düşünceleri, noksan, sabır ve azimleri ise zayıftır."¹¹

Burada araştırmacı, düşünen, bilgin kadınlardan söz edilmiyor. Onların (söz konusu erkeklerin) akılları kadınların akılları gibidir. Onlar, bedenlerinin kadınlıkları nedeniyle teorik akıl noktasında çocuk akıllıdırlar. Pratik akıl noktasında ise irade, karar ve azimleri zayıf ve dirençsizdir. Ya da bu ifadeler, haricî üstünlük bakımındandır. Onun kaynağı ise bu kıymetli sınıfı, öğretimden, bilimsel çalışmalardan uzaklaştırmak, bu güçlü grubu doğru terbiye ve eğitimden yoksun bırakmaktır. Hâlbuki onların eğitim-öğretim sahnesine çıkması için uygun şartlar hazırlansa kesinlikle üstünlük tersi doğrultuda olacaktır. En azından işin içinde kınama ve hor görmenin kaynağı olacak bir üstünlük yoktur.

Kısaca azim ve sabır zayıflığı (vehn-i azm) örtü, iffet gibi birinci kısmın hükümlerinden olan meseleler gibi olmayacaktır. Bazı kadınların zekilik ve dâhiliği köklüdür, eskilere dayanır. Öğüt kabul etmede onların erkeklere önceliğinin tarihsel delil ve tanıkları vardır. İslâm, Hicaz topraklarının büyük cahiliye ortamında yeni bir din olarak ortaya çıktığında,

onun hak bir din oluşu, teorik akıl yönünden yüksek bir zekâyâ gereksinim duymuştur. İslâm'ı kabul etmek, pratik akıl yönünden ise her türlü tehlikeyi göğüsleyecek çelik gibi bir azim ve sebata muhtaç olmuştur. Bu yüzden o koşullarda diğerlerinden önce Müslüman olan kimse, özel bir seçkinlik ve öncelikten nasipleniyordu. Bu öncelik, o kimsenin faziletlerinden sayılıyordu. Çünkü bu, sadece cevhersel değer ölçüsü olmayan zamansal veya mekânsal öncelik değildi, ayrıca öz cevherin değer alanı olacak rütbesel ve makamsal öncelikti. Nitekim Hz. Ali'nin (a) Müslümanlığının önceliği onun resmî faziletlerinden sayılıyordu. Buradan eşlerinden önce hanif İslâm dinini kabul ederek onun hakkaniyetini istidlal yoluyla teşhis eden ve sağlam bir azimle İslâm'ın hak din olduğuna iman eden kadınlarını akıllı ve zeki olduğu sonucu çıkarılabilir. Hâlbuki birçok erkek sadece İslâm'ı kabul etmekten çekinmekle ve onun gerçekliği ve doğruluğu konusunda şüphe taşımakla kalmayıp aynı zamanda bir sonuç elde edemeseler de İslâm'ın nurunu söndürmek için çok açık/yoğun gayretler gösteriyorlardı.

Malik b. Enes (H. 95-176), *Muvatta* adlı eserinde şunu nakletmektedir: Bazı kadınlar, kocaları kâfir oldukları halde İslam'a girmişlerdi. Sözelimi Velid b. Mugire'nin kızı böyleydi. O, Safvan b. Ümeyye'nin eşi idi ve kocasından önce Müslüman olmuştu. Aynı şekilde Haris b. Hişam'ın kızı Ümmü Hâkim, kocası İkrime b. Ebi Cehl'den önce İslam'ı kabul etmişti.¹²

Beşer toplumu, bireyleri arasında iç ilgi ve arılığı temin edecek neden ve etkenlere muhtaçtır. Sırf siyasal, askeri, ekonomik vb. yasa ve kurallar yeterli değildir. Diğer yandan büyük beşerî toplumu, küçük ailesel topluluklar meydana getirmektedir. Yani çeşitli ailelerin üyeleri, resmi toplumun gerçekleşme etkeni olmaktadır. Ailenin üyeleri arasında sevgi, şefkat ve ilgi faktörü oluşmadığı sürece onlardan resmi toplumun oluşması esnasında hiçbir zaman toplumun birimleri arasında iç temizlik/saflık, yardımlaşma ruhu ve dostluk bağı meydana gelmeyecektir. Aile bireyleri arasında sevgi, şefkat, bağışlama ve fedakârlık gibi öğeleri yaşatan en önemli etken aile üyeleri arasında anne ruhunun tecelli etmesidir. Çünkü her ne kadar baba,

"... *Erkekler kadınlar üzerine kaimdirler.*" (4/Nisa, 34)

Ayeti gereği küçük toplumun, yani ailenin idarî ve icraî işlerini (yürütmeye ilgili) uhdesine almışsa da sevgi, dostluk, vefa ve ilgi üzerine kurulmuş bir ailenin temeli annedir. Anne, her biri diğerine bağlı olan çocukların yetişip meydana gelmesinin kaynağıdır. Bir kadından dünyaya gelen bireyler, insanî fedakârlık ruhu, bitkiler alanında çıkmayan bir ağacın meyveleri gibi değildir. İnsanî yardımlaşmadan yoksun, aralarında özel beşerî bağ yansımayan dışı bir hayvanın çocukları gibi de değildir, kadından meydana gelen üyeler. Aksine bir kadından doğmuş çocuklar, ister dolaysız, isterse dolaylı olarak

birbirlerine karşı merhametli ve sevgili olup fitrî bağlarını dinsel eğitim ve öğretimlerinin ışığında geliştirirler. Din ekolünde bu bağı korumak ve unutmamak önemli farzlardan sayılmıştır. Kim bu fitrî ve dinî bağı keserse, özel ilahî rahmetten yoksun kalacaktır. Çünkü sıla-i rahim, Allah'ın emrettiği şeylerdendir, birleşmesi/ulaşması gereken şeyi kesenler hakkında ilahî lanet ve beddua söz konusu edilmiştir:

"Kesin söz verdikten sonra Allah'ın ahdini bozanlar Allah'ın birleştiril işte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır." (2/Bakara, 27) "Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyleri terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar, işte lanet onlar içindir ve kötü yurt onlarındır." (13/Rad, 25)

Yeryüzünde fesat çıkarmanın, birleştirilmesi gereken şeyi kesmekle birlikte anılmasının sırrı belki de şu olabilir: Asıl dinsel ailelerden çıkıp gelişerek sıla-i rahim ve üyelerin bağına koruma yasasını irad edip uygulayan bireyler, topluma girdiklerinde yeryüzünde fesada teşebbüs etmezler. Çünkü onlar, bağ ve fedakârlık ruhuyla topluma adım atarlar. Fakat dinle ilgisi olmayan ailelerden çıkan kimselerin, içinden geldikleri ailelerde sıla-i rahim, fedakârlığın ve yardımlaşmanın gereği gibi yasalara riayet edilmeyerek üyeler arasındaki fitrî bağı kökü unutulduğu için kurulu topluma girişleriyle birlikte vahşi ve azgın olaylar meydana gelecektir. Özetle sıla-i rahim yasası, küçük toplumu tamamen yetiştirerek büyük toplumların gelişim zeminini hazırlayan önemli bir ilkedir. Birbirlerine bağlı üyelerin oluşumunun kaynağı olan sıla-i rahim, kadının bir parçası olup gerçekte kadının yüce makamıdır. Rahimler (akrabalar), sıla-i rahim, mahremlik gibi yasaların temelini atan bu makamıdır. Sonuç olarak her ne kadar yürütme işleri ve geçim masraflarını temin etme gibi hususların sorumluluğu erkeğe aitse de, aile ve sıla-i rahmin mührü kadının elindedir. Nitekim Kur'ân'ı Kerim, insana anne ve babanın değerini bilmeyi tavsiye ederken annenin, doğum, süt vermek ve rahim gibi zahmetlerini -ki rahim bu zahmetlerin temel kaynağıdır- hatırlatmaktadır:

"Biz, insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmet taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ve süttten kesilmesi toplam otuz ay suret.." (46/Ahkaf, 35) "... Anası onu nice sıkıntılarla taşımıştır. Süttten ayrılması da iki yıl içinde olmuştur..." (31/Lokmak, 14)

Aynı şekilde Hz. İmam Zeynelabidin (a) *Hukuk (haklar)* Risalesi'nde akrabaların haklarını gözetmeyi, rahime yakınlık miktarıyla açıklamış, aile düzeninde ilk hakkı anneye vermiş, ondan sonra babanın haktan söz etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"... Senin rahminin birçok hakları, akrabalıkta sıla-i rahmin

miktarına bağlıdır, sıla-i rahmi sana, önce annenin hakkı, sonra babanın hakkı, ondan sonra oğlunun hakkı, daha sonra kardeşinin hakkı ve onlardan sonra en yakınından başlamak üzere sırasıyla bütün yakınların hakkı gerekli kılmıştır."¹³

Teslim edilmelidir ki kadının rolü, yalnızca bir ailenin nesepsel üyeleri arasında akrabalık ilişkisi oluşturma noktasında değildir. Buna ek olarak sebepsel akrabalar arasında rahimsel bir bağ meydana getirmede de kadının payı inkâr edilemez bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Çünkü İslâm'da sebepsel akrabalar, nesepsel akrabalar gibi özel bir yakınlıktan yararlanmaktadırlar. Sihriyet yasası birçok kuralı beraberinde getirmektedir. Nitekim Rasul-i Ekrem'in (s) Hz. Emir'ül mü'minin Ali (a) ile Hz. Fatıma Zehra'nın (a) düğün merasimlerinde verdiği hutbeden böyle istidlalde bulunmaktadır. Sihriyet ve damat olma nesebe katılmış, gelin ve damat, iki ailenin çocukları sayılmış ve iki ailenin üyeleri, bir ailenin bireyleri mesabesinde görüşmüştür. Bu durum özellikle anne ve babalar için geçerlidir. Bu yasa, Rasul-i Ekrem'in hutbesinden¹⁴ ve Hz. Cevad'ın evlilik akdi töreninde Hz. İmam Rıza tarafından irad olunan hutbeden¹⁵ yararlanılarak

"Sudan bir insan yaratıp onu nesep ve sihriyet akrabalıklarına dönüştüren O'dur..." (25/Furkan, 54)

Ayetinden istinbat edilmektedir. Bu noktada önemli bir konu karşımıza çıkmaktadır. O da, baba olarak erkeğin evlatlar olarak daha sonra doğan bireylerle ilişkisinin kurulmasında kadının rolünün açıklığa kavuşmasıdır. Yani kadın, öncelikle erkeği cezp ederek ona şefkat, sevgi ve muhabbet üflemede, onu huzurlandırmakta ve sonra da bu huzurlu/sakin unsurun, şefkatli, huzur bulmuş bireyin yardımıyla huzurlu ailevi ve sevgili/şefkatli akrabaları oluşturmaktadır. Bu mesele delillendirilirse, ailenin asaletinin kadının elinde olduğu ortaya çıkacaktır. Gerçekten de yakınlık ve akrabalık havzasının oluşumunda, sevgi ve ülfet hükümetinin kurulmasında asıl paye kadınındır. Kadın, öncelikle yabancı bir erkeği kendisine yakınlaştırmakta, ikinci olarak da nesli çoğaltıp iki aileyi sihriyet yoluyla birbirine bağlamaktadır. Üçüncü olarak ise emzirme yoluyla yabancı bireyleri mahrem yaparak emzirme bağını sihriyet bağı gibi akrabalık (rahimlik) bağına yaklaştırmaktadır. İşte meselenin aslı budur.

Acaba kadın ve erkeğin yaratılışı, iki ayrı madenden çıkan iki inci gibi her birinin kendine özgü eser, alamet, gereç ve gerekleri olan iki ayrı cevher ve kaynaktan mı gelmektedir? Acaba bu iki cevherin her birinin cinsi diğerinin cinsinden farklı mıdır? Veya her ikisi de bir cevherden mi gelmektedir ve kazanılmış niteliklerle elde edilmiş ahlak vb. hususların dışında varlıksal öz bakımından onlar arasında hiçbir imtiyaz yok mudur? Ya da erkek, asaletle özel bir cevher veya inciden

yaratılmış da kadın ondan sonra erkeğe bağlı bulunan fazlalıklardan erkeğin bir parçası olarak mı yaratılmıştır? Yahut da tersine kadın, asaletle bir inci veya özden yaratılmış da erkek, ondan sonra kadına ait kaynağın fazlalıklarından kadının asalağı olarak mı meydana getirilmiştir?

Kur'ânî delil ve tefsirlerde birinci ihtimalin yeri yoktur. Aynı şekilde dördüncü ihtimal de her türlü Kur'ânî ve rivayetsel delilden yoksundur. Geriye ikinci ve üçüncü ihtimal kalmaktadır, yaratılışla ilgili ayetlerin zahirlerinden istinbat edilen ve bazı hadislerin de desteklediği husus, ikinci ihtimaldir. Üçüncü ihtimal ise, yaratılışı konu edinen ayetlerin zahirlerinden istinbat edilemeyeceği gibi bazı hadislere de tasvip edilmemiştir. Fakat bu noktada bazı ayetler üzerinde durmak gerekmektedir:

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir." (4/Nisa, 1)

Ayet-i kerimede geçen nefis'den maksat, öz cevher, temel, asıl, kök ve şeyin kendi gerçekliğidir. Dolayısıyla ondan murat, ruh, can vb. anlamlar değildir. Sözgelimi şöyle demişlerdir: *Falan şey, kendi nefsinde böyledir.*

Ya şekilde *falan, bizzat kendi nefsiyle bana geldi*¹⁶ denildiği zaman, falan kimsenin bizzat kendisinin gelmiş olduğu anlatılmak istenmektedir. Dolayısıyla burada nefis, aynı, yani zatın aslı ile eş anlamlıdır. Şu hâlde eski ya da yeni psikoloji (ilmü'n-nefs) konularını ayetle ilişkilendirmek veya söz konusu ayet hakkındaki araştırmaları, nefsin yaratılışı, insana üflenmesi ve Allah'a dönüşü ile ilgili ayetlerle ve de insan ruhunun hükümleriyle ilgili diğer Kur'ânî hususlarla ilişkili bilmek uygun görünmemektedir. Öyleyse nefs'ten maksat, öz, zat ve aynî gerçekliktir. Dolayısıyla anılan ayetin anlamı birinci olarak şudur: İster erkek isterse kadın her sınıftan bütün insanlar (çünkü *nas* kelimesi, bütün insanları kapsamına alır) bir öz ve cevherden yaratılmışlardır, "istidat, kabiliyet ve eğilim bakımından bütün bireylerin yaratılış kaynağı" (mebde-i kabili) bir ve aynıdır. İkinci olarak ilk erkeğin eşi olan ilk kadın da aynı öz ve cevherden yaratılmıştır, ne başka bir öz ve cevherden, ne de erkeğin bir paraziti, artığı veya parçası olarak değil. Allah ilk kadını, bütün erkek ve kadınları yarattığı kök ve özün aynısından yaratmıştır. Daha sonra ayette, nesli çoğaltma şekline işaret edilmektedir ki bu konu, bir giriş özelliği taşıyan bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Anılan hususları,

"Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini var eden.. O'dur." (7/Araf, 189)

ve

"Allah sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini var etmiştir..." (39/Zümer, 6)

Ayetlerinden çıkarsamada (istidlal) bulunarak ortaya koymak da mümkündür. Dolayısıyla yaratılışın temeliyle ilgili ayetlerin anlamı, bütün erkek ve kadınların ve de şimdiki neslin bağlı olduğu ilk erkekle ilk kadının istidat ve kabiliyet açısından yaratılış kaynaklarının bir olduğunu göstermektedir. Fakat yaratılışın mebde-i kabilisiyle ilgili bazı hadislerle de bakmak gerekmektedir: Muhammed b. Babeveyh Kumi'nin (Saduk Kudde), *ilelü's- Şerayi'de* müsned olarak¹⁷ *Men la Yahzuruhül-Fakih'te* mürsel olarak naklettiğine göre Zürrare b. Ayan, Hz. İmam Sadık'a (a) şöyle demiştir:

"Bizim yanımızda, Allah'ın Havva'yı Âdem'in sol kaburga kemiğinin sol bölümünden yarattığını söyleyen kimseler var. [Bu doğru mu?]"

İmam Sadık şöyle buyurmuştur:

"Allah, böyle bir isnattan hem münezzeh, hem de daha üstündür... Bu kimseler, Allah'ın Âdem'in eşini, onun kaburga kemiğinden başka bir şeyden yaratma gücüne sahip olmadığını mı söylemek istiyorlar? Bu, şerli kimselerin eline, Âdem'in bazı parçaları, diğer parçalarıyla nikâhlanmıştı demeleri için fırsat vermek demektir..."

Allah Âdem'i yarattıktan sonra Havva'yı özgün bir şekilde yarattı... Âdem (a), Havva'nın yaratıldığını öğrendikten sonra Allah'a "O kimdir? O'nun bakışı ve yakınlığı, benim dostluğumun kaynağı oldu" diye sorduğunda Allah şöyle buyurdu: "Bu, Havva'dır. O'nun seninle olup dostluk kaynağın olmasından, seninle konuşmasından ve sana tabi olmasından hoşlanır mısın?" Âdem, cevap olarak "Evet Allah'ım, yaşadığım sürece sana şükretmek bana farzdır." dediğinde Allah şöyle buyurdu: "Benden onunla evlenmeyi iste. Çünkü senin kocalık yetkin, şehveti temin ettirir" Böylece Allah, Ona cinsel şehveti bağışladı... Daha sonra Âdem, Allah'a "ben onunla evlenmek istiyorum. (Ben evlenirken) ne yapılmasından razı olursun?" dediğinde Allah, "Benim rızam, dinimi ona (Havva'ya) öğretmene bağlıdır." buyurdu...

Bu hadis, ayrıntılıdır. Bazı bölümleri burada nakledilmemiştir. Senet bakımından da daha iyi bir araştırmaya gereksinim duymaktadır. Çünkü bazı ahadlar, ortak silsileye aitken bazıları meçhuldür. Aynı sekile hadisin ele aldığı konulardan bir kısmı, izaha muhtaçtır. Fakat hadis, önemli ve yararlı hususları içermektedir. Bu hususlardan birincisi, Havva'nın, Âdem'in sol uyluk veya kaburga kemiğinden yaratıldığının doğru olmadığı, ikincisi ise Havva'nın yaratılışının Âdem'in yaratılışı

gibi yeni, orjinal ve bağımsız olduğudur ve üçüncüsü de şudur: Âdem'in Havva'ya bakışı ve yakın oluşu, onda dostluk kaynağı olmuştur. Allah'ta bu temel olayı onların birbirleriyle ilişkilerinin kökeni yapmıştır. Bu insanî dostluk/ünsiyet, cinsel şehvet güdüsünün ortaya çıkışından önce meydana gelen bir olaydır. Dördüncü husus ise şudur: Allah, cinsel ilgiyi ve evlilik arzusunu Âdem'e (a) ilka etti. Bu, daha önceden ünsiyet ve dostluk varken gerçekleşti. Hadis'ten çıkarılacak önemli hususlardan beşincisi de en iyi mehrin, ilahi ilimleri öğretmek ve dinî eğitim-öğretim yapmak olduğudur. Allah, ilahî ilimleri öğretmeyi, Hz. Âdem'in Hz. Havva'ya mehri olarak tayin etmiştir. Altıncı hususa gelince, o da şudur: Evlilikten sonra Âdem, Havva'ya "yanıma gel" dediğinde Havva, "sen benim yanıma gel" diyerek cevap verdi. Allah, Âdem'e Havva'ya doğru gitmesini emretti. İşte erkeğin kadına görücü gitmesinin sırrı budur. Yoksa kadın, erkeğin görücülüğüne giderdi. Kuşkusuz bu görücülükten maksat, bu hadiste açıkça belirtilmeyen akitten önceki hutbedir.

Buraya kadarki açıklamalardan anlaşılmıştır ki kadın ve erkeğin yaratılışı bir cevherdendir. Bütün kadın ve erkeklerin faili kökenleri (mebde-i faili), bir/tek Allah olduğu gibi istidat, kabiliyet ve eğilim kaynakları (mebde-i kabîlî) de bir/tek Allah'tır, Dolayısıyla yaratılış temelinde erkeğin kadına karşı hiçbir üstünlüğü yoktur. Eğer erkeğin bir üstünlüğünden söz eden bazı rivayetler varsa, onlar ya senet bakımından eksik/kusurlu, ya da delalet yönü itibarıyla noksandır. Sözelimi her iki yönden de tam olsalar bile söz konusu mesele, tam bir kullukla ilgili (teabbüdî) durum olmadığı için fikhî meseleler gibi onu kesin olmayan zannî bir delille sağlamlaştırmak mümkün değildir. Kaldı ki bilimsel meselelerde yararı olmayan zannın sınırlarıyla ilgili olarak şu anda söz konusu olan şey, önceki noktanın ispatıdır. Yani ailenin, sevgi, dostluk, şefkat, ilgi ve cazibe üzerine kurulmasında temel öge, kadındır. Nitekim idarecilik, harcama, işeyi temin etme, yürütme işlerini yapma, ailenin düzen alanını denetleme ve savunma bakımından ailenin oluşumunda temel öge ise erkektir, ikinci hususun, ispata bile gereksinmesi yoktur. Çünkü

"erkekler, kadınlar üzerine kaimdirler"(4/Nisa, 34)

Gibi ayetler ve diğer Kur'ânî deliller, bu noktaya delalet ve tanıklık etmektedir. Müslümanların yaygın uygulaması da bunu desteklemektedir. Birinci hususun ispatına gelince, bu önemlidir. Her meselenin derin çözümlemesi, onun tasdiksel ilkelerini benimsemeye bağlı olduğu gibi, düşünsel/teorik ilke ve esaslarını açıklamaya da bağlıdır. Bu meselenin en önemli düşünsel ilkelerinden biri, bir taraftan duygusal sevgi ve aklî dostluk, diğer taraftan ise içgüdüsel ilgi ve hayvansal arzudur. Bunun nedeni ailenin temelini, cinsel arzusun alan merkezine değil, insanî ve aklî dostluğun mihverine kurulmasını ve kadının rolünün, dişi bir tür olarak şehveti doyurma aracı/etkeni şeklinde değil, ilahî cemâlin insan çehresine yansımaları şeklinde ortaya konmasını

sağlamaktır.

Esasen şu noktaya dikkat etmek gerekir: İki şey arasındaki şevk, arzu ve ilgi, özel varlıksal bir bağıdır. Varlığın hakikatinin de şüphesiz makam ve dereceleri vardır. Bu yüzden şevk ve cazibe, varlığın tüm zerrelere vardır. Fakat her makam ve derecenin kendine özgü hükmü vardır, bazen çekme ve itme yoluyla maden cevherlerinde ortaya çıkmakta, bazen al-ma-verme vb. yoluyla yeşeren bitkilerde yansımaktadır. Bazen arzu/şehvet ve öfke olarak öğretim görmemiş ve bilmeyen öğretici olmayan hayvanlarda tezahür etmekte, bazen de ilgi ve nefret olarak eğitilmiş hayvanlarda ve bazı eğitilmemiş insan bireylerinde zuhur etmektedir. Ondan sonra tevella, teberrâ, Allah'ta sevgi ve Allah'ta buğz vb. olarak yol bulmak amacıyla uzun mesafeler kat etmektedir. Bu meselede önemli olan, şu noktaya dikkat etmektir: Acaba kadın ve erkeğin yaratılış sırrı, birbirlerine ilgi duymalarının sırrı, ailenin kuruluş saiki ve kâmil insanın eğitim saiki, şehvet alevini söndürmekten başka bir hedef gütmeyen, vahşi hayvanlarda insandan daha çok bulunan ve eski cahiliye gibi modern cahiliyenin de büyük ilgi duyduğu cinsel eğilim midir yoksa kadınla erkeğin birbirlerine yönelmelerinin, sila-i rahim havzasını oluşturmanın, meleklerin secde ettiği varlığın eğitiminin ve yetiştirilmesinin ve de celâl, cemâl ve tüm ilahî isimlere sahip bulunan Allah'ın halifesinin cilvesinin sırrı, meleklerin öğretmeninin yetiştirebilmesini, bir çok meleğin ona hizmet etmesini ve yaratılış sorularından birçoğunun çözülebilmesini sağlayacak aklî ilgi, kalbî sevgi ve esmâî dostluk mudur? Bu bağlamda belirtmelidir ki cinsel eğilim, dişi ve erkek hayvanlarda da bulunmaktadır, dişi hayvanın yaratılışı konusunda, genel yaratılış sırrının ve her tür bitki veya hayvandan erkek ve dişi çiftinin yaratılış keyfiyeti dışında ilahî ve aklî saik söz konusu değildir. Genel yaratılış sırrı ve erkek-dişi çiftinin yaratılış şekli üzerinde durulabilir, ancak konumuzun sınırlarını aşacağından onun çözümlenmesine giremiyoruz.

Dolayısıyla kadının yaratılışının asıl sırrı, güdusel ilgiden ve şehvet ateşini söndürmekten farklı bir şey olsa gerektir. Allah, bu farklılığı bildirmektedir. Kur'ân'ı Kerim, A'raf suresinin 189 nolu ayetiyle Rum suresinin 21 nolu ayetinde kadınla erkeğin huzur ve sükûnetini açıklayarak bu huzurun oluşmasında asaleti kadına vermekte ve erkeği kadının sevgisine meczub olarak tanıtmaktadır. Aynı meyanda, her ikisinin hakikatinin bir cevher olduğuna işaret etmektedir; buna göre yaratılışın mebde-i kâbilî'si, mezkûr istidat, kabiliyet ve eğilimler itibarıyla yaratılış kaynağı (mebde-i kabili-i hilkat) söz konusu olduğunda onlar arasında hiçbir farklılık ve üstünlük yoktur. Daha önce de açıklandığı gibi Araf suresinde şöyle buyrulmaktadır:

"Sizi bir tek nefisten yaratan, sükûn bulsun diye ondan da eşini (zevç) var eden O'dur." (7/A'raf, 189)

Ayetteki *bir tek* nefis'ten (nefs-i vahide) maksat tek bir hakikat ve tek bir cevherdir. Yani siz insanların hepsinin kabiliyetsel menşeleri bir/tek hakikattir. Bu noktada, kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur. İlk insanla, ilk olmayan insan arasında da hiç bir imtiyaz yoktur. Aynı şekilde Beni Âdem (Âdemoğulları) gibi ifadeler de Hz. Âdem (a) de dâhil bütün insanları kapsamına almaktadır. Nitekim zürriyet ayetinde buna işaret vardır:

"Kıyamet gününde, 'biz bunlardan habersizdik' demeyesiniz diye Rab-bin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini aldı ve onla miyim?' (onlar da) 'evet' (Rabbimiz olduğuna) şahid olduk' dediler." (7/A'raf, 172)

Bu misak alma olayı sadece Âdem'in çocuklarına özgü değildir, ona o Hazret (Âdem) de dâhildir.

Anılan ayetteki *nefs* kelimesi, hakikî değil, semaî ve mecazî müennestir. Vahide kelimesinin müennes gelişi, bu bakımdandır. Dolayısıyla nefs-i vahide, bir tek hakikat ve aynı asıl/kök anlamına gelmektedir.

Bu ayette zevc'den maksat, erkeğin eşi olan kadındır. Kadın için en iyi kavram, zevc'dir. Zevç kelimesinin çoğulu, zevce değil, ezvac'dır. Zevcenin çoğulu ise zevcat'tır. Kadını zevce kelimesiyle ifade etmek, fasih değildir. Bu noktada Rağıb, Müfredatında zevce kelimesinin bayağı bir kelime olduğunu söylemektedir. Kur'ân'ın hiçbir yerinde kadın, zevce olarak ve dünya veya ahiret kadınlarından zevcat olarak zikredilmemiş, tersine yalnızca zevç ve ezvac olarak zikredilmiştir.

Kadın, zevç kavramıyla ortaya konduğu için ister istemez erkek, ayetten koca olarak çıkmaktadır ve liyesfeüne'nin (sükûn bulsun diye) müzekker zamiri, erkeğe raci olmaktadır. Yani kadın yaratılmadan erkeğin huzur ve sekineti yoktur ve dolayısıyla dosta gereksinim duymaktadır.

İleyha'daki müennes zamir (hâ) ise zevç kelimesine, yani kadına racidir. Bu durumda anlam şöyle olmaktadır: Erkeğin ünsiyet ve dostluk eğilimi kadındır ve kadından başkasına dostluğu yoktur, onunla ünsiyet kurarak huzur ve sükûn bulmaktadır. Kuşkusuz A'raf suresinin söz konusu ayeti, başka bir takım konuları da içermektedir, fakat bunlar, bizim şu anki nokta-i nazarımızın dışında olduğu için burada ele alınmamaktadır...

İleyha'daki zamirin mercii nefs-i vahide değil, bilakis söylenildiği gibi kadın manasına kullanılmış olan zevc'dir. Rum suresinde Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kaynaşmanız ve huzur bulmanız için size kendi nefislerinizden eşler (ezvac) yaratıp da aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır." (30/Rum, 21)

A'raf suresinin ayetinden çıkarılan hususlardan farklı olarak bu ayet-i kerimeden istinbat edilen hususlar şunlardan ibarettir:

1

Bütün kadınlar, varlık cevheri bakımından erkeklerle aynı istidat ve kabiliyet kökenine (mebde-i kâbilî) sahiptirler. Hiçbir kadının yaratılışı, erkeğin yaratılışından ayrı/farklı değildir. Tabii ki tıynet meselesinin farklı bir hükmü vardır, ilahî evliyanın tıyneti başkalarından daha seçkindir. Bunun ise erkek veya kadına özgü bir yanı yoktur. Söz konusu birliktelikte ilk insanla sonraki insanlar arasında da bir fark yoktur. Bu noktada velilerle (evliya) diğer insanlar arasında da bir imtiyazdan bahsedilemez.

2

Bütün kadınlar, hakikat bakımından erkeklerin cevherinin kökündendir.

Nitekim diğer insanlarla ilgisi bakımından Resul-i Ekrem (s) hakkında şöyle denilmiştir:

"İçlerinden kendilerine... bir peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütuf ta bulunmuştur." (3/Al-i İmran, 164), "Andolsun si sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir..." (9/Tevbe, 128)

Elbette, Nebiyy-i Ekrem'in (s) nuranî varlığıyla diğerleri arasında birçok farklılıklar vardır. Fakat bunlar, aziz Resulün (s) mübarek vücudunun, bilinen insan türünden farklı bir tür olduğunu göstermez. Aynı şekilde Hz. Fatıma Zehra'nın (a) nuranî varlığı (vücut), peygamber ve imam olmayanlarda bulunmayan birçok üstünlüklere sahiptir. Fakat bu manevî üstünlük veya farklılık, o hazretin diğer kadınlarla türsel birlikteliğine engel değildir.

3

Erkeğin kadına ilgisinin ve kadına ünsiyet sayesinde huzur ve

sükûn buluşunun kaynağı, Allah'ın onlar arasında yerleştirdiği sevgi, dostluk ve rahmetin ta kendisidir. Bu ilahî sevgi, dostluk ve rahmet, hayvanlarda da bulunan dişi ve erkek içgüdüsünün ilgisinden farklı bir şeydir. Kur'ân'ı Kerim'de hayvanların şehvî ilgisinden ilahî ayet olarak bahsedilmez ve onun üzerinde ısrar edilmez. Zürare hadisinde Hz. İmam Sadık'tan (a) gelen şey de aynı anlamı desteklemektedir: Erkeğin kadına ilgisinde asalet, ilahî muhabbetir. Çünkü önceki hadiste, cinsel şehvet meselesi, Hz. Âdem'e, Hz. Havva'ya karşı insanî dostluk ve ünsiyetinden sonra veril-' mistir. Kalbî sevginin söz konusu olduğu önceki aşamada şehvî güdü asla gündemde olmamış ve değildir. Bu bakımdan kadın, Resul-i Ekrem'in (s) sevgilisi olmuştur:

"Dünyanızdan bana kadın, güzel koku ve iki gözümün nuru namaz sevdirdi."**18**

Bu görüşle aynı doğrultuda Hz. İmam Bakır (a), Resul-i Ekrem'den (s) şöyle nakletmiştir:

"Evlilik, İslam'da Allah'ı Teâlâ'nın çok sevdiği bir yapıdır."**19**

Hz. İmam Sadık (a) da aziz peygamberden (s) şöyle nakil buyurmuştur:

"Kim evlenirse, dininin yarısını elde etmiştir..."**20**

Yine Hz. İmam Sadık, şöyle buyurmuştur:

"İyiliğin en büyüğü kadınlardadır."**21**

Kadınla erkeğin birlik ve uyumuna, melekutî bir basiretle bakılırsa, onun hükmü açıklandığı gibidir. Mülkî bir bakış açısıyla bakılırsa, onun hükmü de İnsan-ı Kâmilin, yani ilahî celâl ve cemâli üzerinde taşıyan Hz. Ali b. Ebi Talib'in (a) buyurmuş olduğu şekildedir:

"[Bir mülk edinir gibi kadınla yapılan] evlilikte hayâ kalkar, avret yerleri birleşir. Bu deliliğe çok yakın bir şeydir. Onda ısrar etmek yaşlılık, ondan ayılıp dönmek ise pişmanlık getirir..."**22**

Kuşkusuz nikâh, peygamberlerin, özellikle onların sonuncusunun (s) en eski sünnetidir. Dolayısıyla hayâyı kaldıran, pişmanlık getiren ve deliliğe yakın olan bir şey, sünnet olamaz. Tersine evlilik, huzur, dostluk ve rahmet, erkekle kadın arasında ilahî cazibedir. Rahmet ve akrabalık havzasının oluşumunun, rahimler ve mahremler zincirinin kuruluşunun ve en üstün insanî düzen binasının zemini olan sevgi dolu ailesel ilişkilerin temin edilmesinin temelidir. Bu yüzden bazı değerli İslâm fakihleri, nikâh akdini kadın ve erkek adında iki kişi arasında yapılan bir alış veriş ve değiş tokuş sözleşmesi olarak değil, tersine ibadet özelliği

olan bir antlaşma olarak görmekte, nikâh akdinin gerekliliğine diğer gerekli olan akitlerden sözgelimi satış ve kira vb. sözleşmesi gibi bakmamakta ve nikahta muhayyerlik şartını batıl saymaktadırlar.

Gerçi nikâh akdinin muhayyerlik şartı aracılığıyla geçersiz oluşu konusunda fakihler arasında ihtilaflar vardır. Meselenin sırrı şudur: Gerekli olan akitlerin gerekliliği iki kısımda ele alınabilir. Birincisi hak olan gereklilik, ikincisi ise hükmî gerekliliktir. Birinci gereklilik türünde gereklilik, akdi yapan iki tarafın hakkıdır. Bunun için bu gereklilik, meclis muhayyerliği gibi İslâm şeriatı tarafından kurulmuş muhayyerliklerle de kendine özgü bir takım şartlar muvacehesinde feshedilebilir. Aynı şekilde teslimin imkânsızlığı ve alış veriş akdinin (saika) parçalanması gibi akıllı kimseler arasında kökleri eskilere dayanan tenfizi muhayyerliklerle de akdi feshetme yetkisine sahiptir. Ve yine anılan sebeplerden biri ortaya çıkmadan muhayyerlik şartıyla da akdi bozma yetkisine sahiptir. Bütün bunlar bir yana iki tarafın karşılıklı konuşup anlaşmalarıyla da akit bozulabilir. Bu gereklilik, iki tarafın hakkı olduğu için, tarafların karşılıklı hoşnutluklarıyla anlaşmayı bozma yetkisine sahiptir. Fakat ikinci bir tür gereklilikte, gereklilik iki tarafın hakkı olmadığı, aksine Allah'ın hükmü olduğu için, talak gibi veya feshe neden olacak ayıbın ortaya çıkması gibi şeriatın tecviz ettiği durumlar dışında antlaşmayı bozmak mümkün değildir. Dolayısıyla ikinci tür gereklilikte anlaşma bozulabilirlik özelliği taşımamakta ve bu yüzden de muhayyerlik şartı oluşmamaktadır. Dolayısıyla nikah hakkında muhayyerlik şartının bozulması konusunda bazı fakihlerin görüşü bu noktada odaklanmaktadır. Yani onlara göre nikâhta ibadet özelliği vardır. O sırf bir değiş tokuş veya alışveriş akdi değildir.²³ Onlar, muhayyerlik getirmekle birlikte bazı göreceli vecihlere de tutunmaktadırlar, sözgelimi muhayyerlik şartının, kadının aşağılanmasına ve onurunun çiğnenmesine neden olacağını söylemeleri bunu göstermektedir.

İslâm'ın kadına bakışı [çok yücedir]. İslâm'a göre kadının onurunda Allah'ın hakkı vardır, insanların hakkı değil. Kadının hürmetini, mahremlik ve saygınlığını çiğnemek, hiç kimseye yaraşmaz. Onun haklarını düzenlenmesi ve herkesin onun makamını korumakla görevli oluşu, dinsel hükümler arasında yer alır. Örneğin bir kimse, kadının haysiyetine saldırır, onun namusunu kirletirse kesinlikle hadde tâbi tutulmalıdır. Hiç bir şey, ne kocanın rızası ne de kadının kendi hoşnutluğu, zanînin hadd cezasını kaldıramaz. Çünkü onun namusunda Allah'ın hakkı vardır. Namus meselesi, mal gibi değildir; bir kimse, birinin malını çalsa da malı çalman affetse had cezası kalkar. Oysa kadın ve kadının namusu, böyle değildir. Maddecî Batı ve Doğu uygarlıkları kadının namusunu eşya/mal gibi görmektedir, bu yüzden mezkûr uygarlıklarda ya da kocanın rızası ile suçlu aklanır ve zina dosyası kapanmış bilinir. Tıpkı eski cahiliye döneminde yaygın olduğu gibi.

Fakat hanif İslâm dininin gelmesiyle birlikte ne modern cahiliye ne de eski cahiliye ye yer yoktur.

"De ki: hak geldi, artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir." (34/Sebe, 49)

Makalemizin bu aşamasında güzel bir sonuç olması bakımından kâmil insan Hz. Emir'ül-mü'mininin, ilahî celâl ve cemâli üzerinde toplanan başka bir kâmil insan Hz. Fatıma Zehra'dan nakil buyurduğu bir sözü ortaya getirmek istiyoruz. Hz. Ali (a) *Dörtüyz Hadis'te* geçen bir hadisinde *"ölülerin teçhiz töreninde iyi sözler söyleyiniz-"* diye buyurduktan sonra şöyle demiştir:

"Muhammed'in kızı Fatıma, babası ölüp de Haşimoğullarının bütün kızları (yas tutmada) O'na yardıma geldiklerinde onlara şöyle dedi: Çokça dua edin. Size düşen, dua etmektir. "24

Bu hadisi aktarmaktaki amacımız şudur: Hz. Ali (a) masum olup onun bütün sözleri hüccettir. Fakat Hz. Ali, meseleyi sağlam bir şekilde ortaya koymak için başka bir masumun, yani Hz. Zehra'nın (a) sözüne tutunmaktadır. Masum insanın bütün davranış, söz, yazı, oturuş ve kalkışları Allah'ın hüccetidir. Bu noktada kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur. Nasıl ki Masum İmamların sünneti hüccet ise, Hz. Zehra'nın (a) sünneti de şer'i hüccet ve fıkhi senettir. Eğer kadın, ilimleri öğrenme yolunda ilerler ve dünya süsünü bırakırsa, tıpkı erkek gibidir. Eğer erkek, ilahî ilimleri bırakır dünya süsüne satılırsa kadın gibidir. İşte bu sınıflandırmanın sırrını, İslâm dışı düzenlerin eğitim-öğretim işlerinin yetersizliğinde başka kuşaklara intikal etmiş olan dış üstünlükte aramak gerek. Buradan kadının öz ve değişmez niteliğinin, süsle hemdem olup aklı delillendirme, bilimsel tartışma ve savunma savaşlarında yer almaması, onlardan yoksun bulunması olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca

"Süs içinde yetiştirilip savaş edemeyecek olanı istemiyorlar mı?" (43/Zuhuf, 18)

Mübarek ayeti, kadının türsel gerçekliğini açıklama ve ona sabit bir değer biçme amacı gütmemektedir ki kadın veya kadının değeri, eğitim sisteminin değişmesiyle değişmeyecek olsun.

Şimdi kadının celâleti ve yaratılışının büyüklüğü ortaya çıktığına, bilgece celâlinin ışığında sevgi ve dostluk dolu cemâli aşıkâr olduğuna göre, erkeğin misyonu, akıllıca celâl elbisesinde gönül alıcı-çekici cemâli göstermek olduğu gibi, kadının misyonunun da güzel şefkat ve merhamet cemâlinin elbisesi içerisinde ilahî celâli göstermek olduğu malûm olacaktır. İşte bu nedenle elinizdeki kitaba *"celâl ve cemâl Aynasında Kadın" (Zen der Ayine-i celâl ve cemâl)* adı verilmiştir. Gerçi celâl ve cemâl, mahiyet cinsinden değil, kavram cinsindendir ve onların

mahiyetini sınırlandırmak mümkün değildir. Fakat zahir cemâl, zahir duygularla algılanacağı gibi batın cemâl de batın duygularla idrak edilecektir. Cennetliklerin sözünün sonu, Allah'ın Kitabı'nın başıdır:

Elhamdü lillahi Rabbil-alemin [Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a özgüdür.] (İ/Fatiha, 1)

CEVADÎ AMULÎ

Kum isfend (20 Şubat - 20 Mart) 1990

ÖNSÖZÜN DİPNOTLARI

¹Nehcül-Belağa, Hutbe: 108

*Kitap boyunca bütün köşeli parantez içindeki ifadeler çevirene aittir, (ç.n.)

²Açılış duası (duay-i iftitah)

³Sahife-i Seccadiye, Dua: 42

⁴Gürer ve Dürer, c. 1, s. 313

⁵A.e, c. 3, s. 382

⁶Nehcü'l-Belağa, Hutbe: 193

⁷Kısa Sözler

⁸Gürer ve Dürer, c. 1, s. 307

⁹Nehcü'l-Belağa, Mektup: 31

¹⁰Age, Hutbe: 27

¹¹Age, Hutbe: 31

12 Muvatta, Kitabu'n-Nikâh, 370-371

13 *Tuhafü'l-Ukul*, İmam Seccad'ın Hukuk Risalesi

14-15 *Bihar*, Beyrut, c. 100, ss. 264-267

16 *Tefsirû'l-Mizan*, c. 4, s. 144

17 *İlelû'ş-Şerayi*, c. 1, Bab: 17, c. 3, s. 379, Kitabu'n-Nikah

18 Saduk, Hisal, (Hisalû Saduk) Bab: 3

19-20 *Men la Yahzuruhu'l-Fakih*, c. 3, s. 383

21 *Age*, c. 3, s. 385

22 *Gurer ve Dürer*, c. 3, s. 417

23 *Mesalife-i Şehid-i Sani*

24 Saduk, *age*, s. 618

I. Bölüm

Kur'an'da Kadın

İMDİ ALLAH'IN LÜTFUYLA "Kur'an'ı Kerim'de Kadın" başlığıyla yeni bir konuya başlıyoruz.

S Konulu tefsir, Kur'an'ın çözümlediği özel bir takım konuları ele almaktadır herhangi bir konu Kur'an'a göre ortaya konulduğu zaman, Kur'an, Ehl-i Beyt'ten (itret) ayrı olmadığı, Ehl-i Beyt de Kur'an'dan ayrı olmadığı için zorunlu olarak o konu Kur'an'a ve Ehl-i Beyt'e göre ele alınacaktır. İslâm, Kur'an ve Ehl-i Beyt olarak kendini gösterdiği için, Kur'an ve Ehl-i Beyt'in gösterdiği bir konuyu gerçekte İslâm göstermiştir. Dolayısıyla İslâm'da kadının, Kur'an ve Ehl-i Beyt'in açıkladığı anlamda kadın olduğu söylenebilir.

Giriş: 1

Konulu tefsirle tertibi tefsir arasındaki fark

Asıl konuya girmeden önce bir meselenin aydınlığa kavuşması gerekmektedir. Bu mesele, konulu tefsirle tertibi tefsir arasındaki farktır. Öğretim sürecinde konulu tefsir tertibi tefsirden sonradır. İnsan, öncelikle tertibi olarak Kur'an-ı Kerimin hizmetinde olmalıdır. Yani Kur'an'ı başından sonuna kadar sırasıyla inceleyerek zihinsel ve bilimsel açıdan Kur'an'ın huzuruna girmek gerekir. Kur'an'dan bir ayet gündeme getirildiğinde zihnen ondan uzak olunmamalı, ayetlerin taşıdığı anlama ve tertibi tefsirin temel meselelerine aşına olduktan sonra konulu tefsire geçilmeli, konuların içinden birini seçerek o konu hakkında araştırma yapılmalıdır. Yani seçilen bu konuyu içeren Kur'an ayetlerini bir araya getirdikten sonra konuyla ilgili rivayetler toplanmaya başlanmalıdır. Son aşamada ise konuyu İslâm, Kur'an ve Ehl-i Beyt'in görüşü olarak gösterebilmek için ayet ve rivayetlerden elde edilen iki derleme arasından üçüncü bir derleme daha yapılmalıdır. Konulu tefsir ve tertibi tefsirin durumu, fıkıhla hadis şerhi gibidir. Bir topluluk, önceki ve sonraki toplumlarda rivayetleri toplarken başka bir topluluk bu rivayetleri şerh etmektedir. Hadis şerhi, hadisin senedini incelemek, hadis metnini çözümlemek, tertibi hadis bilimi olarak ortaya çıkmıştır. Sonra fakih, bir konuyu seçmekte -aslında konuların fıkhi seçilmiştir- ve bu fıkhi konunun izah ve öğretimi için bu hadislerden yararlanmaktadır. Elbette bu hadislerin bir kısmının bir babta, bir kısmının ise başka bir babta olması mümkündür. Hadislerin tertibi şerhini üslenen kimse babı başından sonuna kadar anlamlandırır. Tabii ki bir kaç veya birçok hadisi anlamlandırabilir. Fakat hiçbir zaman bir babın hadislerine göre fetva veremez. Fakih, o konuyla ilgili rivayetleri çeşitli bablardan toplar. Genellikle rivayetlerden genel bir derleme ve sınıflandırma yapabilmesi için bir kaç babı incelemesi mümkündür.

Bu aşamadan sonra sonucu Kur'ân, akıl ve icma ile ölçer, o fıkhi konu hakkındaki fetvalarını açıklar. Dolayısıyla biz, bir hadis şerhi ve bir fıkha sahip olduğumuz gibi bir konulu tefsir ve bir tertibi tefsire de sahibiz. Fıkıh, hadis ve rivayetlerin konulu tefsiri mesabesinde, hadis şerhi ise tertibi tefsir mesabesindedir.

Tertibi tefsirin konulu tefsire önceliği

Tertibi tefsirin konulu tefsire öncelikli olmasının nedeni şudur. Eğer bir kimse Kur'ân'ı Kerim'e göre bir konuyu incelemek isterse hiçbir zaman "el-Mu'cem" veya "Keşfü'l-Metalib" ile o konuyu Kur'ân'a göre çıkaramaz ve Kur'ân'a dayandıramaz. Çünkü konuyla ilgili birçok mesele vardır ki o kitaplarda açıklanmamıştır. Bunun yanında eğer bir kişi konulu tefsir yapmak veya yazmak isterse, araştırılan konuyu ele alan bir ayeti, siyak-sibakını merkezi veya son şekli olarak görmemesi, ayetin siyak-sibakım ve konuyla ilgili tüm özelliklerini dikkate alması gerekir. "Bu ayet, falan konuyu şu noktaya kadar açıklamaktadır" diyebilmesi için böyle yapmalıdır.

Şu hâlde anlaşılmaktadır ki tertibi tefsirsiz, konulu tefsir yapmak mümkün değildir. Kuşkusuz insanın, bir konunun uzmanı olması, o konuyu Kur'ân'ı Kerim'den çıkarması mümkündür. Bu durumda [araştırmacı insanın] önce tertibi tefsiri elden geçirmesi, her ayeti altı ve üstüyle gözlemlemesi ve böylece araştırılan konuyla bir şekilde ilgisi bulunan bütün ayetleri gerek ispat ve destekleme şeklinde, gerekse ret ve olumsuzlama şeklinde inceleyerek ele alması gerekmektedir.

Konulu tefsirin aşamaları

Bir kimse Kur'ân ve Itret'e [Ehl-i Beyt] göre bir konuyu incelemek isterse, o konu hakkında İslâm'ın görüşünün ortaya çıkması için en az altı araştırma aşaması izlemesi gerekir.

1. Aşama:

Bu aşamada konuyla ilgili ayetler derlenmeli, zihin Kur'ân'ı Kerim hakkında öyle hazır bulunmalıdır ki konuyu ele alan olumlu ve olumsuz (nefy ve ispat eden) tüm ayetler, zenginlik içerisinde ve konunun sınırları çerçevesinde toplanmalıdır. Konuyu sırf kelime olarak içeren ayetlerle yetinmemeli, tersine ayetleri derlemede kelime değil, içerik belirleyici olarak alınmalıdır.

2. Aşama:

Bir araya getirilen ayetler arasında gruplandırmalara gidilir. Yani mutlakları mukayyetlerle, genelleri haslarla, mücmelleri mübeyyenlerle, müteşabihleri muhkemlerle bir araya getirmeli, birbirine uygun bölümleri birleştirerek gruplandırmalıdır.

3. Aşama:

Bu aşamada sıra, temiz Ehl-i Beyt'in siretine gelmektedir. Konuyla ilgili

olumlu olumsuz tüm rivayetler bir araya getirilir ve itretin gerek sözlerini gerekse davranışlarını içeren rivayetlerden hiçbiri dışarıda bırakılmaz.

4. Aşama:

Toplanan rivayetler arasında gruplandırmalar yapılır. Araştırmacı, mutlakları mukayyetlerle, ammları haslarla, muhkemleri müteşabihlerle, nasihleri mensuhlarla, mücmelleri mübeyyenlerle ölçüp değerlendirmeli, fikhî istinbatta yapılan işin aynısını her işlemde yapmalıdır. Rivayetlerin incelenmesinden elde edilen sonuçları gösterebilmek için bu şarttır.

5. Aşama:

Araştırmacı ayetlerden elde edilen çeşitli sonuçları önemli bir temelde toplar. Yine aynı şekilde rivayetlerden çıkan çeşitli ürünleri kuşatıcı bir temelde gösterir.

6. Aşama:

Bu aşamada araştırmacı, Kur'ân'dan elde edilen sonuçlarla rivayetlerden çıkarılan sonuçlar arasında son bir gruplandırma yapar. Bu Kur'ân'dan elde edilen sonuçlarla rivayetlerden çıkarılan sonuçlar arasında son bir gruplandırma yapar. Bu Kur'ân ve Itret'in uyum ve birliği içerisinde bir konuyu çıkarmak için gereklidir.

Kuşkusuz bu aşamaları izlemek ve bir konuda konuşmak, dinsel edeple bilimsel ihtiyatı gerektirir. Araştırmacı, altı aşamadan geçerek yaptığı inceleme konusunda konuşmak istediğinde anılan dinsel edep ve bilimsel ihtiyat gereği, "İslâm böyle demektedir" yerine "bu ayetin veya şu rivayetin gereği böyledir" demelidir. Eğer İslâm'ın görüşünü aktarmak, konuyu kendisine dayandırmamak ve bu altı istinbatlı aşamayı siper edinen araştırmacıların araştırma sonuçlarını nakletmek isterse, "araştırmacılarımız, İslâm'ın bu zemindeki görüşünün böyle olduğu düşüncesini taşımaktadırlar" demelidir.

İslami ilimleri açıklamada akıl ve icma'nın önemi

Şüphesiz bir araştırmacının, zikredilen aşamalarda "akıl ve icma" kaynağından uzak durması düşünülemez. Gerçi bu iki mesele, ispat makamıyla ilgilidir. Çünkü icmanın delil oluşu, sünnet ve Ehl-i Beyt'in delil oluşuna dayanmaktadır. Bu noktada belirtilmelidir ki icmada iki değer gereklidir:

1- İcma, Masumların (a) görüşünden keşif yapmalıdır. Veya Masumun kendisi icma edenler içerisinde bulunmalıdır.

2- İcma, Masumun görüşünde keşif yaptıktan sonra akıl, Masumun görüşünü keşfedenin hüccet olduğuna hükmeder. Ya da Masum, icma edenlerin içerisinde bulunuyorsa, akıl, Masumun görüşünün diğerlerinin görüşlerine değer kazandırdığını, onları hüccet yaptığını söyler. Dolayısıyla icma'nın sonucu, bir açıdan -keşfedilen açısından- sünnete, başka bir açıdan ise akla dayanmaktadır.

Fakat akıl, her ne kadar istidlal makamında büyük bir güç olsa da, aklın uhdesine aldığı konu veya hüküm maddesi, ya açık bir şekilde, ya iltizam yoluyla ya da mülazeme (ayrılmazlık/lazım-ı gayri müfarik) yoluyla Kur'ân ve îtret'te izah edilmiştir. Dolayısıyla istidlal kaynakları, Kitap, Sünnet, İcma ve Akıl ve İcmanın hüccet oluşu, Kitap ve Sünnetin hüccet oluşuna dayanır. Çünkü akıl, ispat makamında muteberdir ve kendinden bir görüşe sahip değildir. "*Müstehillat-i akliyye*" gibi hususlarda kendinden bir görüş sunsa da o ya şeriatta bulunur ya da şariat onu onaylamıştır. Eğer kanunun veya hükmün aynısı, şeriatta yer almamışsa, şariat onu mülazeme temelinde onaylamıştır. Eğer kanunun veya hükmün aynısı, şeriatta yer almamışsa, şariat onu mülazeme temelinde onaylamıştır. Şu hâlde bir konu Kur'ân-ı Kerim'e dayandırılabilirdiği zaman bütün bu zengin ve güçlü kaynaklar etraflıca ele alınmalıdır.

Giriş: 2

Kur'ân yoluyla öğretim

Bilindiği gibi konumuz "*Kur'ân'da Kadın*", yani Kur'ân ve Ehl-i Beyt'e göre, başka bir ifadeyle İslâm'a göre kadımdır. Belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim, diğer konular gibi bu konuyu da insanlara

"... Onlara Kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber..." (3/Ali İmran, 164)

Ayeti temelinde öğretmektedir.

Birçok kişi, insanı bu şekilde tanıyıp bilme çerçevesinde söz etmiş, yazılar yazmışlardır. Acaba Kur'ân'ı Kerim de bu konudan diğerleri gibi mi söz etmekte yoksa meseleyi başka bir şekilde mi ele almaktadır?

Kur'ân buyurmaktadır ki Nebiyy-i Ekrem (aleyhi alafüt-tehiyye ve's-sena)[Binlerce selam ve sena onun üzerine olsun (ç.n.)] İnsanların öğretmenidir. O, insanlara hikmet öğretir, semavi Kitab-ı öğretir, insanların nefislerini arındırır vb. Esasen her öğretmen, izlediği yolu, tanıyıp izlemeleri için başkalarına da gösterir. Fakat Resul-i Ekrem ve Enbiya-i Mürselin'in (aleyhimüs-selam) üzerinde yürümüş olduğu yol, başkalarının, bilme ve yürüme gücüne sahip oldukları bir yol değildir! Ancak peygamberler izledikleri yolu başkalarına, güçleri yettiği ölçüde gösterirler ki güçleri yettiği ölçüde o yolu öğrensin ve takip etsinler. İşte bu yüzden peygamberlerin öğretimi, başkalarının öğretiminden farklıdır.

Kur'anî öğretimin türleri

Öğretim, ilmin sınıflandırılmasına göre sınıflandırılır; ilim üç kısma ayrıldığı

için zorunlu olarak öğretim de üç kısma ayrılmaktadır. Kur'ân bu sınıflandırmaya, yani üç tür ilim ve öğretime sahiptir, ancak belirtilmelidir ki Kur'ân'daki sınıflandırmanın, diğerinden bir farkı vardır. Bu kısa izahtan sonra ilim türlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Hissi İlim: Bu ilim, deneysel ilimler olarak anılır. Deneysel ilimlerin çeşitli dallarına hissî ilim demektedirler. Gerek donanımlı/araçlı duyu yoluyla, gerekse doğa ve tıp ilimleri gibi donanımsız/araçsız duyu yoluyla elde edilen ilimler, hissî ilim kapsamına girmektedirler.

2- Aklî ilim: Bu ilim dalı, gerek donanımlı/araçlı, gerekse donanımsız/araçsız duyu ile duyumsanmayan bir dizi bilgileri içerir. Fakat onun dayanağı yine duyudur. Bu nedenle hissî ilimden sonra sıra aklî ilme gelir.

3- Kalbi ve Şühudi ilim: Bu da, hissî ve aklî ilimlerden daha ileri ve daha üstün olan ilimdir.

Öğretmenlerin üç ilmi öğretme yöntemi

Yukarıda anılan üç ilim türünden her birinin, kendine özgü izleyicileri ve bilginleri vardır. Her grup, çalıştığı dalda kendi serüvenini başkaları için açıklamakta, izlediği yolu gelecek kuşaklara göstermektedir. Esasen öğretmenlerin senedi, öğrenim geçmişleridir.

Hissî ve deneysel ilmi açıklama görevini üstlenen kimse, kendi geçmiş tecrübelerine dayanarak konuşur. Onun rehberlikleri de, üzerinde yürümüş olduğu yollara dayanır. Ya da hikmet ve felsefeyi açıklama/öğretme işini üzerine alan kimse, kat ettiği aklî yol ve süreçleri, bu yolun yolcularına gösterir. Onun sözünün senedi de öğrendiği bu aklî delillerdir. Şühudî ve huzurî ilimde basiret sahibi olan kimse ise görüş/bakış ehlinin yaptığı işi yapar. Görüş/bakış ehli olanlar, kendilerinin ve başkalarının görüşlerini derler ve ondan sonra görüş (re'y) sahibi olurlar. Onlar, öğretim mevkiinde kendilerinin ve başkalarının görüşlerinden yardım alırlar. Basar sahibi şahit arifler ise öğretim makamında kendilerinin ve başkalarının basiretlerinden yararlanırlar ve bu şekilde izledikleri yolu şühûd ve huzur sokağının yolcularına gösterirler. Arif bir şahit, ders verme kürsüsüne oturduğu zaman genellikle "*nazar*" (görüş/teori) yolundan yararlanır. Yani delilsel (bührânî) meseleleri, "*teorik irfan*" olarak görür. Öğretiminde teorik irfana yer vererek "*nazar*" dan bir kısmının "*basar*"a erişmesini sağlar. Çünkü aktarılabilecek olan, onların zatının dışsal gerçekleşimi olan aynî şühûdlar değil, bu "anlam ve kavramlar" dır. İrfan için hikmet ve felsefenin rolü, mantığın felsefe için sahip olduğu rolün aynısıdır, yani işin terazisidir. Bunlar beşerî bilimlerdir. Beşer öğretmenler bu üç kürsüde o bilimlerini tedris ederler. Bu üç ilmin öğretiminin

(tedris-ta'lim) temel kaynağı ise izah edildiği gibidir.

Resul-i Ekrem'in (s) öğretim yöntemi

Zat-ı Akdes-i İlah, Resul-i Ekrem'i öğretmen (muallim) olarak nitelemektedir:

"... Onlara Kitab ve hikmeti öğreten bir peygamber..." (3/Al-i İmran, 164)

Acaba ayet, Allah Resulünün Kur'ânî bilgileri, kendi deneyimsel kazanımlarından yardım alarak bir doktor (tabip) mesabesinde başkalarına öğrettiğini mi söylemek istemektedir yoksa düşünsel ve kanıtsal kazanımlardan yararlanarak bir filozof (hakim) düzeyinde başkalarına öğrettiğini mi anlatmak istemektedir? Veya ayet, peygamberin, şahit olduklarının sonuçlarını başkalarına aktaran şahit bir arif gibi ilahî marifetleri diğer insanlara öğrettiğini mi kastetmektedir?

Kendisi ilk öğretmen ve muallim-i bizzat olan Yüce Allah öğretimin niteliği konusunda şöyle buyurmaktadır:

"... O (Allah), insana bilmediğini öğretti." (96/Alak, 5)

Bu öğretim (*talim*), yukarıda ele alınan üç bilim türünden hiçbirinin kapsamına girmez, dolayısıyla bir şeyi, duyu, akıl veya kalb ile öğrenip başkalarına öğreten kimselerin öğretimlerine benzemez. Aksine o, tam bir ilimdir. Bu öğretim eksiksiz-kusursuz ilimden çıkıp gelmektedir. Kuşkusuz böyle bir konu bizi aşmaktadır. Fakat şunu söyleyebiliriz ki o sevgilinin (peygamberin) mübarek vücudu, ne okula gitmiş, ne hissî veya aklî ilim yolundan medet almıştır. Yani o, ne deneyimle âlim olmuş, ne de okula giderek kanıtlardan (burhan) yardım almıştır.

Peygamberin, üçüncü ilim ve öğretimle ilişkisine gelince, O'nun mübarek vücudunun sîret ve sünneti, büsbütün huzur ve şühûddur. O, "Allah'ın mektebinden başkasına baş koymamış bir sevgilidir. Allah'ın mektebi de duyu/duygudan değil, gönülden başlar. Dolayısıyla O'nun ilmi, bir kimsenin "*duy(g)usunu kaybeden, ilmini kaybetmiştir*" diyebileceği türden bir ilim değildir. O, "*duyuları kullan ki anlayasın*" diyen beşerî okul ilimlerinin tersine "*duyulan bırak ki anlayasın*" diyen bir ilimdir. Bu yüzden o Hazretin peygamberliğinin önemli bir kısmı rüya ile başlamıştır, yani göz, kulak ve diğer duyusal algılama yollarının kapalı olduğu yerler. Evet, rüya nübüvvetin başlangıcıydı, Hazret, iyi rüyalar görüyor ve gördüğü her rüya, sabahın aydınlığı gibi çıkıyordu. İşte bu ilim, şühudî ilimdir. Dolayısıyla Peygamberin ilmi, şühudî ve kalbî ilimdir. Öğretim makamında da Peygamber onu üç yolla öğretmektedir: Birincisi, "deneyim" yoluyla başkalarına öğretmesi, bunu duyusal deneyim yoluyla öğrenerek "*öğretim senedi*" olarak değil, "*cidal-i ahsen*" (en güzel mücadele) olarak yapmıştır. İkincisi, "*kanıt*" (burhan) olarak filozoflara öğretmesidir, bunu ise peygamber, okuldan öğrenerek yapmış değildir. Üçüncüsü ise, "*gösterme*" şeklinde şahit ve arif öğrencilere öğretmesidir.

Nebiyy-i Ekrem'in (s) kendine özgü yoluna gelince, o, bir kimsenin, aklî kanıtlar ve hissî ilimlerle ulaşamayacağı bir yana nefsi terbiye ve tezkiye ederek de

ulaşabileceği bir yol değildir.

"... Allah, risaletini (peygamberlik misyonunu) vereceği yeri en iyi bilendir..."
(6/En'am, 124)

O, kesb, ıslah, terbiye, tezkiye vb. yolla elde edilemeyecek özel bir bağış, İnsan-ı Kâmile Zat-i Akdes-i İlah *"risaletini vereceği yeri en iyi bilen Allah-* arasındaki özel bir ilişki ve bağdır. Bu ise bizim üzerimizde bir konudur. Mutat bir insanın o alanda bir sözü olamaz, çünkü o alanda onun bir payı yoktur.

Şu halde Kur'an-ı Kerim, bizimle üç yolla konuşmaktadır, bize hitap ettiğine göre bizimle bizim dilimizle konuşacaktır. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır.

"Kendilerine apaçık anlatabilsin diye her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik." (14/İbrahim, 4)

Ayetle sabitleşmiştir ki Nebiyy-i Ekrem'in mübarek vücutlarının risaleti, evrenseldir, dolayısıyla bütün beşeri toplumlar, onun kavmidirler, o herkesin diliyle konuşmaktadır. O, duysal ilim ehli olanların diliyle konuşmakta, deneyimlerden söz etmektedir. Sırf aklî ilim sahiplerinin diliyle konuşmakta, kanıt ve delilden bahsetmektedir. Arif şahitlerin diliyle konuşmakta, vicdandan söz etmektedir.

İşte budur, Nebiyy-i Ekrem'in mübarek vücudunun öğretim yöntemi. Kur'ân'da kadın konusunu bu üç yolla ortaya getirmektedir, yani hem deneysel, hem aklî ve hem de irfan ve Şühûd yoluyla. Kadının büyüklüğünü bu üç değişik yolla öğretmektedir, Kur'ân bize.

KUR'ÂN İNSANIN KILAVUZUDUR

Kadının Kur'ân'da büyük önem taşıdığı meselesi, insanın Kur'ân'da büyük bir yer tuttuğu hususuyla çok yakından ilgilidir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, asla "erkeğin" hidayeti için gelmemiş, aksine "insan"ın hidayeti için gelmiştir. Kur'ân, risaletin hedefini ve vahyin iniş amacını açıklarken şöyle buyurmaktadır:

"Ramazan ayı insanlar için hidayet (kılavuz) olan... Kur'ân, onda indirilmiştir..." (Bakara suresi, 2/185)

Kur'ân'da "insanların hidayeti"nden söz edilirken ortaya konan "nas" kelimesi, özel bir grup veya sınıfı değil, aksine hem kadını, hem de erkeği ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerim, bazen "nâs", bazen de "insan" kavramını kullanmakta ve "Biz insan için Kur'ân gönderdik" buyurmaktadır.

"er-Rahmân. (O) Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı öğretti."
(Rahman Suresi, 55/1-4)

Birinci ayette Kur'ân'ı öğretmekten söz edilmektedir. Sonra insanın yaratılışından ve akabinde beyanın öğretiminden bahsedilmektedir. Hâlbuki

normalde insan önce yaratılır, sonra beyânı öğrenir ve sonra da Kur'ân'ı anlar. Doğal sıralama ve cümle düzeninin böyle olması gerek aslında. Fakat Kur'ân "er-Rahman. (O) Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı ve ona beyanı öğretti." buyurmaktadır. Çünkü Rahman, öğretmendir. O'nun rahmeti de kuşatıcıdır, çok geniştir.

"... Benim rahmetim, her şeyi kapsamıştır." (A'raf Suresi, 7/156)

Demek ki bir Üstad-ı Küll, ders vermektedir. Eğer deseler ki bir mühendis ders veriyor, bundan mühendisin mühendislik dersi verdiği anlaşılır. Deseler ki, bir doktor ders veriyor, bundan onun tıp dersi verdiği anlaşılır. Bir edibin ders yaptığı söylense, edebiyat dersi verdiği anlaşılır... er-Rahman'ın ders verdiği söylendiğinde ise sonsuz rahmetiyle rahmet dersi verdiği anlaşılır. Rahmetin anlamı ve onun Kur'ân'daki mısdaqları açıklanırsa, bu Rahmet Müderrisi'nin insanlara ne dersi verdiği, Nebiyy-i Ekrem'in (s) nasıl âlemlere rahmet olduğu anlaşılacaktır. O ders, Rahman olan bir öğretmenin dersidir. Hakk'ın rahmetinden medet almayan kimse insan değildir. İnsan olmayan kimse ise dört bacaklı hayvandır. Dört bacaklı hayvan olduğunda o kimsenin sözü müphem olur, sözü müphem olduğunda da konuşması beyân olmaz.

Şu hâlde bu dört aşama, birbirini izler. Başlangıçta Allah, rahmaniyet sıfatı olarak öğretmen (muallim)'dir. Öğrenci, bu rahmet mektebinde eğitim aldığı anda insan olur. İnsan olduğunda ise onun sözü açık, konuşması beyân olur. Bunun için bu dört durum, "bazısı bazısından önce ve bazısı bazısından sonra" olacak şekilde düzenlenir.

Özetle Allah, "Kur'ân, insanlara yol göstermek içindir; Rahman, Kur'ân dersi verir, O'nun öğrencileri de insanlardır" dediğinde, (başlı başına) kadından ve (başlı basma) erkekten söz etmemektedir.

"Bana tâbi olan bendendir" (Fe men tebianî feinnehû minnî) (İbrahim Suresi, 14/36)

Gibi ifadelerde ise kastedilen kadın ya da erkek değil, vahye uyan herkeştir. Bu, Kur'ân'ın, "insanlar için kılavuz" olduğu ve insanların eğitim-öğretim programı olduğu hususuyla ilgili bir örnektir; dolayısıyla "nas"tan maksat, özel bir sınıf değildir.

KUR'ÂN İNSANLARIN RUHUNUN ÖĞRETMENİDİR

Kur'ân, insanoğlunun ruh ve nefisini eğitmek, tezkiye etmek için inmiştir. Ruh, ne erkek (müzekker), ne de dişi (müennes) dir. O soyut bir varlıktır. Kur'ân'da erkek ya da kadının tezkiyesinden değil, ruhun tezkiyesinden bahsedilmektedir. Bu noktada ise kadın ve erkek eşittir.

Bir zamanlar Batı dünyası şöyle diyordu: İnsan iki tür veya iki sınıftır: Kadın ve erkek. Fakat bu iki sınıf, eğitim ve öğretimde eşittir; yani kadın, erkekle, erkek

de kadınla aynıdır. Burada önerme, yüklem intifası (olumsuzluğu) ile olumsuzdur. Yani bir kadın, bir de erkek vardır; fakat aralarında bir fark yoktur. İslâm ise şöyle demektedir: Vahyin inişinden maksat, nefsin eğitim ve öğretimi, nefislerin tezkiyesi ve gönüllerin eğitimidir. Bu noktada kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Burada olumsuzluk yüklem intifası ile değil, konunun intifası ile olur. Yani eğitim ve öğretimin merkezi, insanların ruhlarıdır- Ruh ise ne müzekker (erkek), ne de müennes (dişi) dir. Aslında işin içinde kadın ve erkek vardır; fakat birbirine eşittir (olumlu bir önerme) veya aralarında bir fark yoktur (olumsuz bir önerme) -ki onun doğruluğu, konunun intifası ile değil, yüklem intifası ile olur- gibi hususlar da burada söz konusu değildir. Denilmiştir ki olumlu ile olumsuz arasındaki fark bazen olumsuzun, konunun intifası ile doğru oluşunda kendini göstermektedir. İşte bu nokta önemlidir.

Kısaca öncelikle kadın ya da erkek olmak, ruhla değil, bedenle ilgilidir. İkinci olmak öğretim, eğitim, tezkiye ve tehzib, nefis içindir. Üçüncü olarak nefis, bedenden farklı, beden ise nefisten. Kur'ân'ın ders sınıfında beden değil, ruh oturmaktadır. Ruh ise ne kadın, ne de erkektir. Muhassala [bileşik] olumlu veya konusu yüklem intifası ile gelen olumsuz ve doğruluğu konunun intifasıyla olan olumsuz arasında çok fark vardır. Nitekim Zât-ı Akdes-i Allah şöyle buyurmaktadır:

"Nefse ve ona bir düzen içinde biçim verene, sonra ona fücürünü ve takvasını ilham edene (andolsun)." (Şems Suresi, 91/7-8)

Burada ruh (nefis), müzekker midir müennes mi? Veya Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ona bir biçim verdiğimde ve ona ruhumdan üfürdüğümde..." (Hicr Suresi, 15/29; Sâd Suresi, 38/72)

Soyut bir varlık olan ruhun, şöyle veya böyle bir boyu ve vücudu mu vardır? Başka bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

"Ey insan, gerçekten sen hiç durmaksızın Rabbine doğru bir çaba harcıyıp durmaktasın; sonunda ona varacaksın." (İnşikak Suresi, 84/6)

Ey insan! Sen Allah'a sülûk eden bir varlıksın. Acaba beden mi yolculuk ediyor ki biz, "bu sâlikler, iki sınıftır; bir kısmı kadın, bir kısmı, ise erkektir" diyelim. Yolculuk eden ruhtur; ruh ise ne müennes (dişi) ne de müzekker (erkek) dir. Bu

"... size bilmediklerinizi öğretiyor..." (Bakara Suresi, 2/151)

Denilen yüksek marifetlerdendir. Yani sadece peygamberlerin getirdiği marifetlerdendir. Kur'ân şunu iddia etmektedir: "Biz, size bazı şeyleri, tesis olarak değil, onay ve destek olarak öğretmekteyiz. Fakat getirdiğimiz bir dizi mesele, bilgi ve marifetler de vardır ki bunları insanlık, yalnızca yakın ya da uzak geçmişte elde edememekle kalmaz, aynı zamanda yakın veya uzak gelecekte de elde edemez.

Kur'ân, 'Mâ lâ ta'lemûn'u(^[1]*) değil "mâ lem tekûnû ta'lemûn'u(^{**}) size öğretiyor" demektedir. Kur'ân, insanlığa kendi gücüyle anlamayacağı şeyi öğretiyor.

Bu ayet, her gün yepyenidir; her gün bizimle konuşmaktadır. Her gün buyurmaktadır ki benim, insanın ulaşamadığı yeni bir mesajım var. Kur'ân, bu yüksek ifadeyi Nebiyy-i Ekrem'in (aleyhi âlâfû't-tahıyye ve's-senâ) değerli varlığı hakkında da buyurmuştur:

"... ve sana bilmediklerini (mâ lem tekim ta'lemü) öğretti..." (Nisa Suresi, 4/113)

Görüldüğü gibi ayette "allemekte mâ lem ta'lem" veya "mâ lâ ta'lem" denmemektedir. O Hazretin kutlu varlığının sahip olduğu kendine özgü onca deha ve istidata rağmen Zât-i Akdes-i İlâh, "Ben, sana bilmediğin ve bilemeyeceğin şeyleri öğrettim." buyurmaktadır. Gayb, berzah, kıyamet, kıyametin durakları, cennet, cehennem, esma-i hüsnâ vb. yüzlerce ğaybî meselelere kimsenin eli ulaşmaz. Dolayısıyla şu söz her gün yepyenidir:

"... size bilmediklerinizi öğretiyor..."(Bakara suresi, 2/151)

İNSANIN HAKİKATİ NE ERKEKTİR, NE DE DİŞİ

Her konuda, mutlaka olumlu bir cevap verilmesini beklememek gerek. Çünkü bir konunun sonucunun, sadece olumsuz olması mümkündür. Sözelimi bazen insan, kadın ve erkeğin eşit veya farklı olacağını umarak kadın hakları konusuna girer. Fakat sonra araştırmanın sonucunun olumsuz olduğu ortaya çıkar. Hiç bir zaman istinbatın sonucunun, kadınla erkeğin eşit ya da farklı oluşları gibi iki durumdan biri olacağını beklememek gerek. Belki de araştırmanın sonucu şu olabilir: "Kadın ve erkek ne eşittir, ne de farklı; çünkü konunun eşitlik veya farklılık ile bir ilgisi yoktur." Başka bir ifadeyle: Bazen insan, söz gelimi a ve b'nin eşit mi yoksa farklı mı olduğu hususunu araştırır. Burada sonuçta iki durumdan birini bildirir ve iki durum olan ve her ikisi de var olan a ile b'nin örneğin birbirine eşit veya birbirinden farklı olduğunu söyler.

Bu özel mihverde, hakikî ayrık önerme söz konusudur; yani sonu iki durumdan dışarıda değildir. Fakat bazen insan, eşitlik ya da farklılığı bulacağı bir konuya girer. Fakat dikkatlice baktığında işin içinde ne a'nın ne de b'nin olmadığını görür. O zaman konunun, eşitlik ya da farklılıkla bir ilgisinin bulunmadığını söylemesi gerekir. Çünkü eşitlik ve farklılık, adem ve melekedir. Olumsuz ve olumlu değildir ki her ikisi kaldırıldığında karşıtların kaldırılması da gerekli olsun-. Yani özel bir konu dışarıda var olduğunda bu konu, başka bir konuya karşı iki durumdan birinde olacaktır; ya onunla eşit olacak ya da eşit olmayacaktır. Fakat işin içinde çokluk yoksa eşitlik ve farklılık da olmayacaktır. Çünkü zikredilen iki durumdan birinin ispatında, birbirine eşit veya birbirinden farklı olmaları için iki şeyin mevcut olması şarttır.

Kur'ân-ı Kerim, kadın ve erkek konusunu ortaya getirdiğinde şöyle demektedir: Erkekle kadını dişilik ve erkeklik çehreleriyle tanımayın, aksine insanlık yüzleriyle tanıyın. İnsanın hakikatini, bedeni değil, ruhu oluşturur. İnsanın insanlığını, ne bedeni ne de bedeniyle ruhunun toplamı değil, ruhu sağlar.

RUHUN ASIL, BEDENİN TÂLİ OLUŞU

Eğer beden/cismin, insanın insanlığında -zâtın bütünü veya bir parçasıyla- bir rolü olsaydı, müzekker (erkek) ve müennes (dişi) konusunun gündeme gelmesi ve bu iki sınıfın eşit mi yoksa farklı mı olduğu hususundan bahsedilmesi gerekirdi. Fakat insanın hakikatini, ruhu oluşturmuşsa —ki insanın bedeni, aletten öte bir şey değildir. Bu alet de bazen müzekker, bazen de müennestir. Ruh ise ne müzekker, ne de müennestir— ister istemez insanın hakikatiyle ilgili meselelerde kadınla erkeğin eşitliğinden veya farklılığından bahsetmek, gündeme gelmeyecektir; yani konunun intifası (olumsuzluğu) ile olumsuz olacak, yüklem intifasıyla değil. Eşitlik ve farklılık, olumsuzluk ve olumluluk değil, [âdem] ve meleke olunca, bir konuda ne eşitlik ne de farklılık gündeme gelmezse, karşıtlığın ortadan kalkması gibi bir güçlük meydana gelmeyecektir.

Kur'ân-ı Kerim'e göre her insanın hakikati, onun ruhudur. İnsanın bedeni ise aletidir. Bunun, insanın dünya, berzah ve kıyamet ortamında bedeninin olmasıyla bir aykırılığı yoktur. Elbette dünyada bedeni olduğu gibi -ki beden tâli/ferî'dir; ne asıldır, ne de asim bir parçası- berzah ve kıyamette de bedeni vardır. Ne ki Kur'ân-ı Kerim, aslî olmayan bedeni doğa, toprak, çamur ve balçığa nispet ederken, asıl olan ruhu Allah'a nispet etmektedir:

"... De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." (İsra Suresi, 17/85)

Dolayısıyla insan ruhu müzekkerlik (erkeklik) ve müenneslik (dişilikten) münezzeh olmaktadır.

Meâd'i inkâr edenler, insanın ölümle yok olduğunu ve ölümden sonra başka bir hayatın olmadığını söylüyorlardı:

"Dediler ki: "Biz yer(in içinde) kaybolup (yok olup) gittikten sonra, gerçekten biz mi yeni bir yaratılışa olacımız?..-" (Secde Suresi, 32/10)

Biz yerin içinde kayıp mı oluyoruz? Ölüm yok oluş demek midir? Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"De ki: size vekil kılınan ölüm meleği, sizin hayatınıza son verecek (teveffâ)..." (Secde Suresi, 32/11)

Allah, Nebiyy-i Ekrem'e (aleyhi âlâfü't-tahiyye ve's-senâ) şöyle buyurmaktadır: Bunlara söyle: "Siz ölümle toprağın içinde kaybolmamaktasınız, aksine sizin bütün hakikatiniz ölümle müteveffâ olmaktadır. İşin içinde fevt [yok oluş] değil, teveffâ-vefat vardır. Siz müteveffâsınız. Ölüm meleği teveffâ [ruhları

kabzetme] memurudur, insanın bütün hakikati, ruhudur. Beden çürüse de ruh kabzolunur, çürümez. Kuşkusuz beden, sonraki tüm aşamalarda insanı izler ve her aşamada o aşamaya tâbi ve uygun olur.

Bu iki sınıfın, yani kadın ve erkeğin eşit mi, farklı mı olduğunu veya işin içinde asla iki sınıf diye bir şeyin olup olmadığını, araştırmanın yolu, değer ve faziletin [üstünlük, erdem] özünün ne olduğunu, değerli ve fazılın [üstün, erdemli] kim olduğunu görmemizdir. Yani bu noktada iki bölüm söz konusudur: Bölümün biri değersel sorunları, diğeri ise değerlilerle fazılların kim olduğu hususunu açıklama işini üstlenmektedir.

ERKEKLİK VE DİŞİLİĞİN DEĞERLER VE DEĞERLİLERDE ETKİSİNİN OLMAYIŞI

Bir bölüm, neyin değer, neyin değer karşıtı olduğunu söylemektedir; tıpkı ilmi değer, cehli değerın zıddı, imanı değer, küfrü değer karşıtı bilen ayetler gibi. Ayetler, zillet ve izzeti, mutluluk ve mutsuzluğu, üstünlük ve alçaklığı, hak ve batılı, doğru ve yalanı, takva ve fücür, itaat ve isyanı, gıybet etmemeyi ve gıybeti, değer ve değer karşıtı meseleleri olarak görmektedir. Bu vasıflardan hiç biri ne erkektir ne de dişi. Bu değerlerle nitelenen şeyleri açıklama işini üzerine alan bölüm ise bu vasıflarla vasıflanan şeyin asla beden olmadığını söylemektedir. Yani beden Müslüman veya kâfir, âlim veya cahil, muttaki veya fâcir, doğru sözlü veya yalancı, hak yanlısı veya batıl yanlısı, fazıl ya da rezil değildir.

Özelliği düşünce ve ilim olan teorik akıl da ne erkektir, ne dişi. İşi keşif ve şühûd olan gönül/kalb de ne erkek, ne de dişidir. Aynı şekilde vasfı fücür ve takva olan nefis/ruh da ne erkek, ne de dişidir. Kaldı ki fücür ve takva da erkek ve dişi değildir.

İlimle -ister husûlî ilim, isterse huzûrî ilimle ilgili meselelerin hiç birinde erkeklik ve dişilik olmadığı gibi husulî ya da şühûdî ilimle nitelenen âlim de erkek veya dişi değildir. İlmî meselelerde, ne sıfat [niteleyen] yönünden, ne de mevsuf [nitelenen] yönünden erkeklik ve dişilik söz konusu olmadığı gibi, yine ilmî konularda kadın ve erkeğin eşit veya farklı olduklarından da söz edilemez.

Aynı şekilde irade, samimiyet, iman, inanmak, ıslah, terbiye, sabır, tevekkül vb. "pratik akılla ilgili ahlakî meselelerden hiçbiri ne erkektir, ne de dişi. Bu ahlakî sıfatlarla nitelenen pratik akıl da ne erkek ne de dişidir. Yani sabrın erkeklik ve dişiliği olmadığı gibi, sabırlı olanın da erkeklik ve dişiliği yoktur. Bir yerde [müzekker olarak] sâbir [sabırlı olan erkek], başka bir yerde [müennes olarak] sâbira [sabreden kadın] veya bir yerde [müzekker olarak] âlim [âlim bir erkek], diğeri bir yerde [müennes olarak] âlime [âlim bir kadın] diyoruz diye lâfzî müennesliği (dişiliği), çözümlemeli meselelerde getirmemek gerek. Çünkü âlim veya mü'min olan, yani değer sahibi, ruhtur. Ruh ise ne müzekker, ne de müennestir. Bu konularda müzekkerlik [erkeklik] ve müennesliği [dişilik] gündeme getiren kimse, ister desteklemek şeklinde, isterse yıkmak ve bozmak şeklinde olsun

mugalâtaya tutulmuştur: "Zatın yerine a'raza (geçici olana) tutunmak" (ahz mâ bi'l-a'raz be cây-i mâ bi'z-zât) babından...

RUH: DEĞERLERİN SAHİBİ

Eğer değerın odak noktası, bedensel meseleler olsa ve bu yüklem ve hükümlerin mevsufu, beden olsaydı, o zaman bir kimsenin, kadınla erkeğin eşitliğinden veya farklılığından bahsetmesinin bir yeri olurdu.

Kur'ân-ı Kerim, önermelerin hem yüklemelerini -gerek değer, gerekse değer karşıtı olarak- hem de konularını ortaya koymaktadır. Bu yüklemelerin konusunu açıklarken bazen ruh'tan, bazen nefis, fuâd ve kalb'den, bazen de sadr'dan söz etmektedir... Bütün bunlar, soyut bir varlık olan ilahî lütuf ve güzelliği dile getirmektedir. Sonuç olarak ruh, tamamen basit bir mekanizma olmadığı ve çeşitli durumlarda olduğu için Kur'ân-ı Kerim, insan ruhundan, sahip olduğu duruma uygun olarak bahsetmektedir. Bazen kalbe veya fuâd'a, bazen nefse ve bazen de sadra özgü bir sığata uygun olarak ruhtan söz etmektedir... Bunlar, değersel yüklemelerin mevsufudurlar.

Özetle değirlileri ele alan bölümle değer ölçüsünü ele alan bölüm, sıfat [niteleyen] ile mevsufun [nitelenen] müzekkerlik ve müenneslikten münezzehtir olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla hem sıfat, hem de mevsuf münezzehtir. Şu halde kesinlikle eşitlik ya da farklılıktan söz edilmeyecektir. İslâm, kadın ile erkeğin bir farkının olmadığı söylüyorsa, konunun intifası (olumsuzluğu) ile olumsuz bir önerme ortaya koyuyor demektir. Eğer biz, değer ölçüsü olan bilimsel meselelerde ve aynı şekilde değer ölçütü olan pratik (amelî) meseleler müzekker ve müenneslikten hiçbir söz bulamamışsak, kesin olarak onların mevsufu da müzekker ve müennes değildir. (Bu, tâbi olmak babındandır.) Kaldı ki mevsufda (ruh) da müzekker ve müennesten hiç bir nişane olmadığı gibi kesinlikle onun sıfatı da müzekkerlik ve müenneslikten âridir. (Bu da telâzüm kabilindendir.) Kaldı ki sıfat ve mevsuftan her birinin kendine özgü çözümlemesi de bizi bu sonuca götürür. Yani biz, sıfat ve mevsufun müzekkerlik ve müenneslikten münezzehtir olduğunu ispat ettiğimizde iki sonuç ortaya çıkacaktır: Biri mutabakat, diğeri ise iltizamdır.

RUHUN BEDENİN TAMAMLANMASINDAN SONRA YARATILIŞI

"Sonra nutfeyi alakaya çevirdik, alakayı bir çiğnemlik ete çevirdik, bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik, kemiklere et giydirdik; sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık..." (Mü'minûn Suresi, 23/14)

Allah, ruh hakkında konuştuğunda böyle buyurmaktadır: "Doğanın neş'esi tamamlandığı ve maddî değişim/dönüşümler sona erdiğinde, ben başka bir yaratık yarattım. *"Sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık."* Yani onu başka bir şey olarak yarattık. Bu şey, et, deri ve kemiğe benzemez. Aksine o doğanın neş'esinden farklı

bir şeydir. O, cenin tamamlanmasından sonra bambaşka bir yaratıktır. Kuşkusuz cenin, müzekker (erkek) veya müennes (dişi) olur. Fakat ondan sonra dişilik ve erkeklik söz konusu değildir. Kemik bağlama, eti kemiğe giydirme (*kemiklere et giydirdik*) ve şekil verme esnalarında —"*Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur...*" (Al-i İmran Suresi, 3/6)— erkeklik ve dişilikten söz edilmektedir.

ALLAH'A DÖNÜŞÜN MADDÎ OLMAYIŞI

Şu hâlde değer ölçütü olan şey, erkeklik ve dişilikten âridir. Allah'a dönüşten söz edildiğinde nefs-i mütmainne'den söz ediliyor demektir. Allah'a dönüş, bedensel değildir. Allah'a dönüş ruhla ilgilidir. Çünkü eğer beden dönseydi; fiziksel ve maddî bir dönüş olsaydı, mazallah dönülen makam ve merci de maddî bir şey olurdu: Vücut (beden) yaklaştığında, maddî yaklaşma olur. Maddî yaklaşma ise, maddî şeye aittir. Fakat o zât:

"Yüceliğinde yakın/engin, yakınlığında yücedir."¹

O, yakınlıktan ve maddî boyuttan münezzehtir. O, herkesin her koşulda çağırıp dua edebildiğidir. O karîb'dir:

"... Kullarım beni soracak olursa, işte Ben (onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm..." (Bakara Suresi, 2/186)

O, kurb (yakınlık) ve maddîlikten uzaktır. Fakat bir kimse sözgelimi namazda O'na yaklaşmaktadır; çünkü:

"Namaz, her muttakinin kurbanı [Allah'a yaklaşma vesilesi] 'dir."²

—Ez. Ali

Bir kimse namazda veya diğer ibadetlerde Allah'a yaklaşıyorsa bu, manevî yaklaşmadır. Bu manevî yaklaşma ise ne müzekkerdir ne de müennes. Allah'a yakın olan da ne erkek, ne de dişidir.

Allah "nefs Allah'a döner" buyurmaktadır. Burada nefsin soyut olduğu açıktır. Veya kalb Allah'a gitmektedir:

"Hani o (İbrahim), Rabbine arınmış (selim) bir kalb ile gelmişti." (Sâffat Suresi, 37/89)

"Ancak Allah'a selim bir kalb ile gelenler başka." (Şuarâ Suresi, 26/89)

Allah'a doğru gitmek, Allah'a dönmek maddî bir gidiş/dönüş değildir. Dolayısıyla giden ve yaklaşan da maddeden münezzehtir.

İLÂHÎ MEKTEPLE İLHADÎ MEKTEBİN FARKI

İlahî mekteple ilhadî mektebin farkı şudur, İlhadî mektep üyelerine göre kadın ve erkek arasında fark yoktur. Yani insanın hakikati bedendir. Bu beden iki şekilde meydana gelmiştir. Bu iki şekil eşittir. İlahî mektebe göre ise insan hakikatinin bütünü ruhudur. Gerçi bedende gerekli ve zorunludur. Ruh, erkek ve dişi olmadığı içindir ki bu ikisinin farklı oluşunda yüklem intifası (olumsuzluğu) ile değil, konunun intifası ile olumsuzluk vardır.

DEĞERLERİN KARŞITI, NE ERKEKTİR, NE DE DİŞİ

Değer karşıtı olan meseleler ve yönle (kalb) nisbet edilen hastalıklar da ne erkek, ne de dişidir. Sözelimi mübarek Ahzab suresinde Nebiyy-i Ekrem'in (aleyhi âlâfüt-tahiyye ve's-senâ) hanımlarına şöyle buyrulmaktadır:

"... Eğer sakınıyorsanız, artık sözü çekicilikle söylemeyin ki, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder. Sözü maruf bir tarzda söyleyin." (Ahzâb Suresi, 33/32)

Bu ayeti kerimeden çıkarılabilir ki namahrem kadının sesine tamah eden erkek, hastadır. Bu hastalık ne müzekker (erkek)dir ne de müennes (dişi). Bu hastalığa düşen kalb de müzekker ya da müennes değildir. Allah, İslâm düzeninin adalet mahkemesinde şehadetin gizlenmesi meselesinde şöyle buyurmaktadır:

"... Şahidliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse artık şüphesiz onun kalbi günahkardır.." (Bakara Suresi, 2/283)

Eğer bir kimse, adalet mahkemesinde gerekli şahitliği gizler, edâ etmezse, onun kalbi, isyan etmiş demektir. Bir değer karşıtı olan isyan ve günah ile bu isyan ve günaha mübtelâ olan kalb ise ne erkek ne de dişidir. İslâmî görüş, bilgi, marifet ve meselelerle kalb de erkek ve dişi değildir. Gören kalb hakkında Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"... Kim Allah'a iman ederse, onun kalbini hidayete yöneltir..." (Teğabün Suresi, 64/11)

Marifetlere karşı kör olan kalb hakkında ise Hac Suresinde şöyle buyrulmaktadır:

"... Çünkü gerçek şu ki gözler kör olmaz, ancak sinelerdeki kalpler körelir." (Hac Suresi, 22/46)

Cahil olan, gönüldür. Âlim olan da gönüldür. Maddî olan şey, düşünce kapsamında değildir. Soyut olan şey de, maddî niteleme kabul etmez; dolayısıyla ne erkek, ne de dişidir.

MELEKLER: RUHTAN BİR CİLVE

Melekler için de değersel meseleler vardır. Gerçi onlar görelî ve hukukî meselelerden uzaktırlar; fakat onların müzekkerlik ve müenneslikle bir ilgileri yoktur. Kur'ân, putperestlerin, meleklerin dışı (müennes) olduklarına dair ileri sürdükleri görüşü yanlış bulurken bunu, meleklerin erkek (müzekker) olduklarını ispat etmek için değil, aksine erkeklik ve dişilikten münezzeh olduklarını dile getirmek için yapmaktadır. Nitekim Kur'ân, onları mükerrer kullar olarak tanıtmaktadır:

"... Hayır, onlar ikram layık görülmüş kullardır. Onlar sözle (bile olsa) O'nun önüne geçmezler ve onlar O'nun emriyle yapıp-etmektedirler." (Enbiyâ Suresi, 21/26-27)

Kur'ân, bu nitelikleri, ilahî adamlar için de zikretmektedir. Dolayısıyla bu sıfatlarla nitelenen, (mevsuf) müzekker ve müennes değildir. Kaldı ki nitelenen ne insan, ne de melektir. O hakikatin ruhu, bu şekle gelirse; insan, o şekilde ortaya çıkarsa, soyut bir varlık olan melek olur. Dolayısıyla bu soyut varlıkların varlıklarının derece ve durumları arasında fark vardır: Bazıları melek seviyesinde iken bazıları melekten daha üstün ve daha mükemmeldirler, kâmil insanlar gibi...

RUH: KUR'ÂN'IN ÖĞRENCİSİ

Sübhan olan Allah, Kur'ân-ı Kerim'i ders programı saydığına ve kendisini öğretmen olarak tanımladığına göre öğretmen Allah, ders programı Kur'ân;

"Rahman (olan Allah) Kur'ân'ı öğretti..." (Rahman Suresi, 55/1-2)

Kur'ân'ın ders verdiği öğrenci ise ruhtur, beden değil. İnsan rüya evreninde vücudu bırakır ve meselelerinden birçoğu hallolur. Orada müzekkerlik ve müenneslikten söz edilemez. Elbette rüya evreninde durum, berzah âlemi gibidir. Berzah âleminin bedeni ise ona eşlik eder. Fakat onun anladığı şey, müzekker ya da müennes olmayan ruhtur.

DEĞERLENDİRME

Değerin, değer karşıtının ve bu değerlerle nitelenenin, manevî esenliğiyle manevî hastalığı, kalb ve ruh (can) ile ilgilidir. Dolayısıyla ne mevsuf, (nitelenen) ne de sıfat (niteleyen) müzekker veya müennes değildir.

Bazı mevsuflar, müzekker, bazıları ise müennestirler; fakat onların bedenleri böyledir. Müzekker (erkek) beden sahipleri arasında farklılık olduğu gibi müennes (dişi) beden sahipleri arasında da farklılıklar vardır. Bazen ruh bakımından değil, beden bakımından sınıflandırılan bu iki sınıf arasında da farklılıklar olabilir. Bunlar, konusal özelliklerdir; yoksa asıl konuda mevsuf ya da sıfatın müzekker veya müennes olmasıyla ilgili değildir.

Bunlar, araştırmanın planı, kaynakları, odak noktası ve konusudur. Kur'ân'ın istidlâliyle bu böyledir. Dolayısıyla ayetler, "ne müzekkerin ne de müennesin, -yani ister bu sınıftan olsun, isterse öbür sınıftan olsun bedenini- bir rolü yoktur" buyurduğunda, farklılığın olmayışını değil, bedenini karışmayışını bildirmek istemektedir. Sözelimi namaz kılan insana namaz için elbise giymesi gerektiğini ve o elbisenin temiz ve helal (ister beyaz isterse siyah olsun) olması gerektiğini söylüyorlar. Şimdi burada elbisenin siyahlığı veya beyazlığı işin içinde yoktur; yani örtünme işine siyahlık veya beyazlık karışmaz. Fakat her ikisi de vardır ve birbirine eşittir. İşe karışan şey, bunlar arasını birleştirendir. (Yani siyah veya beyazın bir rolü yoktur.) Asıl olan, muteber örtüdür. Dolayısıyla müzekker ve müennes olma olayı, (konuya karışıp karışmamasından bahsedilmek şöyle dursun) asla ruhun mihverinde yoktur.

GÜZEL HAYAT

Güzel hayat (hayat-i tayyib) ile ilgili olarak Kur'ân, şöyle buyurmaktadır: "Erkek olsun, kadın olsun bir mü'min olarak kim salih bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz biz onu 'güzel bir hayatla yaşatırız..." (Nahl Suresi, 16/97)

Demek ki güzel hayata kavuşmada sadece iki şeyin rolü vardır: Bir: "salih amel" adında güzel bir eylem (hüsn-i fiilî), diğeri ise "ruhun mü'min oluşu" adında güzel bir eylemci (fail) olma (hüsn-i failî)dir. Bu noktada beden ister müennes, isterse müzekker olsun durum değişmez. Ayetteki "hüve mü'min", hüsn-i failî'ye râcidir, yani ruh mü'min olmalıdır. "Amile sâlihan" ise hüsn-i fiilî'ye râcidir, yani, iş sahih olmalıdır. Sahih işçiden sahih iş.. Birbirini tamamlayan bu iki güzellik (hüsn) güzel hayatı (hayat-ı tayyib) meydana getirmektedir.

SÖZÜN ÖZÜ

1- Kur'ân-ı Kerim'in binası, yani İslâm, kadın ve erkek hakkında "muhasala olumlu" veya "yüklemin intifası (yüklemin madulesi) ile olumsuz" önermelerle değil, "konunun intifası (madulesi-olumsuzluğu) ile olumsuz" önermeyle konuşmaktadır.

2- Zat-i Akdes-i İlah (Yüce Allah), bazı ayetlerde eğitim/öğretimi ruha isnad etmektedir. Ruh ise ne müzekker, ne de müennesir.

3- Kur'ân-ı Kerim, bize meseleleri hissî ilim, aklî ilim ve kalbî-şühûdî ilim olmak üzere üç yolla öğretmekte ve bu yolları kat etmiş birçok kadın ve erkek örneği zikretmektedir.

İLAHÎ HİTAPLARDA MÜZEKKERLİK VE MÜENNESLİĞİN ETKİSİZLİĞİ

Sorun, genişçe açıklanmış ve ispat edilmiş oldu: Değersel meselelerin, müzekkerlik ve müenneslik vasıfları yoktur. Kur'ân-ı Kerim, bu anlamı lafız ve mana bakımından incelikle açıklayarak hem değersel meselelerin müzekkerlik ve

müenneslik ötesi meseleler olduğuna, hem de bu niteliklerle nitelenen şeylerin (mevsuf), insan ruhu olduğuna, ruhun ise müzekker veya müennes olmadığına hükmetmektedir.

KUR'ÂN'IN MANEVÎ DELALETİ

Kur'ân içerik bakımından şöyle buyurmaktadır. İnsanî kemaller; mebde'i tanıma, mead'i tanıma, vahyi tanıma ve risaleti tanımaya bağlıdır. Yani kemal, ilahî dünya görüşüne sahip olmakta yatmaktadır. Bu şu demektir: Dünyanın "Allah ve O'nun güzel isimleri" adında bir başlangıcı ve bir de "mead", kıyamet, cehennem, cennet vb. adında sonu vardır. Bu başlangıç ve son arasında da "sırat-ı müstakim" vardır. Vahy meselesi, bu sırat-ı müstakim de düğümlenmektedir.

Bütün evrende mebde, meâd ve bu ikisi arasındaki bağdan daha fazla bir şey olmadığı için usul-i dinde üç esastan fazla değildir. Usul-i dinin birincisi mebdeyi tanımak, ikincisi meadi tanımak, üçüncüsü ise Peygamberi tanımaktır. Bu noktada Emirü'l-Mü'minîn'den (a) şu cümle nakledilmiştir:

"Allah, kadrini bilene, haddi aşmayana rahmet eylesin."³

—Hz. Ali

Demişlerdir ki bu üç dinsel esasa inanmak, bu üç aslı anlamak için müzekkerlik (erkeklik) ve müenneslik (kadınlık) şart değildir; yani ne müzekker olmak şarttır, ne de müennes olmak engeldir. İnsanları bu üç esasa davet eden peygamberler de ne erkeklere özgü davetiyeler göndermişler, ne de kadınları bu merasime katılmaktan yoksun bırakmışlardır: Kur'ân-ı Kerim, Resul-i Ekrem'in dilinden şöyle buyurmaktadır:

"... Bir basiret üzere Allah'a davet ederim, ben ve bana uyanlar da..." (Yusuf suresi, 12/108)

Bu davet, bütün insanları kapsamına almaktadır. Bir peygamber bir ülkenin devlet başkanı olsun bir erkeğe davet mektubu yazmışsa, başka bir peygamber de bir ülkenin yöneticisi olan bir kadına davet mektubu yazmıştır. Allah'ın Resulü (s) erkek idarecileri İslâm'a davet etmişse, Süleyman (a) da kadın idarecileri İslâm'a davet etmiştir. Dolayısıyla hem davetler, hem de davet edilenler geneldir ve ortada hiçbir özel durum yoktur.

KUR'ÂN'IN DİLİ: MUHAVERE KÜLTÜRÜNÜN DİLİ

Her ne kadar yüce Allah amellerin karşılığı hakkında

"... Her kişi Cimri'), kendi kazanmakta olduğuna karşılık bir rehindir." (Tur Suresi, 52/21)

Buyursa da buradaki "imri" "imrae"nin karşıtı değildir. Burada muhavere kültürü vardır. Muhavere kültürüyle insandan, kadının karşıtı erkek olarak değil, insanoğlu, halk kitlesi (merdum) olarak bahsedilmektedir.

Kadın ve erkekler devrim sahnesine çıktıklarında, İran halkı (merdum-i İran) devrim yaptı diyorlardı. Veya kadınlarla erkekler herhangi bir hususta soru sorduklarında, "halk" (merdum) şöyle diyor denilmektedir. İşte bu halk (merdum) kelimesi, kadının karşıtı olarak erkekler değil, "insanların oluşturduğu kitle" demektir.

Dolayısıyla "Her kişi, kendi kazanmakta olduğuna karşılık bir rehindir" ayetinde (müzekker olarak kullanılan kişi, yani) erkek, kadının karşıtı değildir. Nitekim başka bir ayette "nefs" kelimesiyle mesele açıklanmaktadır:

"Her nefis, kazanmakta olduklarına karşılık olmak üzere bir rehindir."
(Müddessir Suresi, 74/38)

Yani her can, ister erkek, isterse kadın olsun kazancı karşısında rehindir. Aynı anlam, bazen da "insan" kelimesiyle ifade edilmektedir:

"Ve doğrusu insana da kendi çabasından başkası yoktur. Şüphesiz kendi çabası da görülecektir. Sonra ona en eksiksiz karşılık verilecektir." (Necm Suresi, 33/39-41)

Bu hâlde ceza (karşılık) ve mead meselesi özel bir gruba özgü değildir. Mead, mebde'e dönüş olduğu için, her insan işi karşısında sorumludur. Burada, kadın ve erkek işin içinde yoktur. Mebde'i tanımada ve mebde'e yaklaşımda da durum böyledir. Bunlar, Kur'ân-ı Kerim'in manevî ifadeleridir.

KUR'ÂN'IN LÂFZÎ DELALETİ

Bazen Kur'ân, manevî bilgi ve irfanları, özel bir takım lafızları açıklayarak zikreder; onları bize anlatmak için de müzekker ve müennesten daha genel olan muhavere kültürünü kullanır. Dolayısıyla halkın diliyle bir husus açıklandığında, halktan maksat kadının karşıtı insanlar değildir. Sözelimi İslâm'ın sadrında hicret eden Müslümanların hicret olayını anlatan Al-i İmran suresinin ayetlerinde kullanılan kelimelerden maksat da müzekkerliği dile getirmek değildir. Çünkü sadece erkekler değil, kadınlar da hicret etmişlerdi. Örneğin Ali b. Ebi Talib (aleyhi afdalü salavâti'l-müsallîn) ile birlikte bazı kadınlar da hicreti eda etmişlerdi.

Yüce Allah, hicret konusunu işlerken şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz ben erkek olsun kadın olsun, sizden bir işte bulunanın işini boşuna çıkarmam..." (Al-i İmran Suresi, 3/195)

Anlaşılmaktadır ki hicret edenlerin hicretinin mükâfatı saklıdır. Kadın hicret etmişse sevabını kazanmıştır; erkek hicret etmişse ecrini almıştır. Ayette zımnen hicretin fazileti konusunda kadın-erkek eşitliğine hükmolunmuştur; fakat Kur'ân

bize anlatmak için o kelimeleri açıklamıştır. Dolayısıyla diğer kelimeler müzekker ise, maksat kadının karşıtı olarak erkek değildir. Çünkü yukarıdaki ayette geçen "nün zekerin ev ünsâ" [erkek olsun, kadın olsun] ifadesi ya "âmil" [bir işte bulunan] kelimesini ya da "minküm" [sizden] kelimesini açıklamaktadır. Halbuki hem "âmil" hem de "minküm" müzekker [erkek]tir. Eğer "âmil" amile'nin karşıtı olarak kullanılsaydı, artık "âmilin minküm min zekerin ev ünsâ" demek mümkün değildi.

Aynı şekilde "minküm", minkünne'nin karşıtı olarak kullanılsaydı, o zaman "min zekerin ev ünsâ" denilemezdi. O hâlde belli olmaktadır ki "amil'i "amile"nin karşıtı; "minküm"ü, "minkünne"nin karşıtı olarak anlamlandırmamak gerekir. Kur'ân ifadelerinin müzekker olarak geldiklerinde, kitabî edebiyat esası üzere değil, muhavere kültürü temelinde geldikleri iddiasına bu iyi bir delildir. Allah, mübarek Nahl suresinde şöyle buyurmaktadır:

"Erkek olsun, kadın olsun, bir mü'min olarak kim salık bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz biz onu güzel bir hayatla yaşatırız..." (Nahl Suresi, 16/97)

Bu ayette, hepsi müzekker olarak gelen üç lafız bulunmaktadır. Ayetin ortasında Allah "ister erkek olsun, ister kadın olsun" buyurmaktadır. Bu ifadenin, ne ayetin önceki bölümüyle, ne de sonraki bölümüyle bir uyumluluğu vardır. Çünkü ayetin baş tarafı "men amile sâlihan" [kim salih bir amelde bulunursa] şeklindedir.

Görüldüğü gibi bu ifade de "men" ve "amile" lafızları müzekker olarak açıklanmıştır. Kuşkusuz "men"in, kadın ve erkekte daha genel bir anlamı kuşattığı söylenebilir. Fakat ikinci lafız, yani "amel" müzekkerdir ve erkek için kullanılır. Ayetin "erkek olsun, kadın olsun" ifadesinden sonraki bölümü ise "ve hüve mü'minen fel nühyiyyennehû.." [bir mü'min olarak hiç şüphesiz biz onu... yaşatırız] şeklindedir. Görüldüğü üzere burada da "mü'min" kelimesi, "hüve" zamiri ve "fel nühyiyyennehû" daki mefûl zamiri, yani "hû", hep müzekker olarak kullanılmışlardır. Hakikatte ayette dört müzekker lafız zikredilmiştir. Biri "min zekerin ev ünsâ" dan önce, üçü ise sonradır.

Şu hâlde, "min zekerin ev ünsâ"nın neyi açıklamakta olduğunu incelemek gerekmektedir. Eğer "amile"nin beyânı olduğunu düşüsek, "amile" sadece müzekkeri kapsamına alır. Sonraki müzekker zamir "hû" de müzekkere özgüdür. Dolayısıyla ayetin ortasındaki "min zekerin ev ünsâ" [erkek olsun, kadın olsun] ifadesi, ne önceki müzekkere, ne de sonraki müzekkere uygun düşmemektedir.

Bunun doğru cevabı şudur: Burada Yüce Allah (Zat-i Akdes-i îlâh), bize anlatmak için böyle ifadelendirmektedir. O bize anlatmak istemekte ve muhavere kültürüyle müzekker olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla İslam Peygamberi (aleyhi âlâfû't-tahıyye ve's-senâ) niçin şöyle buyurdu diye zahmete girmek gerekir:

"ilim istemek, her Müslüman farzdır." (Talebü'l-ilmi ferîda alâ külli müslim)⁴

Hadiste "Müslime" buyrulmamıştır diye cevap zahmetine girmeye, "bazı nüshalarda 'Müslime' de vardır" veya "bazı rivayetlerde 'Müslime' de ilave

edilmiştir" yahut "bazı muhaddisler 'Müslime' kelimesini de nakletmişlerdir" gibi savunmalara girmeye lüzum yoktur. Peygamberden cevap bekleyerek asla soru sorma zahmetine girmemek gerek. Kur'ân-ı Kerim, bizi o anlamın büyüklüğüne aşına kılmakla birlikte muhavere kültürünün özellikleriyle de tanıştırmaktadır. Dolayısıyla müzekker bir lafız kullanıldığında, bu lafız, müzekkerlerin vasfı olduğu için değil, aksine lafız makamında böyle tabir edildiği için kullanılmaktadır. Özetle o manevî deliller ve bu lafzı deliller ispat etmektedir ki gerek ilimle ve gerekse amelle ilgili bilgi ve kemallerde müenneslik ve müzekkerlik söz konusu değildir.

MADDÎ VE MANEVÎ BÖLÜMLEMESİNDE BAZI EŞİTLİK DURUMLARI

Bazen Kur'ân-ı Kerim'in eşitliğe hükmetmesi mümkündür. Fakat bu tür hususlar, konu ve yüklem sıklığı ve icabıyla doğru/sadık olumlu önerme babındandır. Sözgelimi buyrulmaktadır ki Mekke'de herkes ortaktır ve kimsenin, Harem'i kendine özgü yapmaya hakkı yoktur.

"...yerlilerle (şehirlilerle) dışarıdan gelenler (çölde yaşayanlar) eşit olmak üzere insanlar için (haram ve kible) kıldığımız Mescid-i Haram..." (Hac Suresi, 22/25)

Ayetinde gerçekten de "el-âkif" [yerliler], bir bölüm, "el-bâdi" [dışarıdan gelenler] başka bir bölümdür. Şehir ehli, bir bölüm, çöl ehli başka bir bölümdür. Burada denilebilir ki şehirli olmak veya çölde yaşamak fizikseldir ve insan ruhuyla ilgili değildir. Coğrafi kıta veya iklim, şehrsel özellikler veya köysel özellikler şeklinde sınıflandırma yapmanın, insanın ruhuyla değil, bedeniyle ilgisi vardır. Ruh ne şehirlidir, ne de köylü, ne Arap'tır, ne de Acem; ne Fars'tır, ne Türk. Çünkü ruh, İbrani'den, Arap'tan, Fars veya Süryani'den, Rum veya Türk'ten... Söz edilmeyen bir evrenden gelmiştir. Dolayısıyla ruh'un, şehirli veya çöllü olmakla bir ilgisi bulunmamaktadır. Fakat beden, bazen şehirde, bazen de köyde yaşar. Bu yüzden Allah buyurmaktadır ki çölden gelen kimsenin Harem'den bir hissesi/kısmeti vardır, şehirde oturan, Mekke'de yaşayan kimsenin ise bir hissesi vardır. "Şehirlilerle çölden gelenler eşit olma üzere ..."

Kur'ân, başka bir yerde yine eşitlikten söz etmektedir. Burada eşitlik maddî meselelerle ilgili ise bedenler eşittir; yok eğer manevî meselelerle ilgili olursa ruhlar eşittir.

"... ve isteyip-arayanlar için eşit olmak üzere oradaki rızıkları dört günde takdir etti." (Fussilet Suresi, 41/10)

Ayette geçen sual edenler [isteyip-arayanlar] ifadesindeki sualden maksat, pratik ve istidatsal sualdir. Buna göre herkes kazanma/kesb istidatına ve yer kaynaklarından yararlanma gücüne sahiptir. Bu noktada kimseye ayrıcalık yoktur; herkes eşittir. Dolayısıyla herkes imtiyazsızca yer nimetlerinden yararlanır. "Sual edenler [isteyip arayanlar] için eşit olmak üzere..."

Maarif ilimler, hakkında da soru soran herkes cevabını alır. Gerçi bu ayette Allah, "Sübhan olan Allah rızıklarımızı takdir eylemiştir." buyurmaktadır. (Oradaki rızıkları dört günde takdir etti)" Fakat Abese suresinde "rızık iki kısımdır" buyurmaktadır:

"Bir de insan, yediğine bir baksın." (Abese Suresi, 80/24)

Bu yemeği iki ölçüte ayırmış ve iki ölçüte tatbik etmişlerdir. Biri, bilinen yemek, diğeri ise ruhun yemeğidir. Merhum Kuleynî, bu ayeti açıklarken İmam Sadık'tan (a) nakilde bulunarak ayetin, "Aldığı ilmi, kimden aldığına bir bakıversin"⁵ anlamına geldiğini söylemiştir.

Şu hâlde yemek, iki kısımdır. Birincisi beden yemeğidir: isteyen herkesin, istediği her koşulda elde ettiği yemek. İkincisi ise ruh yemeğidir. Bunu da isteyen herkes, istediği her koşulda elde edebilir. Ne beden meselesinde isteyenler arasında bir farklılık vardır, ne de ruh konusunda isteyenler arasında bir farklılık vardır. Ruhlar, ilim ve faziletleri talep etmede bir ve eşittirler. Bedenler de zahirî azıklarını isteyip aramada bir ve eşittirler. Böylesi durumlarda eşitlik söz konusudur. Fakat ruhlar arasında hiçbir farklılık yoktur. Dolayısıyla bazı ruhların müzekker, bazılarının müennes oldukları ve müzekkerlerin müenneslerle eşit olduğu söylenemez. (Daha önce de geçtiği gibi bu, konunun intifası (olumsuzluğu) ile olumsuz önerme babındandır. Bir bölümü mübarek Nahl Suresinde diğerk bölümü de Al-i İmran suresinde geçen mezkûr ayetler, kadın ve erkek olmanın işin içinde olmadığı hususuna işaret etmektedirler.

Bazen, Kur'ân'ın müzekkerlere [erkeklerle] daha çok kıymet verdiği, üstünlüğü müzekkerlerden bildiği, kadın üstünlük makamına yükselse de onu erkekler zümresinden saydığı, kadın için ayrı bir hesap açmadığı gibi bir sonuca varmak mümkün olabilir. Nitekim Hz. Meryem'i (a) anlatan şu ayet, bu hususa delil olarak getirilebilir:

"... O da Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. O, (Rabbine) gönülden bağlı olanlar (kânitîn-müzekker bir kelime) dandı." (Tahrim Suresi, 66/12)

Hz. Meryem'den bahsedildiği, Hz. Meryem'in ilahî kelimeler, ilahî kitaplara iman ettiğinden, itaat ve tevazu (kunut ve hudû') ehli olduğundan söz edildiği hâlde, [müennes olarak] "kânet mine'lânitât" yerine [müzekker olarak] "kânet mine'l-kânitîn" buyurulmaktadır. [Sanki] Allah erkeklerle bağımsızlık vermekte ve Meryem'i erkeklerin örtüsünün altında zikrederek müennes değil, müzekker kelimeler kullanmaktadır.

Bu kuruntunun cevabı şudur: Muhavere (karşılıklı konuşma) kültürü, ders/sınıf ve kitap edebiyatı kültüründen farklıdır. Elbette Kur'ân-ı kerim, mübarek Ahzab suresinde bu faziletlerde kadın ve erkeğin eşit olduğunu belirtmekte, ahlaksal fazilet ve erdemlerden birçoğunu saymakta bu iki sınıftan her birine bağımsızlık vermektedir. Gerçi Al-i İmran suresinde

"Sabredenler (es-sabirin) doğru olanlar (es-sadikîn), gönülden boyun eğenler (el-kânitîn), infdk edenler (el-münfikîn) ve seher vaktinde bağışlanma dileyenler (el-müstağfîr)dir." (Al-i İmran suresi, 3/17)

Buyrulmakta ve bütün kelimeler müzekker olarak gelmektedir; fakat Ahzab suresinde Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hiç şüphesiz Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, gönülden itaat eden erkekler ve gönülden itaat eden kadınlar, sadık olan erkekler ve sadık olan kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, saygıyla (Allah'tan) korkan erkekler ve saygıyla (Allah'tan) korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çokça zikreden erkekler ve (Allah'ı çokça) zikreden kadınlar; işte onlar (lehüm-müzekker) için Allah bir bağışlanma ve büyük bir ecir hazırlamıştır." (Ahzâb Suresi, 33/35)

Görüldüğü gibi Allah, meseleyi hem bize anlamı izah edecek şekilde, hem de bize klasik kültürle değil, karşılıklı konuşma kültürüyle konuştuğunu anlatacak şekilde ifade etmektedir. Fakat özelliklerini sıraladığı erkek ve kadınlar için bağışlanma ve ecir olduğunu haber verirken sadece müzekker zamir kullanmakta, yani "lehüm" (o erkek için) demek; "lehüm ve lehünne" (o erkekler ve o kadınlar için) dememektedir. İşte Kur'ân burada bize çok güzel bir şey öğretmektedir. "Yani siz! "küm" ve "hüm"den (müzekker zamirler) her söz edilişinde, maksadın erkekler olduğu fikrine kapılmayın, aksine Kur'ân, size Kur'ân'dan yararlanma yöntemini göstermektedir böylece J emektedir. Dolayısıyla Kur'ân kültürüyle tanışık olan kimse, artık zihninde, sözgelimi "talebü'l-İlmi feriden alâ külli Müslim" (İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır) hadisini gördüğünde "niçin bu rivayette ifadeler erkekler için [müzekker] gelmiştir?" diye cevap zahmetine girişme düşüncesi oluşmaz. Eğer Kur'ân'la men'us olmuşsa, artık Allah'ın açıkça ve geniş bir şekilde mü'min erkekler ve mü'min kadınları bir ayette zikrettiğini anlar.

Dolayısıyla eğer Kur'ân'ın Meryem (a) hakkında müzekker kelime kullanarak "O gönülden bağlı olanlardandı" demesi, gönülden bağlı olan kadınlar (kanitât) kelimesine sahip olmadığı için değildir. Çünkü açık bir şekilde Ahzab suresinde "kanitîn" ve kanitât" kelimeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla söz konusu Hz. Meryem ayetinde müzekker olarak "el-Kani-tîn" kelimesinin kullanılışı, karşılıklı konuşma (muhavere) kültürünü korumak içindir. Bunun göstergesi odur ki aksi durumda da bu böyledir; tersi tarafta da Kur'ân muhavere kültürünü esâs alarak kötü (günahkâr) kadını, kötü erkekler zümresinden saymaktadır. Nitekim Yusuf suresinde şöyle buyrulmaktadır:

"... Sen de (kadın için) günahın dolayısıyla bağışlanma dile. Doğrusu sen günahkârlardan [el-Hâtün-müzekker kelime] oldun." (Yûsuf Suresi, 12/29)

Görüldüğü gibi günahkâr kadından bahsedildiği hâlde "minel-hâtîât" (günahkâr kadınlardan) şeklinde müennes kelime kullanılmamıştır. Bu, Kur'ân'ın günahkar kadınlar [hâtîât] kelimesinin olmadığı anlamına gelmez. Aksine bu,

muhavere kültürüne dayanarak konuşmanın bir sonucudur.

Sözün sonucu o ki; öncelikle Kur'ân, şunu açıklamaktadır: Ben, insanların ruhuyla konuşurum. Ruh ise ne erkek (müzekker) ne de dişi (müennes)tir. İkinci olarak müzekkerlik ve müennesliğin olduğu yer, bedendir. Bedenin ise fazilet, erdem, bilgi ve hikmetlerle bir işi yoktur. Üçüncü olarak eğer sözde özel bir karine (belirti-işaret) olmazsa ve edebî kanunlar icab etmezse, Kur'ân ayetlerini uluslararası muhavere kültürüne dayanarak hamletmek gerekir. Dördüncü olarak kadın-erkek eşitliğini savunanlar, kadın ve erkeklerin oluşturduğu insanlar kitlesinden söz etmek istediklerinde acaba "erkekler ve kadınlar kıyam ettiler; erkekler ve kadınlar protesto ettiler; erkekler ve kadınlar oy verdiler vs. "mi derler yoksa" halk kıyam etti; halk oy verdi vs. "mi derler? İşte bu kültür, uluslararası örf ve karşılıklı konuşma kültürüdür. Öyleyse Kur'ân'ın müzekker (erkek) eğilimli olduğunu vs. söylememek gerekir.

KUR'ÂN'DA MÜZEKKERLİK VE MÜENNESLİĞİN VURGULANDIĞI YERLER

Kur'ân-ı Kerim'in açıkça kadın ve erkeğin adını andığı yerler vardır. Kur'ân, böyle yaparak İslâm öncesi cahilî düşünceleri yanlışlamak istemektedir. Onlar, kadın ve erkek arasında fark gördükleri, ibadet ve o demleri erkekleri özgü kıldıkları için Kur'ân-ı Kerim, aklî çözümlemeyle kâmil olması gerekenin ruh olduğunu, ruhun ise müzekker [erkek] ve müennes [dişi-kadın] olmadığını söylemiştir.

İslâm'dan önce kadına hiç bir değer verilmezdi. Her zaman kadına öfke gözüyle bakıyorlardı. Sanat ve sanayinin ilerlediği çevrelerde de erkeklerin şehvetlerini memnun etmekten başka hiçbir kıymetleri yoktu. Yani kadının yüce makamı aşağılanırdı. Fakat Yüce Allah Kur'ân'da buyurmuştur ki ben, insanların gönül ve ruhunu terbiye etmeyi uhdeme aldım. İnsanların ruh ve gönülleri, ne müzekkerdir, ne de müennes. Bu yüzden Kur'ân erkek ve kadın konusunu reddediyor; ta ki erkek ve kadın arasında eşitlik veya farklılık olduğunu açıklamaya bir yer kalsın. Kur'ân-ı Kerim'de ve temiz Ehl-i Beyt'in (a) bütün sözlerinde araştırma yapıldığında, manevî kemallerden bir kemalin, müzekker olmayı gerektirdiğine ve müenneslere kapalı olduğuna dair hiçbir yere rastlanamaz.

Gelecek bölümlerde "İrfan" konusu üzerinde durulurken de açıklanacağı gibi dört seferin hepsinde hem kadın bu yolun salikidir, hem de erkek. Sadece İcraî işlerde bir fark vardır. İcraî işler ise bir kemal değil, bir görevdir. İbadet söz konusu olunca da denilebilir ki tek milin dışında kadının muaf olduğu hiç bir ibadet yoktur. "Hayız günlerinde namazı bırak.." ⁶ meselesinde de demişlerdir ki eğer abdest alır, namazgahından kibleye yönelerek oturur ve zikir yaparsa, aynen namaz sevabını alır. Bu nedenle hiç bir kemalin, müzekkerlik şartı ve müenneslik yasağı/engeli yoktur.

Şüphesiz iş taksimi olan ve yürütme (icraî) meselelerini şerh eden fıkı konularda, hangi işlerin şartının müzekkerlik ve yasağının müenneslik olduğu açıklanmaktadır. Fakat bu yürütmeye yönelik işlere bağlıdır. Tefsiri, kelami, felsefi ve irfanî konularda ise müzekkerlik (erkeklik) ve müenneslikten (dişilik) hiç söz edilmemektedir. Aksine bu hususlarda (üstünlük), insanın insanlığına bağlıdır.

Dolayısıyla eğer ruhun eğitimi söz konusuysa, ruh ne erkek ve ne de dişidir. Şu hâlde söz konusu olan "müzekker olmama ve müennes olma-ma"dır. Bu yüzden eşitlik konusu gündeme gelmemektedir. Kelimeleri erkeklığe işaret eden ayetler ise kolayca açıklanmaktadır.

BİRKAÇ AYET GRUBU

Kadın ve erkek söz konusu olduğunda Kur'ân ayetleri birkaç grupta toplanabilir:

Birinci grup, özel bir sınıfa özgü olmayan ayetlerden oluşmaktadır. Bunlar, "nâs" veya "insan" ya da "men" lafızlarının kullanıldığı ayetlerdir.

İkinci grup erkekten söz eden ayetlerden oluşmaktadır. Bunlar, içinde cemi müzekker salim zamiri kullanılan ve "halk-insan kitlesi" lafzı bulunan ayetlerdir.

Fakat bu, muhavere (karşılıklı konuşma) kültürü temelinde olmaktadır. Sözgelimi "halk şöyle diyor, halk beklemektedir, halk sahnededir" gibi ifadeler kullanılırken buradaki "halk" (Farsçası: merdum) kadınların karşıtı değil, aksine insanların oluşturduğu kitledir. Şu hâlde muhavere ve yaygın/geçerli edebiyat kültüründeki ifade türünden dolayı Kur'ân'ın müzekker eğilimli olduğu sonucuna gitmemek gerekir.

Üçüncü grup ise, erkek ve kadın lafızlarının kullanıldığı ayetlerden meydana gelmektedir. Bu ayetler, açık bir şekilde demektedir ki bu noktada kadın ve erkek işin içinde yoktur veya kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Örneğin bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

"Erkek olsun, kadın olsun, bir mü'min olarak kim salih bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz biz onu güzel bir hayatla yaşatırız." (Nahl suresi, 16/97)

Kur'ân, ruh terbiyesi içindir. Bu ibadet ve tekarrub [yaklaşma] esnasında bunlarla amel edenin bedeni ister kadın, ister erkek olsun değişmez. Kuşkusuz çalışma (amel etme) ve yürütme işlerinde beden müdahildir; beden kadın ve erkek olarak sınıflanmaktadır. Fakat iman getiren marifet makamında, sevgi ve iyi niyet makamında iman getirmektedir. Marifetin yeri azimetin yeri, azım ve cezmin yeri ise ne müzekkerdir, ne de müennes.

Dolayısıyla anlaşılmıştır ki, Kur'ân-ı Kerim'in eğitim-öğretim ve tezkiye programlarında bu sınıfların bir rolü yoktur. Bu yüzden bazen şöyle buyrulmaktadır: Bu sizin bedeniniz "ilk beşer" topraktır.

"... Ben muhakkak çamurdan (tin) bir insan yaratacağım." (Sâd suresi, 38/71)

Bazen "türeb"dan söz edilmektedir, bazen de "hame-i mesnûn"dan. Bazen "sa'sâl"dan bahsedilirken bazen de "tin" den vb. bahsedilmektedir. Bazen buyrulmaktadır ki siz "ikinci beşer"ın yaratılışında bir kadınla bir erkek söz konusudur. Şu hâlde siz neyle iftihar ediyorsunuz? Eğer övünmek isterseniz, sizin övünmeniz, övünçsüzlüktedir. Tek övünç etkeni, övünçlkle, övünmemekle aynı olan takvanın ta kendisidir. Hucurât suresinin meşhur ayeti, hem beden kısmını, hem de ruh kısmını ele almaktadır. Kur'ân'ın buyurduğu "yâ eyyühe'n-nâs" (ey insanlar), Kur'ân'ın, hidayeti için geldiği insanlar, kastedilmektedir:

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık..." (Hucurât suresi, 49/13)

Demek ki eğer siz bedeninizle övünmek isterseniz, hem erkek, kadın ve erkekten yaratılmıştır, hem de kadın, kadın ve erkekten yaratılmıştır. Ne erkeğin bedeninin yaratılışı, kadının bedeninin yaratılışından üstündür, ne de tersi söz konusudur. Kaldı ki eğer bir şahıs veya bir sınıf ya da bir ırk, başka bir ırka karşı övünmek isterse, ona da denilir ki siz, tek tek kadın ve erkekten oluşmaktasınız.

Soy ve dil meselesi açısından da buyrulmuştur ki, bunlar, doğal tanışma etkeni ve doğal kimliktir. İnsan gittiği her yere ülkesinin kimliğini götüremeyebilir. Bu durumda simalar, kıyafetler, diller, lehçeler, insanın doğal kimlikleridir. Bu da bedenle ilgili bir şeydir. Yoksa ruh ne doğulu, ne batılı, ne Arap ve ne de Acem'dir.

"... Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık..." (Hucurât suresi, 49/13)

Demek ki kimlik de hiç övünç faktörü değildir. Dolayısıyla bir kimse (kimlikle) övünmek isterse, onun için bir yer/üstünlük yoktur. Çünkü herkes kadın ve erkektendirler. Milletler ve kabileler ise bedenle ilgilidir. Ruhların ayrı bir hesabı vardır. "Ruhlar, donanımlı ordulardır."⁷ Kimlik vb. şeylerin bahis konusu edilmediği bir başka vadi daha vardır. Orada bir kimse daha ileri gitmek isterse övünmeksizin ve övünç satmaksızın gitmelidir. Çünkü:

"... Muhakkak ki Allah katında en değerli ve en üstün olanınız. Ondan en çok korkanızdır..." (Hucurât suresi, 49/13)

Bu türden pek çok ayet vardır ve onlardan birçoğuna işaret olunacaktır.

KUR'ÂNÎ DELİLLER [1]

Melekler, ne erkektir, ne de dişi

Birinci Giriş: Kur'ân-ı Kerim, melekler için bir takım kemaller anmaktadır. Aynı kemalleri -gerek bilimsel, gerekse eylemsel kemalleri-âlim ve bilinçli insanlar

için de hatırlatmaktadır.

İkinci Giriş: Meleklerin fiziksel bir varlık olmadıkları, dişilik ve erkeklikten arı oldukları sabitlendiğine göre meleklerle insanların ortak noktası, ne insanî beden ve ne de bedenle ruhun birleşimi değil, insanî ruhtur.

Bu iki girişin ortaya konuluşuyla birlikte anlaşılmaktadır ki daha önce de izah edildiği gibi değersel meselelerde, erkeklik ve dişilik söz konusu değildir. Aksine bu iki sınıf, birbirine eşittir. Bu yüzden aslında önerme, konunun intifası (olumsuzluğu) ile olumsuzdur. Fakat maddecilere göre bu önerme, yüklem olumsuzluğuyla olumsuzdur. Çünkü onlar, insan hakikatinin beden olduğuna inanmaktadırlar. Beden ise ya erkektir ya da dişi. Bu durumda değersel meselelerde kadınla erkeğin farkının olmadığını söylüyorlar. Fakat İslâm'a göre hakikatin tamamı, insan ruhudur. İslâm, bedeni, zorunlu görmekle birlikte zatın (öz) bütünü veya bir parçası olarak değil, alet olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla İslâm, kadın ve erkeğin farkı yoktur diye buyurduğunda, bunların iki sınıf olduğunu ve aralarında bir fark olmadığını değil, değersel meselelerde asla erkeklik ve dişilikten bahsedilemeyeceğini söylemek istemektedir.

Kur'ân-ı Kerimin, ilmî meseleleri anarken melekleri, bilginlerle bir yerde tanıtması bu görüşü desteklemektedir. Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır:

"Allah, melekler ve adalette sebat eden ilim adamları şahitlik etmiştir ki, ondan başka ilah yoktur. (Evet) mutlak güç ve hikmet sahibi Allah'tan başka ilah yoktur." (Al-i İmran suresi, 3/18)

Bu ayet, Hakk'ın vahdaniyetine şehadeti birinci derecede Allah'a isnat etmektedir. Birinci cümleyi sona erdirdikten sonra, meleklerle bilginleri birlikte zikretmektedir. Melek ne erkektir, ne de dişidir. Bu ilmî meselelerde sübhan olan Allah, meleklerin şahitliğine o kadar değer vermiştir ki onların şahadetini kendisinin kendi birliğine şahadetinden sonra anmış-tır. Akabinde bilginleri meleklerin yanında zikretmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki bu ilim adamlarından (ülû'l-ilm) maksat bilgin erkekler değildir. Aynı şekilde bilgin kadınlara da özgü değildir ilim adamlığı. Bilgin olan ruhtur. Ruh ise ne erkek, ne de dişidir. Melekler gibi Hakk'ın vahdaniyetine şahid olabilen, cisim/beden veya bedenle ruhun toplamı değil, başlı başına ruhtur. Meleklerle bilginlerin ortaklık noktası, işte bu ruhun soyutlanış makamıdır.

"Amelî kemal" konusunda da Resul-i Ekrem'i (aleyhi'l-âlâfü't-tahıyye ve's-salam) destekleme babından şöyle buyurmaktadır: Eğer diğerleri, peygamberi desteklemeye hazır değillerse, Yüce Allah, onun velisi ve mevlasıdır:

"... Şüphesiz ki onun dostu ve yardımcısı (mevlası), Allah, Cebrail ve Salih mü'minlerdir. Bunların ardından melekler de ona yardımcıdır." (Tahrim Suresi, 66/4)

Ayette salih mü'minler (sâlihu'l-mü'minîn) ifadesi üzerinde ister vakfe yapılsın, isterse yapılmasın, toplu bir anlam çıkarılabilir. O da şudur: Peygamberin

mübarek vücudu, Yüce Allah'ın (Zat-i Akdes-i İlâh) velayeti altındadır. Mü'minlerden salih olanlar ise onun velileridir. Melekler de O'nun destekçisi ve dayanağıdır. Bu, salih bir mü'minden çıkan salih bir eylemdir. Böylesi, durumlarda Kur'ân, bazen vareste mü'minleri meleklerden önce zikreder. Bazen de melekleri, bilginlerden önce anar. Tevhid ilminden bahsedildiği yerde melekler, âlimlerden önce anılmaktadır. "Melekler ve ilim sahipleri." Fakat ilimden sonra salih amel de vardır; ri-saletin dayanağı olmak dahi vardır. Başka bir ifadeyle bilimsel makamdan sonra pratik makam vardır. Orada melekler mü'minlerden sonra zikredilmektedir. Mü'minlerden bu grup; meleklerin öğretmeni olduğu ve öğretmenin daha üstün bir makamı bulunduğu için öğrenci öğretmenin peşinden anılmaktadır: "Melekler de ona yardımcıdır." Burada da meleklerle vareste ve değerli insanlar arasında mükemmel bir gün vardır. Salih mü'minlerle -ki buna tam örnek temiz itret (Ehl-i Beyt)tir.- melekler arasındaki bu mükemmel yön, soyut ruhun ta kendisidir. Ruh ise burada ne cisimle birliktedir, ne de cismin kendisidir. Bunlar, biri "ilmî kemal" diğeri ise "amelî kemal" hakkında olmak üzere iki örnektir. Bu noktada bu iki örnek, yani meleklerle insanlar eşittir. Belirtilmelidir ki insanlardan maksat da o ruhsal kemaller ve aklî soyutlardır.

Bazen Kur'ân-ı Kerim, meleklerin dışı oluşunun söz konusu edildiğini gündeme getirir. Fakat Kur'ân'ın yaptığı, başkalarının diliyle konuşmak, başkalarının ilkeleriyle başkalarını mahkûm etmektir. Mübarek Nisa suresinde "bu putperestler, kadınlara tapmaktadırlar" buyrulmaktadır:

"Onlar (müşrikler), onu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden istekte bulunuyorlar, ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar." (Nisa suresi, 4/117)

Bu demek değildir ki melekler dişidir. Tersine ayet buyurmak istemektedir ki bunlar kadınlara tapıyorlar. Yani putperestler öncelikle melekleri dışı kabul ediyorlar. İkinci olarak onları, müstakil bir şekilde bereket teberrük için aracı biliyorlar. Üçüncü olarak müstakil bir düşünceyle meleklerle ibadet ediyorlar. Dördüncü olarak ise bütün bunlar, şeytanın desise ve vesvesesidir. Bunun için iki tahsis, yan yana zikredilmiştir. "Onlar, onu bırakıp yalnızca bir takım dişilerden istekte bulunuyorlar; ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar." Bu iki tahsis göstermektedir ki dikey olarak yanyanadırlar, yatay olarak değil. Çünkü iki tahsisi yataylık-ta kabul etmek mümkün değildir. Buyrulmuştur ki bunlar sadece kadınlara ibadet ediyor ve duada bulunuyorlar. Sonra şöyle buyrulmuştur: Bunlar, sadece şeytana dua ediyorlar. Yani meleklerin kadın oluşu kuruntusu, meleklerin şefaathî oluşu kuruntusu ve meleklerle tapmanın etkili oluşu kuruntusu, şeytanın şeytanlığının ürünüdür. "Onlar ancak inatçı şeytandan dilekte bulunuyorlar." Bu şeytan da merîd, yani serkeş ve asidir. Hakka karşı asi ve inatçı olduğu için, onun vesveseleri de batıl olacaktır. Şu hâlde Kur'ân-ı Kerim'de meleklerden dışı olarak bahsedilmişse hemen onun yanı başında şeytanın vesvese ve kuruntusu da zikredilmektedir. Yine başka bir ayette meleklerden dışı olarak bahsediliyorsa, o da varsayım olarak bahsedilmektedir:

"Demek erkek size, dışı Allah'a mı?" (Necm suresi, 53/21)

(Bir anlamda) kendiniz için oğul beğeniyorsunuz da Allah için kızları mı tercih ediyorsunuz?

"Yoksa Allah, yaratıklarından kızları kendisine aldı da oğulları size mi ayırdı!" (Zuhruf Suresi, 43/16)

Bu demek değildir ki melekler dişidirler ve siz, dişileri Allah'a, erkekleri ise kendinize seçtiniz. Evet, bu anlamda değildir, aksine bir varsayım ele alınmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, bir çok ayette meleklerin dişiliği anlayışını açık bir şekilde iptal etmiş, batıl görmüştür.

"Yoksa biz melekleri kız olarak yarattığımızda onlar hazır mı idiler?" (Sâffât suresi, 37/150)

Başka bir yerde Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Onlar, Rahmanın kulları olan melekleri de dişî saydılar. Acaba meleklerin yaratılışını gördüler mi? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir." (Zuhruf suresi, 43/19)

Görüldüğü gibi Kur'ân, hem meleklerin dişî olduğu, hem de onların meleklerin yaratılışına tanık oldukları hususunu mahkûm etmektedir. Buna göre her iki husus da onların uydurmasıdır. Onların bu uydurması, bir zandır ve mead ile rubûbiyeti inkârdan neşet etmiştir.

"Ahirete inanmayanlar, meleklerle dişilerin adlarını takıyorlar." (Necm suresi, 53/27)

MELEKLERİN BAZI BİLİMSEL ÖZELLİKLERİ

Melekler, Hakk'ın vahdaniyetine tanık oldukları gibi Nebiyy-i Ekrem'in (s) risaletine de tanık olmuşlardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'den şunu okumaktayız:

"Fakat Allah, sana indirdiğine şahitlik eder, onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de (buna) şahitlik ederler..." (Nisa suresi, 4/166)

Yani Allah, Resul-i ekrem'in (s) risaletine tanıktır. Melekler de aynı şekilde tanıktır. Peygamberlerin sonuncusunun risaletine tanıklık etmek (şahadet) gibi bu yüce sıfat, insanlar için de sabittir. Allah, Ra'd suresinin sonunda şöyle buyurmaktadır:

"Kâfir olanlar, 'sen resul olarak gönderilmiş bir kimse değilsin' derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitap ilmi olan yeter." (Ra'd suresi, 13/43)

"Yanında Kitap ilmi olan" cümlesi, Emirü'l-Mü'minîn (aleyhi afdalü salâtü'l-müsallîn) üzerinde tatbik edilmiştir.

Demek ki insan, meleklerin şahitlik ettiği şeye şahit olmaktadır. Bir bakıma kadın-erkek bütün mükellefler, bütün namaz, ezan ve kametlerde Yüce Allah'ın birliğine tanıklık ettikleri gibi Resul-i Ekrem'in (aleyhi âlâfû't-tahıyye ve's-senâ) risaletine de tanıklık etmektedirler. Namazın başlangıcında "ezan ve kamet" adıyla, namazın içinde "teşehhüd" adıyla ve sonunda ise "son teşehhüd" adıyla ortaya konan bu "risalete tanıklık," işte meleklerin bilimsel yoludur.

TEVELLA VE TEBERRA

"Tevellâ ve teberrâ" meleklerin pratik niteliklerindendir. Tahrim suresinin dördüncü ayetinde meleklerin tevellâsından bir kısmı geçmiştir. Bir bölümü de burada ortaya konulmaktadır. Eksikliklerden arı olan Allah selam verme durumunda melekleri, Resul-i Ekrem'e (s) salâvat bağışlayanlar olarak tanıtmakta ve şöyle buyurmaktadır:

"Allah ve melekler, Peygambere çok salât ederler..." (Ahzab suresi, 33/56)

Daha sonra ayetin devamında şöyle buyurmaktadır:

"Ey mü'minler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin."

Sübhan olan Allah, temiz Resule salâvat gönderdiği gibi, melekler de göndermektedir. Erkek ve kadın mü'minler de selam göndermek ve salâvat çekmekle mükelleftirler. Nitekim namazda ve namaz dışında o Hazrete salâvat getirmektedirler.

Şu halde meleklerin işi olan salât etme ve selam verme insanlar konusunda da geçerlidir. Meleklerin, Hakk'ın birliğine ve risalete şahadetleri bilimsel/teorik bir iştir. Salâvat getirme ise pratik bir iştir. İnsanlar, hem bilimsel, hem de pratik işte meleklerle ortakır.

Teberrâ da tevellânın yanında dinsel farzlarımızdan sayılmaktadır. Namaz ve oruç farz olduğu gibi Hak velilerine tevellâ ve Hak düşmanlarından teberrâ etmek tüm mükelleflere farzdır. Melekler, tevellâ yapmış ve yapmakta oldukları gibi, teberrâ da yapmış ve yapmaktadırlar. Yani daha önce tevellâ ve teberrâ sahibidirler. Kur'ân-ı Kerim, meleklerin teberrâsı konusunda şöyle buyurmaktadır:

"Fakat ayetlerimizi inkâr etmiş ve kafir olarak ölmüşlere gelince, işte Allah'ın meleklerin ve tüm insanların laneti onların üzerinedir." (Bakara suresi, 2/161)

Melekler, "leyse ke mislihî şey" [Onun benzeri gibi hiç bir şey yoktur.] (Şûra suresi, 42/11) olan Yüce Allah (Zât-ı Akdes-i İlâh) gibi kâfirlerden uzaktırlar, onlardan teberrâ eder ve onlara lanet ederler. Mü'minler ve insanlar da onlar gibi kâfirlerden beridirler ve onlara lanet etmektedirler. Ayetteki "nâs" kelimesi, erkeğe özgü değildir. Meleklerin laneti kâfirlerin üzerine olduğu gibi "nâs"ın (insanlar)

laneti de kâfirlerin üzerinedir.

MELEKLER: HAKKIN ELÇİLERİ

Bir kısmı vahdaniyet tanıklığıyla, bir kısmı da risalet tanıklığıyla ilgili olan bilimsel niteliklerin bütün ve bir bölümü tevellâ ile, bir bölümü ise teberrâ ile ilgili olan amelî nitelikler mecmuası meleklerin Hakk'ın kerim elçileri olarak adlandırılmasının kaynağı olmuştur. Bu yüzden Yüce Allah meleklerden mükerrer haberci olarak bahsetmektedir:

"Çünkü değerli ve güvenilir kâtiplerin elleriyle..." (Abese suresi, 80/15-16)

Yani benim davet mektubum, kerim elçiler vasıtasıyla sizin elinize ulaşmıştır. Ben, size küçük bir haberciyi değil, aksine mükerrer bir elçiği gönderdim. Onda değerli kitaplar vardır. "Değerli ve güvenilir elçilerin elleriyle yazılıp tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes (temiz) sayfeler.." Ben, mükerrer melek vasıtasıyla bir mesaj gönderdim. Bu kerim habercide keramet mesajı vardır. Bu yüzden insan kerim olmuştur:

"Biz, hakikaten insanoğlunu kerim kıldık." (İsrâ suresi, 17/70)

MELEKLERİN KERAMETİ

Kur'ân-ı Kerim'in melekler hakkında kullandığı ifadelerde biri "mükrem kullar" dır:

"Rahman (olan Allah, melekleri) evlat edindi" dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Bilakis (melekler) mükrem (ikram mazhar olmuş) kullardır. O'ndan önce konuşmazlar, onlar sadece O'nun emri ile hareket ederler." (Enbiya suresi, 21/26-27)

Furkan suresinde ise Allah'ı Teâlâ, salih kullar için Rahmân'ın kulları (ibâdü'r-Rahmân) ifadesini kullanmaktadır:

"Rahmanın kulları onlardır ki yeryüzünde tevazu ile yürürler ve kendini bilmez kimseler (cahiller), kendilerine laf attığında "selam" derler." (Furkan suresi, 25/63)

Allah'ın özel kulları, böyledirler: Onlar yeryüzünde sükûnet ve ağırbaşlılık içinde yaşarlar. Onlar, gösteriş ehli değildirler. İbâdü'r-Rahman (Rahman'ın kulları) olmak ifadesi, Yüce Allah'ın asil/şerefli insanlar için seçtiği en seçkin niteliklerdendir. Allah, bu asil lakabı meleklerle de vermekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dışı saydılar..." (Zuhruf Suresi,

İbâdü'r-Rahman, ne erkek, ne de dişidirler. Melekler ibâdü'r-Rahmân olduğu gibi vareste insanlar da ibâdü'r-Rahman'dırlar. Bunun için şöyle buyrulmaktadırlar:

"Ahirete inanmayanlar, meleklere dişilerin adlarını takıyorlar. Hâlbuki onların bu hususta hiç bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez." (Necm suresi, 53/27-28)

Meleklerin dişi (müennes) olduğunu sananların sözü, bilgili/bilinçlice değildir. Onlar, zanna dayanırlar. Dünya görüşü ve temel hususlarda zannın bir yaran yoktur; zan ilmin yerine geçemez. Uygulamalı ve ayrıntısal meselelerde zannın hüccet oluşunun delili, zannı ilmin yerine koyabilir ve zan yakının işini yapabilir. Fakat dünya görüşü ve temel-asıl meselelerde zandan bir iş çıkmaz.

DEĞERLENDİRME

a) Yüce Allah, insanları meleklerin sıfatı olan kerametle överek onları aynı keramete çağırmıştır. Bu, Allah'ın Kur'ân'da gerek bilimsel kemâller, gerekse uygulamalı kemâller noktasında meleklerle ilgili olarak açıkladığı şeylerin aynısını salih insanlar için de geçerli kıldığını göstermektedir.

b) Melekler ne erkek (müzekker), ne de dişi (müennes)dir. Dolayısıyla meleğin yolu da erkek ve dişi değildir. Meleğin yolunu izleyen insan da erkek ve kadın değildir. Çünkü insanın insanlığı, onun ruhuyla ilgilidir. Ruh ise erkeklik ve dişilikten münezzehtir.

c) Meleğin dişi olduğu kuruntusuna sahip olanlar konusunda şöyle buyurulmuştur: Bunların kaynağı imansızlıktır. Çünkü ne Allah meleği dişi (müennes) olarak yaratmış, ne de onlar meleklerin (böyle) yaratıldığına tanık olmuşlardır.

d) Allah Teâlâ, ileride genişçe geleceği gibi kadın ve erkeğin yaratılışına yemin etmekte, yaratıklara ve yaradılışa değer vermektedir. Bu noktada kadın ile erkek arasında ise hiçbir fark yoktur.

KUR'ÂNÎDELİLLER [2]

İnsanın yaratılışı ve hilafeti

Allah Teâlâ insan meselesini bir asıl ve bir de tâli ile analiz etmektedir. Asıl, insanın ruhu, tâli ise vücududur. Allah, tâli'yi doğa, madde, çamur ve toprağa dayandırmaktadır:

"... Ben muhakkak çamur (tin) dan bir insan yaratacağım." (Sâd suresi, 38/71)

Allah, aslı ise kendisine dayandırmaktadır:

"... Ona ruhumdan üflediğim zaman..." (Hicr suresi, 15/29)

Mü'minûn suresinde cenin olayı sona erdiğinde ve çocuk, cenin aşamalarını kat ettiğinde meydana gelen durum için şöyle buyrulmaktadır:

"... Sonunda onu bambaşka bir mahlûk olarak teşekkül ettirdik." (Mü'minûn suresi, 23/14)

Biz ona ruh verdik, yani ruh gelince kadın-erkek meselesi bitmiştir artık.

"... bu kemikleri etle kapladık..." (Mü'minûn suresi, 23/14)

Ressam, resmi yapmış ve erkeklik-dişilik meselesi bitmiştir... "... Sonra onu bambaşka mahlûk olarak teşekkül ettirdik." O yaratığın artık erkek ve dişileri yoktur.

Mübarek Kıyamet süresindeki bir kaç ayet, erkeklik ve dişiliğin ruhla değil, doğa ve maddeyle ilgili olduğunu tam olarak göstermektedir:

"O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe değil miydi? Sonra (nutfe) kan pıhtısı olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişi var etmişti." (Kıyamet suresi, 75/37-39)

Bu ayetler, anne ve babadan meniden başka bir şey oluşmayacağına, yaratılış adındaki şeyin yüce Allah'tan olduğuna işaret etmektedir.

Ayetlere göre erkek ve dişi, "meniyyin yümânâ" [akıtılan meni] ile ilgili olup "nefahtü fîhi min ruhî" [ona ruhumdan üfledim] ile ilgili bulunmamaktadır. Şekil ve kalıbın niteliği farklıdır. Alaka'dan sonra erkek ve dişi meselesi gelmektedir. Bedenin yapısında erkeklik ve dişilik söz konusudur. Erkeklik ve dişilik meselesi bittikten sonra sıra ruha gelmektedir. Ruh, gerek "ruhlar, donanımlı ordulardır" düşüncesinin belirlediği esas üzere; gerek bazılarının inandığı gibi ruhların bedenlerden önce geldiği esas üzere; gerek soyut ruhun, bedenin kemâliyle eş zamanlı olarak hadis olduğunu söyleyenlerin düşüncesi üzere ve gerekse bazılarının kabul ettiği üçüncü temel (mebnây-ı sâlis) üzere yorumlansın, her halükârda erkeklik ve dişiliğin yaratılışından sonradır. Yani beden, erkek ve dişi dönemini geriye bıraktıktan sonra ruh ortaya çıkar. [Konumuz açısından önemli olan bu konuyu] birinci bölümden de yardım alarak ikinci ve üçüncü bölümde ele almak gerek.

Yüce Allah, baba ve annenin işini meni akıtmak olarak bilmekte ve kendi işinin de yaratma olduğunu söylemektedir. Bu yüzden kendi işine önem vermekte, kadın ve erkeğin yaratılışına yemin etmekte ve bu yaratılışa saygı duymaktadır:

"Karanlığı ile etrafı örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze, erkeği ve dişiye yaratana yemin ederim..." (Leyl suresi, 92/1-3)

Allah, geceye ve gündüze yemini, onların farklı iki durumunda zikrederken kadın ve erkeğin yaratılışına da yemin etmektedir. "Ve mâ haleka'z-zekera ve'l-ünsâ" [erkeği ve dişiği yaratana yemin ederim] ayetindeki "mâ" kelimesi mastariyye olduğu için, yemin konusu olan, yaratılan değil yaratılıştır. Allah, kadın ve erkeğe yemin etmiyor, aksine kendi fiili olan kadın ve erkeğin yaratılışına yemin ediyor. Kadın ve erkek saygın olmasaydı, onların yaratılışına da yemin etmezdi.

KUR'ÂN'DA ZEVÇ VE ZEVCE

Zevç ve zevce kelimeleri, örfsel kavramlar içerisinde birbirinin karşıtıdır. Fakat Kur'ân-ı Kerim, erkeği zevç olarak kabul ettiği gibi kadını da zevç saymaktadır. Zevce veya zevcât kelimeleri Kur'ân'da kullanılmaz, aksine ezvâc kelimesi kullanılır. Kadın, erkeğin zevç olması gibi zevçtir.

Eğer

"Allah Âdem'i yarattı ve ondan (o nefisten) de eşini (zevç) yarattı." (Nîsâ suresi, 4/1)

Şeklinde ifade ediliyorsa, zevç, kendi vesilesiyle bir'in iki olduğu şey (yani eş) anlamına geldiği içindir. Bu nedenle kadın ve erkekten söz edildiğinde şöyle buyrulmaktadır:

"Ondan da iki eşini, (zevceyn) yani erkek ve dişiği var etmişti." (Kıyâme suresi, 75/39)

Cennet kadınlarından temiz eşler (ezvac-i mutahhera) olarak bahsediliyorsa, bu, cennetlikler için "zevcât"m değil, "ezvâc"m var olduğu içindir. Erkek kadının zevci (eşi) olduğu gibi, kadın da erkeğin zevci (eşi)dir. Bazen karışıklığı önlemek ve edebî, sınıfsal ölçütlerden söz etmek için, zevç ve zevce (karı-koca) kelimeleri gündeme gelmektedir. Yoksa Kur'ân-ı Kerim'in kadın ve erkek hakkındaki ifadesi bir ve aynıdır.

İNSAN VE HİLAFET

Bu konuda gündemde olan başka bir husus, insan için en yüce makam sayılan hilafet makamı, yani Allah'ın halifesi olmaktır. Eğer insan, hilafette yüksek makama eriştiyse, onun yanında velayet, risalet, nübüvvet vb. meselelerde vardır. Yine insan, orta (vüstâ) veya daha aşağı aşamalara yol bulmuşsa, bunu gerçekleştiren aslında imandır. Bu noktada risalet veya nübüvvetin olmaması mümkündür; yani risalet ya da nübüvvet, şart değildir. Konumuz bağlamında gündeme gelen soru, şudur: Acaba İlahî hilafet, erkeğe mi aittir? Hilafet için erkeklik şart, dişilik engel midir? Veya hilafet, erkeğin malı değil de hilafeti elde etmeye erkekler muvaffak olabildi; ama kadınlar mı muvaffak olamadı? Ya da

halifelik için erkeklik şart, dişilik de engel değil de Allah'ın halifesi (halifetullah) olmayı başaranlar, insanlıklarından dolayı mı başarmışlardır? Yani halifeliğin şartı erkek olmak değil de insan olmak mıdır? Acaba erkek, halife olmamıştır da Allah'ın halifesi olanın erkek bedeni mi vardır?

Konunun açıklanması için ayetlere başvurmak gerekmektedir:

"... Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım..." (Bakara suresi, 2/30)

Allah'ın bu sözünden sonra melekler şöyle demektedirler:

"... Bizler, hamdinle sana tesbih, ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek (insanı mı halife) kılıyorsun?" (Bakara suresi, 2/30)

Yüce Allah, (Zât-i Akdes-i İlâh), Âdem'e isimleri (esma') öğreterek, meleklerle konuyu açıklamıştır: "O sizin öğretmeniniz, benimse halifemdir." Hilafet araştırma ve tartışmalarında, Âdem'in "şahsî hüküm" ve belirli şahıs olarak Allah'ın halifesi olmadığı aksine insanlık makamının Allah'ın halifesi olduğu açıklanmıştır. Bu nedenle bütün peygamberler, özellikle sonuncusu halifetullah'tır. Bu "realitede hüküm" değil, aksine insanlık makamıyla ilgilidir. Adem, ulu'l-azm peygamberlerinden olmadığı hâlde Allah'ın halifesi olup, diğer peygamberlerin, özellikle ulu'l-azm peygamberlerin, bilhassa da sonuncusunun (aleyhimü's-selam) Allah'ın halifesi olmaması mümkün değildir. Aksine maksat, kâmil insandır. Dolayısıyla halifeden kastedilen, Âdem'in şahsı değil, tersine onun insanî şahsiyetidir.

Allah'ın halifesinin yerinin erkeklik değil, insanlık makamı olduğu hususunda başka bir delil de isimlerin öğretime dayanmaktadır:

"(Allah) Âdem'e bütün isimleri öğretti." (Bakara suresi, 2/31)

Öğretme ve öğrenmenin mihveri, önceki konularda da geçtiği üzere insanî ruhtur, yani beden veya ruh ve beden toplamı değildir. Âlim olan/bilen, ruhtur. Ruh ise ne erkek (müzekker) ve ne de dişi (müennes)tir. Dolayısıyla ilahî isimleri bilen vücut/beden değil, ruhtur. Sonuç itibariyle meleklerin öğretmeni olan, vücut/beden değil, insanî ruhtur. Öyleyse Allah'ın halifesi olan, beden değil, insanî ruhtur.

İNSANLIK MAKAMI: MELEKLERİN SECDEYE YÖNELDİĞİ YER

Önceki konudan çıkan sonuç, meleklerin secdeye yöneldiği yerin, beden değil, insanî ruh olduğudur. Melekler insanî ruh karşısında boyun eğerken şeytanlar da insanî ruha karşı düşman olmuşlardır. Bu demek değildir ki şeytan, Âdem ile kötü olduğu için, erkeklerle kötüdür. Tersine şeytan, insanlıkla (insaniyet) kötüdür. O, insanlara düşmandır. Gerek kadın, gerekse erkek için durum aynıdır; şeytan hepsine düşmandır. Yüce Allah "şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır" derken tüm beşerî topluma hitap etmektedir. Dolayısıyla meleklerin secdeye yöneldiği makam,

insanlık makamıdır, isimleri bilen insanlık makamı ise erkeklik ve dişilikten uzaktır. Şu hâlde en yüce makam olan hilafet makamı, insanın insanlığına aittir; kadına ya da erkeğe özgürlüğü söz konusu değildir. Belki de mübarek A'raf suresinde belirtilen şey, bu meseleyi güçlendirmektedir:

"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle Âdem'e secde edin' dedik..." (Araf suresi, 7/11)

Allah, insanların hepsine baştan ayağa kadar hitap etmektedir: "Ey insanlar! Biz, sizi yarattık, size şekil verdik. Sonra meleklerle dedik ki Adem'e secde edin. Yani siz insanların özü olan insanlık makamını Âdem olarak zikrettik ve meleklerle öğretmen makamına boyun eğin" dedik. Gerçi bazdan, bu ayetten Âdem'den önce de bir takım insanların olduğu sonucunun çıkarılabileceğini düşünmektedirler. Fakat Al-i İmran suresinin ayetleri vb. bu insanların Âdem'in (selâmüllahi aleyh) nesli olduklarını, Âdem'in ise "toprak"tan olduğunu güzelce açıklamaktadır. Her ne kadar bazı nakillere göre Âdem'den önce çok miktarda insan gelmişse de onlar ölmüşlerdir. Şu anki insan kuşağı ise Âdem'e dayanmaktadır. Nitekim ayette şöyle buyrulmaktadır:

"Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi ve oluverdi." (Al-i İmran suresi, 2/59)

Dolayısıyla bazılarının sandığı gibi Âdem'in anne ve babası olsaydı, teslis inancı yanlışlanamazdı. Allah buyurmaktadır ki: Niçin İsa hakkında aşırı gidiyor, onu "Allah'ın oğlu" biliyor ve Allah'ın "üçün üçüncüsü" olduğuna inanıyorsunuz? İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Eğer Âdem, bir anne ve babanın çocuğu olsaydı, asla İsa olayı Âdem ve Havva olayı gibi olmazdı.

Özetle A'raf suresinin 11. ayetinden şu çıkarımda bulunulabilir: insanlığın özü, Adem olarak ortaya çıkmış ve bu öz, Allah'ın halifesi, meleklerin öğretmeni ve secdeye yöneldiği yer olmuştur. Her insanda Âdemlik özünden bulunduğu oranda hilafetten bol bir pay, öğretimden çokça nasip ve secdeye yönelmekten önemli bir hisse vardır. Dolayısıyla Âdemlik özünden daha çok payı olan insan, söz konusu paylardan daha çoğuna sahip olur. Bu nedenle şeytanlar böyle bir insanın peşine daha çok düşerler, yeter ki umutsuz olmasınlar.

MELEKLERİN İSTİFHAMI, ŞEYTANIN İTİRAZI

En kutsal zât olan Allah (Zât-i Akdes-i ilâh), halife yaratmayı irade ettiğinde hem melekler, hem de şeytan, bu işten habersizdiler. Bu yüzden Allah'a (mezkûr iradesiyle ilgili) soru sordular. Fakat meleklerin liyakati, bu soruyu istifham olarak sunmalarını gerektirirken, şeytanın şeytanlığı, onu, bu soruyu itiraz olarak ortaya koymaya teşvik etti. Bu nedenle her ikisi de soru sordu; fakat biri istifham ederek, diğeri ise teannüt ederek (kusur ve kabahat bularak)... Cevâmi'de öğrenim adabı konusunda şöyle bir rivayet yer verilmiştir:

*"Anlamak için sor. Kusur ve kabahat bulmak için sorma. Şüphesiz öğrenen cahil, âlime benzer. Yoldan sapan âlim ise, kusur ve kabahat bulmaya çalışan cahile benzer."*⁸

Yani, soru ilmin anahtarıdır. Erdemlerin birçoğu soruya dayanır. Rivayet edilmiştir ki: "İlim gizli bir hazinedir. Bu hazinenin kilidi ise sorudur. Soru sorunuz. Çünkü birçok grup sizin sorunuzla sevap kazanır." Hem cevap veren, hem dinleyen, hem de soru soran sevap kazanır. Fakat somut olduğu gibi rivayet amacı şudur: Anlamak için soru sormalısınız, inat için değil. Yüce Allah, *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım"*(Bakara suresi, 2/30)

Buyurduğunda melekler şunu arz ettiler:

"Eğer sen halife istiyorsan biz, bunun için Âdem'den daha uygun olabiliriz." Daha sonra melekler, Âdem'in hilafet için liyakatsiz olmasının nedenini şöyle açıklamışlardır:

"Yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek kimseyi mi (halife) kılıyorsun?" (Bakara suresi, 2/30)

Melekler, kendi üstünlük ve liyakatlerinin sırrını ise şöyle dile getirmişlerdir:

"Bizler ise hamdinle sana tesbih ve seni takdis edip duruyoruz." (Bakara suresi, 2/30)

Meleklerin halifeliğinin tercihli oluşu olumsuzlama, insanın halifeliğinin tercih edilir (mercu) oluşu ise kabul ve olumlulamadır. Fakat melekler, onca delilendirmeleri, ilk sorularında teşbihle başlayarak arz etmişlerdir. "Sübhâneke" Yani sen, her eksiklik ve kusurdan münezzehsin; her türlü eleştiri ve itirazdan arısın, berisin. Biz ise bilmiyoruz.

Melekler, meseleyi anladıktan sonra yine teşbih ederek şöyle demişlerdir:

"Seni noksan sıfatlardan tenzih eder, kemal sıfatlar ile nitelendiririz ki, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilimiz yoktur..." (Bakara suresi, 2/32)

Meleklerin durumu bu iken, şeytanın secde emrine itirazı şöyle idi:

"... Ben ondan daha hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın." (Araf suresi, 7/12)

Şeytanın sorusu, itiraz ve eleştiriyle karışık olduğu için Kur'ân-ı Kerim, onun şeytanlığını "ebâ-i (istikbarî" istikbârî yüz çevirme) olarak kavram-laştırmaktadır:

"... O (iblis), yüz çevirdi (ebâ) ve büyüklük tasladı (istekbera), böylece kâfirlerden oldu." (Bakara suresi, 2/34)

YÜZ ÇEVİRMENİN TÜRLERİ

Yüz çevirme (ebâ) iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi işfâkî yüz çevirme (ebâ-i işfâkî), diğeri ise istikbârî yüz çevirme (ebâ-i istikbârî)dir. İşfâkî yüz çevirme türü, yerilen bir yüz çevirme değildir. Bir teklif ve sorumluluğu taşımaktan aciz olan kimse yüz çevirir. Fakat onun yüz çevirişi, işfâkî yüz çeviriştir ve dolayısıyla yerilecek bir boyutu yoktur. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

"Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik onlar bunu yüklenmekten yüz çevirdiler (ebâ) (sorumluluğundan) korktular (işfâk)." (Ahzab suresi, 33/72)

Burada bir yerme yoktur. Çünkü onların emanete güçleri yoktu ve bu yüzden yüz çevirdiler.

Yüz çevirmenin ikincisi istikbârî yüz çevirmedir. Bu tür yüz çevirmede, eyleme güç yettiği hâlde kasıtlı olarak kaçınılmaktadır. Bu yüzden Kur'an, şeytanın yüz çevirişini istikbarla birlikte ifadelendirmektedir.

"O, yüz çevirdi (ebâ) ve büyüklük tasladı (istekbera), böylece kâfirlerden oldu." (Bakara suresi, 2/34)

Buradan anlaşıldığına göre şeytanın eleştiri merkezi ve meleklerin soru mihveri, bedendir. Onlar, bedeni görerek itiraz ediyor ya da soru soruyorlardı. Yoksa ne melek Ademî ruhu idrak etmişti ve ne de şeytan O'nun ruhundan haberdar idi. Melek maddî boyutu ve bedeni görmüştü. Bunun için sormuştu:

"Yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi (halife) kılıyorsun?" (Bakara suresi, 2/30)

Şeytan de bedeni görerek şöyle demişti:

"Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan." (Araf suresi, 7/12)

ÂDEM, İSİMLERİN ÖĞRETİCİSİ

Yüce Allah, cevap aşamasında perdeyi o kadar araladı ki hem melekleri bilgilendirdi, hem de şeytanı haberdar etti. Şu farkla ki şeytanın haberdar edilişi, kovulmakla birlikte olurken meleklerin bilgilendirilmesi ve talime tâbi tutulması, yaklaşmakla birlikte olmuştur. Allah, meleklerle şöyle buyurmuştur:

"Ben, sizin bilemeyeceğinizi bilirim." (Bakara suresi, 2/30)

Allah, meleklerle işi böyle açıkladıktan sonra şöyle buyurmuştur:

"Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları meleklerle arz etti." (Bakara suresi, 2/31)

Allah, meleğe buyurmuştur ki, benim halifem, "Yeryüzünde fesat çıkaracak ve

kan dökcek kimse"nin ölçütü değildir. Benim halifem evrenin (âlem) hakikatlerinden haberdar olan ve isimleri öğrenen kimsedir. Kan dökücü kimse "yere çakılıp kaldınız" (Tevbe suresi, 9/38) esasında ve beden/vücut temelinde kan dökmeyi onaylar veya fesat çıkarır. İnsan, "Âdem'e isimleri öğretti" (Bakara suresi, 2/31) karşısında bilinçli bir ruha sahip olması cihetiyle benim halifemdir... Allah, şeytana buyurmuştur ki Âdem, topraktan yaratılmış olması yönüyle değil, aksine feleklerden geçmesi cihetiyle secdeye yönelinendir.

MELEKLERİN ÖĞRENME MEVKİİNDE OLMAYIŞI

Allah, isimlerin öğretimi meselesini ortaya getirdiği zaman, kâmil insanı meleklerin öğretmeni olarak tanıttı ve dolayısıyla melekleri, kendisinin değil, insanın öğrencileri yaptı. Eğer melekler, araçsız olarak Allah'tan ilim elde etme pozisyonuna sahip olsalardı, Allah'ta imsak ya da cimrilik olmadığından onlara o imkânı verirdi. Şu halde meleklerin, dolaysız ve araçsız bir şekilde Allah'ın öğrencisi olma mevkiinde olmadığı belli olmaktadır.

"Şüphesiz bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır." (Sâffât suresi, 37/164)

Ayeti bunun delilidir.

Aynı şekilde melekler, bütün isimleri bilme liyakatine de sahip değillerdir. Belki onlar, sadece rapor düzeyinde isimlerin hakikatlerinden haberdar olmaktadırlar. Bundan başka bir şey olsaydı, Yüce Allah, "Ey Âdem! Onlara isimleri öğret" buyururdu. Fakat Allah, onlara böyle buyurmamış, yani Âdem'e: "Bunların öğretmeni ol" dememiş, aksine *"Onların isimlerini onlara haber ver"* (Bakara suresi, 2/33) buyurmuştur. Yani "bunlara isimlerin öğretimim değil raporunu ver" demiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki, bir: melek, vasıtasız olarak Allah'ın öğrencisi konumunda değildir. İki: Melek bütün isimlerin hakikatlerini öğrenme mevkiinde değildir. Bilakis o, sırf dinleyici olmalı ve bütün meseleleri değil, sadece raporu işitmelidir.

Zât-i Akdes-i İlâh, bu sahneden söz ettiğinde, hem meleklerle, halifesinin isimleri bilen (âlim), öğreten (muallim) ve haber veren (münbi') bir kimse olduğunu anlattı, hem de şeytana, herkesin secdeye yöneldiği halifesinin, topraktan dolayı değer kazanan bir kimse değil, tersine toprağı da kuşatan bir kimse olduğunu ifade etmiştir. İnsanın böyle oluşunun nedenleri şöyledir: Öncelikle hilafet, bir kimsenin, "müstahlefün anh"ın halefi olması demektir.

İkinci olarak: Hilafetin anlamında müstahlefün anh'ın bulunmaması durumu söz konusudur. Çünkü müstahlefün anh var olsaydı, artık haleftik ve hilafet için bir yerden söz edilemezdi.

Üçüncü olarak: Hilafetin anlamı, halifenin şahsının, ön, sağ ve soldan değil, müstahlefin arkasından (half) gelmesidir. Bunun için müstahlefün anh'm bir

halefinin olması gerekir. Yani müstahlefün anı, halifeye yer bulunması için sınırlı olmalıdır.

Dördüncü olarak: Yüce Allah, muhît-i küll [her şeyi kuşatan-tam kuşatıcı] olduğu ve bir kimsenin haleftik ve kaybını doldurabileceği bir ha-leflik ve kaybolma özelliği bulunmadığı için, sonuçta O'nun halifesinin de Hakk'ın hilafetinin liyakatini taşıyabilecek kuşatıcılıkta olması gerekir. Böyle bir kimse de kâmil insandan başkası olamaz. Çünkü kâmil insan, teşbih ve tenzihin mazharı, tüm esma-i hüsnâ'nın taşıyıcısıdır. Ne ancak tenzihiye isimlerin (esmâ-i tenzihiye) taşıyıcısı olan melekler, ne de sadece teşbihiye isimlere (esmâ-i teşbihiye) sahibi olan hayvanlar ve hayvan olmayan varlıklar bu nitelikte değildirler. Ancak bu insandır ki celâl, cemâl, teşbih ve tenzihi haizdir. Bu insandır ki kuşatıcıyı (muhît) gösterebilir. Bu nedenle muhît halife odur.

Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi Allah'ın halifesinin, bedeninin oluşumunun üzerinde bir mevki vardır. Bu mevki hilafet liyakatine sahiptir. Vücudun oluşumunun üzerinde olan bu makamda erkeklik (müzekkerlik) ve dişilik (müenneslik) için yer yoktur. Böylesi bir analizde halifetullah, ne kadın, ne de erkektir, aksine o insandır. Meleklerin secdeye yöneldiği de ne kadındır, ne de erkek. Tersine o insanın insanlığıdır.

HİLAFETİN HZ. ÂDEM'E ÖZGÜ OLMAYIŞI

Hilafet meselesinde başka bir konu da şudur:

Halifelik konusunda bazen hitap Âdem'e olsa ve bazen zamir, müfred [tekil] veya müzekker [erkek] vb. olarak gelse de bu, halife olmanın veya secdeye yönelinen olmanın, Hz. Âdem'e veya erkeğe özgü olduğu anlamına gelmez. Bu konudaki delilleri şöyle zikretmek mümkündür.

(1) Kur'ân-ı Kerim'in neden gösterme merkezi öğretimdir. Öğretim de geneldir.

(2) Hz. Âdem olayıyla ilgili olarak belirtmek gerekir ki ilk olarak şeytanın Âdem ve Havva'ya düşmanlığı, bir surede müfred (tekil) zamirle ifade edilirken başka bir surede tesniye zamirle zikredilmektedir. Bu tür açıklama tarzından anlaşılmaktadır ki bir yerde zamiri müfred getirmek, iş, bir kişiyle olduğu için değil, temsilcinin bir kişi olduğuna işaret etmek içindir. Eğer eksik sıfatlardan tenzih olan Allah, Âdem'e "şeytan sana düşmandır" buyuruyorsa, bu "şeytan sadece sana düşmandır ve Havva ile bir işi yoktur" demek değil, "sen insanların temsilcisi olarak konuşuyorsun ve seninle temsilci olarak konuşuyorlar" demektir. Bu cihettir ki Allah, şeytanın düşmanlığını başka bir surede tesniye zamirle anlamakta ve şöyle buyurmaktadır.

"... İkiniz için (lekümâ) apaçık bir düşmandır..." (Araf suresi, 7/22)

İkinci olarak vesveseden ve Âdem'in etki altında kalışından söz edildiğinde aynı anlam, Kur'an'ın bir bölümünde müfret zamirle zikredilirken, başka bir bölümünde tesniye zamiriyle dile getirmektedir:

"Ve onlara, 'ben gerçekten size öğüt verenlerdenim' diye yemin etti." (Araf suresi, 7/21)

Sadru'l-Müteellihîn, bu ayetin tefsirinde şöyle buyurmaktadır: "Düşman, yani şeytan, Âdem ve Havva'ya "ben size nasihat etmekteyim" diye yemin etmiştir. Âdem ve Havva ile bu şekilde yemin ederek karşılaşmıştır. Şimdi ise bize (tüm insanlığa) yemin etmiştir:

"De ki: 'Senin izzetin adına andolsun, ben onların tümünü mutlaka azdırıp-kışkırtacağım, (iğvâ)" (Sâd suresi, 38/82)

Ne yapacak? Allah bilir!" Şeytan, Âdem ve Havva'ya "ben size karşı öğüt yollu hareket ediyorum." diye yemin etmiştir. "Ve onlara, "ben gerçekten size (lekümâ) öğüt verenlerdenim" diye yemin etmiştir." Fakat Âdemoğulları için "ben bunları saptıracağım" diye yemin etmiştir: A'raf suresinin 21. ayetinin devamında Kur'an şöyle buyurmaktadır: "İblis, kılavuzluk bahanesiyle Âdem ve Havva'yı tedliye etti (kaydırdı)" Kur'an, aynı konuyu bir ayette müfred (tekil) zamirle zikretmektedir:

"... Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve eskimeyen bir saltanatı göstereyim mi?" (Tâhâ suresi, 20/120)

Başka bir ayette ise konu tesniye zamiriyle açıklanmaktadır:

"... Rabbiniz (ikiniz) sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye sizi bu ağaçtan men etti..." (A'raf suresi, 7/20)

Yani Allah, sizi melek olmamanız için nehyetti.. Şeytan burada Allah'ın kelâmını re'yle tefsir etmektedir. "Ben ondan daha hayırlıyım (üstünüm)" diye iddiada bulunan kimse, Allah'ın kelâmını da işitse, onu re'yle yorumlamaktadır: Allah'ın size yasaklaması ve "Şu ağaca yaklaşmayın." (Bakara suresi, 2/35) buyurması, bu ağaçtan yemeniz durumunda melek olacağınız ve ilelebed yaşayacağınız içindir. Dolayısıyla Allah, sizi ebedî olmamanız ve ebedî yaşamdan nasiplenmemeniz için nehyetmiştir.

"Rabbiniz, sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye sizi bu ağaçtan men etti." (Araf suresi, 7/20)

Aynı anlam, Kur'an'ın başka yerinde Âdem'e hitap şeklinde tekil zamirle ifade edilmiştir:

"Ey Âdemi Sana ebedîlik ağacını ve eskimeyen bir saltanatı göstereyim mi?" (Tâhâ suresi, 20/120)

Ey Âdem, yapman ve o ağaçtan yeme durumunda ebedî olacağın bir iş

hususunda sana kılavuzluk etmeni ister misin?

DELALET (KILAVUZLUK) VE TEDLİYE (KAYDIRMA)

Şeytanın iğvası (saptırması) ile ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır:

"... Böylece onları hile ile aldattı (tealiye etti)." (A'raf suresi, 7/22)

Yani şeytan bunları tedliye etti... Tedliye, asmak, insan kayacak şekilde ayağın altını oymak demektir. Bu nedenle

"Şeytan, o ikisini izlâl etti" (Bakara suresi, 2/36)

İfadesi kullanılmaktadır. İzlâl, kaydırmak demektir. İşte insan kaydığında tedliye olmuş demektir. Şeytan delalet [kılavuzluk] bahanesiyle giderek onları tedliye etti. Konu, her yerde tesniye zamiriyle ele alınmıştır. Fakat burada tekil (müfret) zamir üzerinde durmaktayız... Bu, şeytanın kadın yoluyla etki yaptığı ve aldattığı gibi bir batıl düşünceye de son vermektedir. Şeytan, her ikisini bir aldatmıştır. Şüphesiz söz konusu kuruntu için bir yer olur ve batıl konuşma imkânı doğarsa öncelikle insan, şeytanın, kadın yoluyla erkeği değil, erkek yoluyla kadını aldattığına inanmalıdır. (Çünkü ayette müfret müzekker —tekil erkek— zamir kullanılmaktadır.) Gerçi her ikisi de batıl/boş bir hayal ve zandır. Çünkü şeytan doğrudan doğruya her ikisine nüfuz etti; ne kadın yoluyla erkeği aldattı, -ne ki bazıları böyle inanmaktadırlar- ve ne de erkek yoluyla kadını aldattı. Ne ki basit düşünen bir şahsın:

"Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve eskimeyen bir saltanatı göstereyim mi (delalet)?" ayetinden bu yönde istifade etmesi mümkündür.

Dolayısıyla zamiri tekil getirmek, Âdem ilk muhatap konumunda temsilci, dinleyici, tercüman ve konuşmacı konumunda olduğu içindir. Yoksa bunun, Âdem için bir özgülüğü yoktur.

Üçüncü olarak "ihbitâ" (ikiniz inin) (Tâhâ suresi, 20/123) konusu her ikisi içindir. "İhbitâ" (ininiz) (Bakara suresi, 2/36) ise herkesi kapsamaktadır. Bu husus, hilafetle ilgili olan şeyin ve şeytanın düşmanlığı ile ilgili olan noktanın insanın insanlığı olduğuna işaret etmektedir. Şeytan, insandan, insanlığını aldığı ve onu kendi velileri zümresine soktuğunda artık düşmanlık velayete (dostluğa) dönüşmektedir. Nitekim Kur'ân, şeytan velayeti altında olanlardan "evliyâü's-şeytân" (Nîsâ suresi, 4/76) olarak bahsetmektedir.

KUR'ÂNÎ DELİLLER [3]

İnsanın halifelîğinin altyapısı

Kur'ân-ı Kerim'e göre bilimsel ve uygulamalı kemâller, insaniyetle ilgili bir olaydır. Bu makam, erkeklik ve dişilikten münezzehtir. Alçalarak (sükût)

"... işte onlar hayvanlar gibidir, hatta ondan daha da sapıktırlar." (Araf suresi, 7/179)

Ayetinin ölçütü olan erkekler çok olduğu gibi

"Ey mutmain nefis! Hoşnut etmiş ve hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön." (Fecr suresi, 89/27-28)

Ayetinin kapsamına giren kadınlar da çoktur. Bu bölümde söz konusu olan husus, önceki bölümü, niçin insanın bu yüce makama eriştiğini izah etmektir.

Kur'ân-ı Kerim'de insanın insanlığına bağlı birçok bilimsel erdemler söz konusu edilmektedir. Bazı erdemlerde melekler dahi yol alamamaktadır. Bu iki husus sabit olursa, o zaman meleğin secdesinin sırrının insanın insanlık makamında bulunduğu konusu aydınlığa kavuşacaktır.

İNSANIN BİLİMSEL MAKAMLARI

Konuyla ilgili olarak birinci husus, bilimsel makamların, insanın insanlığına bağlı olduğu, kadın ya da erkeğe özgü olmadığıdır. Bu noktada istidlal edilen ayetlerden biri mübarek Araf suresinin şu ayetidir:

"Kıyamet gününde, 'biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyeti erini aldı ve onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (onlar da), evet şahit olduk' dediler." (Araf suresi, 7/172)

Bu söz alma durumu ve misak alma sahnesi, Âdemoğulları (beni Âdem) adına/adresine nazil olmuştur. Gerçi ayette kullanılan lafızlar, müzekkerdir; fakat ayetin adresinin Âdemoğulları (beni Âdem) olduğu ve benîn kelimesinin benât'ın karşısı olarak kullanılmadığı, tersine adresin, Âdem'in oğulları değil Âdem'in çocukları olduğu açıktır. Ayet şunu buyurmaktadır: Misak almada bütün insanlar "belâ" dediler. Yani kendi ubudiyetlerini müşahede ettiler ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın rububiyetini, husûlî ilimle değil, şuhûdî ilimle idrak ettiler. Bu yüce makam insanın insanlığıyla ilgilidir. Buna müzekker ve müenneslik karışmaz. Örneğin biri bu

Diğer örnek, Rum suresinin meşhur fitrat ayeti olmaktadır:

"Sen yüzünü hanîf olarak dine; Allah'ın insanları yarattığı fitrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur." (Rum suresi, 30/30)

Bu ayette müzekker ya da müennesten değil, nâs/insanlardan söz edilmektedir. Buyrulmaktadır ki insanlar tevhide fitratla yaratılmışlardır. Bu hüküm, sadece

geçmiş ya da şimdiye özgü değildir, yanısıra gelecek de bu bükme mahkûmdur. Çünkü ayette "nefy-i cins lâ'sı" kullanılmıştır, "lâ tebdile li halkıllâh" [Allah'ın yaratışında değişme yoktur.] Üçüncü örnek, Şems suresinin şu ayetleridir:

"Nefse ve onu (en güzel biçimde) şekillendirene, sonra ona kötülük duygusunu (fücur) ve takvayı ilham edene yemin olsun." (Şems suresi, 91/7-8)

İnsan, fücur ve takva ile mülhemdir. Doğumu esnasında husûlî ilimlerden bir haberi yoktur.

"Siz, hiç bir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı..." (Nahl suresi, 16/78)

İnsan, dünyaya geldiği zaman dış bilimlerden bir nasibi yoktur, onları ders ve araştırma yoluyla öğrenir. Fakat iç ilimlerden haberdardır ve nasibi vardır; dolayısıyla onlardan yararlanır. Tehzim ve tezkiye ile ilgili bulunan, temel kaynak olan ve hiçbir okulda bulunmayan bilimleri Allah, insanla birlikte yaratmış ve birincil sermaye olarak ona bahsetmiştir. Fakat beşerin, kendi deneyimlerine dayanak elde ettiği bilimleri ise insanın kazanma, çalışma, duyma, görme ve kalp yoluyla öğreneceği buyrulmaktadır. Bu ayette de müzekker (erkek) ve müennesten (dişi) söz edilmemektedir. Aksine ayette sözü edilen "ve nefsin ve sevâhâ"dır. Çünkü her ruh/can, tevhidi fitratla yaratılmakta olup fücur ve takva ile mülhemdir. Misak alma sahnesinde de taahhüde bulunmuştur. Bu nedenle Haşr suresinde her ruhun murakabe ve muhasebe ile görevli olduğu belirtilmektedir. Burada da kadın ve erkekten söz edilmemektedir:

"... Her nefis, yarına ne hazırladığına baksın..." (Haşr suresi, 59/18)

Bu ayette erkeğin murakıp olması veya muhasebe ehli olması söz konusu edilmektedir. Aksine her can/ruh, kendi gözeteni veya kendi muhasebecisi olmalıdır. Murakebe ve muhasebe yolu demek olan terbiye ve ıslah yolu, erkek ve dişiyle değil, insanî nefisle ilgilidir.

İNSAN: EMANETİN TAŞIYICISI

Anılan bilimsel örnekler, insanın, dağlar, yer ve gökler zincirinin aciz kaldığı bir işi yapabileceğini göstermektedir. Ahzab suresinin son ayetlerinden biri de bu anlamı vermektedir:

"Gerçek şu ki, biz emanetleri göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korkuya kapıldılar..." (Ahzâb suresi, 33/72)

Fakat ayetin devamında "onu insan yükledi" buyurulmaktadır. Burada "insan" erkek veya dişiye özgü değildir. İnsandan; dağlar, gökler ve yerden türemeyen bir iş türemiştir. İnsan, bilimsel marifetlerini açıklayan ayetlerde bu yüce makama kabul edildiği için Ahzab suresinde belirtildiği gibi bu resmî mevkie erişmiş ve o sermayelerle, göklerin yapmaktan aciz kaldığı işi yapabilmiştir. O, o

sermayeden yararlanmış, bu Kur'ân yükü, velayet, marifet, hikmet, din vb. yükleri taşımıştır. Elbette insan bu yükü, bu ağır emaneti zorla yüklenmiş ve

"Kendilerine Tevrat yükletilip de sonra onu yüklenmemiş olanların durumu..."
(Cum'a suresi, 62/5)

Ayetinin ölçütü olmuş değildir. Tersine o, kendi iradesiyle yüklenmiştir emaneti. Bunun için "insan, emaneti yüklemeye zorlandı, fakat o yüklenmedi" buyrulmamış, aksine "onu insan yüklendi" buyurmuştur.

Öyleyse kadın ve erkek (diye bir ayrımı olmayan) ve emanet yükünü taşıyan bu insan, her maddî varlıktan daha ağırdır. Bu noktada da yine erkek (müzekker) ve dişiden (müennes) söz edilmemektedir.

Şu hâlde bundan daha öte bir aşamaya varıyoruz, o da şudur: Eğer insan, misak alma sermayesine sahip olarak (A'raf suresi); fitrat kaynağına sahip olarak (Rûm suresi); İlham sermayesine sahip olarak (Şems suresi) ve resmî muhasebe-murakabe görevini yerine getirerek (Haşr suresi) adımını atarsa, bu yükü kaldırmaya, gökler ve yerden geçmeye güç yetirecektir. Şayet bu insan, o ilahî yükü kaldırırsa, artık o ne yerdedir, ne göklerde.

İnsan, bu evrensel dünya düzeni alanının dışına çıktığı zaman, artık söz konusu olan ne erkektir, ne de kadın. Söz konusu olan insanın insanlığıdır. Dağlar zincirinin bu emaneti taşımaktan aciz olduğunun buyrulması veya bu gök kubbenin onu taşımaya güç yetiremeyişinin buyrulması ve onu taşıyanın insan olduğundan bahsedilmesi açıkça ortaya koymaktadır ki, insan, çatma tavandan (gökyüzü) da geçmekte ve göklerle yerin elinin dahi erişemediği yere erişmektedir.

ALLAH'IN İNSAN İLE KONUŞMASI

Şimdi şunu görmek gerek: Acaba insan, meleklerin yetişemediği bir yere mi erişebilmektedir? Cevap olarak şunu söylemek gerek: Eğer insan, bu sermayeleri kullandıysa ve bu yükü tam hedefe götürdüyse, meleklerin dahi erişemediği yere erişir. Yedi Havamîm (Havamîm-i seb'a) dan birinin sonlarında şu ayet-i kerime vardır:

"Kendisiyle Allah'ın konuşması, bir beşer için olacak (şey) değildir; ancak bir vahy ile ya da perde arkasından veya bir elçi gönderip kendi izniyle dilediğine vahy etmesi (durumu) başka..." (Şûra suresi, 42/51)

Yani insan, üç yoldan biriyle Allah'ı dinleyebilir ve ilahî kelâmı algılayabilir. (Burada ayrık mâniatü'l-hulv önerme vardır. Bu yollar bir araya da getirilebilir):

(1) Vahy yoluyla vasıtasız: Bu makamda kâmil insan ile Yüce Allah arasında hiç bir fasıla ve aracı yoktur; ne felek fasıladır, ne de melek. "Kendisiyle Allah'ın konuşması, bir beşer için ancak bir vahiy ile... olabilir..."

(2) "Perde arkasından" Musa Kelîm (selâmüllahi aleyh) hakkında geldiği gibi. O, ağaç perdesinin arkasından *"Inrû ene'l-lâh..." (Şüphesiz ben Allah'ım...)* (Kasas suresi, 28/30)

(3) "Bir elçi gönderip kendi izniyle dilediğine vahyetmesi." İnsan, yüce Allah'tan aracısız olarak vahy aldığı ve meleğin dahi yol bulamadığı bir yere erişmektedir.

Nebiyy-i Ekrem'in (s) Miracı hakkında yapılan rivayetlere göre o, bazı Kur'ân ayetlerini konuşma yoluyla almıştır. Bu meyanda mübarek Bakara suresinin son iki ayetinin (285-286. ayetler) bu kabilden indirildiği söylenmiştir; Resul-i Ekrem'in (s) kutlu varlığı bu iki ayeti, Yüce Allah'tan vasıtasız bir şekilde sözlü olarak almıştır. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri bu şekilde inmiştir. Bu şekilde inen ayetlerin ilka oluşunda melek müdahil olmamıştır. Cebrail (selâmüllahi aleyh), bir rivayete göre miraç olayında şöyle demektedir: "Eğer ben parmağımın ucu kadar yaklaşırsam, yanar helak olurum."

Şu hâlde insan-ı kâmil, meleğin uçuş gücü olmadığı bir yere adım atmaktadır.

Bu noktada gelmiş olan başka bir örnek, Emirü'l-Mü'minîn'in (a) Kümeyl duasındaki cümleleridir. O, şöyle buyurmaktadır: İç sırlarımızdan bir kısmını melekler anlamazlar. Yüce Allah, melekleri, bizim amellerimizi kaydetmekle görevlendirmekle birlikte o dakik hatıralar, o kadar incedir ki melekler, nur perdesini yırtma ve sırhanemizin nihaî sırrını anlama gücüne sahip değildir. "Onlara gizli olan şeyleri gören [Allah]a and olsun. [Ya Rabbi] onlara gizli olan şeyi senin rahmetin ve fazlınla gizledim."¹⁰ Yüce Allah, bazı işlerimizi tamamen kendi uhdesine almaktadır:

"... Onların önden takdim ettiklerini ve eserlerini yazarız..." (Yasin suresi, 36/12) *"... Allah, onların karanlıklarda kurduklarını yazıyor..."* (Nîsâ suresi, 4/81)

Zât-ı Akdes-i İlâh (Yüce Allah) onların geceleri planladıkları şeyleri yazıyor. Allah, bunu, bazen kulun yaptıklarını meleğin eline vermemek ve dolayısıyla kulla mevlâ arasında bir sır olarak bırakmak; o perdeyi aşmak ve böylece kulun onurunu meleğin önünde çiğnetmemek; bazı kötülüklerin hesabını kendine özgü kılmak için yapar.

Demek ki meleklerden her birinin belirli bir sınırı vardır:

"Bizden her birimiz için belirli bir makam vardır." (Sâffât suresi, 37/164)

Bazı sorularda meleklerin, bizim düşünce, inanç, niyet, hatıra, zihniyet, söz ve eylemlerimizi kaydetme memuru oldukları zikredilmektedir. Elbette bu husus, doğrudur ve derin/geniş bilimsel bir yere sahiptir. Fakat dünya, görüşü ile ilgili konularda büyük bireyleri ölçü almamak gerekir. Söz, şahıslar hakkında değildir. Söz insanlık makamı ile ilgilidir. Söz, insanlık makamı ile melek makamı arasında dönüp dolaştığında, insanlık makamının, meleklerin, onun işinin bazı noktalarından habersiz olacakları kadar yükselebildiği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Yüce

Allah, melekleri birçok niteliklerle övmekte ve şöyle buyurmaktadır: "Bunlar, murakıb/rakîb, atîd, kaîd, kerim ve hafızdırlar. Bunlardan hiç bir şey kaybolmaz; ne bir şeyi eklerler, ne de azaltırlar. İfrat ve tefritten uzaktırlar. Fakat aynı zamanda meleklerin, bazı şeyleri anlamalarına izin vermiyoruz.

İLÂHÎ MELEKLER VE İSİMLERİN ÖĞRETİMİ

Ele alman konulardan, isimlerin öğretimi makamı hususunda güçlüğüne ne olduğu anlaşılmaktadır, işin güçlüğü, meleklerin, âlim, öğrenci ve öğretmen olmadıkları noktasında değildir. Çünkü melekler bütün bu niteliklere sahiptirler. Esasen işin güçlüğü, şuradadır: Bazı hakikatler, o kadar yücedir ki birinci olarak melekler onları öğrenemez ve fakat sadece onların haberini işitmeli ve raporlarını almalıdırlar. İkinci olarak bu raporu Yüce Allah'tan aracısız bir şekilde alamazlar, tersine aracı ile almalıdırlar. Bu yüzden Âdem'in (selamüllahi aleyh) halifeliği hususunda, meleklerin ilmi, öğrenimi ve Yüce Allah'ın onlara öğretmesi konuları gündeme gelmiştir. Onun için melekler,

"... Bize öğrettiğinden başka bizim hiç bir bilgimiz yoktur..." (Bakara suresi, 2/32)

Demişlerdir.

Buna göre hem meleklerin ilmi, hem meleklerin öğrenimi ve hem de ilahî öğretim sabit olmaktadır. Elbette bu, burada "tümel olumlu hakikî önerme" olması ve meleklerin bütün bilimleri anlamaları demek değildir. Bilakis melekler şunu arz etmişlerdir: "Bizim senin bize verdiğinden başka bir ilmimiz yoktur. Fakat Âdem'e öğrettiği hakikat ve marifetler hakkında bizim bir bilgimiz yok; biz onları bilmiyoruz." Meleklerin bu sözüne karşılık Yüce Allah, "Benim Âdem'e öğrettiğim bütün şeylerin aynısını size de öğreteceğim." buyurmamıştır. Tabii bu, failî mebd'e'de (mebd'e-i failî) cimrilik ve eksiklik olduğu anlamına gelmez. Fakat melekler, bunu kabul etme kabiliyetine sahip değillerdir. Eğer melekler, Âdem gibi isimlerin hakikatine erişme liyakatine sahip olsaydı, eksikliklerden münezzeh olan Allah, onlara da öğretirdi. Eğer melekler, isimlerin hakikatlerinin raporunu vasıtasız olarak eksikliklerden münezzeh olan Allah'tan alabilselerdi, Hakk Teâlâ'nın kendisi "size öğretirim" veya "size de öğreteyim" buyurur ve dolayısıyla Âdem'e (a)

"Ey Âdem! Bunları onlara isimleriyle haber ver: "(Bakara suresi, 2/33)

Buyurmazdı. Bu tafsilat, ortaklığı kesmektedir.

Şu halde Âdem noktasında öğretimden söz açıldığında ve

"Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti." (Bakara suresi, 2/31)

Buyrulduğunda; ayrıca melekler konusunda öğretimin söz konusu olmadığı, tersine haber ve rapor vermenin söz konusu olduğu gündeme geldiğinde birinci olarak yüksek hakikatleri, kâmil insanın bildiği, ikinci olarak Yüce Allah'tan

vasıtasız olarak aldığı; fakat meleklerin, o hakikatleri rapor ve haber düzeyinde ancak vasıta ile aldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla meleklerin niçin kâmil insanın huzurunda secdeye kapandığı belli olmaktadır: "Evrenin müdebbirleri" olan bunlar, Allah'ın izniyle kendi hakiki öğretmenlerinin huzurunda tevazu göstermektedirler.

İNSAN VE ŞEYTANIN VESVESESİ

Konuyla ilgili olarak gündeme gelen başka bir soru şudur: Eğer insan-ı kâmilin kutlu vücudu bütün isimleri öğrendiyse, peki niçin hile ve vesveseden emin olmadı? Niçin emin olmayı öğrenmedi ve şeytanın şeytanlığından habersiz kaldı? Sorunun cevabı şudur: Bu, (insan için) en genel bir gerekliliktir. Yani eğer bir kimse, bir vesveseden güvende olmazsa ve hile onda iz bırakırsa bu durum, bazen cehaletten, bazen de unutkanlıktan kaynaklanan bir meseledir. Hz. Âdem (a) olayında açıklanan da "sorumluluğunu unuttu" dir:

Andolsun, biz bundan önce Âdem'e ahid vermiştik, fakat o, unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık." (Tâhâ suresi, 20/115)

Burada ahdi unutmaktan söz edilmektedir. Yoksa Yüce Allah, açık bir şekilde şöyle buyurmuştur:

"Bunun üzerine dedik ki: 'Ey Âdem, bu gerçekten sana da eşine de düşmandır; sakın sizi cennetten sürüp çıkarmasın, sonra mutsuz olursun'." (Tâhâ suresi, 20/117)

Şeytanın vesvesesi, isimlerin aşağı aşamasının bir parçasıdır. Bunun elif ve lâm ile mahallî cem'e dâhil olup olmadığından bahsetmemek gerekir. Çünkü bu konuda ayrıca bir ayet yukarıdaki ayet nazil olmuştur. Bu ayet açıkça Âdem'e (a) hatırlatma yapmaktadır. Fakat unutmaktan (nisyân) söz edilmektedir. Sonuçta konu şunu içermektedir: Acaba o oluş ve durum, mükellefiyet durumu mudur, değil midir? Acaba zikredilen ayetteki emir ve nehiy, Mevlevî midir, değil midir? Eğer Mevlevî ise tahrimen midir, tenzihen midir? Veya farz mı yoksa müstehap mıdır? Eğer Mevlevî değilse, doğrudan doğruya irşâdi olmasının bir hükmü var demektir; eğer temsil olursa, hükmü de ister istemez ayrı olduğu gibi sadece kesit olarak ayrı olmaz, ayrıca bu bağımsız bir konudur. Fakat Hz. Âdem, vesvesenin tehlikesinden habersiz olduğu veya şeytanın şeytanlığını bilmediği ya da şeytanın düşmanlığı konusunda cahil olduğu için vesveseye duçar olmadı; aksine unuttuğu (nisyân) için duçar oldu.

İLÂHÎ FEYZ VE İNSANÎ AŞAMALAR

Bir sonraki soru şudur: Acaba isimlerin öğretimi, örnek insanlara mı özgüdür yoksa her insana mı? Şüphesiz isimler, elif ve lâm ile mahallî cem' olduğu için

bütün hakikat ve marifetleri kapsamaktadır. Şimdi bir kimse akdettiği misak üzerinde tam olarak durabilir, aldığı ilham temelinde sorumlu olabilir, yaratıldığı fitrata dayanabilir ve de kâmil masumun murakabe ve muhasebesinin izinde olabilirse, böyle bir şahıs, bütün isimlere sahip olur. Anılan işlerden hiç birine hiç bir aşamada erişmeyen ve

"işte onlar (kalpler) katılığa taş gibi, hatta daha da ileri" (Bakara suresi, 2/74)

Ayetinin misdaki olan bir şahıs ise hiç bir kazanca sahip değildir. Hayvansal yaşam düzeyinde ise hayvansal kazanç elde eder. Hayvansal kazanç elde edenlerle insanlığın zirvesinde olanlar arasında aşamalar vardır (beynehümâ merâtib). Onlardan her biri kendi konumuna göre esma-i hüsnadan bir isim öğrenir. Temiz Ehl-i Beyt (a) ise sadece isimlerin âlimi değil, aynı zamanda "âlim (bilen) ile malumun (bilmen) birleşmesi" babından kendileri esma-i hüсна'nın tam mazharıdırlar. Bu nedenle

"En güzel isimler (esma-i hüsnâ) Allah'ındır. O hâlde O'na en güzel isimlerle dua edin." (A'raf suresi, 7/180)

Ayetinin tefsiri ile ilgili olarak İmam Sadık'tan şu rivayet edilmiştir: "Vallahi biz esma-i hüсна'yız."¹¹ Biz o hakikatin tıpkısıyız. Eğer âkil ve ma'kul bir ise, eğer âlim ve malum, şahit ve meşhud bir ise bizim kendimiz isimlerin ta kendisiyiz. Sonuç olarak alim ve malum meselesini iyi değerlendirmek gerek.

ÂKİL VE MA'KULUN VEYA ÂLİM VE İLMİN BİRLEŞMESİ

Felsefî kitaplarda âlim ile malumun veya âkil ile ma'kulün birleşik olduğu, bu birleşikliğin veya birliğin odak noktasının da ruhun dışında olmadığı ifade edilmiştir. Bu hususu şöyle izah edebiliriz: "Akil ve ma'kulün birleşmesi meselesinde altı durum söz konusudur. Bunlardan dördü, konunun merkezinin dışındadır. Sadece iki durum, konumuzun alanı içerisinde yer almaktadır. Söz gelimi bir kimse, dış dünyadaki bir şeyin hakikatini ağaç olarak algılar, ağaç tanıyan biri olur ve ağacın nasıl yetiştiğini, nerede ortaya çıktığını, onun neden afete maruz kaldığını ve iyileşmesinin kaynağının ne olduğunu, nasıl meyve verdiğini ve hangi etkenlerden dolayı meyvesiz kaldığını bilirse, böyle bir şahıs, ziraat mühendisi olur. Dışarıdaki ağacın yeşerip büyüyen bir tür ve cins isim olarak bir mahiyeti vardır, bir de varlığı (vücûd) vardır.

Ağaç, o varlıkla bahçeye dikilmiş ve "ağaç mevcuttur" olmuştur. Ağacın dışsal mahiyeti ve dışsal varlığı, doğrudan doğruya akıl ve ma'kulün birliği meselesine girmez. Diğer yandan bu dış dünyadaki ağacı algılayan ve bilen insanın, hayvan-ı nâtik adında bir mahiyeti ve bir de insanî bir varlığı vardır. Burada da insanın mahiyeti akıl ve ma'kulün birliği konusuna girmez. Fakat insanın varlığı konumuzun sınırları dâhilindedir. Ayrıca mühendisin önündeki bilimsel şekil de iki durumla çözümlenir:

Biri mahiyet, diğeri ise âlimin katındaki o mahiyetin varlığıdır. Bu varlık, mühendisin onun vasıtasıyla ağacın mahiyetini bildiği ilimdir. Burada da zihinsel dünyadaki mahiyet veya kavram, direkt konunun dışındadır. Demek ki bu altı durum (insanın varlığı ve mahiyeti, dış dünyadaki ağacın varlığı ve mahiyeti, zihin dünyasına ait ağacın varlığı ve zihindeki varlığın mahiyeti) arasında ağacın mahiyeti ve ağacın dışa ait varlığı konunun dışındadır. İnsanın mahiyeti de konuya dâhil değildi ve değil. Zihinsel ağacın mahiyeti ve kavramsal tarafı da konumuz dışındadır. Dolayısıyla söz konusu altı durumdan geriye ilimle insanın varlığı kılmaktadır. Bu ilim, zihinsel varlığın dışındadır. Bu yüzden konu, âlim ile zihinsel varlığın birliği değil, âlim ile ilmin birliğidir.

Zihne ait varlık ile ilmin farkı, aşkın hikmet kapsamındadır; dolayısıyla felsefî kitaplarda zihinsel varlık konusu ilim konusundan ayrı olarak ortaya konmaktadır. İnsan, ilimle yetişir, malum ile değil, ilimle bağ kurar ve bu ilim, bizzat ilim, bizzat malum, ve bizzat alim olursa nefis ilimle bir olacağından o insan alim olur. Bu bağ, başlangıçta hal/oluş biçimindedir. Meleke olduktan bu şahıs görüş sahibi ve müctehid olduktan sonra ilmin tıpkısı bir alim ve alimin tıpkısı bir ilim ortaya çıkar.

ESMA -İ HÜSNA'NIN MAZHARLARI

Altıncı imamın "biz, ilahî isimlerin ta kendisiyiz." şeklinde buyurduğu husus, şöyle izah edilmektedir: Biz ilim, güç ve hikmetin kendisi; esma-i hüsnâ'nın objektif mazharlarıyız, ilim, dıșsal varlık olduğu ve dıșsal varlık zihinsel varlıktan dıșarıda olduğu için bu yolda adım atan herkes, kendi ölçüşünce ilahî isimlerden bir pay elde eder.

Meleklerin de çeşitli dereceleri vardır. Yersel melekler, göksel meleklerden farklıdır. Göksel meleklerinde farklı kademe ve mevkileri vardır. Genellikle insanın, meleklerin, onun hizmetçisi olacakları bir noktaya ulaşması mümkündür. Ölüm esnasında meleklerin kurtulmuş insanı karşılamaya gelmeleri, berzah cennetine veya en büyük cennete girişı esnasında da onu karşılamaları ve ona

"... selam size/ Tertemiz geldiniz Artık ebedî kalmak üzere girin buraya. "
(Zümer suresi, 39/73)

Demeleri, bu kabildendir. Bütün melekler, "arşın taşıyıcısı" değillerdir; tersine bir kısmı insanın hizmetindedirler. İnsan, o tür meleklerin ortaya çıkış kaynağı olacaktır. İster istemez bu, emanetin insan tarafından taşınması keyfiyetiyle; insanın ne ölçüde bu yükü taşıyabileceğı ve hedefe götürebileceğı hususu ile ilgili bulunmaktadır.

KUR'AN'IN DİLİNDEN İNSANIN DERECELERİ

Bu nasıl insandır ki bazen Kur'ân, onun evrensel düzen mecmuasından daha üstün olduğunu ve ondan, gökler, yer ve dağlardan türemiş olmayan bir işin türemiş olduğunu söylemekte, bazen de aynı Kur'ân, dağın insandan daha iyi ve üstün olduğunu, yeryüzünün ondan daha iyi olduğunu ifade etmektedir. Eğer insan, emanet yükünü anlar ve taşır, bu kainat düzenini geçer, ama zalûm (çok zâlim) ve cehûl (çok cahil) düzeyinde kalırsa,

"Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, kitap yüklü eşeğin durumu gibidir." (Cum'a suresi, 62/5)

Ayetinin ölçütü olur.

İnsan ve onun maddî görüşü; insan ve onun maddî gücü; insan ve onun merkezî bedeni... Sadece beden çerçevesinde düşünen insan için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür." (Mü'min suresi, 40/57)

Başka bir yerde ise Allah şöyle buyurmaktadır:

"Yeryüzünde bóbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yarabilir ve ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin." (İsrâ suresi, 17/37)

Ne kadar boynunu uzatırsan uzat, dağa erişemezsin ve ne kadar ısrar edersen et, yeri yaramazsın. Sen seksen veya yüz kilo taş ağırlığında bir cisimsin. Yer ve dağ senden daha ağırdır. Gök senden daha yüksektir. İnsanın göklerden daha ileri geçmiş ve geçmekte olduğunu belirten Kur'ân, insanın bu yükü hedefe götürmemesi durumunda "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür" buyurmaktadır.

Yine Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Sizi yaratmak mı daha güç, yoksa gökyüzünü yaratmak mı, ki onu (Allah) bina etti, onu yükseltip düzene koydu. Gecelerini kararttı, gündüzünü açarttı." (Nâziât suresi, 79/27-29)

Siz mi daha yükseksiniz gök mü? Siz mi daha yükseksiniz yoksa dağ mı? İnsan, ticarî bir pazarda çalıştığında onun alış-verişi noktasında söz konusu olan milyarlar değildir; tersine onun durumu, her taş ve dökme demirin altında yumuşamakla kainat düzeninden daha ileri geçmek arasında dönmektedir. Haklarında şöyle söylenen insanlar pek enderdir:

Ne hareket olurdu yıldızlarda, ne de kutupta sükun olmasaydı yeryüzünde bir kaç mütevazı. **12**

Böyle ret ve kabul/ıspat arasında bulunan insan, ya taştan daha aşağı olur ya da bütün göklerden daha ötelere gider.

BÜTÜN OLUŞLARDA BEDENİN ALET OLMASI

Ele almakta olduğumuz konu içinde şu hususa dikkat etmek lazımdır. Her ne kadar insanın hakikatini, ruhu oluştursa da insan her bir oluşta (neş'e) bedenle birliktedir. İnsanın hem dünyada, hem berzah'ta ve hem de kıyamette bedeni vardır. Burada söylenmek istenen, insanın bedensiz bir oluş içinde olduğu değil, beden, insan hakikatinin bütünü olmadığı gibi insan hakikatinin bir parçası da olmadığı, tersine tam bir alet olduğu hususudur. Bizim dünyada fizik ve ruh sahibi olduğumuz, beden sahibi bulunduğumuz ve bedensiz olmadığımız şu anda bütün işleri ruh yapmaktadır; bütün dert ve ıstırapları tat, zevk ve sevinçleri ruh taşımaktadır. Ele bir darbe veya bir çarpma geldiğinde, duyumsayan, elin cismi değil, dokunma gücüdür. Ruh işlerinin bir parçası olan bu dokunma gücü uyuşturulsa da elimizi parça parça etseler, hiç bir acı duyulmaz. Çünkü duyumsayan ruhtur. Sözelimi yemek yerken her ne kadar ağız ve dişler hareket etse de zevki tadan ruhtur. Çünkü tadım, ruhun işlerindendir. Örneğin su içilirken yudumlamak ağız ortamının işi olsa da doymak ve susuzluğun kalkması hissi, ruha aittir. Bu, hem acıda, hem de sevinçte böyledir. Şu hâlde bedenimiz bulunmakla birlikte bütün işleri yürüten ruhtur. Beden, aletten daha fazla bir şey değildir; ruh, o aleti bir yerden bir yere taşımaktadır. Örneğin yemek yiyor, besleniyoruz. Bunu yaparken beden, ruhun tat ve zevk alması için bir alettir.

Cehennemde de mesele aynı minval üzeredir. Yüce Allah, "bunların (kâfirlerin) derileri cehennemde yandığında biz tekrar deri ve et yeşertiriz. Amaç, deri ve etin değil onların azabı tatmasıdır" buyurmaktadır.

"... Onların derileri pişip acı duymaz hâle geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acıyı tatsınlar." (Nîsâ suresi, 4/56)

Çünkü genellikle dokunma gücü, beden, bütün fiziğine, özellikle de deriye yayılmıştır. Bu dokunma gücü, cildin uhdesindedir. Bu nedenle, onların acıyı daha çok duyumsamaları için yeni deri yaratılıyor. Derinin yeniden var edilmesi, derinin acı çekmesi için değil, onların yeni deriyle acı çekmesi içindir: "Azabı tatmaları için." Dolayısıyla insanın dünyada bedeni olduğu gibi diğer oluş ve durumlarda da bedeni vardır. Fakat dünyada beden fer'î olduğu gibi diğer oluş ve durumlarda da feridir.

KUR'ÂN'DA ÖRNEK KADINLAR [1]

Kur'ân'ın kadının şahsiyetine verdiği önem

Çalışmamızın başka bir bölümü, Kur'ân-ı Kerim'in kadın için andığı kemallerin türüdür. Kur'ân, bir tehlike gördüğü şeyle daha çok ilgilenir. Bu, Kur'ân'ın genel bir prensibidir. Söz gelimi Kur'ân'ın inişi esnasında tevhid tehlike içerisindeydi ve şirk çok yaygındı. Tevhidin iyice yerleşmesi ve şirkin ezilmesi için

konuyla ilgili birçok ayet indi. Bu bağlamda Kur'ân'ın iniş günlerinde kadının saygınlığı kalmamıştı. Bu nedenle Kur'ân, kadının saygınlığı meselesi üzerinde beklenenden daha çok durmuş ve bütün işlerde o meselenin bir payının olduğuna inanarak kadının eşitliği vb. konuları açıklamıştır.

Kur'ân, bir takım hikâye ve kıssalar aktarır. Değerin belge ve delilini çeşitli olay ve durumlarda ortaya koyduktan sonra o değersel konuların türünü hem kadın hikâyeleri içerisinde, hem de erkek hikâyeleri arasında nakleder. Kur'ân okunduğunda bu durum açıkça görülür.

NEFSİN ÜÇ KUVVETİ

İnsanın yapısında üç kuvvet gizlidir: Çekme kuvveti, itme kuvveti ve düşünce kuvveti. Hepsi ruhla ilgili olan akıl ve cehalet ordularının sayısı yüz ellidir. (Belirtilen sayı, belirlemek için değil örneklemek içindir, yani sözgelimdir.) Bunun yetmiş beşi akıl ordusu, yetmiş beşi ise cehalet ordusuna aittir. Kur'ân, bunları üç bölümde betimlemektedir. Bunlardan bir bölümü, ilim, bilgi ve düşünce gücüne bir bölümü şehvetle zikrolunan çekme gücüne, diğer bir kısmı ise öfke ismiyle anılan itme gücüne aittir.

Bizim, kendimizde gördüğümüz ve başkalarından hatırladığımız şeyin temelinde şu vardır: İnsanın bütün işleri, bu üç bölümde toplanır. Eğer ahlak kitapları bu üç ölçüte dayanmıyorlarsa, ahlak, nefsi ve nefis kuvvetlerini terbiye etmek için olduğundandır. Şimdiye kadar ortaya çıkarılan şey, bu üç kuvvettir ve her bir iş, kendine özgü kuvvete bağlıdır.

İnsanın bir düşüncesi vardır, bir de düşünce gücü: Bir çekmesi (cazibe) vardır, bir de çekme gücü. Aynı şekilde bir itmesi vardır, bir de itme gücü. İnsanın bütün işleri bu üç durumla ilgilidir. "Adalet-i Kübrâ" da bu üç gücün ıslahı olmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, bütün bu erdemleri zikrettikten sonra onlar için tek tek örnek vermektedir; gerek ilim bölümünde, gerek şehvet ve gerekse öfke bölümünde örnekler getirmektedir.

BİLİMSEL ÖRNEKLER

Bilimsel bölümlerde Kur'ân, isimlerin öğretiminden bahsediyorsa onu insanlığa havale etmemektedir. Âdem (a) olayını ortaya koyduğunda şöyle buyurmaktadır.

"Âdem, Rabbinden bir takım kelimeler aldı." (Bakara suresi,2/37)

Kelimelerin izah ve yorumu yapılırken, kelimelerden maksadın temiz itret'in (Ehl-i Beyt) nurları olduğu rivayet edilmiştir. Buna göre temiz Itret'in nurları. Hz. Âdem'in (a) aldığı ve kurtuluşunun alt yapısının ortaya çıktığı bilimsel

makamlardır. Hz. Emir (a), orada ışıık saçıarken Hz. Zehra (s) da orada ışıık saçıaktadır. Fatıma Zehra'nın meşhur olmasının nedeni, sadece kadının onda özetlenmesi değıil, ayrıca onun diğerklerini ışıını altına almasıdır. Örneğın diğerk masumlar, Hz. emir gibi tanınmış değıillerdir. Eğer örfte mesel zikredilmek istense, Hz. Ali mesel yapılmaktadır. Masumlar arasında Emurü'l-Mü'minîn tanındığı/meşhur olduğı ve örnek olduğı gibi, kadınlar arasında da Fatıma Zehra meşhur olmuştur. Yoksa hem ismetten nasiplenene ve hem de tam bir meşhurluktan ve meşhurluğun üzerinde bir tanınmışlıktan nasibini alan kadınlar vardı. Fakat Hz. Zehra bunlar arasında en meşhuru olmuştur. Bunun nedeni, Hz. Ali'nin imamlar arasında meşhur oluşunun nedeniyle aynıdır. Bu yüzden hep Ali ve Zehra denilir. Hâlbuki başka imamlar da vardır.

Sözün özü: Ayetteki kelimât (kelimeler) lafzından maksat ilahî isimlerdir. İlahî isimlerin en bariz ölçütü ise temiz Ehl-i Beyt'tir. Onlar arasında da Fatıma ve Ali parlamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, çekme kuvvetini açıklar ve namus melekesini tanıtırken hem erkekten temsil getirmekte, hem de kadından. Şimdi bu alanda erkeğın mı daha iffetlice bir söz getirdiğine, yoksa kadının mı daha iffetli bir açıklama getirdiğine bakmamız gerekmektedir.

YUSUF VE MERYEM: İKİ NAMUS ABİDESİ

Örnek namuslu erkek sıddık (vefalı dost) Yusuf (a), örnek namuslu kadın ise Meryem (a)dir. Kur'ân, Hz. Meryem hakkında şöyle buyurmaktadır:

"... Allah, seni seçti, temizledi ve seni dünyaların kadınlarına üstün kıldı." (Al-i İmran suresi, 3/42)

Bu iki asilin, Kur'ân'ın naklettiğine göre çok değıerli meziyetleri vardır. Fakat bu konuda, ilgi noktası, onların namuslu oluş melekeleridir. Hem Yusuf, (fitneye) duçar oldu ve namusluluğıyla kurtuluşu kazandı hem de Meryem sınava tâbi tutuldu ve namusluluğı sayesinde kurtuluşu elde etti. Fakat burada önemli olan, bu iki masumdan her birinin kurtuluş yolunun ne olduğı, tehlike anında her birinin tepkisinin nasıl olduğı ve ne dedikleri hususudur.

Yusuf'un (a) mübarek vücudu imtihan edildiğinde Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun kadın onu arzu etmişti. Eğer Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi o da onu arzu etmişti..." (Yusuf suresi, 12/24)

Burada eylem makamından bahsedilmiyor. Başlangıç aşamasından da söz edilmiyor. Aksine önem durumundan bahsediliyor. Bu, üçüncü aşamadır. Önem aşamasından maksat, şudur: O Mısırlı kadın arzu etti ve arzusu, Yusuf'u (a) izleme sınırında eyleme dönüştü. Fakat Yusuf-i Sıddık, hem işın içinde yoktu, hem işın öncüllerinde yoktu. Üstelik azmetmek, niyet etmek, arzu etmek ve tasavvur etmek

de yoktu ortada. Ayet-i şerifenin Hazretin, himmet ve kastını, meydana gelmeyen bir şeyler ilişkilendirmesi ve Allah'ın *"Eğer Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi o da onu arzu etmişti"*

Buyurması nedeniyle, yani Yusuf, Rabbinin delilini gördüğü için öyle bir şeye yönelmemiştir.

Kur'ân'da, Yüce Allah'ın Yusuf'tan temiz ve masum kul olarak bahsettiği başka bir çok delil bulunmaktadır. Örneğin Allah,

"Şüphesiz o, ihlâslı kullarımızdandı" (Yusuf suresi, 12/24)

Buyurmaktadır. Burada küçük kıyas vardır. Büyük kıyas ise şeytanın, Allah'ın muhlis kullarına etki edemeyeceğini söylemesinde söz konusudur:

"Ancak onlardan ihlâslı (muhlis) kullarım müstesna" (Hicr suresi, 15/40)

Şu hâlde şeytanın itirafıyla Yusuf-i Sıddîk, bu zarardan münezzehtir. Nitekim iftiracılar, Yusuf'un temiz namusuna iftira attılar: Ama sonunda iftira ettiklerini itiraf ettiler:

"Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim." (Yusuf suresi, 12/51)

En mukaddes zât olan Allah (Zat-i Akdes-i İlâh) da, Yusuf'un temizliğine ve iftiradan münezze oluışuna tanıklık ederek "sadece Yusuf, kötülük tarafına gitmemekle kalmadı, aynı zamanda kötülük de Yusuf tarafına gitmedi" buyurmaktadır:

"... İşte böylece biz kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik)." (Yusuf suresi, 12/24)

"Kötülük ve fuhuştan onu uzaklaştırdık" değil, tersine "günahın Yusuf'un peşine düşmesine izin vermedik" buyurmaktadır.

Fakat Meryem (a) olayında Meryem'in, iffet melekesi olmak bakımından ya Allah'ın ihlâslı (muhlis) kul olarak zikrettiği Yusuf-u Sıddîk'la aynı düzeyde ya da ondan daha üstün olduğunu görmekteyiz.

Konunun izahı şudur: Meryem'in (a) namusundan söz açıldığında. "Andolsun kadın onu arzu etmişti. Eğer Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi. O da onu arzu etmişti." (Yusuf Suresi, 12/24) denilmiyor. "İlahî delili müşahade etmeseydi, meylederdi" gibi şeylerden söz edilmiyor, tersine şu söz konusu ediliyor:

"(Meryem) şöyle dedi: Ben, senden Rahman (olan Allah)a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsan (bana dokunma)" (Meryem suresi, 19/18)

Hız. Meryem, kendisi meyletmemekle kalmamakta, beşer suretinde görünen

meleği de münkerden sakındırmakta ve ona "eğer takva sahibi isen bu işe yeltenme" demektir. Bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"... Derken biz ona ruhumuzu gönderdik de o kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü." (Meryem suresi, 19/17)

Bir önceki ayette "eğer o ilahî delili görmeseydi, o işe eğilim duyar ve niyetlenirdi" buyrulmuyor; aksine "(Meryem) şöyle dedi: Ben senden Rahman'a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsan (bana dokunma)." buyruluyor. "Eğer Allah'tan korkuyorsan (takva sahibi isen)" ifadesi iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır; yani "sen (bu işten) kaçın" demektir. Nitekim Allah da bize "eğer mü'minler iseniz" (Al-i İmran suresi, 3/175) bu işi yapmayın" buyurmaktadır. "Eğer mü'minlerseniz" ifadesi Kur'ân'da çok geçmektedir. Bu, "imanın gereği olarak amel ediniz" demektir. Veya başka ayette de şöyle buyrulmaktadır:

"Artık siz Müslüman oluyor musunuz?" (Hûd suresi, 11/14); "Artık vazgeçtiniz değil mi?" (Mâide suresi, 5/91)

Bu tür ifadeler, kendilerine göre irşad ve rehberlik ifadeleridir. Yani eğer iman etmişseniz, imanınıza göre amel ediniz. Şimdi burada Meryem, insan suretindeki bu meleğe buyurmaktadır ki "eğer takva sahibi isen bu işe teşebbüs etme. Benim elim bağlı, sen de elini bağla." Acaba bu ifade Yusuf'un ifadesinden daha güzel değil midir? Yusuf hakkında Yüce Allah "Rabbini delilini göstermeseydi, buna azmederdi, fakat Rabbini delilini gördüğü için azmetmedi." buyurmuştur. Fakat Meryem hakkında buyurduğundan anlaşıldığına göre Meryem, kendisi azmetmediği gibi insan suretindeki meleği de bu işe azmetmekten nehyediyor.

Bu noktada Meryem'in mürebbisinin kim olduğuna bir bakalım. Meryem bir kadın idi ve dolayısıyla bir erkeğin eğitim ürünü değildir. Baba tarafından terbiye edilmiş de değildir. Belki anne tarafından eğitilmiştir. Birçok iyi insan vardır, ama Meryem gibi bir çocuk için baba olamaz, Meryem gibi bir çocuk için anne olamazlar. İnsanın, çocuğunu Allah'a hediye etme ve Allah'ın da onu kabul etme noktasına gelmesi için birçok şart gerekmektedir. Meryem'in annesi, onu Allah'a sığındırdı. Allah ise o sığmana sığınak vererek, onu kendi sığmağında kabul etti.

MERYEM'İN ANNESİNİN YAPTIĞI İSTIAZENİN ETKİSİ

Meryem'in annesinin yaptığı istiaze, Meryem'in (a) istiazesi olarak ortaya çıkmıştır. Meryem dünyaya geldiğinde annesi şöyle demişti:

"... Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu sana sığındırıyorum" (Al-i İmran suresi, 3/36)

Buna karşılık Allah şöyle buyurmuştur:

"Rabbi ona- (Meryem'e) hüsnü kabul gösterdi..." (Al-i İmran suresi, 3/37)

Daha sonra Allah şöyle buyurmuştur:

"Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi..." (Al-i İmran suresi, 3/3 7)

Birçok fert vardır ki onların çabası, kendileri tarafından değil, sadece Allah tarafından kabul edilmiştir. Bunun için Allah, bütün fertler hakkında "Biz onları kabul ettik, sığmak verdik" buyurmuyor, aksine şöyle buyuruyor:

"Allah, ancak korkup sakınanlardan kabul eder." (Maide suresi, 5/27)

Ameli kabul etmek, amel edenin öz cevherini kabul etmekten farklı bir şeydir. Çoğu insanın amelleri kabul edilir; fakat acaba onların öz cevheri de kabul edilir mi? Allah Meryem hakkında "amelim kabul etti" değil, "onu kabul etti" buyurmuştur. Dolayısıyla annesi Meryem'i Allah'ın sığınağına emanet etmiş, Allah da sığmak vermiştir. Allah'tan sığınak istemek Mihrabın yanında gerçekleşiyor, kabul ediliyor ve onun çocuğu (Meryem) şöyle diyor:

"Ben senden Rahman (olan Allah)a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsun (bana dokunma)." (Meryem suresi, 19/18)

Edebi kitaplara başvurulduğu zaman, Kur'anî marifetler hakkında bilgisi olanların, Meryem'in annesinin sözünü onun dediği gibi yorumladıkları görülür. Fakat marifetlerin bu yüksekliğine erişememiş olanlar, aynen cahili adetlere göre Meryem'in annesinin bu sözünü yorumlamaktadırlar.

MERYEM'İN ANNESİNİN İZAHINDA BENZETME

Kur'ân-ı Kerim, Meryem'in (a) doğum zamanını şöyle açıklamaktadır:

"Onu doğurunca Allah onun ne doğurduğunu bilirken yine şöyle dedi: 'Rabbim, onu kız doğurdum; erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden sana ismarlıyorum (sığındırıyorum)." (Al-i İmran suresi, 3/36)

Konunun merkezi şu noktadadır: "Erkek, kız gibi değildir." Edebiyat kitaplarına dikkatlice baktığınızda edebiyatçıların bu cümlenin tefsirinde iki gruba ayrıldıklarını görürsünüz. Bir kısmı buradaki benzetmeyi (teşbihi) ters yönde bir benzetme olarak görüp şöyle demektedir: "Erkek (müzekker), dışiden (müennes) daha iyi ve erkek kadından daha üstün olduğu için bir kimse "erkek kız gibi değildir" dediğinde, bu teşbih ters yönde bir teşbih olup gerçekte kız (dişi), erkek gibi değil demektir."

Ediplerin diğer bir kısmı ise ayetteki benzetmenin, ters yönde değil, doğru yönde asıl benzetme olduğuna inanmaktadırlar. Dolayısıyla ayetteki benzetmeye göre erkek çocuk hiç bir zaman bu kız çocuğunun rolünü ifa edemez ve böyle bir erkek çocuk, İsa'nın babası olabilecek bir erkekten meydana gelmiş değildir. Bu bağlamda oğlan çocuğu asla bu kız çocuğunun başarısına sahip değildir ve erkek

asla bu kadının yaptığı işi yapamaz. Dolayısıyla benzetme, tam/doğrudan bir benzetme olup ters yönde bir benzetme değildir.

İLAHÎ DİNLERİN YERLEŞMESİNDE KADINLARIN ROLÜ

İtme bölümüne gelince, bu bölüm geniş bir bölüm olup temel özellikleri bu başlık altında açıklanacaktır.

Kur'ân-ı Kerim, zulme karşı mücadele ve öfke noktasında bir takım erkekleri örnek göstermiştir; fakat firavnî zulümle savaşım la gündeme gelen, kadınları mücadeleleridir.

Kur'ân-ı Kerim, üç kadını örnek olarak anmaktadır. Bu kadınlar, Musa'yı öldürülmekten korumuş ve terbiye etmiş kimselerdir. Kelim Musa'nın bütün eğitim işleri, bu üç kadının uhdesinde yürümüştür: Musa'nın annesi, Musa'nın kız kardeşi ve Firavun'un kansı. Bu üç kadın, o günün siyasal statükosuyla savaşmış ve sonuçta bu adam yetişmiştir. Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Ve Musa'nın annesine (şöyle) vahyettik." (Kasas suresi, 28/7)

Bir taraftan Musa'nın annesi, çocuğu ilahi buyrukla denize atıp Musa'nın kız kardeşine *"bu sandığı takip et" "onun izini takip et" (Kasas suresi, 28/11)* derken, diğer yandan Firavun'un karısı şöyle demişti:

"... Onu öldürmeyin, belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz." (Kasas suresi, 28/9)

Bir yandan da bu üç kadın, Musa'nın eğitim ve olgunlaşma zeminini hazırlamış; nihayet Firavun'un düzeni yıkılmıştır.

Firavun'un sarayına kadar sandığın peşinden gitmenin kolay bir iş olmadığı gayet açıktır. Aynı şekilde bir annenin kızına *"bu sandığı izle ve verdiği yerden haber getir. Eğer son varış noktası Firavun'un evi de olsa git, sütünne önerisinde bulun ve "Sizin için onun bakımını üstlenecek ona öğüt verecek bir aileyi göstereyim mi?" (Kasas suresi, 28/12)* de" demesi de kolay bir iş olmasa gerektir. O dönemde her süt veren emziren kadını, yeni doğurduğu çocuğun erkek mi yoksa kız mı olduğunu anlamak için izliyorlardı. (Şüphesiz her kadın değil, sadece anne olan kadın süt verir, emzirir). Böyle bir ortamda emziren bir kadının öneride bulunması, basit bir iş olmasa gerektir. Böyle bir iş, tehlikeye atılmak ve ölüm/idam ile yüz yüze gelmek demektir. Ayrıca Musa'nın annesinin anneliği de gizliydi. Çünkü Firavun'un adamları, yeni doğan çocukları araştırıyor, onların cinsiyetini öğrenmeye çalışıyorlardı. Durmadan iz peşindeydiler; amaçları oğlan çocuklarını ortadan kaldırmaktı. Nitekim Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"... oğullarını kesiyor, kadınlarını sağ bırakıyordu..." (Kasas suresi, 28/4)

Şu hâlde Musa'nın kız kardeşinin üzerine aldığı iş basit-sıradan bir iş değildi.

Üstelik Musa'nın annesinin yapılmasını emrettiği bu iş küçük bir iş değildi. Firavun'un karısının o teklifi de kolay bir teklif değildi. Çağın insanların en kan içicisiyle sürekli birlikte olan bir kimsenin, belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz." demesi, bu kadının cesaretini orta yere sermektedir.

DEĞERLENDİRME:

Üzerinde durulan hususlara göre öfke ve şehvet bölümünde kadınların "İffeti"nin, İbrahimî dinleri korumak için en seçkin işi üzerine aldığı belli olmuş oldu. Aynı şekilde ilim bölümünde de kadınların, erkekler kadar Adem'i kurtaran ilahi kelimelerin bir parçası oldukları ortaya çıkmıştır.

"Âdem, Rabbinden bir takım kelimeler aldı." (Bakara suresi, 2/37)

Dolayısıyla sonuç olarak söylenebilir ki sırf erkeklerin bulunduğu veya önde olduğu ve kadınların hiç bir payının olmadığı bir bölüm yoktur. Fakat öncelikle kadının kendisi, konumunu idrak etmelidir. İkinci olarak diğerleri bu konuma saygı göstermeli, üçüncü olarak ise bir takım imkânlar hazırlamalıdır ki imtihan meydanında kadının ve erkeğin ne ölçülerde başarılı olduğu ve öne geçtiği ölçülebilsin.

KUR'ÂN'DA ÖRNEK KADINLAR [2]

İnsanın örnek peygamberi

Aynı doğrultuda bulunan konunun diğer bir kısmı da, Cenabı Allah'ın, Resulünü bütün âlemlere rahmet olarak tanıttmasıdır:

"Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik" (Enbiya suresi, 21/107) "Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olara gönderdik..." (Sebe' suresi, 34/28) "Âlemlere uyarıcı olması için kuluna furkanı indiren, pek kutludur!" (Furkan suresi, 25/1)

Resul-i Ekrem'in (s) davetinin evrensel olduğunu anlatan daha bir çok ayet vardır. Bu husus bir giriştir.

Diğer bir girişte; Ahzab suresinde şöyle buyrulur:

"Andolsun Allah'ın elçisinde sizin için (leküm) en güzel bir örnek vardır." (Ahzab suresi, 33/21)

İkinci girişi birinci girişin yanın yerleştirdiğimiz zaman "leküm" (sizin için) ifadesinin, erkeklere değil insanlığa/topluma hitap olduğu görülür. Daha önce açıklandığı üzere Kur'ân kültürü muhavere kültürüdür. Muhaverede insanlara hitaben toplum/halk dediklerinde kastedilen kadınların karşıtı olarak erkekler değil,

bilakis insan kitlesidir. Birinci girişe göre Resul-i Ekrem, âlemlere uyarıcı (neziran li'l-âlemîn) ve âlemlere rahmet (rahmeten li'l-âlemîn) olarak bütün insanların (kâffeten li'n-nâs) gönderilmiş ise, artık ikinci girişte bizim Allah'ın peygamberinin sadece erkekler için örnek olduğunu söylememiz sahih değildir. Aksine peygamber, insanlığın örneğidir. Nitekim Kur'ân, Halil İbrahim'i (salâvatın en üstünü onun, peygamberimizin ve âlinin üzerine olsun) de insanlığın örneği olarak görmektedir:

"... Babanız (ebîküm) İbrahim'in milleti (dini)..." (Hac suresi, 22/78)

Ayetteki "Ebîküm" (babanız) kelimesiyle erkeklere değil, insanlığa/insanlara hitap edilmektedir. Başka bir yerde şöyle buyrulmaktadır:

"İbrahim'de ve onunla beraber bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır..." (Mümteherine suresi, 60/4)

Yani siz insanlar (siz erkekler değil!) İbrahim'e ve onunla beraber olanlara (a) tabi olunuz. Bu cem-i müzekker salim zamiri, muhavere kültürü esasında kullanılmıştır. Dolayısıyla hitap erkeklere değil toplumdur.

Kur'ân-ı Kerim, Mümteherine suresinin iki ayetinde bizi Halil İbrahim'e uymaya çağırmıştır. Biri yukarıda zikredilen ayet, diğeri ise şudur:

"Andolsun onlarda sizin için güzel bir örnek vardır." (Mümteherine suresi, 60/6)

Bu ayetler, peygamberlerin, erkekler için değil, insanlar için örnek olduğunu göstermektedir.

KUR'ÂN'A GÖRE ÖRNEK

Eğer liyakat sahibi bir erkek, diğer insanların örneği olursa, erkeklerin değil, insanlığın/toplumun örneği olur. Örnek olan kadın ise yine kadınların örneği değil, insanlığın örneğidir. Kur'ân-ı Kerim bu hususu açık bir şekilde izah etmekte; dört kadını (ikisi iyi, ikisi kötü) örnek kadın olarak anmaktadır.

İster kötü, isterse iyi kadın, kadınların örneği değildir, o örnek kadındır. Bu iki husus birbirinden farklıdır: Eğer kadın iyi ise kadınların örneği mi yoksa örnek kadın mıdır? Aynı şekilde eğer erkek iyi ise erkeklerin örneği midir yoksa örnek erkek midir? Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: İyi erkek, erkeklerin değil, insanların örneğidir; iyi kadın da kadınların örneği değil, tersine örnek kadın olarak insanlığın/toplumun örneğidir. Aynı şekilde kötü kadın, kötü kadınların örneği değil, bilakis kötü insanların örneğidir.

Kur'ân-ı Kerim, dört örnek kadını (ikisi kötülerin, ikisi ise iyilerin örneğidir) Tahrim suresinde zikretmektedir. Fakat bu dört tiplemede hiç kadın ve erkekten söz edilmez. Ayet, kötü kadınların kötü kadınların örneği olduğunu söylemiyor tersine kötü insanların örneği olduğunu söylüyor, yine Kur'ân, fazilet ve erdemlilikle

anılan diğer iki kadının da erdemli kadınların örneği olduğunu söylemiyor, aksine erdemli/fazilet örneği olduğunu söylemiyor, aksine erdemli/faziletli insanların örneği olduğunu söylüyor.

LUT'UN KARISI VE NUH'UN KARISI

Kur'ân-ı Kerim, kötü insanların örneğini iki kötü kadının hikâyesini aktararak açıklamaktadır:

"Allah, inkâr edenler hakkında Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun (nikâhı) altında idiler, onlara hainlik ettiler. Kocaları, Allah'tan (gelen) hiç bir şeyi onlardan savamadı. (Onlara) 'haydi, girenlerle birlikte siz de ateşe girin' denildi." (Tahrîm suresi, 66/10)

Burada Allah "Allah, küfreden (kadınlar) hakkında misal getirdi" veya "kâfir kadınlar hakkında misal getirdi" buyurmuyor, yani "Allah kötü kadınların örneğini zikretti" demiyor, aksine "kâfir insanların örneğini zikretti" diyor: "Darabe'l-lâhü meselen lillezîne keferû" [inkâr edenler -küfreden- için örnek olarak zikretti] buyuruyor. Ne "li'n nisa" [kadınlar için] ve ne de "lülâtî kefeme" [inkâr eden (kadınlar) için] örnek getirdi" buyurmuyor. Şu hâlde bu "lillezîne kefefû"nun (inkâr edenler -müzekker olarak) kâfir erkekler demek değil; —tersine suçlu— kötü insanlar topluluğu demek olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde kötü kadın, kötü kadınların değil, kötü insan topluluğunun örneğidir. Belirtilmelidir ki ayette geçen hıyanetten maksat, ideolojik, ekolselli ve kültürel bir hainliktir. Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin, bile bile emanetlerinize de ihanet etmeyin." (Enfal suresi, 8/27)

Peygambere ihanet etmek, onun dinine kötü davranmak demektir. Allah'a hıyanet etmek de onun (istediği) imanına kötü tavır almaktır. Bu, Allah'a ve Peygambere hıyanettir. Yukarıdaki (örnek kadın) ayetinde de Allah, Lut'un karısının ve Nuh'un karısının biri Ulu'l-Azm peygamberlerden olan diğeri ise İbrahim'in şeriatını koruyan bu iki peygambere (a) hıyanet ettiklerini yani onların mekteplerini kabul etmediklerini söylemektedir. İşte bunlar, kötü-mücrim insanların örneğidir.

Dolayısıyla şu anlaşılmaktadır. Eğer "ellezîne" (erkekler için o kimseler ki), "emenû" (erkekler için: iman ettiler) vb. ifadeler kullanılırsa, maksat erkekler değil, muhavere kültürü gereği insan topluluğudur. Yine kötü bir kadın örnek olursa, kötü kadınlara değil, kötü insan topluluğuna örnektir.

Aynı ayetteki "haydi girenlerle birlikte siz ikiniz de ateşe girin, denildi" ifadesinde yer alan "siz ikiniz de girin" (üdhu'lâ) kelimesi, müzekker (erkek) tesniye olduğu gibi müennes (dişi) tesniyedir de. Fakat "girenler" (dâhilîn) kelimesi, cem-i müzekker salim olarak zikredilmiştir. Bundan maksat, cehennem erkekleri değil,

cehennem topluluğudur. İşte kötü kadınlardan iki örnek bunlardı.

FİRAVUNUN KARISI: MÜ'MİN İNSANLARIN ÖRNEĞİ

Kur'ân-ı Kerim, kadınlardan iki iyi misali de örnek olarak zikretmektedir. Yüce Allah, mü'min topluluğun örneği olarak saydığı erdemli kadınlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Allah inananlar hakkında da Firavun'un karısını örnek verdi. O şöyle demişti: Rabbim bana katında cennetin içinde bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden kurtar. Ve beni zalimler topluluğundan kurtar." (Tahrim suresi, 66/11)

Kur'ân'ın bu ayette kullandığı tabir, Firavn'ın karısının iyi kadınların örneği olduğu anlamında gelmez. Aksine iyi kadın, İslâm toplumunun örneğidir. Üstün toplum, bu kadın örnek alıyor. Ayet, sadece kadınların ondan ders alması gerektiği şeklinde değil, aksine İslam toplumunun ondan ders alması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır. Cenab-ı Allah, bu ayette "Allah inanan kadınlar için Firavn'ın karısını örnek verdi" buyurmuyor, aksine "iyi kadının örneği, Firavn'ın karısıdır" buyuruyor. Böyle bir kadın öyle bir evde yaşıyordu ki o evin sahibi **"Ben sizin en yüce Rabbinizim"** (Nâziât suresi, 79/24) iddiasında bulunan ve **"ben sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum"** (Kasas suresi, 28/38) sloganını atan biriydi. Firavun, lâ ilahe illellâh cümlesi gibi hasır (özgürlük) ifade eden lâ ilahe illâ ene (benden başka ilah yok) iddiasında bulunan bir kimseydi. Cenab-ı Allah, Kur'ân'da hasır olarak şöyle buyurmaktadır:

"Rabbinin yüce ismini tesbih et." (A'lâ suresi, 87/1)

Ayetteki a'la (yüce) kavramı, hasır ifade eder; dolayısıyla artık iki kişi a'la olarak birlikte bulunamaz. Fakat Firavun hasır iddiasında bulunuyordu ve bu a'la olmanın kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. O rububiyet iddiasında bulunduğu gibi rubûbî tevhid iddiasında da bulunuyordu: Farklı rablerden sonraları söz edilir oldu! O, ben tanrıyım" demekle kalmıyor, ayrıca "ben tek Allah'ım" diyordu. Lâ ilahe illellâh yerine lâ ilahe illâ ene sloganını atıyordu. İşte böyle bir evde dindar, Müslüman toplumun örneği olan bir hanım ortaya çıktı: "Allah inananlar için de Firavun'un karısını örnek verdi."

Kur'ân bu hanım için bir takım faziletler zikretmekte. Bu faziletlerin en önemlisi olarak da dua boyutunu ortaya getirmektedir. Bu duada da altı büyük nokta ele alınmıştır.

Bu hanımın iyi topluluğun örneği olmasının nedeni O'nun yüce Allah'a şöyle yakarmasıdır. "Rabbim bana katında cennetin içinde bir ev yap."

Acaba Fira'vun'un karısı cenneti mi istiyor, yoksa Allah'ı mı? Ya da Allah'ın yanında cenneti mi istiyor? Başkaları cenneti istiyor ve dualarında Allah'tan

"Altılarından ırmaklar akan cennetler"(Furkan suresi, 25/10)

İsteğinde bulunuyorlar. Fakat bu hanım önce Allah'ı istiyor, sonra ise Allah'ın yanında bir ev talep ediyor. "Bana cennetin içinde bir ev yap" demiyor. Aynı şekilde "Rabbim cennetin içinde bana katında bir ev yap" demiyor, aksine "Rabbim bana katında cennetin içinde bir ev yap": Önce Allah'ın katını zikrediyor, sonra cenneti. Yani eğer "el-câr sümme'ddâr"¹³ (önce komşu, sonra ev) sözü hatırlanırsa, bu hanım bu anlamı beşeri makamlar noktasından çıkarıyor ve önce Allah sonra Allah'ın yanında cennet diyor. Önce Allah'la buluşmak ve manevî lezzet, sonra zahiri lezzet: "Rabbim ona katında cennetin içinde bir ev yap."

Önce "Rabbim bana cennetin içinde bir ev yap" diyen ve sonra da bu cümlelerin sonunda "senin katında" diyen yani, "ed-dâr sümme'l-câr" önce ev, sonra komşu diyen kimselerin olması mümkündür. Fakat sümme'l-cenne" diye düşünüyor. Bu nedenle de "Rabbim bana katında cennetin içinde bir ev yap" diyor. Kuşkusuz Allah katında olan cennetle altlarında ırmaklar akan cennet arasında çok fark vardır.

FİRAVN'UN KARISININ TEVELLA VE TEBERRA'SI

Bu iki istek yani Allah'la buluşmak ve cennet, şu demektir. Allah'la buluşmak/kavuşmak (likâullah) "lika cenneti", diğeri ise "altlarından ırmaklar akan cennetler"dir. Bu altılı yakarıшта -çünkü altı dua vardır, ya da altı istekli bir dua daha vardır ki, onlar da teberra ile ilgilidirler: (1) "Beni Fir'avun'dan kurtar" (2) "ve onun yaptıklarından (da kurtar)." (3) "beni o zalimler topluluğundan da kurtar." (4) "ve onların amellerinde de kurtar." Bu dördüncü dua ayetten hazf edilmiştir.

"Beni Fir'avun'dan ve onun yaptıklarından kurtar" buyurduğunda "Ya Rabbi beni Firavun'un azabından kurtar," demek istemiyor. Bir kimsenin Ya Rabbi beni zalimin elinden kurtar demiş ve fakat kendisi güç sahibi olduğunda zulme başvurması mümkündür. Fakat bu hanım şunu arz ediyor: Beni sadece Firavun'dan kurtarma, ayrıca onun işi olan şirkten de kurtar. Sadece onun zulmünden değil herhangi bir zulüm işlemekten de beni kurtar. Beni mazlum ya da zalim olmaktan da kurtar. Kurtar beni ki, onun şirk yükünün altında yürümeyeyim ve rablik iddiası ile vakit geçirmeyeyim. "Beni Firavun ve onun yaptıklarından kurtar!" Sonra şöyle diyor. "Beni zalimler toplumundan da kurtar." Bir kimsenin Firavun'dan kurtulması, fakat Firavun ailesinin veya diğer zalimlerin tuzağına düşmesi mümkündür. Bunun için beşinci istekte "beni o zalimler topluluğundan ve amellerinden de kurtar" diyor. Burada o zalimler topluluğunun amelleri (a'mâlühüm) "Beni Fir'avun'dan ve onun yaptıklarından kurtar" karinesi ile hazf olmuştur. "Mâ yü'lemü minh" (kendisinden bilinen) in hazf'i ise caizdir.

Dolayısıyla bu kadar güzel anlayan, dua ve isteklerinde tevellâ ve teberra olan, sosyal ve bireysel meseleleri Yüce Allah arz eden bir hanım... Evet acaba bu örnek kadın, kadınların örneği mi yoksa Kur'ân'ın ifadesiyle toplum insanlarının mı örneğidir? Allah, "Allah, inananlar için örnek verdi." buyurduğuna ve "kadınlar için" veya "inanan kadınlar için örnek kıldı" buyurmadığına göre, bizim "kadınların örnek"ine sahip olmadığımız, "örnek kadın"a sahip olduğumuz anlaşılmaktadır.

Örnek kadın toplumun örneğidir.

KUR'ÂN'DA MERYEM'İN ÖZEL MAKAMI

Kur'ân'm açıkladığı dördüncü örnek, Meryem (a) olayıdır. Bu dördüncü örnek, önceki üç örnek gibi Tahrim suresinde açıklanmıştır. Firavun'un karısının örnekliliği üzerinde durum ayetten sonraki ayet, Meryem'in (a) özel makamının sahip olduğu değere binaen "İmran'ın kızı Meryem'i de." (Tahrim suresi, 66/12) buyrulmaktadır. Yani, "İmran'ın kızı Meryem'i de inananlar için örnek getirdi" denmektedir. Bu Meryem ki "Kendi ırzını korumuştur." (Tahrim suresi, 66/12) Bu Meryem ki "Ona kendi ruhumuzdan üfledik." (Tahrim suresi, 66/12) O Meryem "Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. O, gönülden bağlı olanlardandı." (Tahrim suresi, 66/12) Meryem'in makamı Firavun'un karısının makamından üstün olduğu için o ikisini bir yerde zikretmedi, aksine iki ayrı ayette zikretti. Bir ayette zikredilen o iki kafirenin tersine bunlar iki ayrı ayette zikredildiler: "İmran'ın kızı Meryem'i de." Meryem, ırz ve iffetini koruyarak ve gaybî ruhu alarak şöyle bir noktaya erişti: "Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden bağlı olanlardandı."

Tahrim suresinin bu dört örneğinden, ne örnek erkeğin, erkeklerin örneği olmadığı ve ne de örnek kadının, kadınların örneği olmadığı anlaşılmaktadır. Örnek çiftçinin çiftçilerin örneği olması, örnek sanatçının sanatçının örneği olması, örnek hattatın hattatların örneği olması mümkündür. Fakat örnek insan, bütün insanların örneğidir; kadın ya da erkeğe özgülüğü yoktur.

Elbette Meryem'in (a) makam ve kemâllerinin ölçülmesinde, o hanımın annesinin rolü unutulmamalıdır. Her ne kadar Meryem'i Zekeriya yetiştirmişse de bu son aşamadaydı, ilk oluşum/gelişim aşamasında değil. Bu hanımın annesi, peygamberin annesini doğuracak liyakate sahip olduğu gibi, çocuğunu Hakk'ın mabedine hediye edecek alçak gönüllülüğe de sahipti. Nitekim Allah, bu cevheri kabul etti. Onun içindi ki ona feyz bağışlarsa feyzin korunmasında emin olacağını biliyordu. Her ne kadar Hz. Meryem çocukken Hakk'ın makbulesi olmuşsa da

"Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabulle kabul etti." (Al-i İmran suresi, 3/37)

Yüce Allah bu hanıma bir kemâl erişirse, onun kemâli korumada emin olacağını biliyordu.

Allah, erkeklerden birçoğuna fazilet vermiştir. Allah, onların bu faziletin gereğini yerine getirmeyeceklerim ve sonuçta rüsvay olacaklarını biliyordu; fakat fazilet bağışını onların sadece "Rabbimize karşı bir özür" (Araf suresi, 7/164) ve hücceti tamamlamak babından yapmış, ancak makam ve görev vermemiştir. Çünkü işinde yanlış keşif olan kimse, bir görev ve makam elde ederse, İslam dininin ilke ve esaslarına darbe vurur. Allah, Belam-i Bâur'a fazilet vermiş, ama makam vermemişti. Samirî'ye fazilet vermiş, ama makam vermemişti. Samirî küçük bir

adam değildi. O iç gözüyle meleklerin izini görmüş ve şöyle demişti:

"Ben onların görmediklerini gördüm." (Tâhâ suresi, 20/96)

Evet, demiştir ki ben bakanlar kitlesinin görmediği şeyi gördüm. Fakat o izden feyz alacak, Musa ve Harun'un (a) yolunu sürdürecektir ve onların öğrenciliğini yapacak yerde gelmiş, buzağı perestliği yaymıştır. Belam-i Bâur da aynı şekilde büyük bir insandı. Yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Onlara kendisine ayetlerimizi verdiğimiz kişinin haberini anlat. O, bundan sıyrılıp uzaklaşmış, şeytan da onu peşine takmıştı..." (Araf suresi, 7/175) (Biz onun vücuduna parlak bir kabuk, üstün-kaliteli bir elbise giydirdik; fakat o bu deriden çıktı.)

Bunlar, Kur'ânî örneklerdir. Allah, kime makam ve sorumluluk vereceğini bilmektedir. Allah, apaçık ortaya çıksın diye fazileti vermekte, fakat bazıları kasıtlı olarak/isteyerek fazileti rezalete dönüştürmektedirler. Yüce Allah, herkesin içi ve dışındakileri bildiği için kötü özellikleri olan kimselere resmen bir makam vermemektedir:

"Allah, elçiliği nereye vereceğini daha iyi bilir." (En'am suresi, 6/124)

Yüce Allah, kime görev vereceğini bilmektedir. Eksikliklerden tenzih olan Allah, basit beşerler gibi değildir ki bir kimseye tebliğde bulunsun da sonra bu aykırı/hatalı bir keşif olsun ve "ben basiretli değildim" desin. Allah, hilafet, risalet, nübüvvet, imamet ve rehberlik görevlerini bunları bilen kimseye değil, kendi bildiği, hüsnü ihtiyarlarıyla sabit, istikrarlı ve dirençli olan kimselere vermekte, bu tür kimseleri kabul etmektedir. Meryem işte bu türdendi. Hz. Meryem, her ne kadar meydana gelişinin başlangıcında bir iş yapmamışsa da, (Allah katında) Allah ona fazilet verirse, onun korunmasında kararlı olacağı belliydi. Bu yüzden onun oluşumun başlangıcında İmran'ın karısı gibi bir anne, onun denetleme işini üzerine almıştır. Sonra adağını yerine getirmek isteyince onu mabede götürüp bırakmıştır.

"Zekeriya'yı da O'na sorumlu kıldı." (Al-i İmran suresi, 3/37)

Yani Yüce Allah Zekeriya'yı ona kefil yaptı. "Keffele" (kefil yaptı-sorumlu kıldı) bu cümlede "keffele" iki mef ul almıştır. "Mükeffü" (kefil yapan-kefile görevlendiren) Allah'tır. Yüce Allah Meryem'i Zekeriya'nın denetimi altına kefalet etti. "Tekeffelehâ Zekeriya" (Zekeriya onu kefaleti altına aldı.) şeklinde değil, ve "keffelehâ Zekeriya" (Zekeriya'yı ona kefil kıldı.) şeklindedir. Zekeriya ancak ilahî vahiy ile kefil olmuştur. Kura durup dururken kendiliğinden Zekeriya'ya düşmedi. Bunun için şöyle buyrulmuştur: Bunlar kura atmış ve birçok kimse bu çocuğu yetiştirmeye can atmıştı.

"Çekişirlerken sen yanlarında değildin." (Al-i İmran suresi, 3/44)

Ve kura çektiler. Fakat kura Zekeriya'nın mübarek adına çıktı.

"Onlardan hangisi Meryem'i kefaleti altına alacak diye kalemleri ile kura

atarlarken sen yanlarında değildin." (Al-i İmran suresi, 3/44)

Fakat Allah şöyle buyurmaktadır: Biz öyle bir plan yaptık ki kendimiz kefalet veren (mükeffil) olalım, Zekeriya kefalet-i alan (mütekeffil) olsun, Meryem de kefalet altında bulunsun. Bu onun olgunluk ve yetişkinlik dönemi olan beka aşamasında söz konusudur. Yoksa onun oluşumunun başlangıcında, rahimden kucağa doğuş ve hicretinde onun sayesinde hanım olmuştu.

MÜFESSİRLERE GÖRE MERYEM'İN MAKAMINA DEĞER BİÇİLMESİ

Kur'ân-ı Kerim birçok örnekler zikretmektedir ki o örneklerden biri, Hz. Meryem'in eğitim, yaşam, ibadet ve iffetinin kaynağıdır. Kur'ân-ı Kerim'in Meryem-i Azrâ (bakire Meryem) hakkında üzerinde durduğu husus şudur: Hz. Zekeriya (a) her ne zaman yanına girse, Hz. Meryem'in huzurunda özel bir yiyecek görüyordu.

"Zekeriya, ne zaman mihraba girdiyse yanında bir yiyecek buldu: 'Meryem, sana nerden bu?' deyince, 'bu, Allah katındandır. Şüphesiz Allah, dilediğine hesapsız rızık verendir' dedi." (Al-i İmran suresi, 3/37)

Aynı şekilde meleklerde Meryem'le konuştular ve Meryem'in sözlerini duydular. Muhtemelen gerek karşılıklı konuşarak, gerekse görerek sözü şühûda birleştirdiler. Hem Meryem onları gördü, hem onlar Meryem'in görüş alanında bulundular. Bunlar Kur'ân'ın Meryem (a) hakkında sahip olduğu yüksek ifadelerdir: Bir çok melek onunla konuştu ve onun sözlerini işitti. Şifahen söylenen bu söz şuhûda dönüştü. Başka bir yerde Meryem'in (a) yüce makamım açıklama babında şöyle buyrulmaktadır:

"Hani meleklerde: 'Meryem, şüphesiz Allah seni seçti, seni arındırdı ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı' Meryem, Rabbine gönülden itaatle bulun, secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et." (Al-i İmran suresi, 3/42-43)

Ayetten anlaşıldığına göre birçok melek bu hanımla konuştu ve onu seçkinlik makamından haberdar etti. Ve ona dediler ki, sen Allah'ın seçilmiş kulusun, sen temizlenmişsin, sen âlemin kadınları arasında seçkin bir yere sahipsin; daima hakkı zikret, secde ve rükûyu unutma. Melekler ayrıca ona Hz. Mesih müjdesini de verdiler.

"Hani melekler, dedi ki: 'Meryem, doğrusu Allah, kendinden bir kelimeyi sana müjdelemektedir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir.'" (Al-i İmran suresi, 3/45)

Hız. Meryem'in hayatını açıklarken Zemahşerî gibi tefrit yolunu izleyen bazı muteziler, meleğin müşahedesini ve meleklerin sözlerini işitmeyi ya "Zekeriyya'nın kerameti" olarak ya da "İsa'nın İrhas'ı" olarak kabul etmiş, o hanımın bu makama

erişemeyeceğini, kerametten nasiplenemeyeceğini, meleklerin sözünü işitemeyeceğini, "seçilmişlik" (safve-istifa) müjdesini meleklerden almadığını ve peygamber annesi olma müjdesini meleklerden almadığını sanmışlardır. Bu yüzden demişlerdir ki Meryem'in nasibi olmuş olan bunca faziletler, ya Zekeriya'nın mucizesidirler ya da İsa'nın icazının girişidirler. Bu sonuncuya kelamı terminolojide "İrhâs" denmektedir. Kıyametten önce bir dizi olağanüstü işler meydana gelmektedir ki onlar, "Kıyametin Şartları" (eşratü's-sâah) olarak ifade edilmektedir. Bir peygamberin ortaya çıkışı veya doğuşundan önce de bir dizi harikulade olaylar olur ki bunlar da ilahî bir peygamberin ortaya çıkışma işaretidir. Kelamı kitaplarda bu olağanüstü olaylar irhas olarak adlandırılmıştır.

Fakat Ehl-i Sünnetin ünlü müfessirlerinden Kurtubî ve onunla aynı düşünceyi paylaşan ifrat ehli, Meryem'in nübüvvet makamına sahip olduğuna inanmaktadırlar. Çünkü ona bir çok melek inmiş, onu vahiyden haberdar etmiş, ilham yoluyla onun seçilmişlik ve temizlik meselesini ona bildirmiş, peygamber annesi olma müjdesini ona vermişlerdir... Bu ve benzeri nedenlerle o, peygamberdir. Meleklerle onun konuşması, mü-şâfehe rütbesinden müşahedeye erişmiştir. Meleklerin nazil olup vahy getirdiği ve dolayısıyla melekleri gören kimse peygamberdir.

Adalet yolunda yürüyen İmamiyye ise şuna inanmaktadır: Bu makam ve kerametlerin tamamı, Meryem'in (a) kendisiyle ilgilidir; yani burada nitelik, nitelenin mütealliki değil, nitelenen durumundadır. Bunları Zekeriya'nın mucizesi hesabına katmamak gerek. Diğer yandan Meryem, risalet ve teşrii nübüvvet makamına erişmemiştir. Bu iki hususu, İmamiyye'nin değerli müfessirleri, Kur'ân'ın zahirlerine dayanarak açıklamaktadırlar.

Birinci husus, yani onca kerametlerin Meryem'in (a) kendisine ait olduğu konusu, Kur'ân'ın zahirî hükümlerine göredir: Melekler, konuşmuşlardır; fakat sadece gizli olarak ve ğaybdan ses vererek değil, aynı zamanda o'na görünmüşlerdir. Meleklerin hitap ve nidaları, bazen temessül şeklinde kendilerini göstermişlerdir. Nitekim Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"... Böylece ona ruhumuz (Cibril'i)'u göndermiştik, o da düzgün bir beşer kılığında görünmüştü. Demişti ki: 'Gerçekten ben, senden Rahman (olan Allah)a sığınırım. Eğer takva sahibiysen (bana yaklaşma).'" (Meryem suresi, 19/17-18)

Melek şöyle demişti: Ben Hakk'ın yanından geldim. Sana bir çocuk armağan etmekle görevliyim:

"... Sana tertemiz bir erkek çocuk armağan etmek için (buradayım)." (Meryem suresi, 19/19)

Ayetin zahirine göre Meryem (a), bu makamları yalnız başına elde etmiştir. Zekeriya'nın noksan niteliklerden arı olan Allah'tan bir çocuk istemesine neden olan da, işte Meryem'in bu makamıydı:

"Orada Zekeriya Rabbine dua etti..." (Al-i İmran suresi, 3/38)

Demek ki, Zekeriya'nın mucizesinin, Meryem'de kendini göstermesi diye bir şey yoktur. Aksine Meryem'in kerametleri, Zekeriya'nın Allah'tan Yahya'yı dilemesine ve rıdvan makamına erişecek "radıy" bir çocuk istemesine neden olmuştur. Buna ek olarak kunuta (itaat), ibadete devama, sürekli boyun eğmeye, secdeye ve rükuya gönderme yapmak, Meryem'in kendi makamının göstergesidir. Ayrıca Cenab-ı Allah'ın bu hanım için zikrettiği nitelikler, O'nu şahsiyetinin melekleri görmesine, onlarla konuşmasına ve onların sözlerini duymasına neden olduğuna işaret etmektedir. Allah, O'ndan bahsettiğinde şöyle buyurmaktadır:

"O da Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti. O, (Rabbine) gönülden bağlı olanlar (kânitîn) dandı." (Tahrim suresi, 66/12); "Onun annesi dosdoğrudur." (Maide suresi, 5/75)

Yani İsa, ğayb sözlerini tasdik eden, sadece sâdık değil, aynı zamanda Sıddîklerden sayılan bir anneye sahipti. Meryem'in (a) bu sıddîk oluşu ve Yüce Allah'ın bunu onaylaması, bütün bu erdemlerin, O'nun kendisine ait olduğuna işaretler.

Fakat Zemahşerî ve onunla hem fikir olanların, bu kerametlerin Zekeriya'nın hatırına olduğuna veya Hz. Mesih'in mucizesi için bir giriş/öncül olduğuna inanmaları, kadının bu makama erişemeyeceği düşüncesinde olduklarından değil, bilakis Mutezile'nin bu noktada doğru olmayan düşüncesinin temelinde, yalnızca kadının değil, yanısıra hiç bir erkeğin dahi keramet makamına erişemeyeceği, sadece Peygamberlerin mucizeye sahip olabileceği, peygamberlerin dışında ister erkek, isterse kadın hiç kimsenin kerametten nasiplenemeyeceği görüşü bulunduğuandır. Kuşkusuz böyle bir görüş, kendi içinde iptale uğramıştır. Çünkü keramet, mucizeden farklı bir şeydir. Mucize peygamberlere özgü iken, keramet tüm ilahî veliler için söz konusudur. Buna göre olağanüstülük, peygamberlik iddiasıyla birlikte ve meydan okuma (tehaddî) ile iç içe olursa buna mucize, değilse keramet denir. Burada belirtilmelidir ki Müseylemetü'l-kezzâb'ın yaptığı iş, olağanüstü idi, fakat ihanet düzeyindeydi. Veli olmayan mü'minlerin sahip olduğu olağanüstülük ve bazen dualarının kabul edilmesi ianettir. Velilelerinki ianetten daha yüksek olarak keramet iken peygamberlerinki kerametten yüksek olarak mucizedir.

Kurtubî (Cami' sahibi) ve onunla hem fikir olanlar gibi ifratçıların zannederi şey, vasat düzeyde tekrarlanmayan veya kübra'nın tümelliği içerisinde düzenlenmediği ve mantıksal sonuçlandırma şartlarını taşımayan bir kıyas temelinde olduğundan, kendileri mugalâtaya maruz kalmışlardır.

Mugalâta şöyle izah edilebilir: Kurtubî, tefsirinde Meryem'e (a) vahy indiğini, meleklerin indiğini ve O'nunla konuştuklarını; bu konuşmanın sadece müşafehe düzeyinde değil, aynı zamanda müşahede düzeyinde gerçekleştiğini söylemektedir. O'na göre vahiy nazil olan, meleklerin sözlerini duyan, şefehî konuşmadan şühûdî konuşma aşamasına erişen herkes peygamberdir. Dolayısıyla Meryem (a) peygamberdir.

Bu kıyasın birinci girişı, yani suğra kıyas, doğrudur. Yani Meryem (a), meleklerle yalnızca şefehî olarak konuşmamış, aynı zamanda onları görerek de konuşmuş ve melekler o'nun için temessül etmişlerdir. Fakat ikinci giriş, yani kübrâ kıyasın (melek gören ve vahy alan herkesin peygamber olduğunu söylemesinin) bir genelliğı yoktur.

VAHYİN TÜRLERİ VE MUGALÂTAYI RED

Vahy, "inbâî" ve "teşriî" olmak üzere iki türdür. Peygamber, sadece evrensel meşklerde, marifetler vb. ile ilgili hususlarda melekleri gören, onların sözlerini işiten vb. değil, ayrıca teşriî meselelerde de onlarla muhatap olan ve onlardan vahy alan kimsedir. O, şeriatı meleklerden alır, toplumun liderlik sorunluluğunu üstlenir, Mevlevî hükümleri alarak insanlığa tebliğ eder. Vahiy alan herkesin peygamber olması diye bir şey yoktur. Gerçi peygamber, kendisine vahy inen kimsedir; fakat bu demek değildir ki kendisine vahiy, inen herkes peygamberdir. Çünkü vahyin bir kısmı inbâî, bir kısmı ise teşriîdir. Belirtmek gerekir ki peygamberlik bazen inbâî, bazen de teşriîdir.

Kur'ân-ı Kerim, risalet olarak izah edilen teşriî peygamberliği, -halkla haşır neşir olmayı gerektiren; savaş ve barışa liderlik yapmayı malî meseleleri ve malları dağıtmayı bilmeyi ve de toplumun işlerini düzenlemeyi gerektiren yürütmen/uygulamalı (icraî) bir iş olduğu için- erkekler vermiştir. Yusuf ve Nahl surelerinde şöyle buyrulmaktadır:

"Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz adamlar gönderdik. Bilmiyorsanız zikir ehline sorun." (Enbiya suresi 21/7; Ayrıca bkz. Yusuf suresi, 12/109)

Yani risalet, uygulamalı/yürütmeli bir iştir. Dolayısıyla ayette şu buyrulmaktadır: Biz, ey peygamber! Senden önce erkekten başka hiç kimseyi resul olarak göndermedik; sadece erkeklere risalet görevi verdik.

Demek ki risalet, yani toplumun rehberliği, daha açık bir ifadeyle teşriî olayı ve teşriî peygamberlik, yani helal, haram, farz, müstehab, mekruh, mubah vb. hükümleri açıklama peygamberliği, yürütmeli bir makam olduğu için erkeklerin uhdesine verilmiş özel bir peygamberlik ve risalettir. Fakat inbâî peygamberlik, bir bireyin, dünyada neler olduğu, dünyanın nasıl bir geleceğinin olduğu, kendi geleceğinin ne olduğu, başkalarını nasıl bir geleceğin beklediğı gibi hususlardan vahiy yoluyla haberdar olmasını ifade eden bir kavramdır. Bu tür peygamberlik, velayetle ilgili olup teşriî peygamberlik ve icraî risalete irca olunmaz. Her ne kadar bu tür peygamberlik, her tür teşriî risalet ve peygamberliğin dayanağı olsa da erkeklere özgü değildir; kadınlar da bu makama erişebilirler.

Eğer Kurtubî'nin ve onunla hem fikir olanların muradı, Meryem'in (a) inbâî peygamberliğe sahip olduğunu ispat etmek ise, bunu bütün arifler, bilgeler, hikmet ehli olanlar ve müfessir araştırmacılar kabul etmektedirler. Yok, eğer maksatları, teşriî nübüvvet olup Meryem'in (a) risalet sahibi olduğunu, teşriî vahiy aldığını

ifade etmekse, bu merduddur; ne ayetlerden böyle bir şey çıkarılabilir (istinbat), ne; de rivayetler buna işaret etmektedir, tersine icraî işlerin kadına değil, erkeğe ait olduğuna dair delil ikame olmuş ve olmaktadır. Bunun için İmamîyyenin değerli müfessirleri, hem Zemahşerî gibi Mutezile düşüncesini reddetmekte, hem de Kurtubî gibi ifratçıları merdud saymaktadır.

MERYEM'İN SİDDİKA OLUŞU

Kur'ân-ı Kerim, Meryem'den (a) tasdikte mübalağa eden anlamında siddîka olarak bahsetmiştir. Siddîka, sadece müsaddika (tasdik eden-onayla-yan), sâdik ve sadık değil, aynı zamanda siddîk (kayıtsız-şartsız ve derhal-tereddüdsüz onaylayan) anlamındadır.

Siddîklar; peygamberler, sâlihler ve şehidlerle aynı zümre ve kafileden olan kimselerdir, bunlar ilahî kûy'un (semt) kafil başkanlarıdır. Gerek kadın, gerekse erkek olsun normal erkekler, namaz, dua ve ibadetlerde Cenab-ı Allah'tan şunu dilerler:

"Bizi dosdoğru yola ilet; kendilerine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)..."
(Fatiha suresi, 1/7)

Yüce Allah, Nisa suresinde kendilerine nimet verilenleri (mün'am aleyhim) şöyle belirtmiştir:

"Allah'a ve Resule kim itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet.verdiği peygamberler, siddîkler, şehidler ve salihlerle beraberdir. Ne iyi arkadaşdır onlar!" (Nisa suresi, 4/69)

"Ne iyi arkadaşdır onlar!" Evet, bunlar iyi yoldaş ve değerli arkadaşlardır; çünkü:

"Yol alma, yoldaş (dost) al."¹⁴

Eğer insan, düşerse, onlar (yoldaş ve dostları) elinden tutarlar; ifrat ve tefrite saparsa, onu düzeltirler; yorgunluk hissederse, onu takviye ederler. Eğer acizlik hissederse, ona güç verirler. Bu nedenle peygamberler, siddîkler, şehidler ve salihlerin, iyi yoldaş (dost) oldukları buyurulmaktadır. Eksik sıfatlardan münezze olan Allah, buyurmuştur ki siz hidayeti benden isterseniz, sizi sırat-ı müstakimi size göstermeme ve size sırat-ı müstakimi size göstermeme ve size sırat-ı müstakîm'de yürüyenlerin yolunu göstermeme ek olarak sizi onlarla dost ve yoldaş da yaparım.

Bir yerde doğru yolu size gösteririm denilirken; diğer bir yerde, teşvik için size peygamberlerin gittiği yolda sülûk başarısını veririm denilmektedir. Başka bir yerde ise bunlardan daha da öte/üstün şeyler söylenmekte; sizi iyi yoldaşlarla bir araya getiririm buyrulmaktadır. Bu kafil başkanları, peygamberler, siddîkler, şehidler ve salihlerden oluşmaktadır. İşte Hz. Meryem de o siddîklardan biridir. Bu yol,

Meryem'e özgü değildir; dolayısıyla kadınlar kalkıp da Allah'ım! Meryem'in yolunu bize göster diyerek bunun kadınlara özgü olduğunu savunamazlar. Bilakis bütün namaz kılanlar, siddıkların yolunu bize göster diye dua ederler. Meryem de bu siddiklerden biridir. Erkeklerin bütün namazlarda ya Rabbi! Peygamberlerin ve siddıkların yolunu bize göster" dediklerinde siddiklardan kastettikleri, Meryem'e ait olan siddıklar değil, bilakis Meryem'in de dâhil olduğu siddıklardır.

Meryem'in (a) siddîka olmasının sırrı, olağan haberleri, başkalarının tasdik ettiklerini tasdik etmesinde değil, başkalarının inanmadığı, başkalarının kendilerini bert gördüğü ve bu berîlik dolayısıyla dillerin töhmet altında tuttuğu şeyi tasdik etmesindedir. Hâlbuki Hz. Meryem, bu basit olmayan işi kabul etmek için ayet ve alamet istememiştir.

MERYEM'İN ZEKERİYYA'DAN ÜSTÜN OLDUĞU ŞÜPHESİ

Meryem'in peygamberliğine fetva vermiş olan ifratçılar, Meryem'in Zeke-riyya'dan üstün olduğunu söylemek istemişlerdir. Çünkü Zekeriya (a) eksikliklerden münezzeh olan (sübân) Allah'tan şöyle dilekte bulunmuştur:

"Rabbim, bana katından tertemiz bir soy (zürriyet) armağan et. Doğrusu sen, duaları işitensin." (Al-i İmran suresi, 3/38)

Veya Meryem suresinde buyrulduğu gibi Zekeriya şöyle demiştir:

"Rabbim, şüphesiz benim kemiklerim gevşedi ve baş yaşlılık aleviyle tutuştu; ben sana dua etmekle mutsuz olmadım." (Meryem suresi, 19/4)

Zekeriya, Allah'tan salih bir zürriyet istemiştir. (Zürriyet, ister aralıksız, ister aralıklı, ister bir, isterse birden fazla, ister erkek, isterse dişi olsun evlat demektir.) Kur'an'ın başka bir yerinde Zekeriya şunu arz etmiştir:

"... Artık bana kendi katından bir yardımcı armağan et. Bana mirasçı olsun. Yakup oğullarına da mirasçı olsun. Rabbim, onu razı olunan dardan) kıl." (Meryem suresi, 19/5-6)

Bu dua neticesinde melekler, ona namaz kılarken Allah'ın kendisine Yahya adında bir çocuk armağan ettiğini müjdelediler:

"O, mihrapta namaz kılmakta iken, melekler ona seslendi: Allah sana Yahya'yı müjdeler. O, Allah'tan olan kelimeyi (İsa'yı) doğrulayan, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamberdir." (Al-i İmran suresi, 3/39)

Fakat melekler, babalık müjdesini verdiklerinde yaşlı Zekeriya şöyle bir dilekte bulunmuştur:

"Rabbim, bana bir alamet ver." (Al-i İmran suresi, 3/41)

Allah'ım! Bana bir alamet, bir gösterge ver ki ben bu müjdenin hak olup olmadığını anlayayım veya bu müjdenin ne zaman gerçekleşeceğini bileyim. Fakat

Meryem (a), müjdeyi meleklerden duyduğunda mutmain olmuş; siddîka olduğu için tasdik etmiştir. Allah'tan alamet ve işaret istememiştir. Buradan hareketle Meryem'in makamının Zekeriyya'nımkinden daha üstün olduğu sonucuna varılmaktadır.

ZEKERİYYA TARAFINDAN AYET (ALAMET)İSTENMESİNİN NEDENİ

(Meryem'in Zekeriya'dan üstün olduğuna dair) bu inanç doğru değildir. Çünkü bir kimsenin -Hz. Meryem'in- makamının yüceliği için bir peygamberi yüksek makamından indirmemek gerekir.

Zekeriya'nın (a) ayet istemesinin nedeni, şüphe etmesi değil, aksine İbrahim'in (a) bu yolu İbrahimî peygamberlere göstermesidir:

"Hani İbrahim: Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster demişti. (Allah ona:) 'İnanmıyor musun?'deyince, 'hayır (inandım), ancak kalbimin tatmin olması için' demişti. "(Bakara suresi, 2/260)

Hız. İbrahim, şöyle demiştir: "Evet inanıyorum, ama anbean daha yüksek bir makama çıkayım ve kendim "hüve'l-muhyî'nin mazharı olayım diye bu soruyu soruyorum. Kesinlikle meade inanıyorum ve senin ölüleri diriltebileceğini biliyorum; fakat bunu nasıl yaptığını anlamak istiyorum. Elbette bu da, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göstermen şeklinde olmayacaktır. Bilakis beni "hüve'l-muhyî'nin mazharı kılmanı istiyorum ki benim elimle ölüler dirilsin." Bu Halil İbrahim'in istediği en yüce makamdır.

Bu İbrahimî yolu, İbrahimî peygamberler zincirinin başı (a), çocuklarına, siz de mutmainlik makamını ve mutmain nefsi elde etmek için Ce-nab-ı Allah'tan anbean ayet isteyiniz diye öğretmiştir.

YAKÎN'İN AŞAMALARI

Eğer bir kimse için burhan (açık kanıt) vesilesiyle bir mesele çözülsün, o kimsenin mutmainliği var demektir. Onun burhanı ilme'l-yakîn'den ayne'l-yakîne dönüşürse, dünyada ne olup bittiğini, Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini görecektir. Bu da bir aşamadır. Fakat hakka'l-yakîn aşaması, ayne'l-yakînden daha yüksek bir aşamadır. Hakka'l-yakîn, insanın, "hüve'l-muhyîyi kendisinde gözlemleyebileceği bir yere erişmesi demektir. Çünkü el-Muhyî, Allah'ın fiilî sıfatlarından. Fiilî sıfatlar ise, zatî sıfatların tersine yüce Allah'ın zatından dışadırlar. Zattan dışta olan şey ise mümkünü'l-vücûddur. Mümkünü'l-vücud olduğu zaman insan zat bölgesi ve zatî sıfatlar bölgesi, yasak bölgeler ise de bu iki yasak aşamadan iner de fiil makamına gelirsek "serbest" bölgeye girmiş oluruz. Bu bölgede salık insan için yer açıktır. İnsan bu bölgede Hakk'ın fiilî sıfatlarının mazharı olabilir. Bunun için İsa Mesih, yaratıcının mazharı vb. olmuştur.

Bir an insan, aklî burhan ile ölüleri diriltmenin mümkün olduğunu anlamaktadır ki h\X ilme'l-yakîndir. Bir an da Mesih'in huzuruna gelerek Ruhü'l-kudüs'ün Mesih'e vb. nasıl feyz verdiğini gözlemlemektedir:

Yeniden medet buyurursa Ruhü'l-Kudüs'ün feyzi Diğerleri de yapsın, Mesih'in yaptığı,

Bu yüzden ilme'l-yakîn'den ayne'l-yakîne erişmektedir. Bir an insanın kendisi, hüve'l-muhyî'nin mazharı olmakta; Mesih'in ve bir çok durumlarda temiz itret'in (a) yaptığı gibi ölüyü diriltmektedir. Bu insan üçüncü aşamada, yani serbestlik bölgesinde ve fiilî sıfatlar alanında sâlik olmakta. Ve hakka'l-yakîn makamına erişmektedir. Yani insanın bizzat kendisi, hüve'l-hâlik ve hüve'l-muhyî'nin mazharı olmaktadır.

Halil İbrahim (a) bu yüce yolu, genelde bütün sâliklere, özelde ise İbrahimî peygamberlere (a) göstermiştir. Bu nedenle Zekeriya (a), bilahare itminan makamına erişmek ve bu meselenin nasıl gerçekleştiğini anlamak için işaret ve alamet istemiştir.

Yüce Allah, anne ve babalara "siz hâlikın mazharı değilsiniz." buyurmaktadır. Çünkü anne ve babanın ürettiği iş, hilkat değil, imnâ'dır:

"Şimdi (rahimlere) dökmekte olduğunuz meniye gördünüz mü? Onu sizler mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratıcı biz miyiz?" (Vakıa suresi, 56/58-59)

Fakat insan, bir zaman kendi içinde hüve'l-hâlik'ın mazharı olduğu bir noktaya varmaktadır.

Dolayısıyla Zekeriya için Yahya gibi bir çocuğu yetiştirebilecek yüksek bir makam söz konusu ise, Yüce Allah, onu ve eşini şehîd Yahya'yı yetiştirmek ve meydana getirmek için hazırlıyorsa, Zekeriya işaret isteyip de Meryem alametsiz tasdik ettiğinden Meryem'in makamının Zekeriya'nın makamından yüksek olduğunu söylememek gerek. Bu nedenle ne Kurtubîcilerin ifratına, ne de Zemahşerîcilerin tefritine bir yer vardır. Bu noktada orta/mutedil inanç şudur:

Gerek erkek, gerekse kadın olsun insan türünün erişebileceği bütün makamları bu hanım kat etmiştir. Çünkü inbâî peygamberlik, peygamber olmayanlar için de mümkündür. Fakat teşriî peygamberlik ve risâlet icraî bir iş olup ilahî erkeklere özgüdür.

İtminan ve yakîn makamı, nefsi terbiye ile gönül ve ruhu tezkiyenin bir sonucudur. Bu kadın ve erkeği kapsayan bir yoldur. Nefsi ıslah etmenin sonucu olarak, insan doğa ötesiyle dost olur ve şühûd ehline katılır! Meleklerle konuşmaya ve onlardan vahiy almaya erkekler muvaffak oldukları gibi kadınlar da muvaffaktırlar. Bu sorun, Kur'ân'a ek olarak önceki peygamberleri (a) sayfalarında da tam olarak gösterilmiş olup kelamı bir sorundur. Bu noktada ilahî şeriatlar arasında ve semavî kitaplar arasında hiç bir farklılık yoktur.

KUR'ÂN'DA ÖRNEK KADINLAR [3]

Meleklerin Hz. İbrahim ve eşine müjdesi

Belirtilmelidir ki Halil İbrahim meleklerle konuştuğu ve meleklerin müjdesini aldığı gibi eşi de konuşmuş ve müjde almıştır. Kadının, meleklerle konuşma makamına erişmeyeceği gibi bir şey yoktur.

Cenabı Allah, yaşlılığı esnasında Halil İbrahim'e bir çocuk müjdesi vermiştir. Bu ilahî müjde, melekler tarafından o'na bildirildiği gibi karısına da bildirilmiştir. Yani eğer İshak'ın babası müjde almışsa annesi de almıştır. Halilü'r-Rahman olayında Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiğine göre melekler, Hz. İbrahim'e çocuk müjdesini şöyle vermişlerdir:

"Biz de onu halim bir çocukla müjdeledik." (Sâffât suresi, 37/101)

Bu müjdeyi alan Halilullah şöyle demiştir:

"Bana ihtiyarlık gelip çökmüşken mi müjdeliyorsunuz? Beni ne ile müjdelemektesiniz." (Hicr suresi, 15/54)

"Bana bu müjdeyi, ihtiyarlığa eriştiğim hâlde mi veriyorsunuz?" Hazret, bu sözü "reddetme" (isti'b'ad) babından buyurmamıştır. Aksine "hayret ifadesi" (isti'câb) olarak söylemiştir. Isti'câb, insanın, yeni ve şaşırtıcı bir olaya hayret gözüyle bakması demektir. Burada Halil İbrahim şunu arz etmiştir: "Ya Rabbi! Ben sadece yaşlanmakla kalmadım, ayrıca yaşlılık bana ulaştı. İnsan yaşlandığında ihtiyarlık dönemini geçirmekte ve "Ben yaşlılığa eriştim." (Meryem suresi, 19/8), yani ben ihtiyarladım, ihtiyarlığa ulaştım" demektedir.

Fakat bir dönem gelmekte ve yaşlılık aşamasını da geçerek bunama (iyice yaşlanma) devresine adım atmaktadır. Bu devrede insan *"Bana gerçekten ihtiyarlık ulaştı." (Al-i İmran suresi, 3/40)*, yani "ben ihtiyarladım" değil, "ihtiyarlık bana erişti" demektedir. Bu yüzden Hz. İbrahim, isti'cab olarak şunu arz etmiştir: "Bana ihtiyarlık gelip çökmüşken mi müjdeliyorsunuz."

Ben sadece yaşlanmamışım, yanı sıra ihtiyarlık üzerime çökmüştür. Şu hâlde bana ne müjdesi veriyorsunuz? Melekler şöyle demişlerdir:

"Seni hak ile müjdeledik. Öyleyse umut kesenlerden olma." (Hicr suresi, 15/55)

Yani bu müjdemiz hakla birliktedir ve şaşılacak bir şey yoktur. Söylediklerimiz anlamsız değildir. Melekler, hakkın sohbetiyle ve hak elbisesiyle konuştukları için "bil-hakkı" (hak ile) deki "bâ" harfi, ister musahabet anlamında, isterse mülâbeset anlamında olsun, her halükârda şunu ifade etmektedir: "Bizim sözümüz hak elbisesinde veya hakkın sohbetindedir. Saçmalamak değil amacımız. Sen ey Halilullah! Ümitsiz olma." Bunun üzerine Hz. İbrahim şöyle buyurmuştur:

"Sapıklar dışında Rabbinin rahmetinden kim umut keser." (Hicr suresi, 15/56)

Hazret, tam bir açıklıkla buyurmuştur ki, elbette ben umutsuz değilim. Ayrıca ümitsizlik risaletle de uyuşmaz. Sadece risaletle değil, hidayet ve rehberlikle de uyuşmaz. Dolayısıyla hiçbir peygamber umutsuz olamayacağı gibi hiç bir mü'min ve mühtedî de umutsuz olmaz.

Umutsuzluğun anlamı, insanın, Allah'tan olmayan bir noktaya ulaştığını ve böylece (Allah'ın yardımı olmadan) problemini çözebileceğini düşünmesidir. Bu umutsuzluk (ye's) küfür düzeyindedir. Hiç kimsenin umutsuz olma hakkı yoktur. Çünkü Allah, günahı affedeceğini ve günahkârı bağışlayacağını vad etmiştir. Öbür yandan insan mağrur olmamalı, daima havf ve recâ (korku ile umut) arasında bulunmalıdır.

Buraya kadar ele alınanlar, meleklerin, Hakkın Halili'ne verdiği müjdeler konusunda bir özetten ibaretti. Aynı hususlar, Hûd suresinde o hazretin karısı ile ilgili olarak da gündeme gelmiştir:

"Karısı da ayakta idi, bunun üzerine dahk etti. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın arkasından da Yakub'u müjdeledik." (Hûd suresi, 11/71)

Yani melekler, Halil-i Hak ile konuşurken onun karısı da vardı. O esnada karısı dahk etti. (Buradaki "dahk" tefsirlerde iki şekilde açıklanmıştır. Buna göre ya neşe ve sevinç anlamında, ya da kadınların başından geçen aylık adet anlamındadır.) "Biz de ona İshak'ı, ardından da Yakub'u müjdeledik. Yani İshak'a (çocuğa) ek olarak Yakub'u (torunu) da sana müjdeliyoruz. " Bunun üzerine Halilü'r-Rahman'ın karısı şunu arz etmiştir:

"Vay bana dedi. 'Ben kocamış bir kadın iken ve şu kocam da bir ihtiyar iken doğuracak mıyım?! Gerçekten bu, şaşırtıcı bir şey! Dediler ki: 'Allah'ın emrine mi şaşıırıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir, ey ev halkı şüphesiz o, övülmeye layık olandır, müâd'tir.'" (Hûd suresi, 11/72-73)

VAHİY KÜLTÜRÜNDE KADININ BÜYÜKLÜĞÜ

Bu değerlendirmeden anlaşıldığı gibi kadının büyüklüğü, sadece Kur'ân kültüründe değil, geçmiş vahiy kültüründe; İncil, Tevrat ve Halilullah'ın sayfalarında (suhuf) da söz konusu edilmiştir. Meleklerle konuşmak, onların müjdesini almak, kendi sözünü meleklerle duyurmak, onların sözünü duymak... Bütün bunlar kadının da erkek gibi bu sahnelerin hepsinde payı bulunduğu durumlardır. Peygamber babası meleklerle konuştuğu gibi peygamber annesi de konuşmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim'de kadınlardan bahsedildiğinde, Meryem'in annesinin veya bizzat kendisinin İmran ailesinden sayıldığı ve asfiyâ (seçilmişler) zümresinden kılındığını, başka bir ifadeyle dünya insanları arasında bunların da özel peygamber ve veliler gibi ilahî seçilmişlerden kılındığını görürüz. Allah, Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır:

"Gerçek şu ki Allah Âdem'i, Nuh'u İbrahim ailesini ve İmran ailesini aileler üzerine seçti; onlar birbirlerinden bir zürriyettir. Allah işitendir, bilendir." (Al-i İmran suresi, 3/33-34)

Ayetteki İmran'dan maksat, Musa'nın babası İmran değil, Meryem'in babası İmran'dır. Çünkü Musa'nın babası İmran'ın adı, Kur'an'da asla zikre-dilmemiştir. Daha sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hani İmran'ın karısı: 'Rabbim, karnımda olanı, her türlü bağımlılıktan özgürlüğe kavuşturulmuş olarak sana adadım, benden kabul et. Şüphesiz işiten, bilen sensin sen" demişti." (Al-i İmran suresi, 3/35)

Allah, bu iki hanımı, dünya insanların seçkinleri (safve) olarak tanıtmıştır. Okuduğumuzda Nehcü'l-Belâğa'da da Emirü'l-Mü'minm'in (a) Fatıma Zehra (a) hakkında şöyle buyurduğunu görürüz:

"Ey Allah'ın Resulü! Senin Safiyye'nin ayrılığına sabrım kalmadı. **15**

Mü'minlerin emiri, Allah Resulü'ne (s) şöyle hitap etmiştir: Ya Resulellah! Bu senin Safiyye'n -yani sen Mustafa'nın Safve'si ve seçkini olan bu hanım-, göç etmiştir. Onun yokluğuna sabretmek benim için çok zordur. Hazret, ondan Safiyye olarak bahsetmektedir, yani safvetüllah olarak. Meryem de safvetüllah'dır. Meryem'in annesi de açıkça safvetüllah'tır. Çünkü Meryem'in ailesi, âli, yani ehli ve annesi İmran'm ehliydi. Yani Meryem'in babası İmran, bu aile silsilesinin başı sayılmaktadır. Bu aileye bağlı olanlara Al-i İmran demektedirler. Şu hâlde her iki hanım da Hakk'ın Mustafa ve safvesidirler.

I. BÖLÜMÜNÜN DİPNOTLARI

1Sahife-i Seccâdiye, 20. dua (Arefe Günü Duası)

2Nehcü'l-Belâğa, Kısa sözler.

3A.e., a.y.

4Bihârü'l-Envâr, c.l, s. 171

5Usûl-iKâft,c.l,s. 50

⁶Furû'-i Kâfî, c.3, s. 85

⁷Bihârü'l-Envâr, c.61, s. 31

⁸Nehcü'l-Belâğa (Subhî Salih), Hikmet: 320

⁹Bihâru'l-Envâr, c.18, s. 382

¹⁰Bkz. Kümeyl duası,

¹¹Usûl-i Kâfî, c.l, s. 144, bâb: 23

¹²Hâc Molla Hâdî Sebzevârî, Divani Hâkim-i Esrar.

¹³Bihâru'l-Envâr, c.10, s. 25

¹⁴Nehcü'l-Belâğa, (Feyzü'l-İslâm), Mektup: 31, s. 936

¹⁵Subhî Salih, a.g.e., Hutbe: 202

II. Bölüm

İrfanda Kadın

İLAHÎ HİLAFETİN ANLAMI

NCEKİ BAHİSLERDE ilahî hilafet çerçevesinde kısaca bir takım şeyler Ösöylenmiş ve hilafetin şahsa veya özel bir sınıfa değil, insanlık makamına ait olduğu anlaşılmıştı. Âdem (a), kendi şahsıyla Allah'ın halifesi değildi, tersine Allah'ın halifesi olan insanlık makamıdır. Bunun için ilahî peygamber, veliler, özellikle temiz itret (Ehl-i Beyt) kâmil ilahî hilafet makamına sahiptirler. Bu makam, bir şahsa özgü olmadığı gibi bir sınıfa da özgü değildir. Çünkü o, insanlığa ait bir şeydir. İnsanlık ise erkeklik (müzekkerlik) ve dişilikten (müenneslik) münezzehtir.

Bu konunun başlangıcında ilahî halifeliğin anlamı konusunda daha çok açıklama yapmak gerekmektedir.

Halife (half'den türemiş olup) "müstahlefün anh"m yokluğunda (ğaybet) ortaya çıkan anlamına gelir. Yani belirli bir mekân veya zamanda ğaib olan bir kimsenin boşluğunu o mekân veya zamanda dolduran, müstahlefün anh'ın işini geçici olarak üstlenen kimsedir. Bu iş ise bazı yerlerde olup bazı yerlerde olmayan veya bazı zamanlarda olup diğer zamanlarda olmayan yahut bazı aşamalarda varlık bulup, bazılarında bulmayan sınırlı varlık hakkında caizdir. Çünkü böyle varlıklar hakkında gaybet ve şehadet, huzur ve ğıyab farz edilebilir ve böyle bir varlık için hilafet kabullenme de uygundur. Fakat eğer bir varlık bütün mekânlarda bulunsa (huzur), bütün zamanlarda şahid olsa, bütün varlık aşamalarında hepsiyle ve tüm hâllerde olsa böyle bir varlık sürekli hazır olduğu ve dolayısıyla gaybeti olmadığı için

"Siz her nerede iseniz o sizinle beraberdir." (Hadîd suresi, 57/4)

Hilafete gereksinim duymaz. Dolayısıyla böyle bir varlığın hilafeti konusunda daha dakik bir anlamı dikkate almak gerekir, o da şudur:

Müstahlefün anh, huzur ve ğıyab sahibi olmadığı ve daima hazır olduğu, gaybet ve şahadeti olmadığı, bilakis

"Doğrusu Allah, her şeyin üzerinde şahid olan." (Hac suresi, 22/17)

Olduğu gibi, onun halifesi ve dolayısıyla büyük ayeti olabilen kimsede

kendine göre gaybet ve şahadete, huzur ve gıyabe sahip olmayabilir ve bütün şartlarda, bütün insanlarla birlikte olabilir. İnsan-ı kâminden başka hiç kimse ise bu makama erişemez.

İNSAN-I KAMİL: HAKKIN BÜYÜK AYETİ

İnsan-ı Kamil, Hakkın büyük ayeti olan bir varlıktır. Ve Hakkın büyük ayeti olduğu için hem âlemin görüntüleri içinde "[hüve'z-zâhir](#)"ın (O, zahirdir) ([Hadîd suresi, 57/3](#)) mazharı, hem görünen-dış evrenin dışında "[hüve'l-bâtın](#)"ın (o batındır) mazharı; hem ruhlarla birlikte bulunmakta ve hem de bedenlerle birlikte bulunmaktadır.

Emirü'l-Mü'minîn (a), hilafet ilkesi hakkında yüksek bir konuşması vardır. İlahî halifenin, bu konuşmada belirtilen hususlara uyan birinin olması gerekmektedir.

Hz. Emir, yolcu insanın, yolculuğa başlarken okuması çok iyi olacak olan sefer dualarından birinde şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ım! Sen yolculukta arkadaş, aile de halifesin. Senden başka kimse bu iki özelliği bir arada bulunduramaz; çünkü halife olan arkadaş/yoldaş olmaz, arkadaş olan da halife olmaz."¹

Yani Allah'ım: Sen hem yolculukta benim yoldaşım ve dostumsun, hem de mukim olan ailem için benim vekilimsin; hem benimlesin, yolculukta beni korursun, hem de ben yokken evimdeki işimi üstlenirsin. Hem halifesin hem de hazırsın. Hem benim vekilimsin (müstahlef), hem de sohbetinde bulunduğum arkadaşımsın. Senden başka bu iki özelliği üzerinde toplayan kimsede yoktur: "lâ yecmeuhâ ğayruk" Senden başka hiç bir varlık bu iki özelliğe sahip değildir. Yani hem yol arkadaşlığım ve hem de halifeliği birlikte yürütemez; hem hazır, hem de yolcu olamaz. Çünkü yolcunun arkadaşı olan kimse, artık evinde değildir. Onun halifesi, yani vekili olan da artık onun yoldaşı değildir: "Çünkü halife olan yol arkadaşı; arkadaş olan da halife/vekil olamaz."

Böyle bir varlık, öyle bir halife ister. Yani bir varlık, kemâlde ilahî yakınlığı (kurb) elde ederse, Hakkın büyük ayeti olur. Nitekim Emirü'l-Mü'minîn'den şu rivayet edilmiştir:

"Allah'ın benden daha iyi bir ayeti yoktur."²

Yani hiç bir varlık. Allah'ı benden daha iyi göstermez (yansıtmaz).

Çünkü temiz itret (itret-i tâhire), bir nurdur. Onlann bütün sözleri budur: "Allah'ın benden daha iyi bir ayeti yoktur." Dolayısıyla ister istemez onlar, Yüce Allah'a diğer varlıklardan daha yakındır. Allah'a daha yakın oldukları için de onlann ilahî nitelikleri, başkalarından daha çok görünmektedir. Bunların sahip olduğu

bu kapasite, diğerlerinde yoktur. Onlar, huzur ve gıyab, zahir ve batın kapasitesine sahip olunca da Allah'ın halifesi olabilirler; hem gaybet zamanımızda, hem gaybet mekânımızda ve hem de huzur ve zuhur zamanımızda halifetullah olabilirler. Bizim olduğumuz yerde onlar bizimle birliktedirler ve hazır arkadaşlardır. Bizim olmadığımız yerde onlar bizim halifemizdir. ilahî halife oldukları için de "hüve'l-batın" dırlar. Bir kimse bu makama erişirse, hem hayırdan başka bir şey yapmaz, hem de onun görüşü kuşatıcı (muht) olur, hem de ilgi ve çabası, sınırsız olur. İşte böyle bir varlık, Allah'ın halifesi olabilir.

Bu husus analiz edildiği zaman, onda erkeklik ve dişiliğin hiç bir rolünün olmadığı anlaşılır. Gaibin huzur hâlinin korunmasıyla ve hazrın gaybet hâlinin korunmasıyla ilgili olan, yani hem zahir, hem de batın olan, beden değil, insanî/ademî ruhtur. Beden bir yerde olmaz; bir zamanda bulunursa, başka bir zamanda bulunması mümkün değildir, beden.

Yüce Mevlâ, insanlardan haber verdiği zaman, şöyle buyurmaktadır: Bütün bunlar, benim lütuf ve feyzimin icracısıdır. Onların elinin yaptığı işi, gerçekte, ben yapmaktayım. Sonuçta bunlar, benim feyzimin icracısı, benim temsilcim ve vekilimdirler. Bunlar, benim risaletimi üstlenmişlerdir. Şu farkla ki ben görünmezken benim tezahürlerim görünmektedir.

MİSKİN: EKSİK SIFATLARDAN MÜNEZZEH OLAN ALLAH'IN HABERCİSİ

Merhum Razi'nin (r), değerli *Nehcü'l-Belâğa* kitabında yaptığı nakle göre Emirü'l-Mü'minîn'den (a) bu minvalde bir söz gelmiştir. O şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz miskin, Allah'ın resulüdür."³

Nehcül-Belağa'nın bu sözü, bizi genel bir ilkeyle tanıştırmak için söylenmiştir. Hz. Ali, bu nakle göre şöyle demek istemektedir: Meskenet ehli ve muhtaç yoksul/dilenci size geldiğinde, o Allah'ın size gönderdiği kendi habercisidir. Sonuç olarak tevhidi görüşü olmayan, ef'alî tevhidi şühûddan yoksun ve gafil olan alelade bir insan, dilenen kimsenin, maddî gereksinimini karşılamak üzere bir şey isteyen dilenci olduğunu zanneder; bu dilencinin, uzak yoldan gelerek Allah'ın mesajını getirdiğini, sübhan olan Allah'ın o'nu, yer tutmuş, varlıklı olan sizden, sizin kendi hakkınızı değil, kendisinin apaçık hakkı olan bir şeyi isteyip almakla görevlendirdiğini bilmez. Yüce Allah, bize şöyle buyurmaktadır:

"Onların mallarında dilenip-isteyen ve yoksul olan için de bir hak vardır."
(Zâriyât suresi, 51/19)

İsteme gücü olan ve olmayan kimsenin, bilmen bir hakkı vardır. Onun bilinen-apaçık hakkı, güçlü-zenginlerin malının içindedir. Eğer bir kimse bu hakkı vermezse, gasp edici bir şekilde hayat sürer. "Onlarında bir hak vardır." Bu husus, Kur'ân'da iki bölüm hâlinde dile getirilmiştir. Bunlardan biri mezkûr ayette, diğeri

ise aşağıdaki ayette yer almaktadır:

"Ve onların mallarında belirli bir hak vardır:"(Meâric suresi, 70/24)

Diğer taraftan Allah, hak sahibine benim katımdan git ve 'benim hakkımı veriniz! de" buyurmaktadır.

Bu nedenle dilenen kimse, *Nehcü'l-Belâğa'nın* bu yüksek sözüne göre Allah'ın habercisi sayılmaktadır. Dolayısıyla insan, dilencileri bu tevhidi görüş ve anlayışla karşılamalıdır. Ayrıca dilenciye verdiği şeyin, en *temiz* mallarından olmasına gayret etmelidir:

"Kazandıklarınızın iyi olanından... infak ediniz." (Bakara suresi, 2/267)

Bunun yanı sıra dilenciye vereceğiniz malı, minnetle ve acıyarak değil, samimiyet ve saygıyla vermeye çalışmalıdır:

"... minnet ve eziyet ederek sadakalarınızı geçersiz kılmayın..." (Bakara suresi, 2/264)

İnsan, dilenciye hem minnet ve eziyet etmeden vermeli, hem de edep ve saygı ile vermelidir, hâline acıyarak değil. Ayrıca ilahî hakkı ödediği, Allah'ın habercisi yanına geldiği için şükretmelidir. Bu yüzden din büyükleri ve imamlar (a) da hem yoksula yardım etmeyi emretmiş hem de kendileri bu işi bilfiil yapmışlardır. Rivayetlere göre masum imamlar (a) yoksula mal verdikten sonra bazen kendi ellerini, onun başına koyuyor, bazen gözlerine sürüyor, bazen onun ellerinden öpüyor ve bazen de ellerini kokluyor⁴ ve şöyle buyuruyorlardı:

"Bizim ellerimiz, Allah'ın habercisinin eline kavuşmuştur."

İşte muvahhid bütün evrene bu tevhidi görüşle bakmaktadır: Bunlar, dünyanın idareciliğini üstlenen ilahî halifeler ve Hakkın temsilcileridirler.

"işin müdebbirleri" (müdebbirât-i emr)⁵ sadece melekler değildir, ayrıca insanlar da kendi düzeylerinde her bir köşede ilahî hilafeti üstlenmektedirler. Sonuç itibarıyla daha kâmil insanın, daha kâmil hilafeti vardır. Ortalama insanın nasibi, ortalama hilafettir. Aşağı konumda bir insan, ise hilafetin aşağı aşamasından nasiplenir.

Dolayısıyla insan, fazilet ve hak yolunda adım attığı sürece halifetullahtır. Dalalet sürecine girdiğinde ise şeytanın velayeti altındadır.

"Ona yazılmıştır: 'Kim onu veli edinirse şüphesiz o (şeytan) onu şaşır-tıp-saptırır ve onu çilgin ateşin azabına yöneltir.'" (Hac suresi, 22/4)

Şeytan, nasıl haktan saptırıcı (müdil) isminin velayeti altında ise mücrim insanlar da şeytanın velayeti altındadır. Allah onlardan, "ateş onların dostudur"⁶ veya "... Bunlar, şeytanları velî edinmişlerdir." (Araf suresi, 7/30) vb. diyerek

bahsetmekte ve buradan hilafet meselesinin, her üç bölümde (yüksek, orta ve aşağı) de erkeklik (müzekkerlik) ve dişilikten (müenneslik) münezzeh olduğu anlamını da vermektedir.

KADINLAR VE İLAHİ HİLAFET MAKAMINA ULAŞMAK

Bu zeminde ortaya çıkan başka bir soru da şudur: Mademki insan Allah'ın halifesidir ve bu insanlık makamı erkeklik ve dişilikten uzaktır, peki öyleyse neden birçok erkek bu makamı elde etmiş de kadınlardan sadece dört birey elde etmiştir? Bu sorunun cevabı şudur: Birinci olarak birçok kadın vardır ki onların faziletleri tarihte sabit olmamıştır. İkinci olarak bu dört kişi, inhisarı açıklamamaktadır. Üçüncü olarak eğer toplum gelişmiş ve olgunlaşmış bir toplumsa, gelişme ve mutluluk imkânlarını her iki sınıfa da vermeye gayret eder. Ama geri kalmış, toplumsal, düşünsel açıdan taşlaşmış/donuklaşmış bir toplumsa "onun düşünsel taşlaşmasını" dinin hesabına yazmamak gerekir. Çünkü din, yolu her iki sınıf için de açmıştır. Din, hiç bir yerde kemâli, erkeklik şartına veya dişilik yasağına bağlamamıştır. Erkeklik ve dişilik icraî (yürütmeli/uygulamalı) işlerde şart koşulmuştur. İcraî bölümlerle ilgili sorular, fikhî konularda ortaya getirilecektir. Emirül-Mü'minîn'in (a) *Nehcü'l-Belâğadaki* sözleri de gündeme gelecektir. Bu bölüme uygun soruların cevapları, Allah'ın yardımıyla "fikhî konular" kısmında açıklanacaktır.

Fakat şimdi ele aldığımız, "Kur'ânî konu"ya bağlı "irfânî konu", hilafet ve diğer insanî kemâller gibi meselelerden hiç birinde kadınlık ve erkekliğin bir rolü yoktur.

MEAD'DE ERKEKLİK VE DİŞİLİĞİN ETKİSİZLİĞİ

Konumuzla ilgili başka bir husus şudur: Kur'ân'ın, insanın oluşumunun başlangıcında öncelikle ortaya koyduğu hilafetin kadın ve erkeğin olmadığı gibi insanın oluşumunun ve âlemin sonunda ortaya getirdiği mead, kıyamet durakları, berzah ve haşr, soru ve cevap, kitap ve amellerin tartılması, sırat köprüsünden geçiş, Kevser gibi meselelerden hiçbirinde kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Bu hususların hepsinde kadın ve erkek eşittir. Hatta bu meseleyle ilgili olarak gelmiş olan bazı rivayetlerimizde cennetliklere şöyle denmektedir:

"Ey yaratılmışlar topluluğu! Muhammed'in kızı Fatıma geçinceye kadar gözlerinizi kapatın."⁷

Gözlerinizi kapatın. Ama namahrem olduğunuz, Fatıma Zehra'nın geçişi esnasında siz namahremler onu görme iznine sahip olmadığınız için değil. Çünkü burada teklif, haramlık, helallik veya caizlik ve caiz olmama söz konusu değildir.

Bilakis bu tekvini bir iştir. Yani bu hanım, o celaliyle geçtiği zaman mahşer ehli onu görme gücüne sahip değildir, dolayısıyla görmek için baksa gözlerinin nuru söner. Bu yüzden Fatıma Zehra (a) geçmeye niyetlendiğinde "ey mahşer ehli! Gözlerinizi kapatın" denilmektedir.

Rivayete göre, o zaman o hazretin başında bir örtü (çadır) bulunmaktadır. O örtü bütün mahşer ehlinin eline ulaşmakta ve herkes o büyük örtüden hisse alabilmektedir. Elbette bu, örtünün yün, pamuk vb. ipliğiyle dokunduğu, Hz. Zehra'nın onu başına aldığı, gurur, naz ve eda ile geçtiği anlamına gelmez. Aksine onun örtüsü sadece kuşatıcı rahmet örtüsü ve yüce velayet makamının örtüsüdür. Bunlar,

"... Rahmetim her şeyi kapsamıştır." (A'raf suresi, 7/156)

Ayetinin mazharıdır. O rahmetin genişliği herkesi içermektedir. Yoksa o, yün veya pamuk vb. şeylerden yapılmış bir örtü değildir. Her ne kadar bizim dilimize ve bizimle böyle konuşmuşlarsa da ondan maksat, bütün mahşer ehlini kuşatacak olan rahmet örtüsüdür.

Dolayısıyla birçok kadın bu makama erişmiş ve kendi içlerinde bariz örneklerle sahip olmuşlardır. Eğer bu temel husus hakkında bundan daha çok çaba harcanır ve kadınların kültürel gelişimleri önlemezse,

"Mesih'in yaptığını diğerleri de yapabilirler."

BEDENİN SOYUT RUHLA İLİŞKİSİ

Konumuz çerçevesinde gündeme gelen başka bir mesele de kadının beyninin hacim veya ağırlığının erkek beyninin hacim veya ağırlığından daha az olduğu hususudur. Buna göre erkeğin sahip olduğu düşünsel kapasiteye kadın sahip değildir. Çünkü beyin düşüncenin aletidir. Alet zayıf olduğu zaman alet olan şey de zayıf olacaktır.

Bu açıklama, başlangıçta eksiksiz görülse de aklî konulara girildiğinde durumun farklı olduğu anlaşılabacaktır: İnsan, her ne kadar beden ve ruh sahibi bir varlık olsa da, ruh bedene değil, beden ruha bağlıdır. Ruhu beden meydana getirmemekte, bilakis bedenî ruh meydana getirmektedir. Ruh güçlü olarsa, güçlü bir alet meydana getirebilir, zayıf olursa, güçlü alet meydana getirme gücüne sahip olmaz.

Konunun izahı şudur: Bizim vücudumuzda hiç sabit organımız, hiç bir sabit nokta ve hücremiz yoktur. Gerçi tıp ilmini veya tabii ilimlerin diğer dallarının bu meseleyi ortaya koymayı üstlenmemeleri mümkündür. Fakat aklî ilimler, bu husus tam olarak ortaya koymaktadır: Buna göre her maddî varlık hareket ve değişim içerisindedir. Her bir kaç yılda bir bedenin bütün zerreleri değişir. Sabit/değişmez olan, sadece soyut ruhtur. Değişmeyen-hareketli beden, sabit/değişmez soyut bir

varlığın sığınağında sağlam olarak kalmaktadır.

Eğer bir kimse sözgelimi seksen yaşma gelmişse, ayağının parmak ucundan beyne kadar bedeninin tüm zerreleri en az sekiz kez değişmiştir. İşte bu zerre ve parçaların yerlerini değiştirmek, ruhun uhdesindedir. Alet, organ ve parçaları, ortadan kalkmış olan zerrelere yerine geçiren bu ruhtur. Ruh, güçlü olursa, beden parçalarını güçlü yapabilir. Nitekim zayıf olduğunda da beden parçalarını zayıf yapacaktır. Dolayısıyla ölçü şudur: Beden sabit bir durum olmayıp daima değişim ve dönüşüm halindedir. Durum bu olunca, artık bu beden, acaba bir kaç yıl kalabilir mi denilemez. Çünkü bu beden ve o beden bir varlığı yoktur ki böyle bir şey söylensin. Her beden bir zafiyeti vardır. Beden, irfanî nesir, nazım ve edebiyatta büyüklerin zikrettikleri gibi akan bir nehrin ortasında bulunan bir havuz gibidir. Eğer suyla dolu olan nehir, bir kimsenin evinden geçse ve bir yerden girip diğer yerden çıksa, ev sahibi de nehrin geçtiği evin ortasında bir havuz yapsa, kuşkusuz bu havuz sürekli su ile dolu olur. Fakat yüzeysel düşünen ev sahibi bu suyun, bir kaç gün veya bir kaç ay yahut da bir kaç yıl önceki suyun aynısı olduğunu zanneder. Esasen bu, "bu nehrin suyu nice kereler değişti!"⁸ sözüyle ifade edilenle aynıdır. Yani havuzun suyu her an değişir; fakat bu şahıs, havuz suyunun, örneğin dünkü suyla aynı olduğunu zanneder.

Ağır ağır, yumuşakça akan nehrin yüzeyinde kendi yansımasına veya ay ve yıldızın yansımasına bir saat boyunca bakan kimse, bu akan nehrin, ayna gibi sabit bir yansıma yaptığını zanneder. Hâlbuki bu yansıma her an değişmektedir. Fakat tedricen ve zarif olarak değiştiği için, gören onun sabit/değişmez olduğunu sanmaktadır. Bizim de iki dakika sabit kalan bir organımız yoktur; varlığını sürdürdüğü müddetçe iki dakika bile sabit durmaz organlarımız.

Özetle ruh, bedeni meydana getirmektedir. Eğer ruh, Hz. Veliyy-i Asr gibi insan-ı kâmilin ruhu ise, bedenini milyonlarca yıl koruyabilir. Bu bağlamda arifler için bir insanın bir milyon veya iki milyon yıl nasıl yaşadığı gibi bir soru asla gündeme gelmez. Şimdi o Hazretin mübarek ömründen yaklaşık bin ikiyüz yıl geçmiştir. Binlerce milyon yıl da geçse akıllı için bu noktada bir sorun yoktur. Çünkü bedeni ruh oluşturmaktadır. Bedende hiç bir zerre sabit ve payidar değildir ki bir tabiat bilimci veya bir doktor, bu zerrenin mukavemet gücünün olmadığına veya şu unsurun bundan daha fazla hayatını sürdüremeyeceğine dair bir soruyorsun. Çünkü beden asla sabit/değişmez bir unsura sahip değildir.

İNSANÎ RUHUN GÜCÜ VE HAYBER HADİSESİ

Değerli kitabı Emâlî'de merhum Sadûk'un, ayrıca merhum Hakîm Tûsî ve diğer hadis ve hikmet ehli büyüklerin naklettiklerine göre mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Talib (a), Hayber kalesinin kapısını söküp attığında şöyle buyurmuştur:

"Ben kırk zirâ'alık Hayber kapısını ne fiziksel güçle söküp sırtıma attım ve ne de besin gücüyle. Fakat melekûti güçle ve Rabbinin nuruyla aydınlanmış ruhla

desteklendim."⁹

Hazret buyurmuştur ki ben bu işi, sofradan beslenerek güçlenen pazularla değil, aksine ilahî güçle yaptım. Her halükarda ne bu işi sırf iradeyle yaptığımı söyleyelim ve ne de irade bir yana sırf elleriyle yaptığımı söyleyelim. Her surette o güç mutfaksal güç değildir. Nitekim insanî ruhun gücü de mutfaktan kaynaklanmaz. Aynı şekilde peygamberlerin gücü de mutfığa dayanmaz ve dolayısıyla onların gücünün, gıda ile maddî ve ögesel parçalarla bir ilgisi yoktur. Bu nedenle o örnek hanımım, yani Hz. Fatıma Zehra'nın (a) meydana getirdiği iş, insan-ı kâmilin, yani büyük peygamberler ve temiz Ehl-i Beyt'in dışında hiç bir erkek tarafından meydana getirilmiş değildir. İşte beyne güç veren ruhtur (bu birinci cevap).

KEMÂLLERİ KAZANMA TÜRLERİ

Diğer cevap ise şudur: Bütün kemâller teorik düşüncelere bağlı değildir. Bazen insan iyi anlar, ama haşindir. İnsan, bir bölümü erkek adında sağlam iş sahibi, bir bölümü ise kadın adında zarif iş sahibi olmak üzere iki sınıf olduğu gibi ilahî isimler de iki sınıftır. Aynı şekilde kemâller de iki yolla insana nasip olur. Bazı kemaller, savaş, kıyam, mücadele, zulümle savaşım, Hakkın kahır ve celâl mazharı olmak gibi olgulara dayanırken bazıları Hakkın sevgi, rafet, merhamet cemâl ve lütuf mazharı olmak esasına dayanır. Eğer bu iki sınıftan biri, görüş, bakış, huşunet ve düşünce alanlarında daha güçlü ise, bu onun sevgi, şefkat, lütuf, ra'fet, samimiyet, ihlâs ve rikkat konularında da daha güçlü olacağına delil teşkil etmez.

KAHIR VE ŞİDDET SEVGİNİN EMRİNDEDİR

Bazen sevgi, şefkat ve merhamet yolu, kahır yolundan daha işlevseldir. Cenabı Allah, âlemi sevgi ekseninde idare etmektedir. Kur'ân ayetlerinden birçoğu sevgi dersi vermektedir. Sevgi yolunu erkekten daha çok kadın idrak etmektedir. Her ne kadar kahır yolunu erkeğin, kadından daha iyi algılaması mümkünse de, irfanı hadis ve şiirlerin, irfani nesir, nazır ve edebiyatın kadında erkekten daha çok etkisi vardır. Ayetlerin, hamasî sözlerin, hamasî nesir, edebiyat ve hadislerin etkisi ise erkekte daha fazladır. Bu, bir tür iş bölümüdür.

Elbette kadın, nihaî kemâle ererse, kuvvetleri tadil gücüne sahip olur. Aynı şekilde erkek de nihaî kemâli elde ederse, kuvvetleri tadil etme gücüne sahip olur. Fakat ortada duranlardan her biri -kemalleri taksim etmek babından- özel dallardan yardım almaktadırlar. Sevgi dalı, kahır/şiddet dalından daha az değildir. Belki de sevgiyi kahrın hükümdarı olarak tanıtmak gerek. Kahır, sevgi ve dostluğun rehberliği altında idare olunan bir zamanda istenir. Esasen Yüce Allah, İbrahim'i (a) hepimizin babası olarak bildiğinden onu Halil adıyla anmaktadır:

"Allah, İbrahim'i halil edinmiştir. "(Nisa suresi, 4/128)

Yani İbrahim, çocuklara "hillet" dersi vermektedir. Kur'ân-ı Kerim ayrıca şöyle buyurmaktadır:

"... Atanız İbrahim'in milleti." (Hac suresi, 22/78)

Yani bu babanız Halilur Rahman'dır. Siz ise Halil çocuğusunuz. Halil çocuğu, hillet, sevgi, dostluk, sadakat ve samimiyet dersi öğrenir. Nitekim İbrahim'in mübarek varlığı da şöyle buyurmuştur:

"Kim bana uyarsa, artık o bendendir." (İbrahim suresi, 14/36)

Benim izimden giden, benden sayılır, yani ben hillet, safa, ihlâs ve samimiyet dersi veriyorum. Her ne kadar put kırma emrini gerçekleştirdimse de bu böyledir:

"Böylece o, yalnızca büyükleri hariç olmak üzere onları paramparça kıldı..." (Enbiyâ suresi, 21/58)

Siz Halil'in çocuklarısınız. Bu noktada erkeklerin kadınlardan daha çok Halil'in çocukları olduğu hiç bir zaman söylenemez. Belki hillet, sevgi ve safa okulunda kadınların ilerleyişinin erkeklerden daha çok olduğu söylenebilir. Dolayısıyla her ne kadar muhibbîn olmayan münacatı erkekler daha iyi anlarsa da İmam Seccâd'ın muhibbi münacatını, seyru süluk ehli olan kadınlar daha iyi idrak ederler. Çünkü şefkat, eğilim, ilgi ve sevgi ruhu bu sınıfta, erkeklerden daha çoktur. Yani ortalama (mütevassıt) kadın, ariflerin münacatını ve muhibbîn münacatını, ortalama (mütevassıt) bir erkekten daha iyi algılar. Tabii ki erkeğin, cihad isteği münacatı ve "Allah'tan şehidlerin menzillerini istiyoruz."¹⁰ münacatı gibi diğer bazı münacatı kadından daha iyi algılaması mümkündür. Kısaca bu mesele, iki sınıfın özelliklerine bağlı bulunmaktadır. Kuşkusuz kemâle erdiklerinde ikisi de eşit ve aynı olurlar. Bu bağlamda maksat şudur: Eğer bazı bedensel alanlar ve beyinsel zerreler, bazı bölümlerde zayıf olursa, diğer bölümlerde güçlüdür. Yani aklın yolunun farklı olması mümkündür. Fakat gönlün yolu da farklıdır. Çünkü eğer gönlün yolu, aklın yolundan daha güçlü değilse bile, aklın yolundan daha güçsüz de değildir. Hiç bir zaman gönül yolunda kadının, erkekten daha az başarılı olduğu söylenemez. Sonuçta akıl yolunu hayal ve kuruntu yankesicilerinden kurtarmak gerektiği (kuruntu ve hayalin önünü alabilmek için bu gereklidir) gibi gönül yolunu da yankesici olan âtıl ve batıl dostluklardan kurtarmak gerekir. Sevgi yolunu sahih olarak kat edilmek, buna bağlıdır; elbette yalancı sevgiyi değil, doğru sevgiyi... Çünkü yalancıların sevgisinin, doğruların sevgisinin yerine geçmesi ve kendisini doğru sevgi olarak göstermesi mümkündür. İnsanın yankesicilerin şerrinden kurtulması şartıyla yol her iki grup için de açıktır.

HABİB ÜMMETİ

Yüce Allah, bizi Habib ümmeti kılmış ve bu yüzden Rasul-i Ekrem'in mübarek vücudu (s), Habibullah olarak tanımlanmıştır. Allah onu beŞerî toplulukların öğretmeni olarak tanımlayarak şöyle buyurmuştur:

"... Kitab'ı ve hikmeti öğreten... bir peygamber..." (Bakara suresi, 2/129)

Böylece Allah, peygambere bir sıfat, bir makam vermiştir: Öğretmen genel bir lakaptır. Fakat o öğretmene verilen sıfat, onun öğretimini ve tedrisini ortaya koymakta, somutlaştırmaktadır. Yani matematik dersi anlatan kimse öğretmendir; Geometri dersi veren kişi, öğretmendir. Aynı şekilde Tıp ve tabiat bilimleri okutan kimse öğretmendir. Edebiyat dersi veren şahıs öğretmen olduğu gibi, fıkıh, felsefe ve irfan üzerine ders veren kimse de öğretmendir. Fakat bu, onun uzmanlık olanını ortaya koymayan genel bir lakaptır. Bu bağlamda belirtilmelidir ki mühendisin ders verdiği söylendiğinde mühendislik dersi verdiği, edibin ders verdiği söylendiğinde edebiyat dersi verdiği anlaşılır.

Resul-i Ekrem'in (s) mübarek vücudu, her ne kadar kitab ve hikmet öğretmeni ise de bu öğretim, bütün ilahî rehberlerin sahip oldukları genel bir lakaptır. O hazretin uzmanlık alanını gösteren, o hazrete özgü lakap, sevginin (muhabbet) ta kendisidir. O Habibullah'tır. Habibullah'ın ders verdiği söylendiğinde, sevgi dersi verdiği anlaşılır. Allah'ın Resulü, sizin öğretmeniniz ve habibinizdir dediklerinde, O'nun sevgi dersi verdiği kastedilir.

HAK SEVGİ VE BATIL SEVGİ

Nasıl ki okuma, yanlış ve doğru olmak üzere iki türlü; usta edip de yanlış okumayı, doğrusundan ayırabilen kimse ise; nasıl ki ilaç yanlış ve doğru olmak üzere iki türlü; gerçek doktor da yanlışını doğrusundan ayırabilen kimse ise ve diğer uzmanlık alanlarında da aynı şey geçerli ise, sevgi de böyledir. Bir batıl sevgi vardır, bir de hak sevgi. Habib, kitap ve hikmet öğretmeni olduğunda hikmet dersi verir. Onun işi, batıl sevgiyi hak sevgiden ayırmaktır. Batıl sevgiyi, hak sevgiden ayırdığında onun sevgililik kapasitesi, başkalarından çok ve o uzmanlık sınıfında diğerlerinden daha işlevsel olacaktır. O, eşe, evlada ve dünya malına ilgiyi, kemâl yolu olarak değil, alet olarak bilir. Bu nedenle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hayır, hayır; siz âcileyi (çabuk geçici olan dünya nimetleri) seversiniz." (Kıyamet suresi, 75/20); "Malı pek çok seviyorsunuz." (Fecr suresi, 89/20)

Buyrulmaktadır ki bu sevgiler, gönlünüzde yol bulmasın. Bu tür muhabbetleri gönle değil, çamur atın. Çünkü bunlar, iş aletidirler; dolayısıyla gönle yol bulurlarsa, gönle sahiplenirler.

"Köy idi o, gönül değil; çünkü
Onun içinde at, eşek, mal ve akar vardır."

"Onun içindeki gönül değil, köy idi
Köyde ise at, eşek, mal ve akar vardır."

Gönlünde hayvan ve ziraata ilgi olan kimse, dildar (sevgili-gönül sahibi) değil, dehdâr (köy sahibidir. Allah'ın habibi olan Rasulüllah, bunları insana hatırlatmakta

ve öğretmektedir. Dolayısıyla insan bu ilimlerle tanıştığında, malın iyi bir şey olduğunu, fakat beden için iyi olduğunu, hayvanın iyi bir şey olduğunu, fakat beden için iyi olduğunu anlar. Bunun için asla kendini dehdâr yapmaz, aksine dildar ve gönül ehli yapar. Sonra gerçek sevgilerden bir çoğuna mahrem olur... Siz, sevgi dersi vermeyen çok az da görürsünüz. Sonuç olarak sevgi, çok güzel, latif ve rakıktır. Onu herkese ve her yerde söylemezler, herkesin kulağına okumazlar. Çünkü gerçek-sahici sevgiyi yalan sevgiden ayırmak, bilge insanların işidir.

Değerli Kümeyi duasında şunu görürsünüz: Geçmiş ve gelecek saflaştırıldığında, insan kendim temizlediğinde, bağışlanma talebinde bulunduğu ve bütün günahlarını bağışlanmış bulduğunda Allah'a şöyle der: "Kalbimi sevgine aşık kıl."**11**

Bu cümle, Kümeyi duası için "Vasıatü'l-akd" (akid/sözleşme vasıtası) dır ve Kümeyl duasının seçkin cümlelerinden sayılır.

Aynı şekilde Ebu Hamza Semmâlî'nin mübarek duasını, Ramazan ayının seher vakitlerinde okuduğunuzda geçmiş ve geleceğin, şu cümleyi söylemek için hazırlandığını görürsünüz:

"Allah'ım! Kalbimi senin sevgin senin korkun ve senin iştiyakınla doldur."**12**

Bu dua ile münacatü'l-muhibbînin başlangıcında niçin İmam Seccad'ın (a) şöyle dediği anlaşılmaktadır:

"Senin sevginin zevkini tadan, senden karşılık ister. Senin yakınlığını (kurb) gören kimse ise senden kuvvet diler."**13**

Bu sevgi dersini, Habib bize vermektedir. O Habib, kitab ve hikmet öğretmenidir. Fakat kime ders vermektedir? Sevgi dersi, haşin, güçlü bireyler için geçerli değildir. Sevgi yolunu, gönlü kırık ve bedeni yorgun/zayıf olanlar satın alırlar. Eğer bir kimse, gönül alanında daha ince ve daha rikkatli olursa, dostluk sözü onda daha çok iz bırakır. Dolayısıyla kadının, beyin ağırlığı veya hacmi daha az olduğu için, seyru sülûk yolunda veya insanî kemâl yolunda ve diğer ilahî yollarda erkekten daha geri kaldığım söylememek gerekir. Gönül yolu akıl yolundan daha güçlü olmasa bile onunla aynı güçte olabilir. Gönül yolu, kırılma, rikkat, sevgi, şefkat, ilgi vb. ister. Geç ağlayan, sevgi sınıfında az başarılı olur. Ağlama ehli olan kimse daha rakikul kalbdır. Bir insan,"hayvanî sevgi'yi insanî sevgiden ayırabilir, yolun sevgi sınırını elde edebilir, nefsin zaafiyet şerrinden kurtulabilir ve nefsin zaaflarını yanlışlıkla raf etin yerine koymayabilirse, onun için sevgi yolu açık olur. Böyle kimseler, Hakkın mübarek isimlerinden bir ismin mazhan olabilirler. Sonuçta bir kesim öyle, bir kesimde böyle...

Ta ki bir ismin başka bir isme tercihindenden değil, isimlerin tadilinden söz edilmekte olan o yüce makama erişsinler. İsm-i a'zam'ın mazharına eren insan, bütün isimlere aynı ölçüde sahiptir, o adalet-i kübrâ'ya erişmiştir. Adalet-i kübrâda ise bütün güçler tadil olmuşlardır.

ADALET-İ SUĞRA, VÜSTA VE KÜBRA

Fıkıhta bir "adalet-i suğrâ", felsefede bir "adalet-i vüsta", irfanda ise bir "adalet-i kübrâ" söz konusudur.

Eğer insan, adalet-i kübrâ'ya erişirse, bütün algısal ve tahriksel güçlerini, bütün çekme ve itme güçlerini yeniler ve öyle bir yere gelir ki esmâ-i hüsnâ'nın tam mazharı olur, adaletin merkezi çekirdeğinde yer alır.

Fıkıhta söz konusu olan adalet-i suğrada ise, farz işleri yapan ve haramdan kaçman kimse adildir, korkak olsa, cömert tabiatlı ve cesur olmasa da adildir. Farzları yapmak, haram işi yapmamak onun adaletinde yeterlidir. Fakat orta/itidal ve adalet-i vüstâ fıkında böyle bir kimse adil değildir. Çünkü o, bazı kuvvetleri henüz tadil etmemiştir. Eğer bu kuvvetleri ıslah ederse, adâlet-i vüsta'da adil ve mutedil olur. Fakat onun mazhariyeti bütün isimlere karşı bir ve aynı değildir. Böyle bir şahıs, fıkha-i ekberde, yani irfanda adil değildir. Adil, bütün esmâ-i hüsnâ'nın mazharı olan ve doğruluğu esas olarak her bir ismi kendi yerinde icra eden kimsedir. İnsan-ı Kâmil (erkeklerde Ali b. Ebî Talib (a), kadınlarda ise Fatimatü'z-Zehra (a)) böyledir.

Şu hâlde hilafetin bunlarda ne anlama geldiği, adalet, merhamet ve sevginin ne anlama geldiği bellidir. Ayrıca erkekler de sevgi dersinin serencamını diğer derslerden daha çok yaymaya mecburdurlar. Çünkü noksan niteliklerden münezzeh olan Allah, bize şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun; Allah da sizi sevsin..." (Al-i İmran suresi, 3/31)

Habib olan bu peygamber, aşık ile maşuk arasında bir ilişki halkası olmaktadır. Eğer siz, Habibullah'ın izindeyseniz, o sevgi dersi verdiği için Allah'ın aşığı olma aşamasından Hakk'ın mahbubu olma aşamasına varırsınız.

Dolayısıyla kadın, bazı icrâ işlerde bir role sahip değil diye bütünüyle her şeyden muaf demek değildir. Burada karşılığı olmayan bir terk değil, karşılığı olan bir terk söz konusudur. Yani eğer bir işi kadın yapmazsa, başka bir alanda ona denk olan bir işi üstlenir. Toplum, kahr ve şiddete muhtaç olduğu gibi sevgiye de muhtaçtır. Kaldı ki toplum, sevgi ve yumuşaklıkla ilerler, sertlikle ilerlemez. Nitekim Allah Resulü'nün mübarek vücudu, sevgi ve yumuşaklık sıfatıyla nitelenmiştir. Onun başarısı da burada idi:

"Allah'tan bir rahmet dolayısıyla onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar çevrenden dağılır giderlerdi..." (Al-i İmran suresi, 3/159)

Sen ilahî habib olduğun, dostluk mesajı getirdiğin, sevgi dersi verdiğin için senin etrafında pervane olmuş, bir araya gelmişlerdir. Bu sevgi dersini kadınlar, erkeklerden daha iyi öğrenmezlerse de, bu noktada onlardan daha aşağı değildirler.

Sahici sevgi içeren duaları kadınlar, daha iyi idrak etmezlerse bile, bu noktada erkeklerden daha aşağı da anlamazlar, Eğer halkın ve Hakkın aşığı ve maşuku olmak, kadınlar sınıfı için erkeklerden daha iyi mümkün olmazsa, onlardan daha aşağı değildirler.

Kemâlî ilahî esmâ-i hüsnâda ararsak, ilahî esmâ-i hüsnânın iki kısma: Celâl ve cemâl; çekme ve itmeye, sevgi ve şiddete; ilgi ve nefrete veya sevgi ve düşmanlığa ayrıldığını görürüz. Onların her biri, âlemde Yüce Allah'ın özel isimlerinden birinin mazharıdır. Maksada erişenler, ism-i a'zam'ın mazharı olurlar.

ALET İLİMLERİ VE TEMEL İLİMLER

İlim, ilim olması cihetiyle bizzat matlub değildir. Biz, kendisi öz olarak hedef ve kemâl olan (gerek pratik, gerekse teorik) hiç bir ilme sahip değiliz. Aksine ilim, daima amelin girişi, öncülü olmuştur. Amel, akla değil, gönle bağlıdır. Gönül yolu kadınlar için erkeklerden çok değilse, kesinlikle az da değildir. Bu durumda bilginler ilimleri alet ilimleri ve temel ilimler olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Alet ilimleri, ya itibarî ilimlerden olan, sadece doğru konuşma ve yazma aracı olduğu ve "matlubun bizzat" olmadığı için aletten başka bir şey ifade etmeyen edebiyat gibidir ya da insanın, doğru düşünmek için mantıksal meseleleri öğrendiği mantık ilmi gibidir. Mantığın düşünce ile yaptığı iş, edebiyatın telaffuzla yaptığı işe benzer. Bir konuşmacı veya yazar, kendi dilini ve kalemını kollaman, bir düşünür kendi zihnini kollamalıdır. Gerek itibarî, gerekse itibarî olmayan bu tür ilimler, aletten daha fazla bir şey değildirler. İnsanî ilimlerden olan fıkıh, hukuk, ahlak ve siyaset ilimleri de, kendilerini öğrenmek amel etmenin başlangıcı olan ilimlerdir. Şu izahla ki fıkıh, helal ve harama dair ilim olması cihetiyle özü itibariyle istenilir değildir; bilakis istenilir olan haramdan kaçınmak, farza uymak vb.dir. Bir insan, Allah'ın ahkamıyla amel etmek için fakih olur. Aynı şekilde ahlak ilmi de bizzat istenilir değildir. İnsan, peşinden giderek bir huy olmak ve ahlaklanmak için ahlak bilginini olur.

İLİM: AMELİN BAŞLANGICI

Beşerî ilim dallarından olan bu tür ilimler, hepsi de amelin başlangıcı olan amelî hikmetten sayılırlar. Fakat ilahiyat ve felsefe gibi teorik ilimler bizzat matlub ve bağımsız ilimlerdir. Bu onların amele başlangıç olmadıkları anlamına gelmez. Sözelimi ilahiyat, ilahî dünya görüşü vb. ilimlerin, aletsel değil temel olduğunun söylenmesinden maksat ilahiyatı anlamının özü itibariyle istenilen ve hedeflenen olması değildir. Eğer felsefenin temel bir ilim, mantığın ise alet ilmi olduğunu söylemelerinden, ilimler ve düşünceler zincirinde felsefenin diğer ilimler için öğrenilecek bir ilim değil, tersine kendisinin özü itibariyle istenilir olması anlaşılır. İnsan dünyanın bir başlangıç ve sonunun olduğunu, mebd ve meadının olduğunu, başlayış ve hasrının olduğunu anlar. Bu ilim başka bir ilim için değildir. Fakat

bundan maksat, bu ilmin başka bir şeye giriş de olmadığı değildir. Bilakis ilahî ilim başka bir işin ölçülüdür, o iş de ameldir. Sonuç itibariyle amel iki kısımdır:

Cevarih amelini, fen ehli fıkıh, ahlak vb. meseleler de ortaya koymuştur. Fakat câniha amelini ve gönül amelini -ki bunlara inanılıyor- itikadı hususlarda daha çok gündeme getirmişlerdir. Eğer bir kimse evreni okur ve incelerse bu, evrenin bir ilâhının olduğuna, işin içinde bir haşır ve neşir olduğuna, inanmak ve bunu ikrar etmek içindir. Şu hâlde her ne kadar teorik ilim, teorik akim kemâlini temin ediyorsa da insanın kemâli, sadece teorik aklının kemâliyle olmaz. İlim, teori gücünün kemâli için değil, bilakis insanın insanlığının kemâli içindir.

BEŞERÎ POZİSYONLAR

İnsanın insanlığı, iki kanat ve iki pozisyona ayrılır. İnsan, kemâle erişmek isterse, hem teori kanadında kâmil olmalıdır, hem de pratik kanatta.

Gönül ve kalbin ameli, hedeftir. Düşünce olan teori aklının işi ise alettir. Bunu şöyle izah etmek mümkündür. Ruh soyut olduğu için, onun yüksek düzeyde bulunan pozisyonları da soyuttur. Fakat bunlar arasında nurdan örtü/perdeler yerleştirilmiştir. Tabii bazen nurdan olmayan örtü/perdeler de çekilebilir. Ruhun pozisyonları arasında o kadar örtü var ve bu örtüler o kadar ince ve zariftirler ki örtüleri ve onların incelik ve zarıflığını izlemek pek kolay bir iş değildir.

Bu noktada konunun anlaşılması için hissî bir örnek verilmektedir. Bu hissî örnekten aklî örneğe ulaşmamız mümkündür. Sonra ruhun pozisyonları arasında ince ve zarif perdelerin olduğu anlaşılın diye o örnek Kur'ân ayetleriyle açıklanmaktadır.

İMAM SADIK'TAN BİR RİVAYET

Söz konusu hissî örnek şudur: Adamın biri, İmam Sadık'ın (a) huzuruyla müşerref olup da âlemin tevhid delilini sorduğunda, Hazret soru soranın istidadına göre nizam delilinden yararlanarak cevap vermiştir. Elinde tavuk yumurtası olan bir çocuk huzura getirtmiş ve yumurtayı soru soran şahsa göstererek şöyle buyurmuştur. Görmekte olduğun şu mahfazada iki deniz vardır:

Erimiş altın denizi ve eriyerek su olmuş gümüş denizi. Fakat o kadar düzenli bir şekilde tertip edilmiştir ki ne erimiş olan altın, erimiş olan gümüşle karışmakta ve ne de erimiş olan gümüş, erimiş olan altınla karışmaktadır. Hâlbuki katı ve sakın değil, sıvı ve akıcıdır. Ayrıca dar bir çerçeve içinde bulunmaktadırlar. Ama onlar arasında çok ince ve zarif bir perde vardır. Bu perde zahiren bu iki sıvıdan daha nazik ve daha incedir. Bu iki sıvının hacmi, o ince duvarın hacminden daha çoktur. Yine bu iki sıvının gücü de o nazik perdeden fazladır. Fakat Yüce Allah, bu iki kapalı nehri veya kapalı çeşmeyi o kadar düzenli bir şekilde korumuştur ki bu iki

akıcı sıvıdan biri diğerine sirayet etmemektedir. Aralarındaki örtü, onların birbirine karışmasına engel olmaktadır.¹⁴

PRATİK AKIL VE TEORİK AKIL

Aklî örneğe gelince', o da şudur: insanın "teorik akıl" diye bir durumu/pozisyonu vardır. İnsan, bu durum vasıtasıyla düşünür. İnsanın ayrıca "pratik akı" adında bir durumu vardır. İnsan, bu pozisyon vasıtasıyla benimser, kabullenir. Kur'ân ayetleri ve rivayetler de iki grupturlar. Çünkü ayet ve rivayetler insanı açıklamaktadırlar. İnsan ise bu durum ve pozisyonlara sahip bir varlıktır. Bu nedenle ayetlerin, bu pozisyonları insana anlatması gerekir.

Teori kısmı, görüş ve düşünceye aittir. Pratik kısım ise kabul etme, ilgi, çaba, cezbe vb. hususlara aittir. İşle ilgili olan, pratik olana, düşünceyle ilgili olan, teorik alana özgü olmaktadır. İki pozisyon arasında geçiş sağlamayan bir örtü vardır. Teori bölümü biter bitmez, pratik alan başlamaktadır. Oysaki iki pozisyon (o örtünün dışında) hem maddî, hem de soyut her türlü perdeyi yırtınışlardır.

Şabaniye münacatında şunu okuyoruz: Allah'ım! Bize öyle bir başarı ver ki "kalb gözleri, nur perdelerini yırtsın ve böylece azamet madenine kavuşsun."¹⁵ Bu nur perdeleri yırtıldığında artık orada teori ve pratik bir olmaktadır. İnsan yüce makama nail olduğu zaman, ilmi gücüyle, gücü de ilmiyle aynı olmaktadır. Bu durumda iki ayrı kavram oldukları hâlde, bir hakikate sahiptirler. Böylesi ender insanlar da hem çok bilgin âlim, hem de çok güçlü (kadîr)dürler. Onların ilmi, gücüyle, gücü de ilmiyle birliktedir. Bir kimse bu makama erişirse, artık onun düşüncesiyle çabası arasında bir duvar olmayacaktır, ister Fatımatü'z-Zehrâ gibi kadın, isterse Ali b. Ebi Talib gibi erkek olsun. Fakat mezkur yüce makama erişilmezse, teori ile pratik arasında ince/zarif bir perde bulunur. Daha aşağılara geldikçe bu ara artar, yukarı çıktıkça azalır.

Bazen insan âlim olur, ama amelsizdir; bazen amel dolu mukaddes olur, ama farkında olma özelliği çok azdır; bazen amelli âlim olur ve bazen de hayâsız rezil cahil. İster erkek, isterse kadın olsun inşalardan orta olanların teorileriyle pratikleri arasında ince bir duvar vardır; birçok şeyi anlarlar, fakat onlarla amel etmezler. Birçok şeye gönül bağlarlar, ama teorik akılları, ona uygun değildir ve kendilerini desteklemez. Bazı gelenek, adet, görenek ve adaba ilgi duyarlar, fakat düşünceye uygun değildir. Bazı işler üzerine düşünürler ama pratik akılla uyushulmaktadır. Düşünce ile eğilim arasındaki bu çekişme ortalama insanlar daima mevcuttur.

KUR'ÂN'DA GÖNLÜN PRATIĞININ VE DÜŞÜNCENİN TAARRUZLARINDAN ÖRNEKLER

Kur'ân-ı Kerim'de gönlün pratiğiyle fikrin düşüncesi arasında bir perde, bir ara olduğuna dair bir takım örnekler verilir, işte birinci örnek:

"Kendileri de bunlara yakînen inandıkları halde, zulüm ve kibirlerinden dolayı onları inkar ettiler." (Neml suresi, 27/14)

Firavun ailesi Musa Kelim'in (a) sayısız mucizelerini gördükten sonra hak onlar için apaçık ortaya çıktı ve düşünce açısından bir problemleri kalmadı. Fakat "zikır" açısından güçlük içindeydiler ve kabul etmeye yanaşmadılar. Hâlbuki hakkın Musa ile birlikte olduğunu yakinen biliyorlardı. Fakat onların gönlü tevazu göstermedi. Onların başı ilahî kutsiyetin önünde eğilmedi. İlim vardı, fakat amel, yani gönlün eğilimi, caniha amel ve kalb ameli yoktu. Bu yüzden Firavun Musa Kelim'e şöyle demiştir.

"Gerçekten ben seni büyülenmiş sanıyorum ey Musa!" (İsrâ suresi, 17/101)

Musa Kelîm ise şöyle buyurmuştur:

"Andolsun bunları görülecek belgeler olarak göklerin ve yerin rabbin-den başkasının indirmediğini sende bilmişsin; gerçekten bende seni yıkılmış-harab olmuş sanıyorum." (İsrâ suresi, 17/120)

Hazret buyurmuştur ki Firavun! Sen âlim oldun ve hiçbir ilmî sıkıntın yok. Benim işimin büyü değil mucize olduğunu anladın, büyücülerin büyüünün benim icazımla yaşamadığını gördün ve anladın. Fakat bütün bunlara rağmen kabul etmiyor ve helak olmaya kapı aralıyorsun. Sen âlimsin fakat kabul etmiyorsun.

İkinci örnek ise Halil İbrahim (a) olayıdır- Halil İbrahim putları kırdığı zaman

"Böylece o yalnızca büyükleri hariç olmak üzere onları paramparça kırdı." (Enbiya suresi, 21/58)

Meseleyi açık bir şekilde ortaya koydu. Bu durumda putperestler genel toplantı merkezinde toplanarak şu sloganı ortaya attılar:

"Eğer (bir şey) yaparsanız onu yakın ve ilahlarınıza yardımda bulunun." (Enbiya suresi, 21/68)

İbrahim Halil buyurmuştur ki siz, bu putların tapmaya layık olmadıklarını idrak etmektesiniz.

".... Eğer konuşabiliyorlarsa onlara soruverin. Bunun üzerine kendi vicdanlarına başvurdular da 'gerçek şu ki, zalim olanlar sizlersiniz dediler. Sonra yine tepeleri üstüne ters döndüler: Andolsun, bunların konuşamayacaklarını sen de bilmektesin." (Enbiya suresi, 21/63-65)

Bunlar, başlarını aşağı eğdiler; tabii ki utandıklarından değil, aksine delil getirme makamında rezil olduklarından. Yoksa isyan içindeydiler. Birbirlerine "siz zalimsiniz" diyorlardı. Çünkü:

"Hiç şüphe yok şirk, gerçekten büyük bir zulümdür." (Lokman suresi, 31/13)

Mebde'e zulüm; kendine zulüm; sahih inanca ve sahici vahiy mektebine vb. zulüm... Bunlar, hakkın, balta sahibi, yani Halilü'r-Rahman ile birlikte olduğunu idrak ediyor ve fakat benimsemiyorlardı.

Âlim olan insan, bazen kendi fasit akidesinden el çekmez ve sahih akideyi cezpt etmez. İnsanın amel mekanizması, daima teoriğine tâbi değildir. Yoksa Firavun, kalbî fasit inancından vazgeçer, daha önce sahip olmadığı ve aynı şekilde İbrahim kavminin ittiği inancı kabul eder, yıllarca durmaksızın müptela olduğu şirki reddeder ve İbrahimî hak inancı benimserdi.

Bu çekme ve itme (cezb ve def), inanma ve inkâr, karar ve inkâr, gönlün işidir. Gönlün işi ise gönlün kendisine bağlıdır, düşünceye değil. Bunun için Musa Kelim (a), Firavun için bir örnek zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: "İlmî bakış açısından gerçek senin için ortaya çıktığında, sözümü kabul et." Fakat o kabul etmedi. Elbette kalbinde kabul edip de diliyle inkâr etmiş değildi. Çünkü boğulmakla yüz yüze geldiğinde "iman ettim" demiştir.

Yüce Allah ise ona şöyle cevap vermiştir:

"Şimdi öyle mi? Oysa sen önceleri isyan etmiştin ve fesat çıkaranlardandır."
(Yunus suresi, 10/91)

Bu, Firavun'un asla iman etmediği ve ancak ölüm anında iman etmek istediği anlamına gelmektedir. Başka bir örnek ise şudur: Halil İbrahim kavmine "Odun hâline gelmiş bu putlardan gönlünüzü koparın" buyurmuş, fakat onlar koparmamışlardır. Batıldan gönül koparmak ve hakka gönül bağlamak, hak apaçık ortaya çıkmasına rağmen gerçekleşmektedir. Bunun sırrı şudur: Cezim olan düşünce merkezi ile, gönül olan azim merkezi arasında bir perde vardır. İnsan, anladığı her şeye iman eder diye bir şey yoktur. Aynı şekilde her mü'min âlim olur diye de bir şey yoktur; her ne kadar icmali ve taklidi bir ilim olmadan mü'min olunmaz ise de.

AKIL VE GÖNLÜN UYUMU

Konum ve çerçevesinde başka bir husus da şudur: İnsan kemâlini, insanın anladığı şeyi, gönül ve akıl kanadıyla uçmak için gönle havale etmesinde aramak gerek. Yalnızca akıl kanadıyla asla uçulamaz. Yani düşünce bir kanattır, Tek başına gönül kanadıyla da asla yolculuk yapılamaz. Çünkü amel de bir kanattır.

Seyru sülûk olan kimse, hem fikir ehlidir hem de zikr ehli. Hem anlar hem de kabul eder. Taklitle inanmış ve cahil olarak mü'min olmuş kimse ise, her ne kadar yolunun bir bölümünde ilme meyi etse de hedefe ulaşmaz. Bütün bir ömrünü ilim yolunda harcayan kimse seyr-ü sefer eder; fakat uzak memleketlere değil, yakın memleketlere. Maksada erişen kimse, fikir yoluyla araştırmalı, muhakkak olur zikr,

yoluyla ise hakikatin kavrar. (Mütehakkık).

Buradan felsefe ilahiyatının da bizzat hedef olmadığı anlaşılmaktadır. İnsan, ilahî filozof (hakim-bilge) olarak kalmak için değil müteellih (zahid, abid) olmak için ilahî olur. Yani insan, tevhidi kabul etmek için dünyayı gören-ileri görüşlü olur.

İMAN: KALB VE AKLIN AKDİ

Delil (burhan) bakımından insanın iki pozisyonu olduğu, bunlardan birinin teorik, diğerinin ise pratik olduğu ve Kur'ân ayetlerinin de bu taksimi onayladığı belirginleştiğine göre acaba kadın ve erkek bu noktada eşit midir değil midir? Şu ana kadar, esas olanın gönül yolu olduğu, yani ilmin, gönlün kabul etmesi için bir zemin olduğu anlaşılmış oldu.

Felsefî araştırmalarda insanın iki düğümünün ve iki akdinin olduğu ortaya konulmuştur. Önermenin özne (mevzu) ve yüklemi (mahmul) arasında bir düğüm vardır. Bu düğüm, teorik akla ait bir bağıdır. Fikirden sorumlu olan teorik akılı araştırmacı bir şekilde bir konun/öznenin yüklemelerini inceler. Eğer özneye uygun bir yüklem yoksa olumsuz önerme meydana getirir. Yani bu durumda işin içinde bir düğüm/bağ yok. Eğer bir yüklem, zati olgulardan ve önermenin öznesinin (konu) gereklerinden ise yüklem ile özne arasında düğüm bağlar ve bir bağ oluşturur. Bunun için önermeye mantık terminolojisinde "akd" derler.

Teorik akim işi iki taraf arasında akd icra etmektir, yani özne ile yüklem arasında. Akleden ile aklolunanın birliğine inanmışsak -ki hak da odur- bu ilimle bir olan teori kanadadır. İnsan ruhu, teori kısmında ilimle bağ kurar ve ilimle bir olursa yolun yarısını kat etmiştir ve başka bir akd gereklidir. Bu gerekli olan akd ise özne ile yüklem arasında değil, ruh ile o önermenin özü arasında oluşur. Özne ile yüklem arasında düğüm atmaya "tahkik" derler. O hak (tahkikin özü) ile ruh arasında düğüm atmaya ise "tahakkuk ve itikad" derler. İşte bu "İman"ın ta kendisidir.

İman, teorik aklın işi değildir. Aklın işi ameldir. Pratik akıl, kendisi ile tahkikin özü arasında akd bağlar ve "ben bu derin konuya inanıyorum" der. Bu ilmin özüdür, dolayısıyla nurdur ve ruha bağlanmıştır. Eğer bir kimse muhakkik olur da mütehakkik olmazsa, o gerçekte bir bağ/düğüm ile yaşar ve daima ancak konu ile yüklem arasında bağ oluşturur; ona itaat etmesi gereken pratik akıl ise itaat etmez ve sürekli nefisle, ilmin özü arasında düğüm/bağ çözer. Dolayısıyla bağın ruha ulaşmasına, ruhun inanmasına engel olur. Bu durumda pratik, kendi yolunu, teori ise kendi yolunu takip ve kat eder. Bu yüzden sâlik,

"Ey mutmain nefis! Rabbine hoşnut edici ve hoşnut edilmiş olarak dön" (Fecr suresi, 89/27-28)

Ayet-i kerimesini duyduğunda, şaşkına döner ve der ki "ben gel diyorum,

fakat o (ruh) gelmiyor. Kendi ruhumdan sıkılıyorum. Yani bu pratik (amel) ve çekmeden cezbe ve gayretten bıktım. Gel diyorum, gelmiyor. O tabiata bağlanmıştır,

"Yerinizde ağırlaşp kaldınız..." (Tevbe suresi, 9/38)

Ayetinde belirtildiği gibi gel nidasını duymuyor. Akıl gitmiyor ve anlamıyor. Gitmesi gereken şey, gönüldür. Gönül yere meyletmeye müptela olmuşsa sefer edemez. Akıl, Allah'a dönme emrini duyuyor, fakat gönül dönmüyor.

Dolayısıyla akıl ile kalb, zikir ile fikir, düşünce ile gayret arasında durmak bilmez bir çekişme var. Cihad-ı ekber cephesinde bunları uyumlu hâle getiren kimseler,

"ne mutlu onlara! Varılacak yerin güzel olanı (onlarındır)" (Ra'd suresi, 13/29)

Ayetinin mazharıdır. Câmî (toplayan-birleştiren) sâlik, hem fikir ehlidir, hem zikir ehli; hem muhakkiktir, hem mütehakkık; hem âlimdir, hem adil ve hem de yoldadır. Fakat cami olmayan kimse, ya alçalır, ya da yolun bir bölümünü kat edebilir.

Her ne kadar kadın ve erkek arasında binilecek şey (merkep), yani beden açısından bir farklılık varsa da; kadın ve erkek, beyin sistemleri bakımından farklı iseler de, düşünce kanatlan, cezbe, ilgi, şefkat ve sevgi kanatları bakımından bir değillerse de; ortalama erkeklerin, ortalama kadınlardan daha iyi düşünleri, daha iyi fikir ehli olmaları mümkünse de, hiç kimse, gönül, şefkat, merhamet, sevgi, öğüt, cezbe gibi yollar ortalama erkeklerin ortalama kadınlardan daha iyi kat ettiklerini asla ispat edemez. Bu hususu ispat etmek için hiç bir yol yoktur çünkü.

KUR'ÂN VE RİVAYETLERDE GÖNLÜN ÖNEMİ

Kur'ân, yalnızca ilim [teori] kitab olmadığı, yanı sıra nur ve hidayet kitabı olduğu için düşünceyi izah etmekten öte direkt ve endirekt olarak gönle hitap etmektedir.

Meselenin izahı şudur: Bir kimse, herhangi bir konuyu bir şahsa öğretmek istese, gerçekte dinleyen, o [ders alan] şahsın düşünsel kanadı ve teorik aklıdır. Dolayısıyla müderris, konuşmacı veya yazarın, okuyucu veya dinleyicinin düşünsel boyutuyla işi vardır. Daha sonra okuyucu veya dinleyici anladığı konuyu o temelde içselleştirir ve benimsediği şekilde onunla amel eder. (Veya onu kabul etmez) Bu yüzden insanın, sadece ilmî tesiri olan bir kitap yazması veya fikrî etkisi olan bir söz söylemesi mümkündür. Fakat Kur'ân böyle değildir. Kur'ân'ın, bir çok ayetlerde görüldüğü gibi doğrudan doğruya veya dolayısıyla gönülle işi vardır.

Sizin de gördüğünüz gibi bir kimse iyi bir konuyu iyi bir kalemle yazsa, okuyucu ondan çabuk etkilenir. Veyahut zahid bir kimse öğüt verse, onun etkisi

daha çok olur. Çünkü hem dili vasıtasıyla dinleyicinin düşüncesiyle, hem de zikri vasıtasıyla kabul düzeniyle ilişki kurmaktadır. Eğer iyi ve içeriği zengin bir şiiri, tamamen içeriğine vakıf olan, onunla amel etmiş ve etmekte olan bir okuyucu iyi bir ahenkle okursa, derhal etkisini gösterir. Anlam, içerik, telaffuz ve telaffuz eden hep birlikte iyi ve güzel olursa, dinleyen, alma veya öğrenme esnasında hem düşünce mekanizmasını, hem de zikir, öğüt ve çekme düzenini işletir. Veya söz gerimi iyi renk karışımı olan ve iyi boyanmış bir tablo olsa ya da iyi yazılmış bir şiir, iyi yazılmış bir nesir olsa, onları gören veya okuyan çabuk etkilenir. Çünkü hem içerik kalitelidir ve dolayısıyla akli ikna eder, hem de nitelik güzeldir ve dolayısıyla amel boyutunu belirler. Yüce Allah, Musa ve Harun'a (a) şöyle buyurmuştur:

"Ona yumuşak söz söyleyin." (Tâhâ suresi, 20/44)

Yani hem iyi konuşun, hem de iyi söz söyleyin. Vareste olan siz, tatlı konuşursanız, incitmez, yerinde ve muhkem söz söylerseniz, böylece sözünüzün etkisi olur belki. Yumuşak söz (kavl-i leyyin) gevşek, hor görülen veya kuruntulu, aslı olmayan söz demek değil, aksine sağlam, nazik ve zarif söz demektir. Bu nedenle Musa Kelîm hem kesin delil getirmiş, hem güzel bir izahla konuşmuş, hem de dahilî, fâilî ve gâî olmak üzere üç nizamı ifade eden

"Bizim Rabbimiz, her şeye yaratılışını güzel veren, sonra doğru yolunu gösterendir." (Tâhâ suresi, 20/50)

Meselesini, sağlam, kısa bir cümleyle açıklamış ve Firavun ile öğüt üslubuyla konuşmuştur. O, Firavuna "senin yararına olacak bir söz söylememi ister misin?" buyurmuştur. İşte bu kavl-i leyyindir.

Bu temel üzeredir ki bize düşünsel meselelerde, konuşanın kim olduğuna bakmamız gerektiğini söylemişlerdir.

"Kimin söylediğine değil, ne dendiğinde bak."**16**

Fakat gönül ve terbiye meselelerinde kesinlikle söyleyenin kim olduğuna bakmamız gerektiğini; her sözü, herkesten duymamamız gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Bir de insan, yediğine bir baksın." (Abese suresi, 80/24)

Bu ayeti açıklarken altıncı imam, bir ilmi öğrenirken, üstadınızın kim olduğuna bakınız buyurmuştur:

"ilim alan, kimden aldığını bilsin."**17**

Aynı şekilde Merhum Kuleynî'nin nakline göre Ma'sum (a) kimden ders alalım, kiminle oturulan, hangi âlimden yararlanalım diye sorduklarında "Kimin dediğine değil, ne dendiğine bak" buyurmamış veya "her hocanın dersine katılın, onun nasıl biri olduğu sizi ilgilendirmez" buyurmamış, aksine şöyle buyurmuştur:

Herkesin dersine kulak vermeyin. Öyle bir kimse ile birlikte derse oturun ki

"Onu görmek size Allah'ı hatırlatır, mantığı ilminizi artırır, ameli ise sizi ahiret rağbet ettirir."¹⁸

Görüldüğü gibi bilgince sözü olan herkes veya her araştırmacı ile oturun buyurmamıştır. Aksine her mütehakkik araştırmacıyla oturun; konuşmadan önce onu görmek size Allah'ı hatırlatan kimseyle oturun buyurmuştur. Böyle araştırmacı (muhakkik) alimler, mütehakkiktirler. Onların evine bakmak, ibadettir. Çünkü insana Allah'ı ve kıyameti hatırlatır. Onun ameli, insanda ahirete rağbet meydana getirir. Onun mantığı muhakkikçe ve bilginedir.

KADINDA KALBİ EĞİLİM ZARAFETİ

Kur'ân-ı Kerim, insanla, hem kalb ve gönülle direkt irtibatı olan öğüt yoluyla, hem de yine gönülle endirekt irtibatı olan hikmet yoluyla konuşur ve eğer akıl ve fikir kanalı, gönül ve zikrin giriş koridoruna ulaşmazsa bir yararı dokunmaz. Kadınlar, gönül, kalb, eğilim, ilgi ve cezbe bölümünde erkeklerden daha başarılıdırlar. Bu nedenle münacat, kadınlarda erkeklerden daha çok veya en azından erkeklere eşit oranda etki bırakır. Öğüt ve vaaz da kadında erkekten daha fazla ya da erkekle eşit olarak etkide bulunur.

Söz konusu olan, sadece erkek beyninin hacmi değil, yanı sıra kadının kalbî eğiliminin zarafetidir. Kadının daha çabuk ağlaması, onun kabul etme mekanizmasının daha hissî ve daha eğilimli olmasındandır. Bu noktada en önemli yol zikir yoludur. Zikir yolunun girişi ise yönelebilmelidir.

Kur'ân-ı Kerim'in, bu bağlamda bir kaç grup ayeti vardır. Onlardan bir kısmı,

"Yine de akıl erdirmeyecek misiniz?" (Al-i İmran suresi, 3/65)

veya

"Yine de düşünmeyecek misiniz?" (En'am suresi, 6/50)

Ayetlerinde olduğu gibi akıl ve tefekkürle ilgili, bir kısmı ise amel yoluyla ilgilidir:

"Siz, insanlara iyiliği emrediyorken, kendinizi mi unutuyorsunuz. Oysa siz kitabı okumaktasınız. Yine de akıllanmayacak mısınız?" (Bakara suresi, 2/44)

Bu pratik akıldır; vaazdan yararlanmayan vaizlere şöyle demektedir: Niçin başkalarına nasihat ediyorsunuz da kendinizi unutuyorsunuz? Siz akletmez misiniz? Bu akıl, pratik akıldır.

Düşünme (tefekkür) ve akletmeyi (taakkul) yan yana getirdiği gibi bazen bu ikisini de yanyana getirir. Fakat Kur'ân'ın hiç bir suresinde düşünce terci'bend

değildir. Fakat bazı surelerin terci'bend'i zikirdir. Mübarek Kamer suresinde tekrar tekrar şöyle buyrulmaktadır:

"Andolsun biz Kur'ân'ı zikir için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşü-nen var mı?" (Kamer suresi, 54/17, 22.32.40)

Bu müzekkir (zikir veren), mütezekkîr (zikir alan) aramaktadır. Şöyle buyrulmuştur: "Kur'ân zikir kitabıdır; acaba zikreden (mütezekkîr) bulunur mu? Elbette Kur'ân aynı zamanda düşünce kitabıdır. Kur'ân'ın birçok ayeti, bizi düşünmeye çağırır. Fakat "bilen kimse var mı?" buyurmaz. "Uyanık kimse var mı? Acaba zikir ehli var mı?" buyurur. "Fikir ehli var mı" buyurmaz; çünkü fikir, zikir için bir başlangıçtır.

Dolayısıyla kimse, kabul etme yolunun, kadında erkekten daha az olduğunu söyleyemez. Eğer biz ilme meyleder ve çabamızı havza ve üniversiteye adar da, "işte biz ve medrese yolu, işte biz ve kitap yolu, işte biz ders, araştırma, anlama yolu" dersek, o zaman bir kimsenin, bu soruyu zihnine getirmesi; bundan daha ötesini düşünmemiz gerektiğini ve havza ve üniversitenin, insanın tefekkürden tezekküre geçmesi için iki vesile olduğunu bilmemiz gerektiğini söylemesi mümkündür/Allah'ın, "benim kitabım, zikir kitabıdır; onu tezekkür ve tezkira için gönderdim, mütezekkîr (öğüt alan) var mı?" demesi, "Allah'ın yardımcısı var mı?" konumundadır. Allah, bu ifadelerde mütezekkîr istemektedir. Bu noktada, kadının erkekten daha çabuk lebbeyk demese de en azından onunla birlikte diyebileceğini, erkekle hem seda olduğunu anlamaktayız.

Kur'ân'da kendileri için azamet verilen İmran ailesi, iki kadından ortaya çıkmışlardır, üstelik Mihrab'da Allah, havza veya üniversitede Meryem'e vermediği Mesih'i, Mihrab'da vermiştir. Melekler, Meryem ile üniversite ya da havzada konuşmamışlardır. Aksine Mihrab'da konuşmuşlardır. İlim merkezlerinde Zekeriya ile konuşmaya melekler, Mihrab da konuşmuşlardır. Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır:

"Mihrab'da namaz kılarken melekler ona seslendiler." (Al-i İmran suresi, 3/39)

Bu mihrab, savaş durumunun ta kendisidir; namaz akılla cehalet arasındaki savaşın yeridir. Bazen insan, ilim şerrinden de kurtulmak ister. Bu savaş namazda ortaya çıkar. Namazda insan, bilgiden, anlama şerrinden kurtulmaya muvaffak olur. Anlamak, bazen şer için bir nedendir. İnsan, bazen "ben senden daha çok biliyorum" demektedir. Evet, ben senden daha üstünüm demektedir. Fakat insan, anlama şerrinden kurtulduğu zaman, bu anlamayı giriş (mukaddime) yapmakta ve şöyle izhar etmektedir: Ya Rabbi! Başıma toprak dökmen için değil, mütevazî kılman için beni topraktan yarattığını anladım. Esasen anlamak/anlayış, insanda bir davranın, bir iddianın oluşması için değil, insanın varlığını sürdürmesi içindir. Eğer zikir, fikrin dizginini alırsa, bu şunda ifadesini bulan ilimdir.

"Allah nuru dilediği kalbe koyar."**19**

Allah korusun zikir, fikir dizginlemezse, ilimde böbürlenmek, övünmek, malumatta gurur duymak kendini gösterir. Bu ise, insanın ben senden daha iyi anlıyorum demesine neden olur; benim teliflerim daha iyidir, benim öğrencilerim daha çoktur, benim dersimi daha çok kimse istemektedir, benim kasetlerim daha çok gitmektedir demesine vesile olur. İşte ruhta delik açan bu akrep ve yilandır.

Dolayısıyla asla "kadın beyninin hacmi küçük olduğu için kadınlar, ilerleme, mutluluk bulma noktasında erkeklerden farklıdır" denilemez. Gerçek böyle değildir. Aksine kadın daha iyi inler, daha çabuk amaca ulaşır ve dolayısıyla erkeğin inleyişinin kadından çok olduğu asla söylenemez. Aynı şekilde bu grubun zikir, tezekkür ve tezkirasının o gruptan daha çok olduğu da asla söylenemez. Sonuç itibariyle gerek Zehra, gerekse Ali gibi bir kaç insanın zikri ve fikrinin bir olması hususu bir yana ortalama insanlar, iki grupturlar. Bazılarının teori kanalları güçlü iken bazılarının pratik kanalları güçlüdür.

YOL İLE SÂLİKİNİN UYGUNLUĞU

İlahî marifetlere erişmenin yolu çeşitli olduğu için, bu yolun sâliklerinin her birinin kendine özgü yollardan maksada ulaşmaları mümkündür. "Herkes için yaratıldığı şey üzere kolaylık vardır."²⁰ Her sâlik, bir yolla uygunluğa sahiptir. Cenab-ı Allah, yolu izlemeyi her sâlik için kolay kılmıştır:

"Sonra yolu ona kolaylaştırmıştır." (Abese suresi, 80/20)

Yani yolu takip etmeyi Allah kolaylaştırmıştır. Fakat bu, bütün yolları izlemenin bütün sâlikler için kolay olması demek değildir. Her yolu takip etmek, o yolun sâliki için kolaydır. "Herkes, yaratıldığı şey üzere kolaylaştırmıştır." Erkek sınıfında her birey, kendine özgü yolu seçtiği gibi kadın sınıfında da her kadın aynı şekilde kendine özgü yolu seçer. Bir kadının seçtiği yolun, başka bir kadın için zor olması mümkündür. Benzer bir şekilde kadınların yolunu izlemenin, erkekler için zor olması ve erkeklerin yolunu izlemenin kadınlar için kolay olmaması imkân dâhilindedir.

Bu demek değildir ki erkeğin beyinsel hacim ve mekanizması, kadınınkinden daha büyük olduğuna göre ve erkeğin düşünce konularında kadından daha güçlü olduğunu varsaymamız durumunda diğer konularda da erkek daha güçlüdür. Bu doğru değil; çünkü bütün yollar, düşünce yolundan ibaret değildir. Dolayısıyla sevgi ve öğüt yolu, düşünce yolundan daha güçlü değilse de daha zayıf değildir.

Kur'ân-ı Kerim, bu iki yolu, birbiriyle uzlaştırmıştır. Bir kimse, cezim ve teori yolunda güçlü olmak isterse, canlı kalması için azim ve kararlılığa da erişmesi gerek. Aynı şekilde bir kimse azim yolunda güçlü ise, daha üstün bir yaşama erişmesi için cezm ve düşünce yolun da girmesi gerekir. Kur'ân, daima teori cezmini amel azmiyle uyumlulaştırır. Çünkü ilim ve amel, ilim ve güç birlikteliğinden hayat çıkar. Sadece bilen kimseyi Kur'ân canlı görmemektedir. Kur'ân, sadece iş yapanı da güzel hayattan nasiplenmiş görmemektedir. Tûbâ

hayatı, sahici ilimle, doğru amel sayesinde elde edilir. Kur'ân bu iki kanadı uzaklaştırmak için ilmî meseleleri gösterdiğinde amel yolunu da ortaya koymaktadır; sâlike zikir ve öğüt yollarını gösterdiğinde düşünce yolunu da göstermektedir. Bu yolun salıklarının bir kısmı teoride, bir kısmı da pratikte güçlü iseler, iki grubun da bir hedefe varması mümkündür... Öğüt, zikir ve nasihat yolunun ta kendisi olan gönül yolu, kadınlarda erkeklerden daha güçlü değilse de daha zayıf değildir. Şu hâlde kadının marifetler alanında erkekten daha zayıf olduğu söylenemez. Çünkü marifetler, düşünceyle sınırlı değildirler.

KUR'ÂN'A GÖRE GÖNÜLLE AKLIN İLİŞKİSİ

Kur'ân-ı Kerim, gönül yoluyla akıl yolunu birbirine bağladığı ve ilmi amel köprüsünün başı bildiği için peygamberlerin ilmi uygulamasını ve aynı şekilde müteallih hâkimlerin sahici yolunu böyle ortaya getirmektedir. Onlar ilmi amelle iç içe öğretmektedirler. Örnek olarak Halil İbrahim (a), tevhidi meseleler; ortaya koymak için çıktığında şöyle buyurmaktadır:

"Gece basınca yıldız gördü; 'işte bu benim Rabbim' dedi. Batınca 'batanları sevmem' dedi." (En'am suresi, 6/76)

O, göğe bakıp bir yıldızın doğmuş olduğunu gördüğü zaman "bu benim rabbim" demiş, fakat o yıldız batıp kaybolunca da "ben yıldızı rab olarak kabul etmiyorum" demiştir. Ay doğduğunda da aynı şekilde "bu benim rabbimdir" demiş, fakat ay batınca da "ben batanları sevmem" demiştir.

Hız. İbrahim-i Halil'in milleti, o kadar resmiyet kazanmıştır ki Kur'ân bizi, onun milletini öğrenmeye ve tanımaya çağırmaktadır:

"... Babanız İbrahim'in milleti daha önce ve bunda, Peygamberin size şahid olması, sizin de insanlara şahit olmanız için size Müslüman adını veren O'dur." (Hac suresi, 22/78)

O hazret, tevhidi ortaya koyup şirki reddederken teorik akıl yürütme yerine basar yolunu, gönül yolunu gösteriyor. İşe delil yoluyla girmiyor ve

"Yıldız, hareket ettiği, müteharrik (hareket eden) muharrik (hareket ettirici) istediği için müteharrik rab olamaz; dolayısıyla Rab onun muharrikidir"

Buyurmuyor. Hareket delili, hudus delili, imkân delili vb. hep bir dizi teorik düşüncelerdir.

HZ. İBRAHİM'İN YÖNTEMİ

Görüş sahibi filozoflar, bilgiler, kelamcılar, araştırmacı tefsirciler, Kur'ân'ın mübarek En'am suresinde geniş olarak ele alman Hız. İbrahim'in kılavuzluğunu,

onun yöntemini bir şekilde tefsir etmişlerdir. Bazıları şöyle demişlerdir: Hz. İbrahim'in maksadı, burhan delilini getirmektir. Yani yıldız, ay ve güneş, mümkün varlıklar oldukları ve mümkün de vâcib'e muhtaç olduğu için onlar vâcib değildir.

Bazıları ise şöyle demişlerdir: O hazretin maksadı, hudus delilidir. Bunlar hadis oldukları için muhdis istemektedirler.

Diğer bazıları ise, Hz. İbrahim'in amacının hareket delili aracılığıyla akıl yürütmek (istidlal) olduğunu söylemişlerdir. Buna göre yıldız, ay ve güneş, müteharrik [hareket eden] oldukları için muharrik [hareket veren] istemektedirler. Bazıları da İbrahim'in (a) yöntemini nizam deliline tatbik etmişlerdir. Onlara göre bu güneş, ay ve yıldızın muntazaman seyr etmeleri, nâzım (düzen ve nizam koyan) varlığı delildir.

Bütün bu delillerin her biri kendi ölçüsünde makbuldür ve teveccüh konusudur. Fakat ayetin zahiri onlardan hiçbirisiyle uyuşmamaktadır. Ayetin amacı, Halil İbrahim'in anılan yollardan Allah'a ulaştığını söylemek değildir. Halil İbrahim, ben batıp gidenleri sevmem diyor. Yani Allah, sevilen (mahbûb) olsun. Batıp kaybolan şey ise sevilen değildir. Dolayısıyla batmaya mahkûm olan şey, Rab değildir. Güneş ve ayın Rab olmaması, onlar mümkünü'l-vücûd oldukları için değil, aksine sevilen olmadıkları içindir. Burada delilin orta sınırına sevgiyi koymuştur. Sevgi ise akim işi değil, aksine gönlün işidir. Hz. İbrahim, bu yüzden Halilü'r-Rahman olmuştur. O sevgi yoluyla tanımıştır Allah'ı, fikir yoluyla değil. O, Allah'ı fikirle değil, zikir ve ilgiyle bulmuştur.

Aklî kitaplarda asla bu tür sözler gündeme gelmez: insanın "ben batıp kaybolanı sevmem, ben artık O'nu severim" sözleri akılcı kitaplarda yer almaz. Nur kitabı olan Kur'ân, gönül yolunu akıl yoluyla bağdaştırmış ve uzlaştırmıştır. Bu nedenle, Kur'ân'ın, en seçkin dinî marifet olan Allah şinaslıkta (tevhid), gönül yoluyla fikir yolunu meczettiğini ve öylece öğrettiğini görüyoruz.

EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE LOKMAN HEKİM'İN UYGULAMASI

Yüce Allah, Lokman Hekim'in hikmetinden söz ettiği zaman, pratik akim durumlarından ve pratik hikmet meselelerinden yararlanıldığını görmekteyiz. Kur'ân, Lokman Hekim hakkında şöyle buyurmuştur:

"Andolsun Lokman'a Hikmet verdik." (Lokman suresi, 31/12); "Hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiştir." (Bakara suresi, 2/269)

Bu iki ayetin ceminden, Lokman Hekim'in pek çok hayırdan nasiplendiği pekâlâ çıkarılabilir. Kur'ân bütün dünyayı, az bir meta saymakta ve şöyle buyurmaktadır:

"De ki dünya metai azdır." (Nîsâ suresi, 4/77)

Fakat hikmeti çok meta değil, çok hayır saymaktadır. Kur'ân, Lokman Hekim'in hakimane-bilgece sözlerinden bahsettiğinde ondan ilk olarak şunu nakletmektedir:

"Ey oğulcuğum! Allah'a şirk koşma; doğrusu şirk koşmak, büyük zulümdür." (Lokman suresi, 31/13)

Bu bir hâkimin bilgece sözüdür.

Kur'ân, bazen şirki reddetmek ve olumsuzlamak için delil getirmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Allah'tan başka tanrılar olsaydı ikisi de (yer ve gök) fesada uğrardı." (Enbiyâ suresi, 21/22)

Bu, tevhidi ikame etmek için düşünce ve teori yoludur. Kur'ân bazen de "Allah'a şirk koşma! Doğrusu şirk, büyük zulümdür" buyurmaktadır ki bu zikir ve amel yolu, pratik akıl ve pratik hikmet yoludur. Buyurmaktadır ki şirk, zulüm gibidir; pratik akim zıddıdır ve kötüdür; yani sadece teorik akim zıddına olduğu için reddedilmiş ve yerilmiş değil. Gerçi Kur'ân, şirkten delilsiz bir mesele olarak bahsetmektedir. Dolayısıyla şirk asla ispat edilemez bir şeydir. Onu iddia eden, onu savunan, hiç bir zaman ona delil getiremez.

"Allah'la beraber varlığına hiç bir delili olmadığı hâlde başka ilah (olduğunu) iddia edenin hesabı Rabbi katındadır." (Mü'minûn suresi, 23/117)

Yani şirk, batıl ve delille ispatlanmamış bir durumdur. Fakat Lokman Hekim, eğitim ve öğretiminde pratik akıl ve pratik hikmet yoluyla şirki reddetme ve olumsuzlama meselesini ispat etmektedir. Zulmün çirkinliği (kubh), adaletin güzelliği (hüsn), teorik akıl ve düşünceye bağlı değil, tersine zikir yoluna bağlıdır. Çünkü düşünce yolunda adalete eğilim ve zulümden kaçış hususuna yer yoktur. Düşüncenin zulmün çirkinliğini ve adaletin güzelliğini idrak etmesi mümkündür. Fakat adalete eğilim gösteren ve zulümden kaçan, amel ve kalb kanadıdır, akıl ve düşünce kanalı değil.

İzahlardan konunun böylece anlaşılmış olduğu kanısındayım: Kur'ân-ı Kerim, bir kimse gönül yolunda güçlü olursa, gönül yolunun gücünden akıl yolunun zayıflığını telafi etmesi için bu yolları birbirine bağlamaktadır. Aynı şekilde bir kimse, akıl ve düşünce yolu daha güçlü ise, akıl gücünün ışığında gönül kanalının zafiyetini telafi etsin diye Kur'ân bu yolları uzlaştırmaktadır. Çünkü herkes, seçmiş olduğu yola uygundur. Bu cihetle insanlardan bir sınıfın diğer sınıfa mukaddem olduğu veya bir sınıfın, diğer sınıftan daha çok yararlandığı söylenemez.

DEĞERLENDİRME

Konumuz çerçevesinde zihinleri, kendisiyle meşgul eden başlıca husus, kadının düşünce konularından zayıf olup olmadığı hususudur. Bu da ayrıntılı olarak açıklanmıştır: Bir varsayım olarak erkeğin kadından daha iyi anladığını düşünsek bile kadının erkekten daha az öğüt alabilir olduğu ispatlanamaz. İlahî marifetlere ulaşmanın yolu ikidir. Biri düşünce yolu, diğeri ise gönül yoludur. Kadının eğilim ve öğüt alabilirliği erkekten çok değilse de az da değildir. Bazen insan, güçlü bir düşünceye sahip olur ki düşüncenin ışığında gönül hareket etsin. Bazen de gönül harekete geçerek düşüncenin hâsıl olmasına vesile olur. Kur'ân-ı Kerim her iki yolu da bize öğretmiş ve göstermiştir. Sonuç itibariyle Kur'ân, bütün insanlar için, bütün erkek ve kadınlar için, her çağda ve her yerde her kuşak için ve bütün şartlar için indirilmiş evrensel bir kitap olması nedeniyle gönül ve fitrat yoluna düşünce yolundan daha çok kıyamet biçmektedir.

Birçok insan vardır ki medrese, havza ve üniversiteyle bir ilgileri yoktur; fakat onlar için gönül yolu açıktır. Onlar için öğüt, nasihat ve amel yolu açıktır. Onlar için öğüt, nasihat ve amel yolu açıktır. Kitap okuma ve derse katılma özel bir yaş gerektirebilir. İnsan ileri yaşlara ulaştığında ne ders verme ve ne de ders alma keyif ve sabrı kalmaz. Hatta insan, yaşlandıkça, en basit ve en iptidaî meseleleri dahi unutabilir. O kadar ki edebiyat kaidelerinden, Arapça kurallardan ibaret bir sayfayı okumak, elinden gelmeyebilir. Yıllarca O dalda eğitim görse, o dalda tasnif ve telifler yapsa da böyle bir şey olabilir. Okulun yolu, orta veya ilk yaşlarda başlayan ve son yaşlarda kapanan bir yoldur. Fakat gönül yolu, insanla olmuş, insanla olmakta ve insanla olacaktır. Yani gönül yolu beşikten mezara kadardır. "Beşikten mezara kadar ilim ara" sözünün önemli bir kısmı, fikir değil, gönül yoludur. Çocuk dünyaya geldiği zaman sağ kulağına ezan okuyun, sol kulağına ise kamet getirin demelerinde de önemli bir boyut, düşünce yolunun değil, gönül yolunudur. Sürekli olarak zikir yapınız demelerinde de gönül yolu söz konusudur, insanın ihtiyarlıkta ders yapma ve araştırma kapasitesinin olmaması ama namaz, dua ve münacatı güzelce kabul etmesi de gönül yoluyla ilgilidir. Dolayısıyla havzanın yolu beşikten mezara kadar değildir. Beşikten mezara kadar devam eden yol, öğüt, zikir, münacat ve salih amel yoludur.

İnsan, amelle birçok şeyi anlar. Bu noktada kadınlar daha başarılı değilse, daha başarısız da değildirler. Siz de ezan okuma meselesinde görmektesiniz; kızla erkek çocuğu arasında bir fark yoktur. Münacat ve öğütler noktasında da durum aynıdır: Her ay üç gün oruç tutun dediklerinde, erkek tutsun da kadın tutmasın dememektedirler. Dolayısıyla amel ve ibadet yolu olan en önemli yol, erkek ve kadın için ortaktır.

Önceki bahislerde ortaya konulduğu gibi insan, âlim olmak için değil, âmil olmak için ders olur. Bu amelin iki yolu vardır. Birinde ders yoluyla insan amele teşvik olurken, diğesinde eğilim, öğüt, nasihat alma yoluyla amele sevgi duyar. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

"Cinleri ve insanları, ancak bana ibadet etmelin için yarattım." (Zâriyat suresi, 51/56)

Konunun göstergesi, bu esastır. İbadet, her zaman için; her yaştaki insan için, her şart ve her sınıf için hazırdır. Bu noktada kadınla erkek arasında bir fark söz konusu değildir.

SELAMET VE SALÂBET

Bu zeminde mevcut bulunan başka bir şüphe de şudur: Güçlülük ve zayıflık bakımından kadınla erkeğin bedenleri farklı olduğuna ve beden merkeb (binilen), ruh ise râkib (binen) olduğuna göre merkebin daha güçlü olması durumunda, rakip yolu daha hızlı ve daha iyi alır.

Bu şüpheyi bertaraf etmek için güçten maksadın, bazılarının sandığı manada olmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü birçok kimse, bedensel güç bakımından çok güçlü oldukları halde toplumun zor ve çetin işlerinin onların sorumluluğunda olmadığı görülmektedir. Neden? Algılama yönünden zayıftırlar da ondan. Dolayısıyla daha güçlü kollan ve bedeni olan herkes, daha iyi düşünür demek değildir. Bu bağlamda salabetten [peklik, kuvvetli olmak] değil selametten söz edilmektedir. Şu izahla ki: Kadın ve erkeğin bedenleri sağlam olursa, meseleleri güzelce idrak edebilirler. Fakat salabet, başka bir şeydir. Kemallere erişmede ölçü olan, bedenin salâbeti değil, selametidir. Ağır ve sağlam işleri, bedeni daha sağlam ve dayanıklı olan bireylerin uhdesine bırakırlar. Fakat toplumun zarif işlerini, beden zarafetinden daha çok yararlanan kimselere emanet ederler.

İNSANIN EN BAŞARILI İLERLEME YOLU

Önceki bahislerde insanın bir kaç yolla ilerleyebileceği anlaşılmıştı. Bunlardan biri fikir yolu, diğeri zikir yoludur. Kadınlar, gönül, şefkat, merhamet, sevgi, heyecan, aşk ve ilgi yolu olan zikir ve münacat yolunda erkeklerden daha başarılı olmasalar da kesinlikle onlarla eşittirler. Bu yol, temel yoldur. Fakat düşünce yolu, fer'î bir yoldur. Çünkü şu ana kadarki açıklamalarla düşünce yolunun geniş ve herkesi kuşatıcı olmadığı sabit olmuştur. Toplumun bireylerinden birçoğu, şehirde oturmalarına rağmen, ders ve araştırma noktasında başarılı olmamış ve olmamaktadır. Fakat gönül, münacat ve öğüt yolu herkese açıktır. Okul yolu herkese açık değildir, "İlmü'd-dirâse" herkes için mümkün olmamaktadır. Fakat "İlmü'l-verâse" ve "İlmü'l-firâse", herkes için mümkündür.

İlmü'd-dirâse, insanın ilim meclislerine katılması, ders alması, fazıl ve alim olması, bir takım ıstılah ve kavramlar öğrenmesi demektir. İnsan, bir süre sonra yaşlanır ve okullarda okuduğu şeyleri birbiri ardınca unuttur. Delikanlılık döneminde yavaş yavaş öğrenir. Gençliğinde ise bu malumatı bir kaç sabahta ezberler, yaşlılık dönemine girdiğinde ise yavaş yavaş unuttur. Bu üç aşama, Kur'ân-ı Kerim'de herkes için tanzim olunan üç kesitle aynıdır:

"Allah, sizi bir zaafıan yarattı, sonra (bu) zaafın ardından bir kuvvet kıldı, sonra da bu kuvvetin ardından bir zaaf ve yaşlılık verdi. Dilediğini yaratmaktadır. O bilendir, güç yetirendir." (Rum suresi, 30/54)

İnsan bazen dağın eteğinde iken bazen zirvesine yükselir ve bazen de dağın zirvesinden başka bir eteğe döner. Bu üç kesit her kadın ve erkek için Kur'ân'da düzenlenmiştir: Birincisi zaaftır. Sonra güç ve ondan sonra da başka bir zaaf, önce öğrenme aşaması. Sonra hıfz ve koruma aşaması ve daha sonra ise öğrenilenlerin tamamını kaybetme dönemi.

"Ne okumuşsam, hepsini unutturması" Bu ibare, ilmi'd-dirâsedir. Fakat acaba ilmi'l-verâse ve ilmi'l-firâse de böyle midir?

"Mü'minin firasetinden korkun. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar."²¹

Evet, feraset ilmi de yaşlılık döneminde insanın hatırandan gider mi? Veya yaşlılık yolunda daha da çiçeklenir mi? Şöyle buyurmuşlardır:

"Âlimler, peygamberlerin varisleridir."²²

Acaba bu, peygamberlerin varisleri olan âlimlerin (a) sahip oldukları il-mi'd-dirâseyi yaşlanınca unutacakları veya sahip oldukları ilmi'l-verâ-senin, ihtiyarlık dönemlerinde daha mı çiçeklenip canlanacağı anlamına mı gelir? İlmü'l-verâse kalıcı ve sürekli dir.

İLMÜ'L-VERÂSE'DE KADIN-ERKEK ARASINDA FARK OLMAYIŞI

Acaba ilmi'l-firâse ve ilmi'l-verâsede kadınla erkek arasında bir fark var mıdır? Veya bu noktada söz konusu edilen güçlü, dayanıklı beden mi, yoksa kalb-i selim midir? İstenilen sonuca ulaşabilmemiz için üç merhaleyi de sırasıyla birbiri ardınca kat etmemiz gerekir.

Sonuç alabilmemiz için dayanıklılık ve kuvvetlilikten (salabet) bedenın selametine, bedenın selametinden de gönlün selametine ulaşmamız gereken bu üç merhalenin izahı, Kur'ân-ı Kerim'de yapılmıştır:

"Malın da çocukların da bir yarar sağlamadığı günde ancak Allah'a selim bir kalp ile gelenler başka." (Şuara suresi, 26/85-86)

Ayette "dayanıklı-güçlü bir bedenle" buyrulmaması bir yana "selim bir bedenle" de buyrulmamış, aksine "selim bir kalb" ile denilmiştir. Bu noktada dayanıklılık ve bedensel peklikten söz etmeyi zihinlerden atmamız gerekmektedir. Bazı baltacı/odun kıran, dağ kıran vb. sade işçiler, sahip oldukları bedensel güçleriyle toplumun sağlam, önemli işlerinin sorumluluğunu üstlenmektedirler. Fakat onlar, en basit konu ve sorunları algılamaktan bile acizdirler.

KADINDA GÖNÜL SELAMETİNİN GÜCÜ

Ruh kemâline erişmede bedenın sertlik ve dayanıklılığının bir işlevi yoktur. Doğru ve isabetli söz etkilidir, sert söz değil.

"Size düşen, sert olmak değil, doğru ve isabetli olmaktır."

Allah, Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'tan korkup-sakının ve sözü doğru olarak söyleyin ki O (Allah) amellerinizi ıslah etsin." (Ahzab suresi, 33/70-71)

Bedenin sertlik ve pekliliğinden sağlam/metin düşünce beklemememiz gerektiği, aksine düşüncenin verimliliğinin temelini bedenın selameti olduğu bizim için aydınlandığı zaman, yavaş yavaş sadece düşüncenin sorunu çözmediğini, bilakis yolu açanın ve problemi çözenin gönül olduğunu anlarız. Gönül selameti önemlidir. Yüce Allah, bazı erkekleri, kalp hastası olarak tanımlamıştır. Bu şekilde tanımlananlar arasında kadınlardan bahsedilmemektedir.

Geçmiş konular içinde Ahzab suresinde ayetlerini açıklarken Cenab-ı Allah'ın, peygamberin hanımlarına (aleyhi âlâfüt-tahiyye ve's-senâ) şöyle buyurduğuna işaret edilmişti:

"... Artık sözü çekicilikle söylemeyin ki, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder. Sözü maruf bir tarzda söyleyin." (Ahzab suresi, 33/32)

Kadınlara şunu emretmiştir: Hem iyi konuşun, hem de iyi söz söyleyin ki kalpleri hasta olan erkekler tamahlanmasınlar. Bu hastalık, erkeğin kalbindedir. Kadın, erkeğin sesini duyup da tamah edecek özellikte değildir. O, gönül selametinden nasiplenmektedir; fakat teberrüz hastalığı (kadının süslenip, güzelliğini kocasından başkasına göstermesi) hariç. Çünkü kadında teberrüz hastalığı meydana gelebilir.

Kıyas-i suğrâ, kadınların tür olarak gönül selametinden nasiplenmeleridir. Kıyas-i Kübrâ ise gönül ehli ve salim gönüllü olanların kıyamette kurtulmuş olmalarıdır: "Ancak Allah'a selim bir kalb ile gelenler başka", sonuç şudur: Kadınlar daha başarılıdırlar. Kur'ân, bu kitab, "sinelerde olana bir şifa" (Yunus suresi, 10/57), gönül hastalığına bir şifadır buyurduğuna ve sonra namahreme tamah, hastalıktır, bu hastalık da erkektedir buyurduğuna ve bu çerçevede kadının hastalığından söz etmediğine göre kadınların, bu özel hastalıktan sâlim dil oldukları anlaşılmaktadır.

Eğer biz, kendi gerçeğimizi, ne düzeyde bulunduğumuzu bilirsek, bu türden güçlük ve sorunları kendimiz için asla gündeme getirmeyiz. Çünkü bütün sıkıntı, aslolanın bize kapalı olmasında ve gerçekten temel esasın hangisi olduğunu, görevlerin neler olduğunu, ne için yaratıldığımızı, değer ölçüsünün ne olduğunu anlamındadır. Ayrıca daha dayanıklı ve pek olanın daha başarılı olduğunu düşünmemiz mümkün mü acaba? Hâlbuki gerçek böyle değildir.

RAHMET VE GAZAP MELEKLERİ

Dikkat edilirse Yüce Allah, kendini hem güçlü vasıflarla, hem de rahmet, şefkat ve yumuşaklık sıfatlarıyla nitelendirdiği gibi yarattığı melekleri de iki grup olarak tanıtmaktadır. Meleklerin bir kısmı Hakkın şiddetli sıfatlarının mazharıdır. Nitekim şu ayet buna işaret etmektedir:

"Onu tutuklayın, hemen bağlayıverin. Sonra onu çılgın alevlerin içine atın. Daha sonra onu uzunluğu yetmiş arşın olan bir zincire vurup gönderin." (Hakka suresi, 69/30-32)

Allah, meleklerden bu grubu tanımlarken başka bir yerde de şöyle buyurmaktadır:

"... üzerinde oldukça sert, güçlü melekler vardır." (Tahrirn suresi, 66/6)

Bu grup melekler, Hakkın öfke meşalesi, ilahi öfkenin mazharıdır. Nehcü'l-Belâğâ'ya göre Mü'minlerin emirinin (a) açıklamasında şu gelmiştir: Bu melekler, sinirlendiği zaman alevlenmiş cehennemin alevi olurlar.²³ Gerçi Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ateşi sükûn buldukça, çılgın alevini onlara arttırırız." (İsra suresi, 17/97)

Fakat kor cehennem ateşi nasıl tutuşup alevleniyor acaba? Hz. Ali şöyle buyurmuştur: "Melek, öfkelenip sinirlendiği zaman cehennem alevi harekete geçer." Bu bir tür cehennem alevinin artmasıdır.

Meleklerden diğer bir grup ise Hakkın merhametinin mazharıdır. Bunlar raufurlar, şefkatlidirler, cennetin kapıcısıdır. Onlar öyle mütevazıdır ki sadece ahirette Hakkın en yüce rahmet timsali ve örneği (mesel) değillerdir, yanı sıra ilim peşinden koşanların yere değil de kendi kanatlarına oturmaları için dünyada da kanatlarını açarlar. Melek'in, ilim arayanların üzerlerine oturmaları için kanat açmasından söz edilirken elbette kadın erkek gündeme gelmemektedir.

"Şüphesiz melekler, ilim arayan için kanatlarını yere koyarlar."²⁴

Meleklerin kanatları da, Fâtır suresinin başında anılmaktadır:

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, ikişer, üçer ve dörder kanatlı melekleri elçiler kılan Allah'ındır..." (Fâtır suresi, 35/1)

Yani bu meleklerden bir kısmı, iki kanatlı, bir kısmı ise üç veya dört kanatlıdır. Böyle bir ifadeden meleklerin iki kanatlı güvercin gibi oldukları anlaşılmamalıdır. Bunlar, meleklerin, ilahî ilim öğrencilerinin altlarına serdikleri kanatlardır. Yani sözgelimi iki kişi yan yana otursa da biri münafık, diğeri mü'min olsa, o melekler kanadı hangisinin altına açacaklarını bilirler. Dolayısıyla bu kanat,

güvercinlerin kanatları gibi değildir. *Nechü'l-Belâğa'da* Hz. Ali meleklerin kanadını över ve şöyle buyurur:

"Kanat sahipleri, Allah'ın izzetinin celâlini teşbih ederler."²⁵

Demek ki meleklerin kanatları teşbih ehlidir. Elbette buradaki teşbih, her kuşun kanadının yaptığı genel teşbih değildir. Çünkü eti haram olan hangi kuş vardır ki onun kanadı Hakkı teşbih edici olmasın?

"O'nu övgü ile teşbih etmeyen hiç bir şey yoktur." (İsrâ suresi, 17/44)

Bizzat pis olan hangi hayvan vardır ki o bütün varlığıyla Hakkı teşbih edici olmasın?

"... Her biri, kendi duasını ve teşbihini hiç şüphesiz bilmiştir..." (Nur suresi, 24/41)

Fakat *Nechü'l-Belâğa'da*. Meleklerin kanatlarının teşbihi için bir özellik olduğuna inanılmasının ve öyle buyrulmasının nedeni, meleklerin kanatlarının Hakka yaptıkları teşbihin, özel bir teşbih oluşudur. Bu tür melekler, Hakkın rahmet timsali ve örneğidirler. İnsanlar da iki türdürler. Bir kısmı, sertlik ve peklik mazharı iken, bir kısmı rahmet mazharıdır. Acaba sertlik ve huşunet mazharı olan melekler mi daha üstün, yoksa merhamet mazharı olan melekler mi daha üstün? Meleklerin de bir takım derece ve mertebelerinin olduğu açıktır. Çünkü Kur'ân'da *"Ateşin koruyucuları"* (Müddessir suresi, 74/31) buyrulmuştur. Bu melekler, cehennemî korumayı sorumluluklarına almışlardır. Ayet içinde ateşin koruyucuları şu şekilde bir cümleyle ifade edilmiştir:

"Biz o ateşin koruyucularını meleklerden başkasını bulmadık." (Müddessir suresi, 74/31)

Adı geçen melekler, cehennemde bulundukları, cehennemî ve cehennemlikleri denetleme görevi yaptıkları hâlde "cennet, bahçelerinden bir bahçe"ye gark olmuşlardır, aym şekilde Hakkın rahmet ve saffet mazharı olan diğer melek grubu da cennettedir.

KADIN: HAKKIN ŞEFKAT MAZHARI

İnsanlar da melekler gibidir; bir kısmı Hakkın sertlik mazharı olup savaş meydanında kafirlerle savaş ve mücadele ile meşgul iken, diğer bir kısmı, Hakkın şefkat ve esirgeme mazharı olup cephe gerisini idare etmektedirler. Nitekim sekiz yıllık kutsal cihad ve savunmada cepheye yardım ulaştırma komitesinde kadınların önemli bir rolü vardı. Kadın hemşirelerin hastaneler de çok büyük payları vardı. Savaş yaralıları daha çabuk iyileştirmek istediklerinde bayan hemşireleri seçiyorlardı. Dolayısıyla her sınıf kendine özgü işi yapmaktadır. Çünkü silah kullananın bir görevi vardır; savaş yaralılarına bakmayı üstlenenin başka bir görevi

vardır.

Birçokları vardır ki bugün emir iken yarın esir düşebileceklerdir. Nitekim şu beyitler bunu dile getirmektedir:

Nice emir var ki yarın olur esir Nice esir var ki yarın olur emir Nice süvari var ki yarın olur piyade Nice piyade var ki yarın olur süvari.

Evet, birçok kimse vardır ki kıyamette mahşer çölüne süvari olarak girer. Süvari olarak giren kimselerden biri Fatıma Zehra (a)dır. Elbette herkes süvari olarak gelmez. Süvari olarak giren veya gelen çok az kimse vardır. Şimdi bu merkeb (binilen şey) ne merkebidir? Bu biniş, ne binişidir? Bu rakibin (binen) ne meziyeti var ki yarın süvari oluyor? Tabi işin içinde başka meseleler var. Büyük insanlardan bir grup, şimdi atlı geliyor. Ya görünürde deveye binmiş gibi "adımı görüş mesafesi kadar olan"²⁶ Burak üzerinde Miraca giden Allah Resulü'nün (binlerce selam ve sena ünün üzerine olsun) binmesi gibi binmektedir.

Her halükarda Miraç ve kıyamet meselelerim ile ilgili birçok husus vardır ki insan onları "lestü edrî" [ben bilmiyorum] diye itiraf etmelidir. Bu meseleler, dünyevî meseleler gibi değildir. Birçok şey anlaşılabilir iken birçok şey de açık değildir.

Bu hakikatleri anladıktan sonra artık, falan icraî makam niçin kadının değildir veya filan icraî mevki neden erkek içindir? gibi sorular gündeme gelmeyecektir... Erdemlilik ölçüsü asla icraî makam değildir. Hangi dünyevî makam, açık hilafet makamından daha yücedir?

HİLAFAFET SİMALARI

Hilafetin iki çehresi vardır; gerçek çehresi önceki bahislerde geçtiği gibi ne atama ve ne de gasb kabul eder. Ayrıca halk bu anlamda bir kimseyi halife olarak dikemediği gibi bir kahhar da zora başvurarak bu makamı gasb edemez. Hz. Emir'in şıkşıkıye hutbesinde gasbından şikâyet ettiği bir icraî makam, bir zahirî hilafet ve sorumluluk vardır. Hazrete göre

"Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım." (Bakara suresi, 2/30)

Ayetinin içeriği olan hilafetin gasbı yoktur. Böyle bir hilafet esasen gasb edilemez. Aksine bu makam ve hilafeti Cenab-ı Allah vermelidir, başkası asla.

Fakat hilafetin diğer yüzü, zahirî hilafet, yani icraî iş ve hükümet hilafetidir. Bu iş, yürütme işleri arasında merkezî yerde durmaktadır. Bu, bir kimsenin Müslümanların halifesi olması demektir. Çünkü icra bakımından bundan daha üstün bir makam yoktur. -Eğer Malik Esterler bu makama geriyeceklerse, vekillik adınadır- Dolayısıyla icraî makamlar yönünden en üstün makam hilafettir. Bunun konum ve değerini mü'minlerin emiri (a) güzelce açıklamıştır: Bu makam, hakkı

gerçekleştirme ve batılı dünyada geçersiz kılma hususlarından sayılır. Dünya, "Meczumun elindeki domuz terf'nden"²⁷ başka bir şey değildir. Aynı şekilde o aynı hususta "[dünya] dişi keçinin hapşırması"²⁸ gibidir buyurmuştur. Öyleyse öncelikle icraî işlerin cennet kazandıran işler olmadığı konusu anlaşılmak zorundadır. Dolayısıyla bu alanda neden kadının payı yok da erkeğin çok payı var demenin anlamı olmasa gerektir. (Bu noktada da önemli olan) firaset ilmidir.

"İlim Süreyya'ya da çıksa, onu Faris ehlinden adamlar alıp getirirler"²⁹

Sözünde, bazı kimselerin ihtimaline göre Güney İran'ın bir bölümünde oturan Farslılara değil, firaset ehline işaret edilmektedir.

"Mü'minin firasetinden korkun; doğrusu mü'min Allah azze ve cel-le'nin nuruyla bakar."³⁰

Sözünün de teyid ettiği gibi Süreyya yıldızına giden ilim, feraset ehlinin okuduğu feraset ilmidir. Feraset ve veraset ilminde bir sınıfla diğer sınıf arasında hiç bir ayırım yoktur. Dirâset ilmi bakımından bir imtiyaz olsa da, bazı alanları kadınlar daha iyi anlar ve daha iyi amel eder; bazı bölümleri ise erkekler daha iyi anlar ve daha iyi pratize ederler. Bu farklılık, en güzel düzeni oluşturmak içindir.

TEKÂMÜLE ULAŞMADA DUANIN ROLÜ

İnsanî kemaller, Hakka ibadet ve itaat sayesinde elde edilir. İtaat ve ibadet ise kadın ve erkek arasında ortaktır. Dolayısıyla ister istemez tekâmül yolu da ortak olacaktır.

Örnek olarak dua ve niyazlar, en iyi insanî tekâmül yollarından biridir. Çünkü bir insanın kemâli, tam bir ilim, net/sırf bir varlık ve net bir güç olan Allah'a yakın olmasından, o tam Kâmilin ahlakıyla ahlaklanmasından geçmektedir. İlahî ahlakla ahlaklanma ve mutlak kemâl'e yakınlaşma yolunu ise ibadet ve niyazlar açar.

Bu dua ve yakarışlar noktasında kadın ve erkek arasında hiç bir fark yoktur. En önemli münacat ve duayı, kadın ve erkekler için eşit olarak caiz görmüş ve öğretmişlerdir. Dememişlerdir ki, siz erkekler Kümeyl duasını veya Şabaniye münacatını okuyun; ama kadınlar böyle yakarışları okuma başarısı gösteremezler. Böyle bir şey söylememişlerdir. Dolayısıyla münacat, dua, sena, niyaz, yakarış, ibadet ve itaatlerle kendini ortaya koyan hakikî kemâl adındaki şey söz konusu olduğunda kadınla erkeğin payı bir ve eşittir. Eğer bir kadın, şabaniye münacatını veya cevşen-i kebirî okumada erkekten daha başarılı olursa, onun tekamüldeki başarısı da erkekten çok olacaktır. Önceki bahislerden anlaşıldığı gibi münacat ve öğüt meselesinde kadınların payı, erkeklerden çok değilse bile az değildir. Çünkü şefkatli ve hisli bir varlık, daha yumuşak ve ince kalplidir. Yüce Allah'ın yolunda gönül rikkatinin, şefkat, sevgi ve duygunun etkin bir rolü vardır. Dolayısıyla kadın bu yolda erkeklerden daha başarılı olabilir.

TAKVA: KEMÂLİN ÖLÇÜSÜ VE MÜ'MİNİN SİPERİ

Kur'ân-ı Kerim'e gör kemal mi'yarının bir esası vardır, Kur'ân, daima diğer kemalleri o esas ışığında ölçer. Bu esas, Allah'a yakınlaşmaktır ki o da takva olarak zikredilir.

Muttaki insanını, vikayesi, yani siperi vardır. Zahid insan siperle silahlanır. Takva insana arifane bir görüş verir. Muttaki bir insan, sadece günah işlememekle kalmaz; yanı sıra, takva sahibi bir insanın dünya görüşü, siperi mevki bakımından tam manasıyla kendine özgü yönde tutmasıdır. Bu nedenle o, dünyada bir iyilik görürse ivedilikle siperi kendi tarafına tutar ki o iyilik, kendinden kaynaklanmış, kendine dayanmış olmasın; dolayısıyla doğrudan doğruya Allah'la bağ kursun ve böylece bu işin, Allah'ın işi olduğu belli olsun. Tersine eğer dünyada bir kötülük, bir felaket veya bir afet görürse, hemen siperi direkt olarak Allah tarafına tutar ki Allah etmeye bu kötülük, çirkinlik, felaket ve afet, Allah'a varıp dayanmasın.

ALLAH'A İNTİSABDA HAYIR VE ŞERİN FARKI

Mübarek Nisa suresi, kötülükten kaçınanların siper sahibi olmalarını emretmektedir:

"Her nerede olursanız, ölüm sizi bulur; yüksekçe yerlerde tahkim edilmiş şatolarda olsa bile. Onlara bir iyilik dokunursa: 'Bu Allah'tandır' derler, onlara bir kötülük dokunsa: 'Bu sendendir' derler. De ki: 'Tümü Allah'tandır. Fakat ne oluyor ki bu topluluğa hiç bir sözü anlamağa çalışmıyorlar? Sana iyilikten her ne gelirse Allah'tandır, kötülükten de sana ne gelirse o da kendindendir. Biz seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik; şahid olarak Allah yeter.'" (Nisa suresi, 4/78-79)

Ayet şunu demek istemektedir: Her ne kadar bütün hayır ve serler Allah katından olsa ve onların tekvini kökenleri Allah'a dayansa da bu noktada hayır ve şer arasında fark vardır: Hayır, hem "min indillah" [Allah katından] hem de "minellah" [Allah'tan] iken şer, "min indillah" dır ve fakat "minallah" değildir.

Bir kimse takva sahibi olursa takva ona iyi bir dünya görüşü siperi ve vikayesi verir. Tıpkı o, gülleri yetiştirmek ve büyötmek için gayret gösterir usta bir bahçıvan gibi. Onun elinde suyu yönlendirmek için demirden set vardır. Demir setle tatlı ve ağır/yumuşak akan suyun gelmesini, boşa gitmemesini sağlar, bu tatlı, arı ve şeffaf suyun güllerin dibine gelmesi için diğer yolları bağlar. Hızlı, sert, kirli, zarar verici su geldiğinde siperi güllerden tarafa tutarak zarar verici suyun gül bahçesine girmesini engeller. Muttaki insanlar, böyle usta bir bahçıvanın güzel kokulu gülleri yetiştirmede sahip olduğu işin aynısına kendi tarlalarını meyana getirmede sahiptiler. Yani muttaki bir bahçıvanın elinde bir su bendi vardır. Bu Mahir bahçıvan, kendi payı olan helal su geldiği zaman boşa gitmesini engeller, helal

suyun boşa harcanmasına geçit vermez/başka yere gitmemesi ve sadece kendi tarla veya otlığına gelmesi için siper yapar. Başkalarının hissesi olan ve kendisi için helal olmayan su geldiğinde ise su bendini kendi bahçesinden tarafa siper eder, kendi bahçesine akmasına izin vermez; başkalarının payı olan bu suyun, başkalarının otlak ya da tarlasına gitmesine çaba harcar.

Bir insan, gerek gülleri yetiştirmede -tabii meselelerde- gerekse kendi tarlasını meydana getirmede -helal ve haram konularında- bir su kendine sahiptir. Ki bu su bendi, kendi siperi olan vikayenin ta kendisidir. Tevhidi siperle silahlanmış olan bir dünya görüşü, hayır, erdemlilik, bereket, rahmet, nimet ve başarı gördüğünde ivedilikle o siperi kendi tarafına tutar. Allah etmeye bu hayır ve bereketlerin kendinden kaynaklandığını sanmamak veya "bu hayır ve bereketlerin kaynağı benim; mübarek Ramazan ayında oruç tutmuş, gündüz ibadetlerle gece de dualarla meşgul olmuştum vb." diyerek gururlanmamak için yapar bunu. Çünkü "sana iyilikten her ne gelirse Allah'tandır."

Aksine eğer bu şahıs, günahı isyan, felaket, eziyet, zarar, başarısızlık, yoksulluk vb. olumsuz durumlara duçar olursa, siperini derhal Allah'tan tarafa koyar. Mazallah bu felaket ve zararın Allah'a dayanmaması, aksine kendine dayanması ve "ben başarı liyakatine sahip değilmişim" demek için böyle yapar. Takva, sadece insanın günah işlememesi, yalan söylememesi vb. ile olmaz. Bunlar ilksel işlerdir. Birinci ve ikinci sınıftaki bir Müslüman'a "namahreme bakma, yalan söyleme, "gıybet etme" derler. Çünkü bunlar dinin ilk ve birincil meşeleridir. Yaşı ilerlemiş ve bu tür İslâmî meselelerle bir kaç yıl aşına olmuş kimseye "yalan söyleme, namahreme bakma vb." dememeleri gerekir.

Bunlar, yol ehli olan kimse için küçük şeylerdir. Yolcunun, takva ehli olması, yani vikaye ve siper sahibi olması, dünya görüşü, bilinçli bir dünya görüşü olması gerekir. Bu anlamda takvayı, dualar, özellikle mübarek Ramazan ayının duaları, insanlara öğretir ve kazandırır. Arifane bir dünya görüşü olan bu siper edinmede kadın ile erkek arasında hiç bir fark yoktur. Bilakis bu yolun sermayesi ve silahı olan münacatlar, gözyaşları ve inleyişler, kadınlarda erkeklerden daha güçlüdür.

CİHAD-I ERBERDE MÜ'MİNİN SİLAHI

Diğer konular içerisinde, dış düşmanla savaşmak isteyen bir kimsenin demir (âhen) ve tanktan istifade etmesi gerektiği anlaşılmıştır. Fakat iç düşmanla savaşmak isteyen birinin, âhenden (demir) değil "âh"dan yararlanması gerekir. Hevâ ve hevesle savaşta "âh"dan yararlanılmalıdır. Çünkü insan demirden yapılmamıştır. Tank üzerindeki insan, üzerine oturduğu demir savaşçı gibi demirden yapılmış değildir ki tankla arzu ve hevese karşı savaşsın. Aksine dua, niyaz ve yakarış ile birlikte olan kimse, Kümeyi duasında belirtilen silahla donanımlıdır:

"Onun silahı ağlamaktır."³¹

Yani iç düşmanla savaşta, cihad-ı ekber cephesinde, insanın silahları, âhen değil, âh'dır; kılıç değil, ağlamaktır. Cihad-ı Ekberin keskin ve işe yarar silahları, nefis terbiyesi ve inlemedir. Bu silahlara kadınlar, erkeklerden daha çok sahiptirler.

Nefis terbiyesi yolunda, sübhan olan Allah, kadınları erkeklerden daha silahlı/donanımlı yapmıştır. Ağlamanın bir takım ilke ve esasları olduğu için inleme ve yalvarıp yakarma, herkesin hüneri değildir. Bir çoklan vardır ki şehidlerin başı Hüseyin b. Ali'nin (a) matem meclislerinde oturmuş; ama gözyaşı dökme hüner ve idrakine sahip değildirler. Söz konusu hüner ve idrake sahip olduklarını varsaysak bile, o gönül yumuşaklığı onlarda yoktur. Gönül yumuşaklığım elde etmek, herkesin kârı değildir. Herkese nasip olan bir fazilet de yoktur. Şu hâlde büyük cihadın sermayesi, ağlamaktır. "Onun silahı ağlamaktır." Bu fonksiyonel silahlan Yüce Allah herkese vermiştir. Fakat kadınlar erkeklerden daha silahlıdır. Gönülü çabuk kınlan ağlamak ve inlemekle meşgul olan kimse, niçin nefis terbiyesi yolunda inlemesin.

Mübarek Ramazan ayının en yaygın dualarından olan Ebu Hamza Semmalî'nin duasında İmam Seccad (a) Cenabı Allah'a şöyle arzda bulunmaktadır:

"Kendi başıma ağlamada bana yardım et."³²

Bana yardım et de silahı hazırlayayım. Benim yardımcım ol ki daha iyi anlayayım, daha iyi inleyeyim. Yardım et ki gözyaşım biterse tekrar coşsun... Çünkü cihad-ı ekberin silahı, inlemektir. Bu iniltiye, kadınlar erkeklerden daha iyi sahiptirler. Hangi Kur'ân ayetinde ve hangi rivayette başkan olmanın, bütün kuvvetlerin komutanı olmanın, cennete gitme nedeni olduğu belirtilir? Bunlar, icrâî işlerdir, yiyecek değil görev ve emanettirler. Şu hâlde eğer kadın, çeşitli icrâî işlerde, cephe meselelerinde ci-had ve askerî alanlarda bulunmazsa, bu onun payının, Allah'a yakınlaşmada erkekten daha- az olduğuna delil oluşturmaz.

Dolayısıyla kadınlar hakşinas olmalıdırlar. Çünkü Allah, söz konususalahları onlara erkeklerden daha çok vermiştir. Öyle ise bu silahları yerinde harcamalıdırlar.

YERİNDE AĞLAMAK

Bazen bir kimse vardır ki elinde keskin kılıç bulunmakta; kılıcı taş vurmaktadır. Hâlbuki elindeki keskin kılıcı taş değil, düşmana vurmalıdır. Bazen de bir insan vardır ki ağlamakta; ama dünya için ağlamaktadır. Yumuşak kalbli, inleme ehlidir; fakat yersiz inleyip, sızlamaktadır. Hâlbuki dininin talimatları, insanın bu silahı yerinde kullanması içindir. Erkeklerle silahlan hasırla ve yerinde kullan derken, kadınlara silahlan size Allah vermiştir; kesinlikle yerinde kullan demektedir. Erkek iki zahmet çekmeli, kadın ise bir zahmet; tıpkı savaşta silahlı olmayan bir ülke gibi: Ona kendinle yetin ve silahları hazırla, sonra da onları yerinde kullan derler. Fakat silah üretiminde kendine yetme düzeyine erişmiş olan ülkelere silahlan demezler, aksine sahip olduğun silahı yerinde kullan derler.

İşte İmam Seccâd'ın arz ettiği budur: Ben niçin inlemeyeyim?! Çünkü benim beklentim karanlık gelecektir; ben karanlık ve dar mezarın beklentisi içerisindeyim; "dâru'l-ğurbe" (gurbet yurdu) olan berzah, benim beklentimdir. Uzun ve karanlık yolculuk, benim önümde durmaktadır:

"Nasıl olur da ağlamam! Ruhumun çıkışma ağlıyorum; kabrimin karanlık oluşuna ağlıyorum; lahd"imin ^[21]* darlığından dolayı ağlıyorum."³³

Demek ki insan ağlamazsa kurtuluş elde edememektedir. Ağlamak, insanın silahıdır. Bu silahı Yüce Allah herkese vermiştir. Fakat kadınlara erkeklerden daha çok vermiştir. Sonuçta ona denilmiştir ki bu silahı al yerinde kullan. Sen ne giyiyorsun, başkası ne giyiyor, başkasının neyi var gibi şeyler düşünme ve böyle şeyler için ağlama. Yerinde kullanmazsan yazık bu silahlara! Silahlan yerinde kullanmazsan yazık bu silahlara! Silahlan yerinde kullanmamak, keskin kılıcı olan bir insanın onu taşla vurması gibidir. Sen böyle yapma. Bilakis kılıcı, "kâfirlere karşı şiddetlidirler." (Fetih suresi, 48/29) gereği düşmanın boynuna vur.

İmam Seccâd'ın (a) Allah'tan inleme başarısı dilediğini; Allah'a "bana yardım et ki inleyeyim" dediğini görüyoruz. Bunun sırrı şudur: Biz, güçlü bir düşmanla yüz yüzeyiz. Aynı evde kaldığımız bu düşman arzu ve hevestir. Bu savaşta fatih olduğumuzun veya yenik düştüğümüzün anlaşılması için, sözcümüz olan ağız ne konuşursa bizim ölçümüz olması gerekir. Eğer bir kimse "ben ne istersen yaparım, ne istersem söylerim" derse, demek ki o yenik düşmüş, esir olmuştur. Nasıl olur da insan, Allah'ın kulu olur da canım ne isterse yaparım, istediğimi söylerim der; bu mümkün mü? O, olsa olsa şeytandır. Şeytan öyle konuşur. O, şeytanın sözcüsüdür.

Fakat insan, Allah ne isterse onu söylerim, Allah'ın istediğine boyun eğer, ona itaat ederim diyecek bir aşamaya erişirse o, meleklerin sözcüsü olduğuna şükretmelidir. Çünkü konuşan melektir... Cihad-ı ekber cephesinde zafer kazanmak için inlemek lazımdır. Zeruzor, kimsenin işine yaramaz, dertlere deva olmaz. Bunlar, kalbin sınırları dışındadır. Savaş gönüldedir. Güçlü pazu, banka kredileri, masa ve makamın gönül ve can sahnesinde bir işi yoktur. Savaş başka bir yerdedir, o başka bir yerde masa ve makama sahiptir. Bu asla gündeme getirilemez. Gönülde savaş için sadece bir silah gerek. O da Allah'ın huzurunda gönül kırgınlığıdır. Kadınlar, bu silah bağlamında erkeklerden daha başarılıdırlar. Kadınlar, kendilerinin toplumun örnekleri olabileceklerini görmeleri için bir kaç gün tecrübe etmeli ve bu yolu kat etmelidirler.

Önceki konularda da belirtildiği gibi Kur'ân'ın mantığında, iyi kadın, yalnızca kadınların değil, iyi insanların, iyi toplumun örneğidir.

ALLAH'A YAKLAŞMAK (TAKARRUB) DİĞER KEMÂLLERİN TEMEL MADDESİDİR

Cenabı Allah, Kur'ân'da aktardığı her kemâli, kendisine yaklaşmasının alt birimleri olarak görmekte, hatta en yüksek İslâmî ilimler olan fıkıh, usûl, tefsir, felsefe ve irfanı da kendine yaklaşmanın alt dalları olarak görmektedir.

Bu bağlamda şöyle bir soru gündeme gelmektedir: Acaba ilim bizzat kemâl midir? Elbette Kur'ân-ı Kerim, âlimi cahilden daha üstün bilmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer suresi, 39/9)

Acaba Kur'ân, böylece din anayasasının temel maddelerinden birini mi açıklamakta yoksa başka bir maddeye bir fıkra mı getirmektedir? Cevap olarak Kur'ân'ın açıkladığı şeyin temel madde değil, bilakis bir fıkra olduğu söylenmelidir. Temel madde ile fıkranın farkı, temel maddenin bağımsız oluşu, fıkranın ise temel maddenin altında bir alt maddeyi teşkil edişidir. Mübarek Zümer suresinin bir aslî maddesi bir de fıkrası vardır. Aslî maddesi, Cenabı Allah'ın huzurunda inleme, yalvarıp yakarma, feryad ü fğan, ağlama, takva, kötülüklerden sakınma, ermişlik/kurtulmuşluk/zahitliktir. Bu maddenin fıkrası ise, ilimdir.

"Yoksa o gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan ve Rabbinin rahmetini uman gibi midir? De ki bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akl-i selim sahipleri öğüt alır." (Zümer suresi, 39/9)

Kur'ân, temel maddeyi ortaya somut olarak koymaktadır. Acaba gece kalkanlar, gece dipdiri olanlar, diğerleriyle bir midir? Acaba rükû ve secde ehli olanlar, acaba Yüce Allah'ın kutsal sahasında kunut, hudu', tevazu, kulluk ve kölelik ehli olanlar, başkalarıyla aynı mıdır? Acaba Allah'ın rahmetinden ümitvar olup geleceklerinden endişeli olanlar, diğerleriyle eşit midirler? Daha sonra Allah, bu temel maddenin altında fıkra olarak "acaba âlimle âlim olmayan eşit midir?" buyurmaktadır.

İlimden maksadın, temel maddenin fıkrası olan ilim olduğu anlaşılmaktadır. Yani önce ilah'ın kutsal önünde kulluk, hudu' ve kunut, önce geceleyin inleyip ağlamak, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek ve kendi geleceğinden korkmak (havf ve recâ: Korku ile umut) sonra âlim olmak gelmektedir. Ki eğer asıl madde olmazsa, ilim bir vebalden fazla bir şey değildir.

"Nice âlim vardır ki cehaleti kendisini öldürür, sahip olduğu ilim kendisine bir fayda sağlamaz."³⁴

Evet, Mü'minlerin Emirinin (aleyhi afdalü salavâti'l-mûsallîn [Salatü selam getirenlerin en üstün salâvatı onun üzerine olsun] nuranî açıklamalarında bu gelmiştir. Nice fertler vardır ki cehaletlerinin kurbanıdır ve onlar âlimdirler; fakat akıllı/akleden değildirler. Akleden olmadıkları için cahildirler. Yani, ilme nispetle cehalet değil, akla nispetle cehalet söz konusu burada. İlme nispetle cehaleti bertaraf etmişler; fakat akla nispetle cehaleti ezememişlerdir. Hâlbuki âlimdirler. Ancak iç cihad cephesinde yenik düşmüş, yok olmuşlardır. "Nice âlim vardır ki cehaleti onu öldürmüş, sahip olduğu ilim ona bir yarar sağlamaz." İlimden o kadar bir iş çıkmaz, ama akıldan birçok iş çıkar. Akıl ise inleyip sızlanmayla kazanılır. Dolayısıyla Kur'ân, ilmî bir meziyet ve fazilet olarak görmekte ve fakat söz konusu temel maddeye bağlı fıkra saymaktadır.

İlmî meselelerde kadınla erkek arasında bir farklılık olması mümkündür; fakat inleyip ağlama meselesinde kadın daha başarılı değilse, daha mahrum da değildir.

"Yoksa o, gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak, ahretten korkan ve Rabbinin rahmetini uman gibi midir?"

Bundan sonra Allah,

"De ki bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"

Buyurmaktadır. Bu ayeti kerime, takvayı somutlaştırmaktadır, siperi arif insanın eline vermektedir. Ayet, gece uyumayanlar, Allah'tan korkarlar dememekte, bilakis ümidi Allah'a nispet etmekte, korkuyu ise kendi işinin sonuna dayandırmaktadır. Yine ayet "Rabbinden korkan ve Rabbinin rahmetini uman" buyurmamaktadır. Çünkü Allah, tam kemâldir. Tam kemâl ise korku veren bir varlık olmaz. Seher duasında şöyle buyrulmaktadır:

"Allah'ım! Senden en aydın güzelliğini diliyorum."³⁵

Bu dua, bütünüyle cemâl ve güzelliştir. Eğer Cenabı Allah, baştanbaşa cemâl ve güzellik ise, artık korkmak için bir neden yoktur. Dolayısıyla ayet, insanın eline siper vermekte ve demektedir ki eğer güzellik görürsen, bu siperi kendinden tarafa koyarak güzelliğin sana isnat etmemesini, doğrudan doğruya Allah'a erişmesini sağla. Eğer korku görür, cehennem hakkında bir söz işitirsen derhal bir siperi Allah tarafına tut ki Allah etmeye korku Allah'a ait olmasın. İnsan, iş ve amelinin sonundan korkar. Yoksa Allah tam/noksansız kemaldir.

"Senin bütün cemâlin güzeldir."

İnsanın, gülden değil, dikenden korktuğu gibi (makulün mahsusa teşbihi babından) "leyse kemislihî şey" (onun misli gibi bir şey yoktur.) olan o zat (Allah) da bu varlığın gülüdür. O, tam cemâl, sırf/net nurdur; dolayısıyla ondan korkulmaz.

AKLÎ VE NEFSÎ KORKU

"Ama kim Rabbi'nin makamından korkar ve nefsi kötü heveslerden meneder-se, (onun için) gidilecek yer cennettir." (Nâziât suresi, 79/40-41) ayeti söz konusuysa, burada korkmaktan maksat nefsî eğil, aklî korkmadır. Aklî korku şudur: İnsan yüksek bir yere çıktığı zaman, gözü kararır; tıpkı masumların (a) haremine girdiğinde korku hissine kapılması gibi. İşte bu korku, aklî korkudur. Bir vakit de insan, tek başına çölde yolculuk yaparken haydut, yırtıcı vb. sıkıntılardan korkar. İşte bu korkuda nefsî korkudur. Fakat sekizinci Hüccecin (bütün hüccetlere salatı selam olsun) temiz haremine girdiğinde insan, aklî korkuya kapılmış demektir. İnsan bu durumda küçüklük hisseder. Aklî korku muhabbetin ta kendisidir... Nitekim Ebu Hamza Semmâlî'nin duasında şunu okumaktayız:

"Allah'ım! Kalbimi senin sevgin ve korkunla doldurmanı diliyorum."

Görüldüğü gibi önce sevgi, sonra korku zikredilmektedir: Eğer kalb, sevgi (muhabbet) ile doluysa, korkuyla da doludur. Yüce Allah'ın sıfatları, birbirinin aynı ve O'nu zatının aynı olduğu gibi, O'nun mazharı olan kâmil kulun sıfatları da birbirinin aynı ve onun zatının aynıdır. Şu farkla ki kâmil kulda sıfatlar, mümkündür ve onların ayniyeti imkân dâhilindedir. Vacib olan Cenabı Allah'ta ise sıfatlar vâcib (zorunlu) ve onların ayniyyeti vücut ifade eder. Sıfatların zat ile ayniyyeti veya birbirleriyle ayniyeti Allah'a özgü değildir. Zaruret ve vücut (zorunluluk) Hakk'a özgüdür. İmkân ve fakr ise kullara özgüdür. Bunun için yukarıdaki duada şu gelmiştir: Ya Rabbi! Bütün kalbimi duada şu gelmiştir: Ya Rabbi! Bütün kalbimi muhabbetle doldur. Dua ondan sonra şöyle devam etmektedir: Bütün gönlümü korku ile doldur. Elbette buradaki korkunun, hasmane bir korku değil, sevecen bir korku olduğu anlaşılmaktadır. İnsan bazen düşmandan korkar, bazen de dosttan korkar. Burada sevgi haşyetle; haşyet de sevgiyle aynıdır.

YARARLI İLİM

Her ne kadar, bir erdem (fazilet) olarak ortaya konmuşsa da fıkra konumundadır. Onun asıl maddesi, takvadır. Buradan Yüce Allah'ın Resulüne (s) arttırma isteğinde bulunmasını emrettiği ilmin nasıl bir ilim olduğu; yani

"De ki: Rabbim, ilmimi arttır. "(Tâhâ suresi, 20/114)

Ayetindeki ilimden maksadın, yararlı ilim olduğu ve ilmin yararının da takva ışığında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Bazı ilimler, sadece dünyada yararlı değil, yanı sıra berzah ve kıyamette de yararlı olurlar. Bazı ilimlerin ise sadece amelî ve dünyevî boyutu vardır. İnsan dünyada onlardan doğru yararlanırsa onlar yararlı olurlar; yoksa ilim, öldükten sonra yok olup gider. Söz gelimi çiftçilik, hayvancılık, inşaatçılık, yol yapım çalışması vb. ile ilgili ilim, sanat, zanaat ve meslekler ölümden sonra çekip giderler. Çünkü cennette örneğin çiftçiliğe gerek ve yer yoktur. Mü'minin istediği her yerde ağaç biter ve istediği her yerde çeşme akar:

"Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri bir kaynak; onu fişkırttıkça fişkırtıp akıtırlar." (İnsan suresi, 76/6)

Fakat Hakkın ve ilahî isimlerin marifeti, kıyametin duraklarının ilmi vb. kıyamette daha verimli olurlar. Beşerî topluma yararlı olan ilmi tahsil etmek, dinde ya farz-ı ayndır, ya da farz-ı kifaye. Ancak hepsinden daha da önemlisi, Cenabı Allah'ın "De ki Rabbim ilmimi arttır" ayetiyle Resulü Ekrem'in kutlu zatına buyurduğu ilahî marifet ve ilimlerdir. Allah, ona bu ilimlerin örneğini öğretmiştir:

"Şu hâlde bil; gerçek şu ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendi günahın, hem de mü'min erkekler ve mümin kadınlar için mağfiret dile. Allah, sizin dönüp

dolaşacağınız yeri de bilir, konaklama yerinizi de." (Muhammed suresi, 47/19)

En iyi ilim, ibadetle birlikte anılmıştır: "Bil ki Allah birdir, ama istiğfar da et." Bizim tevhid ilminden daha üstün bir ilmimiz yoktur:

"Tevhid, cennetin bedelidir."**38**

Fakat bu ilim, mağfiret talebiyle birliktedir. Onun yanında dua, medih ve yakarış vardır. Bu, ilim, temel hedef olduğundan değil, bilakis tevhidi inanç asıl olduğundandır. Çünkü tevhidi inanç, ameldir ve istiğfarın alt yapısını hazırlar. "Şu halde bil; gerçek şu ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendi günahın, hem de mü'min erkekler ve mü'min kadınlar için mağfiret dile. Allah, sizin dönüp dolaşacağınız yeri de bilir, konaklama yerinizi de." Bu ayeti kerime münasebetiyle şu varit olmuştur!

"İlmin en hayırlısı, tevhid, ibadetin en hayırlısı ise istiğfardır."**39**

Bu noktada da kadınla erkek arasında bir imtiyaz yoktur; hatta dua ve yakarış alanlarında kadınlar daha başarılıdırlar.

KUR'ÂN'DA ANNENİN YÜKSEK MAKAMI

İslâm'ın kadın ve erkeğe verdiği buyrukların türü, her ikisine de ortak bir yol öngördüğü hâlde özel yolu da gözden ırak tutmamaktadır. Anne ve babaya saygıyı ortaya getirdiğinde kadının makamının değeri ve saygınlığı için annenin adını ayrıca ve bağımsız olarak zikretmektedir. Gerçi bazı durumlarda şöyle buyrulmaktadır:

"Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle." (İsrâ suresi, 17/23)

Başka yerde ise şöyle buyrulmaktadır:

"Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik." (Ahkaf suresi, 46/25); "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin olarak emretti." (İsra suresi, 17/23)

Başka bir yerde de anne-babaya ihsanı, Hakka ibadetin yanında zikretmektedir:

"Bana ve ana-babana şükret diye..." (Lokman suresi, 31/14)

Fakat bunca ortak tahlillerin varlığına rağmen baba ve annenin zahmetlerinden bahsetmek istediği zaman, annenin zahmetlerinden söz etmektedir, babanın zahmetlerinden değil:

"Biz insana, ana-babasına ihsanda bulunmasını tavsiye ettik. Annesi onu

zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer." (Ahkaf suresi, 46/15)

Gördüğümüz gibi, annenin otuz aylık zahmetlerinden söz etmektedir, ayet: Hamilelik dönemi, doğum, emzirme dönemi. Anne için bunlar çok zor ve sıkıntılıdır. Ayet, bütün bunları, annenin hürmetlerini açıklamak amacıyla anmaktadır. Kur'ân'm bu tür bölümlerinde "baba zahmet çekmiştir" gibi cümlelerle asla karşılaşmazsınız.

Bu bağlamda anne-babanın hakkını tanıma, takdir etme babında gelmiş olan Kur'ân ayetleri, iki kısımdır: Ayetlerin bir kısmı, anne-babanın ortak hakkını tanımayı açıklarken, bir bölümü de annenin hakkını takdir etmeye özgü ayetlerdir. Kur'ân'da baba hakkında özel bir hüküm açıklanan bir yer vardır ki o da sadece görev beyanı içindir:

"... Onların örfe uygun olarak beslemesi ve giyimi babaya aittir." (Bakara suresi, 2/233)

Fakat yüceltme ve zahmetler söz konusu olduğunda annenin adı özellikle anılır.

KADININ EĞİTSEL GÖREVLERİ

Kuşkusuz annenin sorumluluğunda, babanın yoksun olduğu bir dizi terbiyevî görevler vardır. Kadın, en az otuz ay, babanın sahip olmadığı sorumluluklara sahiptir. Yüce Allah veya İslâm, otuz ay boyunca kadına söylediği sözü erkeğe söylememektedir. Otuz aylık süre boyunca bir takım görev, buyruk ve yol göstermeler kadın için belirlenmiştir: "Taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır" Hamilelik döneminin minimum süresi altı ay -maksimum süresi on aydır- emzirme süresi ise iki yıldır. Çocuk, annenin kucağında iki yıl boyunca süt emmekle meşguldür. Görüldüğü gibi bu rakamlar toplam otuz ay etmektedir.

"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler." (Bakara suresi, 2/233)

Çocuğun doğrudan doğruya anneden beslendiği bu otuz ay boyunca anne iki kişiyi korumakla görevlidir. Bu süre içerisinde annenin iki sorumluluğu vardır; biri kendisi, diğeri ise çocuk için. Baba nutfе temelinde helal yemekle görevlidir. Eğer daha sonra harama bulaşırsa, bunun çocuğun eğitimiyle sıkı ve direk bir ilişkisi olmaz. Çünkü babanın haram gıdası, kendi sinir sisteminde hazm olur; fakat annenin gıdası, onun sinir sisteminde süt hâline gelir ve çocuk ondan beslenir. O, çocuğa helal yedirmekle ve kendisi helal yemekle görevlidir. Bunlar, fiziksel gıdalarla ilgili olmaktadır.

Fakat ruhsal gıdalarda da durum böyledir. Erkek, kafasında kötü bir hatıra, kötü bir tasavvur, ideal ve arzu beslerse, kendini yakar. Kötü düşünce, günah olan

tasavvur, erkek için kendi aleyhinedir. Fakat batıl hayal, kötü düşünce ve haram tasavvur, kadın söz konusu olduğunda iki kişi aleyhine olacaktır.

Şimdi sormak gerek: Acaba bu, kadının büyüklüğü değil midir? Bu, yüce Allah'ın kadına verdiği bir sorumluluk değil midir? Kadına şöyle buyrulmuştur: Düşünceleri, inançları ve ahlakı korumada senin sorumluluğun erkeğinkinden çoktur. Erkek bir kişiyi yakar, sen iki kişiyi yakarsın; biri kendin, diğeri ise çocuğun olmak üzere iki kişiden sorumlususun. Dolayısıyla düşüncelerini kolla. Çünkü bir çok mesele, düşünce yoluyla çocuğa geçer.

Niçin bir öğretmenin makamı, bir öğrencinin makamından daha üstündür? Çünkü onun iki vazifesi vardır: Biri, kendini ıslah, diğeri ise başkalarını ıslah. Fakat başkalarının bir vazifesi vardır; o da kendilerini ıslah etmek.

Anne, düşüncelerinin çocuk üzerinde etkide bulunduğuna aşina olursa, tevhide düşünce ve görüşle daha arifane hemdem olacağını ve etkide bulunacağını anlar. Annelik vazifesi, sadece abdestli olarak çocuğu emzirmek, meme çocuğun ağzına götürüldüğünde bismillah demek gibi icraî, zahirî işler ve ibadetler değildir. Din bunların yanı sıra düşüncelerine de dikkat et buyurmaktadır. Nitekim erkeğe de şöyle demektedir: Kadınla ilişki esnasında cadde ve sokakta gördüğün namahremi düşünme.

Çünkü Allah, bilir ve görür. İnsan, bazen kötü iş yapmamak için murakıb olur. Bu, murakabe diye meşhurdur. Bir de murakabetü'l-murâkabe vardır. İnsan bununla başkasının kendini gördüğünü görür:

"O, Allah'ın görmekte olduğunu bilmiyor mu?" (Alak suresi, 96/14)

Mü'minlerin emiri ise bize şöyle demektedir:

"Ey Allah'ın kulları! Murakabe olunmadan önce kendinizi murakabe edin ve muhasebe olunmadan önce kendinizi muhasebe edin."**40**

Bir taraftan böyle denirken bir taraftan da şöyle demektedir: Murakıbbının olduğunu murakabe et. "O, Allah'ın görmekte olduğunu bilmiyor mu?" Gafil insan, Allah'ın kendisini gördüğünü bilmez mi?

Dolayısıyla kadının sorumluluğu, otuz ay boyunca erkekten fazladır. Kimin sorumluluğu daha fazla ise onu yerine getirme durumunda, onun Allah'a teveccühü daha çoktur. Her kimin Allah'a teveccühü daha çok olur ve amel ederse, o daha başarılı demektir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de, insanlara anne-babaya saygı gösterin denildiği hâlde defalarca anılmaktadır. Çünkü o, otuz ay murakıb olmuştur. Eğer anne, otuz aylık dönemde fermansızlık ve isyan etmezse, çocuklar da isyana müptela olmazlar.

Bunlar, Cenab-ı Allah'ın peygamber aracılığıyla vahiy yoluyla özel bir program olarak "düşüncenizi kontrol edin" diye kadınlara öğrettiği buyruklardır. Nasıl olurda alelade bireyler bu kadar sorumlu değillerdir! Hâlbuki imamların

sorumluluğu daha çoktur. Liderler, daha çok sorumluluğa sahiptir. Bir öğretmenin düşünceleri, bir grubu yakar veya bir grubu besler. Fakat diğerleri böyle değildir. Daha çok sorumluluğu olan herkes, bu sorumluluklara saygı gözüyle bakarsa Allah'a daha yakın olur. Bu otuz aylık sorumluluk dönemi kadın için sürekli. Kim cennete girmiş de kadınların makamının erkeklerin makamından daha aşağı olduğunu görmüş! Masa, makam ve mevki bir bildiri hattıyla gelir, bir azl hattıyla gider. Bildiri hattıyla gelen ve ihtarla giden makam, insanın işine değil, kâğıt sayfasının işine yarar. Her zaman payidar olan hangi dünyevî makam ve mansıb vardır! Dolayısıyla bunlar, hakikî makamlar değildir. Sonra kim cennete girmiş de erkeklerin, makamının daima kadınların makamından daha ileri olduğunu anlamış!

Eğer yürütmeye ilgili işler söz konusu ise, insanın, sadece İslâm dünyasına bakmamak, Batı gözlüğü takınarak Batıya da, hatta tüm evrene bakmalıdır. Yani tabir caizse yüksek bir kaleye çıkarak uzak geçmişe ve sonsuz geleceğe bakmamız ve sonra da bu sınırsız süreçte kadının mı yoksa erkeğin mi daha başarılı olduğunu; kadının daha başarılı değilse bile daha başarısız da olmadığını görmemiz gerek. Eğer problem, kadından kaynaklanan bir dizi kötü dillilik, dedikodu ve çekiştirmelerse bu kendi yerinde ayrıca açıklanır. Erkeklerle aldanmayın denir, kadın kötü değil ki! Bu nedenle buyruklar, kadının erkekten daha çok Yüce Allah'ın murakabesi altında bulunduğunu göstermektedir.

HAML VE HIML ARASINDAKİ FARK

Kadının, erkeğin yükünden daha ağır veya onun yüküne denk bir yükü kaldıramaması mümkündür. Fakat çocuğu taşımak (hamilelik) kolay bir iş değildir. Bazı insanların "hıml"ları, bazılarının ise "haml"leri güçlüdür. Hıml, omuz üzerindeki yük, hami ise insanın içindeki yükür. Erkekler, hıml yönünden daha güçlü, kadınlar ise hami yönünden daha güçlüdür. Kur'ân-ı Kerim, hem haml'i, hem de hıml'i izah etmiştir. **41**

Omuz ve sırttaki yüke "hıml" denmektedir: "Hımlü baîr", yani deve yükü derler Araplar. İçteki yük ise, "haml"dir. Dolayısıyla kadın, hıml noktasında, yani omuza yük almada erkek gibi olamıyorsa, erkek de haml'de kadın gibi olamamaktadır. Erkek hami noktasında asla kadının gücüne erişemez. O yük erkek için elverişli değildir. Bu nedenle bu tür hususlardan çoğunda Kur'ân'm erkekle bir işi yoktur. Kur'ân icraî zeminlerde erkeğe meydan vermişse, o zeminlerin yanmasında erkeğe bir dizi görevleri de "bunları yap" diye emretmektedir.

Kadının en önemli sermayesi, Allah'a yönelebilmesi ve münacatıdır. Bu marifetler sunulsa da kadınlar onları anlayıp onlarla amel etseler, ağlama adındaki ilahî zahireyi nereye harcayacaklarını iyi bilirler, cemâl'in onlar için sermaye olduğu ve onu yerinde harcamaları gerektiği doğrudur. Herkes bilir ki kadınlar hicab ehli olmalıdırlar, cemâlin zekâtı, iffetin ta kendisidir. Fakat onların hakiki cemâli, Tam/Noksansız cemâle doğru cezbolmasıdır.

"Cemâlin zekâtı, iffettir.

Fakat o inlemenin, ahın, o gönül rikkatinin zekâtı nedir? Onu nerede harcamalıdır? "Onun silahı ağlamaktır." sözünü hatırlayarak dua ve münacatlarda inlemesi, nale yapması gerektiğini, boşuna gözyaşı dökmemesi gerektiğini bilmelidir. Cenab-ı Allah, bu sermayeyi ona, haset ve nazarla dünya, elbise süs vb. olgular için ağlasın diye vermemiştir. İnsanın bu silahları yersiz harcıyıp tüketmesi ne kötü bir şeydir!

Bu dualarda, hangi duayı erkek, hangisini kadın okusun gibisinden hiç bir şart konulmamıştır. Falan münacat, erkeğe özeldir, kadının onda bir payı yoktur şeklinde bir kayıt söz konusu değildir.

Bütün bu hususları bir araya getirdiğimizde Yüce Allah'ın ölçüyü kadın ve erkeğin ortaklığı noktasında koyduğunu; icraî işleri olmayan, bir makamları bulunmayan öğrenim görmüş ve görmemiş milyonlarca kişinin, hedefe ulaşamadıklarının söylenemeyeceğini görürüz.

Birçok âlim ve muhakkik vardır ki bunlar, icraî işlerle yeteri kadar meşgul oldukları için biz neden icraî işi kabul edelim derler. Onlar, dinî bilgilerde, İslâm'a ve Müslümanlara hizmette daha başarılı değillerse bile daha başarısız da değillerdir. Şu hâlde tekâmülün başka bir şeyde olduğu ortaya çıkmaktadır. Biz farklılığı başka bir yerde arıyor ve şu mantıkî önermeyi tekrar ediyoruz: Kemâlin ölçütü olan şeyde kadın ve erkek arasında fark yoktur; kadın ve erkek arasında farkın bulunduğu nokta ise kemâlin ölçütü değildir.

ALLAH'IN KADINA ÖZGÜ İNAYETLERİ

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, dinin, kadın için ayrı bir hesaba kail olduğu hususudur. Merhum İbn Babeveyh Kûmî'nin (r) değerli kitaplardan ve kütüb-i Erbaa'dan sayılan Men lâ Yahzurühü'l-Fakîh adlı kitabında, "Edebü'l-Mer'e fi's-salâh" [Namazda Kadının Adabı] başlıklı namazla ilgili bir babta, kadının nasıl kıyam edeceği, nasıl rükuya varacağı, teşehhüdü nasıl yapacağı, iffetiyle uzlaşacak şekilde nasıl hareket edeceği vb. hususlar ele alınmakta ve babın sonunda altıncı İmam'dan (a) bir rivayet nakledilmektedir. Kadın tesbih çekmek isterse kendi parmaklarıyla çeksin.

"Muhakkak ki onlar (kadınlar) sorumludurlar."

Muhtemelen erkeğe parmakla teşbih çekme emri verilmemiştir. Bu rivayette kadının parmağıyla teşbih çekmesi buyrulmaktadır. Elbette en iyi teşbih, gerek kadın ve gerekse erkek için Hüseyinî (a) toprakla çekilendir. Fakat bu, erkek, parmağıyla teşbih çekerse kabul olmaz demek değildir. Yalnız erkeğe böyle bir emir varid olmamıştır. Hüseyinî toprakla teşbih çekmenin birçok faziletinin olması bir yana kadınlara parmaklarının uçlarıyla tesbih çekmeleri emredilmiştir. Çünkü parmakların uçları kıyamette gerçekten sorumlu olacaklardır. Bu, parmağıyla tesbih

adedini saysın ve böylece parmağı da ibadet etsin diye Allah'ın bedeni kıyamette bütün özellikleriyle haşır eder.

"Evet; onun parmak uçlarını dahi derleyip (yeniden) düzene koymağa güç yetirenleriz." (Kıyamet suresi, 75/4)

Allah, sadece eli ye sadece parmakları değil, yanı sıra parmak uçlarının bütün çizgilerini kıyamette derleyip toplar. Bunların kıyamette şahitlik etmeleri gerekir. Bu, parmaklarla teşbih çekerek artık elle günah işlemeyeceğine dikkat etmesi için dinin kadına bir inayetidir. Teşbihle zikrederse sevap olacağı doğrudur; fakat burada bütün parmaklarının bir rolü yoktur. Ancak parmak ucu, teşbihi sayma etkeni olursa, parmak ve parmak uçları ibadet ediyor demektir. Her ne kadar bu konu, tahsis ve tayin olarak değil, örnek ve temsil olarak ortaya konmuşsa da -sebeplendirmenin genelliği olduğu için-, bu rivayete göre Yüce Allah'ın, kadının bedeninin bütün organlarıyla Hakkın kulu/kölesi olmasında ısrar ettiği iddia edilebilir. Bu nedenle Allah, kadını erkekten altı yıl önce inayetine mazhar eylemiştir. Sözgelimi eşik/huzura izinsiz giremeyeceğini tasavvur edin. Eğer o yüce huzurda bir kimse kadına erkekten altı yıl daha çabuk yol verse, o kadının, yüce ve mukaddes huzur/eşik sahibinin inayetine erkekten daha çok mazhar olduğu anlaşılır.

Cenabı Allah, -fıkıhta olduğu gibi- kadını erkekten altı yıl daha çabuk huzura kabul etmiş, ona namazı farz kılmış, orucu emretmiş, haccı farz kılmış ve henüz o oyunla meşguldür diyerek erkekten istemediği hükümleri farz kılmıştır. Bu, kadının faziletini göstermemekte midir? Eğer biz, bu kanıtlardan kadının erkeğe göre büyüklük ve üstünlüğünü hissetmesek ve çıkarmasak bile en azından dinin kadına özel bir inayette bulunduğu belli olmaktadır. Kadın, namazdan yoksun kaldığı yıllar da söz konusu altı yıllı telafi ederse, önünde bir problem kalmamaktadır. Nihayet kadın, kendi konumunu idrak etmeli, akli fikri giyinme, yeme içme gibi şeylerde, hangi elbisenin kimin bedeninde olduğunda olmamalıdır. Bunlar kadın için bir hayli küçük şeylerdir. Eğer din kadını böyle eğitmiş ve ona sen erkekten üstün değilsen aşağı da değilsin demişse bu böyledir. O, cemâlini başka şeyde görür, iffetini başka şeyde görür. O, dinin açıkça erkeğe "sen git, altı yıl oyun oyna" dediğini ve fakat kadını huzura kabul ettiğini görür. Tıpkı ilmî bir toplantıda çocuklara siz gidin oynayın, burası sizin yeriniz değil demeleri ve daha büyüklere yol vermeleri gibi. Bu kadın noksan zayıf olduğu için değil, aksine kadın zarif olduğu içindir. Zarifi bırakmamak gerekir. Geçen bahislerde Hz. Emir'in (a), "kadın reyhandır" buyurduğuna işaret edilmişti. Bu gülü bırakmamak gerekir. Gül, sadece bahçıvanın elinde olmalıdır. Bu gülün bahçıvanı, ise yalnızca Kur'ân, Ehl-i Beyt ve Zât-i İlâh'tır. Her insanın bahçıvanı Allah'tır:

"Allah, sizi yerden bir bitki gibi bitirdi." (Nuh suresi, 71/17)

O bahçıvan, hangi gülün diğerinden daha iyi ve daha çabuk koruyacağını, hangi fidanı daha çok kabul edeceğini daha iyi bilir. Küllî aslı, Kur'ân açıklamıştır: İmkân dünyasında bahçıvan Allah'tır. Bu erkek ve kadın fidanlarını Allah yaratmıştır. O, bazı fidanları daha çabuk kontrol altına almak gerektiğini bilir. Bu

fidan, kadındır. Allah etmeye kirlenmemesi için daha çabuk dinin koruması altına alınması gerekir onun. Bu, onun büyüklüğüne işarettir. Kendisine "Allah seni erkekten altı yıl önce kabul etmektedir; erkekler çocuklar gibi meydanda oyun oynadıkları için Allah seni kabul etmekte ve sana yol vermektedir" denildiğinde o, kendi büyüklüğünü idrak eder. Allah onun için ayrı bir hesap açmaktadır. Nitekim Hz. Sâdık'tan (a) gelen bir rivayette kadının parmak uçlarıyla teşbih çekmesi gerektiği naklolunmuştur. Bu noktada "kadınlar sorumludurlar." Bu, kadının bütün organlarının Cenabı Allah'ın programı altında olduğunu göstermektedir.

DEĞERLENDİRME

Gerçeği görmek (şühûd) ve hakikati keşfetmek demek olan irfan, esasen hem varlık derecelerinde seyrü sülûktan neşet eder, hem visal sokağının yolcularını görür ve hem de çeşitli seferlerin sürecini gözlemler. İrfanın öne sürdüklerinden bir çoğunu burhan, desteklemektedir. Nitekim her ikisinin özünü de sağlam burhan ve gerçek irfanla uzlaşan Kur'ân, uygun görmektedir. Arifin gördüğü şey, bütün eşyanın her an yenilendiği, bu yenilenmede sabitle akıcı, soyutla somut arasında bir farklılık olmadığıdır. Bütün salıkların hedefi Allah'ı görmektir. Nitekim bütün kervancıların seyri de Hakkın çeşitli tecellileridir. Yolcuların farklı, her birinin, özel mazharları oldukları özel tecelli seçmede ve özel isme nail olmada kendini gösterir. Bir kesim, cemâl, lütuf, sevgi isimleriyle ünsiyete sahip iken, bir kesimde celâl, kahr ve şiddet isimleriyle dostluğa sahiptirler. Bu nedenle cemâlîlerin haşri cennetle, celâlîlerin haşri ise cehennemledir. Nihayet her biri, ilahî isimlerden özel birini görerek o ismin velayeti altında bulunurlar. "Yâr kimi ister ve onun meyli kime olursa."

"Ey insan, gerçekten sen, hiç durmaksızın Rabbine doğru bir çaba harcıyıp durmaktasın; sonunda O'na varacaksın." (İnşikak suresi, 84/6)

Ayeti kerimesi, Hak Sokağının salıklarının seyahatname konusunun baş bölümü konumundadır. Ayetin devamında mutluların raporu, sağ taraftan *amel* defterini alma, *sevinçli bir* şekilde kendi yakınlarına ve *benzerlerine* kavuşma şeklinde açıklanırken, mücrimlerin raporu amel defterini arkadan alma ve yangınları için ölüm isteme feryadında bulunma şeklinde açıklanmaktadır.

Esasen kedh, seyr ve tevellüd noktasında müvahhidle mülhid arasında bir fark yoktur. Fakat mülhid daima çoklukta (kesret) seyretmekte; halktan halka, halkla ve halkta halk (yani madde) için çaba harcar. Seyahatinin aşamalarından hiç birinde Hak olan gerçek yoldaşı ve asil hedefi görmez. Asla vahdetten haberdar olmaz; başını kesretten dışarı çıkarmaz. Aksine ipek böceği gibi halk olan kendi çevresinde burkulup örgü yapar ve fakat halikını (yaratıcı) hiç bir zaman görmez ve nihayet idlal (saptırma) abidesi olarak saptırıcı şeytan gibi cehenneme girer. Orada her kesretin batını pis ve her maddenin derunu ruhsuzdur. Bu düşünüş seyrinde kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Çünkü tevhid ve ilhad, ruhsaldır. Ruh ise defalarca geçtiği gibi ne erkekler sınıfından, ne de dişiler sınırındadır.

Sahici muvahhid, kendi seyrini daima Hak ile sürdürür; kendi sülukunun tüm aşamalarını Hakkın arkadaşlığında geçirir ve asla vahdeti görmeden kesreti görmez. Hiç bir zaman onun nazarında halkı görmek, halik görmeye engel olmaz. Aksine o daima halkı Hakkın ayeti bilip bu aynadan doğru yararlanarak halikın süsü gönül cemâlini cennet ve âlemin bütün aynalarında görür. Nihayet hidayetın mazharı olarak hidayet meleği gibi cennetle dinlenir. Orada her vahdetin batını temiz, her suretin derûnu ruhlu ve zindedir. Bu harekette de kadınla erkek arasında hiç bir üstünlük yoktur. Çünkü tevhid aşamalarında gerçek yolculuk erkeklik ve dişilikten uzak olan insanlığın uhdesindedir.

Mahalle sâlikı olan şahitler ve ğayb ve şühûda şahit olan sâlikler, her birinde Hakk'ın bulunduğu sefer aşamalarını dört kısma ayırmışlardır:

Bir: Halktan Hakk'a, kesretten vahdete sefer, iki: Haktan Hakka seyr, vahdet denizinde sefer ve bir tek Allah'ın isim ve sıfatlarını görmek. Üç: Haktan halka, vahdetten eser ve fiillerin kesretine sefer. Dört: Halktan halka Hakkın dostluğunda seyr ve çoktan çok'a bir tek olanın arkadaşlığında sefer. Bu dört seferin şerhi, her aşamanın ürünü ve nihaî sonucu kendine uygun vatanında gelmiştir.

Burada hatırlanması gereken husus, şudur: Anılan aşamalar, küllî velayetin hatlarını ve velayetsel eserlerini çizmeye bağlıdır. Bu seyrin yolcuları, kadın ve erkek olmak üzere herkestir. Bu Hak yolculuğunda müzekkerle müennes arasında bir fark yoktur. Üçüncü ve dördüncü seferde söz konusu olan şey, velayetin çeşitli dereceleridir. Burada da kadın ve erkek arasında hiç bir farklılık yoktur. Bunun, peygamberlik ve risalet meselesiyle hiç bir alakası yoktur. Yani üçüncü ve dördüncü sefer, peygamberlik ve risalet olmadan da elde edilir. Çünkü Haktan halka, vahdetten kesrete dönüş, inbaî ve tarifi peygamberlikle birlikte olmasa da teşriî risalet ve nübüvvet ve risalet Hak'tan halka dönüşün bir gereği değildir. Bu dönüşün gereği, yani inbaî ve tarifi nübüvvet noktasında ka-dm-erkek arasında hiç bir fark yoktur. Bu iki derin husus arasında farklılık olmayışı, kadının üçüncü ve dördüncü seferden mahrum olduğu iddiasını çürütmektedir.

Nübüvvet ve risaletin dayanağı velayettir. Velayette ise kadınla erkek arasında bir farklılık yoktur; her ne kadar onun icraî eserlerinden bir kısmında, yani teşriî nübüvvet ve risalette iki sınıf arasında fark varsa da.

Tekrar edildiğinde her türlü çekişmeye son verebilecek başka bir husus şudur: Her ne kadar teşriî nübüvvet ve risalet konusunda erkekle kadın arasında fark varsa da, yani kadın icraî bir iş olan peygamberliğe ve şeriata sahip olamıyor ve ona sahip olma imkanına erkek malikse de teşriî nübüvvetin sona ermesinden sonra artık bu peygamberlik yolu, gerek kadın, gerekse erkek herkese kapanmıştır. Bunun için mü'minlerin Emi-ri, değerli İslâm Peygamberinin irtihalinden sonra şöyle buyurmuştur:

"Hiç kimsenin ölümüyle kesilmeyen, senin ölümünle kesilmiştir."⁴⁴

Dolayısıyla bu farklılıkla da kadını erkeğe göre olumsuzlama yolunda bir

semere elde edilemez. Kadınları, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardan çıkarmak isteyenlerin, hiç bir bahanesi yoktur artık. Çünkü eğer teşriî risaletten yoksunluk, bir eksiklik ise erkek de sona erişinden sonra ondan yoksun kalmıştır. Nübüvvetin asıl dayanağından, yani Allah'a seyrin ürünü olan velayetten yararlanmak bir değer ifade ediyorsa, kadın da bu kerametten erkek gibi nasiplenmektedir. Eğer kadın erkek karışımı olmaksızın ve namahremce ilişki kurulmaksızın icraî görev takvimi ve iş bölümü söz konusu ise kadında erkek gibi bu noktada hak sahibidir. Eğer doğru olmayan karışım ve ilişki ile meşru olamayan bir buluşma söz konusu ise erkek de kadın gibi bundan menedilmiştir. Eğer adilce bir icraî iş bölümü iki sınıftan her birini kabiliyet ve özelliklerini dikkate alarak adilce bir icraî iş bölümü yapılırsa her biri kendi düzeyinde uygun sorumluluklara tahammül edebilirler. Elbette icraî işlerde erkeğin görevleri daha çoktur. Marifet eli konusunda gelmiş olan şeylerin bir kısmı ünlü ariflerin şühûdunun ürünü ortaya çıksın diye naklonulur. Kayseri, *Füsûsu Muhyiddiriden* Muhammedi Fass'ı şerh ederken şöyle demektedir.

"Şunu bil ki kadın hakikat itibariyle erkekle aynıdır. Taayyün itibariyle ise kadın ve erkek birbirinden ayrılır."⁴⁵

Yani hakikat bakımından kadın ve erkek arasında bir fark yoktur; kadının hakikati erkeğin hakikatının aynıdır. Ancak taayyün ve teşahhur yönünden birbirinden farklıdırlar. Her ikisinin aslı bir olduğu ve hakikat yönünden aralarında bir fark olmadığı için erkek için ulaşılmaması tasavvur edilen bütün makamlar, kadın için de mümkündür. Nitekim Şeyh Ekber şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz bu makamlar, erkeklere özgü değildir, kadınlar için de mümkündür. Fakat üstünlük erkeklerde olduğu zaman erkeklerin ismiyle zikrolunur konu."⁴⁶

Burada manevî makamlara ulaşmada erkeğin kadına üstünlüğünün kabul edilebilir olduğu kastedilse gerek. Fakat acaba bu üstünlük erkeğin zatî istidatı, kadının ise zatî/cevherî kabiliyetsizliği ile mi ilgilidir yoksa ailenin, çevrenin, gelenek ve âdetin etkisiyle mi ilgilidir? Elbette bu, ayrı bir tartışma konusu ve dolayısıyla ayrıca ele alınmayı ister. Fakat erkeğin soylarından bir kısmı, sadece diğer erkeklerden daha az kabiliyet ve yetenekli değil, ayrıca bazı kadınlardan dahi daha aşağı konumdadır.

Cenabı Muhyiddin, kadının sevilme sırrını şundan bilmektedir: En mukaddes zat olan Allah, tecellisiz ve mazharsız görünmekten münezzeh olduğu için kadın sevilmektedir. İlahi isim ve vasıfları daha çok üzerinde toplayan her mazhar, Allah'ı daha iyi gösterir. Kadın Allah'ın mazharı oluşta erkekten daha kâmilidir. Çünkü erkek sadece kabul etme ve edilgen olma mazharıdır. Bunun nedeni ise Hakkın mahlûku oluşudur. Kadın ise ilahî kabul ve edilgenlik mazharı olmakla birlikte ilahî etkenlik mazharıdır da. Çünkü kadın, erkeğe tasarruf etmekte ve onu kendi meczubu kılarak sevgilisi yapmaktadır. Bu tasarruf ve tepki (etkenlik), Allah'ın failiyetinden bir görüntüdür.

Bu bakımdan kadın erkekten daha kâmilidir. Erkek, Allah'ı kendi

mazhariyetinde görmek isterse, şühûdu tam olmaz. Fakat kadının mazhariyetinde görmek isterse şühûdu mükemmellik düzeyine erişir. Bu nedenle kadın Resulü Ekrem'in (s) sevgilisi (mahbûbu) olmuştur. Meşhur hadisinde Peygamber, şöyle buyurmaktadır: Bana sizin dünyanızdan kadın ve güzel koku sevgili kılınmıştır. Gözümün nuru ise namazdadır.⁴⁷

Muhyiddîn'in sözünü açıklarken şu noktalara dikkat edilmelidir:

Bir: Bu konuda sevgiden (muhabbet) maksat, hayvanî şehvet değil, ilahî sevgidir. Nitekim İbn Arabî şöyle buyurmuştur:

"Kadınları özellikle doğal-içgüdüsel şehvet yönünden seven kimse, bu şehvet bilgisi noktasında zayıftır. Böyle bir kimse ruhsuz kalıp/form olur."⁴⁸

Yani kişi, kadınları doğal içgüdü bakımından severse, iştiyakın sırrını bilmiyor demektir. O, hedefe, yani ruh menziline değil de şekil ve kalıp menziline meylettiği için ruhsuz kalıp gibidir. Çünkü ilahî sevgi olmadan şehvet ehli olan kimse, ruhsuz form gibi olur.

İki: Kadının etken ve edilgen oluşundan maksat erkeğe göredir. Yani kadın, erkekten etkilenen ve ceninde etkin değil, erketen etkilenen ve erkekte etkin olandır. Kadın, Allah'ın yaratıcılık mazharı olup rahimde ceninin oluşumunda rol sahibidir. Kuşkusuz bu husus kendi düzeyinde önemlidir; fakat şu anki konunun odak noktasından dışarıda olduğu için üzerinde daha fazla duramıyoruz. Konumuz, Resulü Ekrem'in yanında kadının sevilmesi hususudur. Aslında İbn Arabî'nin sözü, kadın ve güzel kokunun peygambere sevdireldiğine dair hadisin bir yorumudur.

Üç: Kayserî'nin şerhinde bu konuyla ilgili olarak belirtilen nokta, Müeyyidüddin Cündî, Molla Abdürrezzak Kâşânî vb. şahısların şerhlerinden belirtilen şeylerden daha açıktır.

Muhyiddin'in sözlerinden bir kısmı da Büyük Fatihler başlığı altında bulunup şunlardan ibarettir:

Bir: Kadının oluşumu, erkektendir. Bunun için kadın, asla erkeğin derecesine erişemez.

"... Yalnız erkekler için onlar (kadınlar) üzerinde bir derece vardır..." (Bakara suresi, 2/228)

Ayeti bunu desteklemektedir.⁴⁹ Şüphesiz kadının erkekten yaratılması hususu, tahkike ve görüş yenilenmesine gereksinim duyan bir konudur.

İki: Allah'a erkek de kadın da vasıl olabilir. Halka vüsûl, erkeğe özel değildir.⁵⁰

Üç: Hayz, temizlenilmesi gereken şeytanî bir pisliktir. Bütün tarikat ve riyazet öncüleri (pîşkisvet) yalanın, insanların hayzı olduğunda ittifak etmişlerdir. (Buna

göre yalancı insan, hayızlıdır.) Dolayısıyla "doğruluk", "yalan" hayızından gusletmektir.⁵¹

Dört: Kadın ve erkeğin cenazesi, namaz ve defin için mezara getirilip insanlar bir araya gelerek imam, her ikisi için birden namaz görevini yerine getirse, acaba kadının cenazesini kıbleden tarafa ve öne, erkeğinkini de yanma mı koyar yoksa tersine erkeğin cenazesini kibleye, kadınınkini ise kendi yanına mı koyar? Bu noktada İbn Arabî'nin değerli görüşü şudur: Kadın, çocuğun var oluş mahalli olduğu ve hakikî mükevvine (var kılana) yani Allah'a erkekten daha yakın bulunduğu için, erkeğe göre daha önde ve kibleye daha yakın olmaya ve böylece çocuğu tevhide fitratla meydana gelmeye daha layıktır.⁵²

Beş: *"(Öyle) adamlar ki, ne ticaret, ne de alış-veriş onları Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan ve zekâtı vermekten tutkuya kaptırıp alıkoymaz..."* (Nur suresi, 24/37)

Ayetinin tefsirinde şöyle bir açıklama yapmıştır: Kemâl derecesi kadınlara kapalı değildir. Bir şekil de kadın da ayeti kerimenin kapsamına girmektedir, her ne kadar açık bir şekilde kadının adı anılmamışsa da.⁵³

Altı: Bu husus, yani erkeğin önceliğini vurgulamakla birlikte kemâl noktasında kadına hacir konulmayışı, Osman Yahya tahkikiyle 72. bâb, c. 10, s. 348'de belirtilmiştir.

Yedi: Yetmiş sekizinci bâb'da şöyle buyurmaktadır: Kadın, Haccın birçok hükmünde erkekten farklıdır. Çünkü her ne kadar insanlık boyutu itibariyle kadın ve erkek bir olsalar da müzekkerlik ve müenneslik arızalarından dolayı birbirinden ayrılırlar.⁵⁴ (Yani insaniyet, onların özünü oluşturmaktadır. Dişi ve erkek olmak ise arızîdir.)

Sekiz: Yine adı geçen babda şöyle buyurmaktadır: Bazen kadın, kemâlde erkeklerin derecesine erişir ve bazen de erkek öyle aşağılara düşer ki kadının noksanlık ve zaafından da daha aşağılara gelir.⁵⁵

Dokuz: Yetmiş üçüncü bâbda yüce makamlara erişen ünlü erkek ve kadınları ortaya getirmekte, ilahî Sınırları Koruyan Erkekler ve Kadınlar konusu ile Hilm bahsinde şöyle demektedir:

"Erkeklerin hiç bir sıfatı yoktur ki kadınlar için o sıfattan Allah'ın kendilerine Mimle verdiği bir çeşme olmasın..."

Daha sonra Şems-i Müsinne'nin adını nale yapanlar dizisinde saygıyla ortaya getirmektedir..

Kuşkusuz hem konunun genel çizgilerini göstermek bakımından, hem de İbn Arabî ile görüşmeye gelen veya İbn Arabî'nin kendileriyle görüşmeye gittiği meşhur kadından bariz ölçütlerini ortaya koymak bakımından başka bir çok husus,

bu büyük arifin yazılarında bulunabilir.

KADININ İRFANİ MAKAMLARINDAN ÖRNEKLER

İrfanı zevki olan, o zevki İslâm ile çiçeklendiren, yüksek irfanı kelime ve cümle söyleyen veya şiirler veren kadınlar, tarihte çoktur. Bunlardan bir kaçına örnek olarak değinilecektir.

ŞAMLI RABİA⁵⁶

Şamlı Rabia, Ahmed b. Ebî'l-Havâri' nin hanımıdır. Bu hanımın fazilet ve kerameti inkâr edilemez. Kocasının için şöyle diyordu: Yemek sofrası kurulduğu zaman Rabia bana "ye; doğrusu bu yemek, tesbihle pişmiştir." derdi. Bu cümleden maksadın ne olduğuna iyi bakmak gerek. Acaba bundan maksat, yemek pişirme esnasında tesbih çekerek tıpkı bazı taklit mercileri hakkında "annesini 'ona Allah'ın adını anmadan asla süt vermedim' diyormuş" şeklinde şeyler söylendiği gibi, yemeği pişirirken sübhanallah demesi mi yoksa bu yemeğin tesbihle oluştuğu mudur? Acaba yemek tesbihle pişer mi? Yani bir kimse "sübhanallah" derse, yemek hazır olur mu?

Mübarek Yunus suresinde yemeğin cennetliklerce nasıl alındığı hususu şöyle dile getirilmiştir:

"Oradaki duaları: 'Allah'ım, sen ne yücesindir ve oradaki dirlik temennileri: 'Selamdır; dualarının sonu da: Gerçek, hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'ındır.'" (Yûnus suresi, 10/10)

Cennetliklerin duasının teşbih olduğunu söylemesinden nasıl bir anlam çıkarmak gerek? Bu kelime iki hususu açıklamaktadır: Birincisi onların dua ederek bir şeyi talep etmeleri, ikincisi ise teşbih çekmeleridir: "Oradaki duaları 'Allah'ım sen ne yücesin'dir." Orta cümlelerin anlamı bir noktaya kadar açıktır: Cennetliklerin birbirleriyle ve meleklerle karşılaşması, barışçıl, dirlikçil, selamlıdır. Fakat ilk ve son iki cümle ne demektir? Dua ile teşbih ve tahmid arasında ne gibi bir uyum ve ilişki vardır?

Bunların mümkün ve muhtaç varlıklar oldukları açıktır. Bu yüzden yemek istiyorlar. Fakat bu, cennetliklerin, yemek ve meyve istedikleri zaman bir kimseye bizim için meyve hazırla dedikleri veya kendileri bahçeye girerek meyve topladıkları anlamına gelmez. Bilakis, "Onların oradaki duaları: "AUahım! Sen ne yücesin'dir." onlar ne isteseler, teşbihle hazır oluyor. Sözgelimi Kevser suyu isteseler, "sübhanekellâhümme" (Allahım! Sen ne yücesin) derler, o da gelir. Bir meyve isteseler sübhanellâhümme derler. Böylece davayı (dua) teşbihle sağlamlaştırmaktadırlar.

Davanın ispatı ile teşbih arasındaki uyum ve ilişki şudur! Onlar, kendilerini cennet nimetlerinden birine muhtaç gördüklerinde en mukaddes Zat olan Allah'ı bu

gereksinimlerden münezzezh görürler. Bize meyve veya su ver demezler; aksine derler ki "sen ihtiyaçtan münezzezhsin. Biz muhtacız. Fakat senin, kevsere veya meyvelere ihtiyacın yoktur." Edeb de insanın, âlemlerin hâkiminin karşısına böyle çıkmasını gerektirir. Bir şekilde 'sen ihtiyaçtan münezzezhsin' demek, bize ver demektir. İşte bu iddia ile teşbih arasındaki ilişkidir.

Üçüncü cümle, -iddia ile hamd arasındaki ilişki- "Davalarının (dualarının) sonu da şüphesiz hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'ındır." ifadesidir. Cennetlikler, teşbihten sonra Yüce Allah'tan bir nimet veya bahşış aldıklarında teşekkür ve hamdüsenâ makamına çıkarak "şüphesiz hamd, âlemlerin Rabbi Allah'ındır" derler. Hamd, teşbihten sonra-r dır. Teşbih, imâ yoluyla istemek demektir. İstek karşılandığı ve ihtiyaç sahibi ihtiyacı olan şeyi elde ettiği zaman sıra hamd etmeye gelir. Bu nedenle ayette "Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a özgüdür" buyrulmaktadır.

Eşine "bu yemeği ye; çünkü o, teşbihle pişti" derken Şamlı Rabia'nın amacı, "ben mutfağa girdiğimde tesbih çekiyor, yemek pişerken "sübhanellah" diyordum" demek değil, aksine yemeğin tesbihle piştiğini söylemek olabilir.

Demek ki kadın böyle bir makama sahip olabilmektedir.

Bu hanımın öğretici şiirleri de bulunmaktadır. Eşi şöyle demektedir: Çeşitli hâlleri vardı. (Düşünürlerin çeşitli düşünceleri olduğu ve zihinlerinde çeşitli mantıksal öncüller ortaya çıktığı gibi arifler ve gönül erlerinin de çeşitli armağanları vardır. Çünkü bunların kalbinde çeşitli varidat zuhur eder: Bazen sevgi varidesi, bazen korku varidesi, bazen ümid vâridesi vb. Her varidede de ona uygun söz söylerler.) Bazen ona Allah sevgisi varid olur ve şöyle derdi:

Habîbün leyse yeudd lehû habîb
Ve ma lisivahü fî kalbî nasîb
Habibün ğâbe an basarı ve şahsî
Ve lâkin an fûâdî mâ yeġîb

"Gözlerin idrak edemeyeceği"(Enam suresi, 6/103)

Ve fakat "kalbimin, sevgisiyle meftun olduğu"⁵⁷ sevgili, göze gizlidir. Çünkü o gözün göremeyeceği kadar münezzehtir. Fakat onun yeri kalbtedir.

Bazen de Allah'la ünsiyet halinde bulunur, O'nun için şiir söyler ve şöyle derdi:

Ve lekad cealtüke fi'1-füâdi mühaddisî
Ve ebhutü cismî men erâde cülûsî
Gönlümü seninle dildaş/hemlisan yaptım.
Bedenim ise başkalanyıdır.
Fe'1-cismü minnî li'1-celîsi müânîs
Ve habîbü' kalbî fi'1-füâdi enîsî
Bazı zamanlarda korku haletine girer, şöyle derdi:

Ve zâdî kalîlün mâ erâhü mübelliğî
Eli'z-zâdi ebkâ em litûlu mesâfetî
Etührikum bi'n-nâr yâ ğâyetü'l-münâ
Fe eyne recâî fîk? Eyne mehafetî?

Bu noktada Hz. Emir'in sözünü hatırlamak yerinde olsa gerek:

"Ah! Azığın azlığından, yolun uzunluğundan, yolculuğun uzaklığından ve varılacak yerin pek yüce oluşundan."**58**

Bu sözleri, Şamlı Rabia hatun edebî münacat halinde yukarıdaki şiire yerleştirmiştir: Azığım az; bu az azığın beni hedefe ulaştıracağını sanmıyorum. Acaba az azık için mi ağlayıp inlesem yoksa yolculuğun uzun oluşuna mı gözyaşı döksem? Ey arzusun nihaî noktası olan Allah'ım! Beni cehennem ateşiyle yakar mısın?.. Peki benim ümidim ne olacak? Ben sana ümid bağlamıştım.

BASRALI RABİA ADEVİYE59****

Bu zeminde Râbia Adeviye'den de öğretici kelimeler gelmiştir. Tarihte onun çok gözyaşı döktüğü belirtilmiştir. O, ateşten söz açıldığında hemen kendinden geçer ve "Bizim istiğfarımız, başka bir istiğfara muhtaçtır", yani "biz, istiğfarımızdan da istiğfar etmeliyiz" derdi. Bu, istiğfarımızdan da istiğfar etmeliyiz" derdi. Bu, şehitlerin efendisinin (a) Arafe duasında arz ettiği yüksek marifetin ta kendisidir;

"İlahî! İyilik ve güzellikleri kötü olan kimsenin kötülükleri nasıl kötü olmaz!"**60**

Kendi iyiliğini iyi bilen kimse, kendi hayalince yüksek rütbelere erişmiştir. Namaz kılan ve bir iş yaptığını zanneden, bunca başarıların ilahi lütfen *bereketiyle olduğunu bilmeyen; gözyaşı döken, istiğfar eden ve sonra* da önemli bir iş yaptığını zanneden kimselerin yaptıkları, "mehâsine-i mesâvi'dir. Onların hasenesi, seyyiedir. Rabia Hanım daha bu noktaya bile varmadan istiğfarımızın başka bir istiğfara muhtaç olduğunu söylemektedir. Çünkü bu istiğfar da hâlis değildir. O insanlardan hiç bir şey kabul etmez ve "Benim dünyalık ihtiyacım yok" derdi. Süfyan-i Sevrî'nin "Ne zamana kadar kederli olmamız lazım?" dediğini duyduğunda demiştir ki neden az üzgün olduğumuza üzülmeliyiz. Ben neden nale'm azdır diye nale yapıyorum. Sen de hüznün aslı nedir diyorsun. Ben ise neden az hüznü diyorum.

Bu hanımdan başka öğretici sözler de gelmiştir. Bu cümleden olarak herkese şunu tavsiye ederdi:

"Kötülüklerinizi gizlediğiniz gibi iyiliklerinizi de gizleyin."

Çünkü iyiliği açığa çıkarmak zaaf ve gösteriştir.

Marifet ehlinin büyükleri şöyle derler: İlahî evliyanın zorunlu olmadıkça rububiyette değil, ubudiyette ortaya çıkması daha evladır. İlahî velilerden hiçbiri mucize göstermez. Çünkü icaz, rububiyetin zuhurudur. Bu nedenle maksada erişmiş büyüklerin dediklerine göre ilahî velilerin rububiyette değil, ubudiyette zuhur etmeleri daha tatlı, daha zevklidir. Zorunlu bir durum gerektirmedikçe rububiyette zuhur etmezler. Yani asla mucize getirmezler; çünkü mucize, rububiyette zuhur, yani Rabbin mazharı olmaktır.

"Allah'ın izni olmaksızın (hiç) bir peygambere herhangi bir mucizeyi getirmek olacak iş değildir." (Ra'd suresi, 13/38)

Burada izinden maksat, tekvini izindir. Hakkın "kûn feyekûn" [ol (der) hemen oluverir] demesi ile başlar mucize. Yoksa ne melek ve ne de insan hiç bir varlık O'ndan bağımsız hiçbir iş yapamaz. Bütün evren Hakkın fermanıyla idare olunmaktadır. Bir mucize zuhur ettiğinde bu, kâmil insan elbisesinde ortaya çıkmıştır. Elbette burada zahirin mazhardan ayrılığı korunmuştur. Ayrıca bu makam, zat makamı değil, fiil makamıdır. Bundan maksat şudur: Vasıl salıkların yolunda, rububiyette değil, ubudiyet alanında zuhur etmek vardır.

Bu hanım, yaptığı iyiliği ifşa etmek isteyen, yani rububiyette zuhur etmek arzusunu taşıyan kimse hakkında şöyle buyurmuştur: "Kötülüklerinizi örttüğünüz gibi iyiliklerinizi de örtün." Bu onun kısa sözlerinden biridir.

Şeyh Şihabüddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif* adlı kitabında Şamlı Ra-bia'ya isnad edilen iki beyiti Rabia Adeviye'ye de isnad etmektedir:

Innî cealtüke fi'1-füâdi muhaddisî
Ve ebhatü cismî men erade cülûsî
Fe'1-cismü minnî li'1-celîsi müânîs
Ve habîbü kalbî fi'1-füâdi enîs

Bu hanımlardan birçoğu bütün geceyi uyanık geçirirlerdi. Bazıları Rabia Adeviye'ye karşı saygı gösterdiklerinde şöyle derdi: "Rüya âleminde onların iyiliğinin eserleri nurdan tabaklarda bana gelmektedir." Bazen de kendisine hitab eder, şöyle derdi:

"Ey nefsim! Ne kadar çok uyuyorsun? O kadar çok uyuyorsun ki sanki ancak neşir günü feryadıyla uyanacaksın."

Çünkü o gün herkesi bir sayha (yüksek bir ses) uyandıracaktır.

"O yalnızca tek bir çığlıktan başkası değildir; artık onların hepsi toplanmış olarak huzurumuza getirilmişlerdir." (Yasin suresi, 36/53)

Yine Rabia Adeviye şöyle derdi:

"Allahım! Sana ne ateşinden korktuğumdan ve ne de cennetine tamah ettiğimden ibadet etmiyorum; aksine sana olan sevgimden ve vechini görmek istediğimden ibadet ediyorum."

Büyüklerle nispet edilen bu tür sözlere, onların öğrencileri uyarlar. Bazen onlara öyle bir hal olur ki bu sözü söyler ve şu beyitleri mırıldanırlar:

Ehabbüke hubbeyni hubbe'1-hevâ
Ve hubben li enneke ehlün lizâk
Fe emmellezî hüve hubbü'1-hevâ
Feşüglî bizikrike ammen sivâk
Felâ el-hamdü fî zâvelâzâk lî
Ve lâkin leke'l-hamdü fî zâvezâk.

Özetle tercüme edilirse: Sevgi bazen zikirle, bazen ise perdeyi açman ve perde ötesini bana göstermen sebebiyle olur. Ben sana bu iki sevgi için hamd ederim. Fakat gerçekte ne birinci sevgi için ve ne de ikinci sevgi için hamd etmek, benim işim değildir. Çünkü bu hamd, Allah tarafından verilmiş bir başarı ve nimettir. Dolayısıyla her iki sevginin hamdi de sana aittir.

İSMAİL'İN KIZI RABİA

Bu hanımın hâl şerhinde belirtildiğine göre⁶¹ O'na bir hal olduğunda cenneti görür ve şöyle derdi:

"Cennet ehlini gördüm: Kimi gitmekte, kimi gelmektedir. Bazı erkeklerin kendilerini imamlardan (a) gizledikleri bir yere vardıkları gibi, bazı melekler de bazen kendilerini, erkeklerden oluşan ilahî velilerden gizlemektedir. Kadınlar da bazen, hurilerin beni kendilerinden gizledikleri bir yere varmaktadırlar."

Acaba gizlemekteler mi yoksa nurlarının ışığı altına mı almaktalar? Rivayete göre abdest alan kimsenin abdest suyuyla melek yaratılır. Yani ab-dest alanların salih ameliyle "*kün fe yekûn*" olur. Yoksa melekler ne ateşten ve ne de topraktandırlar. Onlar, salih amelle üretilen cennet balı gibi namazla meydana gelirler:

"Süzme baldan ırmaklar..." (Muhammed suresi, 47/15)

Cennet balı, arı ve petekten oluşmuş değildir. Bilakis oruç ve namazla meydana gelir. Cennet hurisi de insan gibi değildir:

"Gerçekten ben çamurdan bir beşer yaratacağım." (Sâd suresi, 38/71)

Ayeti cennet hurilerini kapsamaz. Aynı şekilde cennet hurileri,

"Ve Cânn'ı da daha önce nüfuz eden kavurucu ateşten yaratmıştık." (Hicr suresi, 15/27)

Ayetinde belirtildiği şekilde cinler gibi ateşten de yaratılmamıştır. Tersine huri, namazla meydana gelir, ibadet ve itaatle meydana gelir. Dolayısıyla melek, namazla meydana geldiğine göre namaz kılan, namazdan daha üstündür; çünkü:

"İyiliği yapan, iyilikten daha hayırlıdır."⁶²

Evet, öyledir; çünkü her etkin (müessir), kendi eserinden daha güçlüdür.

Dolayısıyla cennet kadınları, hurilerden daha üstündür. Kadının gerçek üs ve makamı budur. İnsan, bazı icraî işlerin, kadının bu derin üslere erişmesine izin vermediğini kuruntu ederse, bu boş bir tevehhümden ibarettir.

Özetle yol, erkek ve kadın için bir ve aynıdır, her ikisine de açıktır. Kemâlleri seyretmede onlar arasında hiçbir fark yoktur.

ABDAL VE EVTAD KİMLERDİR?

Bir ariften "abdal"ın kaç kişi olduğunu sorduklarında "kırk kişidir" buyurmuştur. Bu cevaptan sonra "neden kırk erkek demediniz de kırk kişi (nefs) dediniz?" sorusunu yönelttiklerinde arif şöyle demiştir:

"Öncelikle bu büyüklerin hepsi erkek değildir. Onlar arasında kadınlar da vardır. İkinci olarak abdal makamına nail olan kimse, insandır. İnsan olmak ise kadın ya da erkeğe özel değildir."⁶³

Abdal, terminolojide muayyen bir şahsın tedbiri altında bulunmayan salıklar. Onlar, "müfrid" veya "müfred" adıyla anılırlar. Çünkü bunlar yolu yalnız başlarına kat ederler. Yolu tek başına gitmek zor olsa da mümkündür. Aynı şekilde insan, idarecinin, müdebbirin gözetimi altında daha çok ilerleme kaydederse de tek basma da yolu kat edip ilerleme sağlayabilir.

Binaenaleyh belirli bir üstadın denetim, önlem ve eğitimi altında olmayan ve yolu kat etmekle meşgul olanlar, "abdal" olarak anılırlar.

Birçok grup vardır ki her birinin kendine özgü bir adı var. Fakat burada soru ve cevap "abdal" hakkında ortaya konulmuş ve dolayısıyla o büyük zat, cevap olarak "kırk kişi" olduğunu söylemiştir. Tabii ki aktâb ve evtâdın kaç kişi olduğu sorulsa, yine bu makamlara erişilen kimselerin kırk kişi olduğu söylenebilir. Yani bu makamlara erişen, erkek değil, "insan"dır. İnsanlığın ise kadın veya erkeğe özgülüğü yoktur.

Nitekim bu noktadan hareketle şöyle denilmiştir:

"Ve lev kâne'r-ricâlü kemen zekernâ
Lefüddile'n-nisâü ale'r-ricâl
Ve lâ et-te'nisü li's-mi'ş-şemsi ayb
Ve lâ el-tezkîrû fahrûn li'l-hilâl"⁶⁴

Yani: Toplumumuzda bulunan ve niteliklerini açıkladığımız kadın ve erkek

topluluğunda kadınlar erkeklerden daha üstündürler. Güneşin müennes [dişi], ayın [kamer], ise müzekker [erkek] olduğu doğrudur. Fakat bu te'nis (müenneslik), güneş için bir kusur olmadığı gibi, tezkîr [müzekkerlik] de hilal için övünç kaynağı değildir. Bir kelime "tâ" ile zikredilen diğer kelime "tâ"sız zikredilmektedir. Bu nedenle edebiyat kitaplarında -Suyutî'nin metninde yer almaktadır- belirtildiğine göre [müennislik] "tâ"sı "taü'l-fark"dır. Taü'l-fark ise tâ-i farika, yani farkı belirtme, ayırma ta'sıdır. Zorunlu olarak nasıl düşündüğümüzü ortaya koyup çözümlememiz ve meseleyi çözmemiz gerekmektedir.

Her halükarda ele almaya çalıştığımız örneklerle bakıldığında, ilk dönem İslam toplumunda erkeğe oranla kadının rolü'nün ne ölçüde olduğu tam ve açık bir şekilde ortaya çıkacak ve anlaşılacaktır. İnşallahü Teâlâ gelecek konularımız içinde tarih boyunca Üveys-i Karanî ile aynı düzeyde kadınların olduğunu ve fakat gündeme getirilip orta yere getirilmedikleri için tanınmadıklarını göstermeye çalışacağız.

Tarihin dilinde ve ariflerin tezkiresinde göz kamaştırıcı bir şöhrete ulaşan ve hikâyesi daima *"iman etmekte olanların Allah'ın haktan inmiş olanın zikri için kalble-rinin saygı dolu bir korku ile yumuşaması zamanı gelmedi mi?"* (Hadîd suresi, 57/16)

Ayetinin hemen altında zikredilen Fudayl b. İyaz olayı, yüksek irfanı olaylardandır. Onun bir benzeri, maharet ve ustalık sicili olan bir arife hanımdır. Dediklerine göre efendisi o hanımı, aşırı şaşkınlığı nedeniyle akıl hastanesine göndermiştir. Çünkü onun, sevgili hakkında çok şiir söylediği ve akılları hayrete düşürdüğü görülmüştür. Herkes şaşırması o hanımın sevgilisinin kim olduğunu merak etmişti. Efendisi de suizanla hareket ederek bu kadının sevgilisinin kim olduğunu, onun kendisi için şiir söylediği, inleyip feryadü figan eylediği kişinin kim olduğunu anlamamıştı.

O yüzyılın bazı ünlü arifleri, akıl hastanesine bu kadını görmeye gitmiş ve ona meftun olmuş, hayrete düşmüşlerdir. Sonunda onlar bu kadının Allah'tan başkasını görmediği bir makama eriştiğini, Allah'tan ayrı olduğu için onca edebî şiirleri terennüm ettiğini, inleyip sızladığını anlamışlardır. O, bazı arifleri de etkilemiştir. Nihayet onu azad etmiş ve anlamışlar ki gönül yolu, erkek ariflere özgü değildir; kadınlar da bu yolda erkeklerle aynı düzeyde gitmeseler de onlarla aynı yöne doğru ilerlemekte olup onlara denk olacaktır.

II. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

¹Nehcü'l-Belâğa, (Sûbhi Salih), Hutbe: 46, s. 86

²Bihâru'l-Envâr, c. 36, s. 1

⁴Veşâilü's-Şîa, c. 6, s. 303

⁵"Derken işi bir düzen içinde evirip çevirenlere (andolsun)."

⁶"Barınma yeriniz ateştir, sizin veliniz odur, o ne kötü bir gidiş yeridir."
(Hadid suresi, 57/15)

⁸Değişmiştir kaç kez suyu bu nehrin
Devam eder yansıması ayın ve yıldızın
Mevlevi, Mesnevi.

⁹Bihâru'l-Envâr, c. 21, s. 26

¹⁰Nehcü'l-Belâğa (Subhi Salih), Hutbe: 43

¹¹Kümeyl Duası, Mefâtihu'l-Cenân.

¹²Ebu Hamza Semmâlî Duası, a.g.e.

¹³Münâcât-i şa'baniyye, a.g.e.

¹⁴Usûl-i Kâfi, c.l, s. 79

¹⁵Münacât-ı Şa'baniyye, Mefâtihu'l-Cenân

¹⁶«Kenzû'l-Ummâl, H.: 42218,. Mizânü'l-Hikme, c.6, s. 485

¹⁷Usûl-iKâfi,c.l,s. 50

¹⁸A.g.e., c.l, s. 39, Hadis: 3

¹⁹Hadis-i Nebevi

²⁰Sefînetü'l-Bihâr, Yasin Maddesi, s. 732

²¹Usul-i Kâfi, c. 1, s. 218

²²A.e.,c.l, s. 32

23Nehcü'l-Belağa, (Feyzü'l-İslâm), Hutbe: 183

24Usul-iKâfi,c.l,s. 34

25Nechü'l-Belâğa, (Feyzü'l-İslâm), Hutbe: 90

26Biharu'l-Envâr, c. 18, s. 333

27Nechü'l-Belâğa (Feyzü'l-İslâm) Hutbe: 228

28A.e., Hutbe: 3

29Bihâru'l-Envar, c.l, s. 195

30Kâfi, c.l, bâb. 28

31Mefâühü'l-cenân, Kümeysi Duası

32Mefâtû'l-Cenân, Ebû Hamza Semmalî Duası

33Mefâühu'l-Cenân, a.y.

34Nechû'l-Belâğa (Feyzü'l-İslâm), Hikmet: 104

35Mefâtihu'l-Cenân, Seher Duası

36A.e., a.y.

37Mefâtihu'l-Cenân, Ebû Hamza, Semmâlî Duası

38Biharu'l-Envâr, c.3, s.3

39Usûl-i Kâfi, c.2, s. 517 (Bâb:36)

40Nechû'l-Bdâğa, (Feyzü'l-İslâm), Hutbe: 89

41"Onu gördüğünüz gün, her emzikli kendi emzirdiğim; unutup geçecek ve her gebe (hami sahibi), kendi yükünü (hami) düşürecektir." (Hac suresi, 22/2); "Hiç bir günahkâr, bir başka günahkarın günahını yüklenemez. Eğer yükü ağır olan kimse, (bir başkasını) onu taşımaya (hıml) çağırırsa, -bu, onun yakın akrabası da olsa- kendisine ondan başka hiç bir şey yükletilmez." (Fâtır suresi, 35/18)

42Gururu'l-Hükm, Fasl: 37, Rivayet: 5

43"Men lâ Yahduruhü'l-Fakîh, c.l, s. 374, Rivayet: 1089

44"Nechü'l-Belâğa

45Şerhu Kayseri, ss. 473, 478

46A.e., Fassü Musevi, s. 452

47A.e., Fassu Muhammedi, ss. 477-478

48A.e., Fassu Muhammedi, s. 480

49A.e., Fütuhât, Bâb: 7, c.2, ss. 248, 287 (Tah.Osman Yahya)

50A.e., Bâb: 45, c.4, s. 109 (Tah. Osman Yahya)

51A.e., Bâb: 67, c.5, s. 391 (Tah. Osman Yahya)

52A.e., Bâb: 69, c.8, s. 89 (Tah. Osman Yahya)

53A.e., c.8, s. 151

54A.e., el, ss. 142-143 (Osman Yahya)

55A.e., c.1, ss. 142-143 (Osman Yahya)

56Dürrü'l-Mensûr, s 201, Rabia adıyla meşhur olan kadınlar vardır. Bu adın konulmasının sırrı konusunda bir takım vecihler zikredilmiştir.. Bu vecihlerden biri, dördüncü kıza Rabia demeleriydi.

57Kumeyl Duası.

58Nechü'l-Belâğa, (Feyzü'l-ıslâm), Hikmet: 74

59Dürrü'l-Mensûr, ss. 202-203

60Arafe Duası (Son bölüm)

61Dürrü'l-Mensûr, s. 203'den nakledilmiştir

62Nechü'l-Belâğa (Feyzü'l-ıslâm), Hikmet: 31

63"Ruhu'l-Beyân Tefsiri, Al-i Imran suresi, 3/42. ayetin açıklamasında yer almaktadır: c.2,s. 34

64A.e., a.y.

III. Bölüm

Burhanda Kadın

AŞLANGIÇTA, kitabın konularının üç bölümde düzenlendiğine işaret olunmuştur. Birinci bölüm Kur'ân'a göre, ikinci bölüm irfana göre; üçüncü bölüm ise burhana göre kadın. Gerçi burhan ve irfan, Kur'ân'a borçludur; fakat konunun, kavramlardan yararlanılarak düzenlenmesi, meselelerin üç bölümde ele alınmasına neden oldu.

BURHANA GÜRE KADIN VE ERKEK ARASINDA FARK OLMAYIŞI

Rasyonel bakış açısıyla, kemâl temelinde kadın ile erkek arasında bir farklılık yoktur. Şüphesiz kadının, insan-ı kâmil -Allah Resulünün kutlu vücudu- gibi bir erkeğin ulaştığı noktaya erişememesi mümkündür. Fakat o makama sadece kadınlar erişmemiş değil. Çoğu erkekler, hatta sayısız nebiler, mürseller, birçok evliya ve evsiyâ da o noktaya varamamışlardır. Bu, kadın kadın olduğu için değil, o makam, kâmil insanlardan sadece az bir kısmına nasib olduğu içindir. Bu nedenle birçok erkek de kadınlar gibi o mertebeye yol bulamamışlardır. Aynı şekilde bir kaç peygamber müstesna İbrahimî peygamberlerden birçoğu, Allah Resulünün mübarek vücudunun (aleyhi âlâfü't-Tahıyye ve ve's-senâ) elde ettiği insan-ı kâmillik makamına ulaşamamışlardır. Dolayısıyla ayrı bir durum olan insan-ı kâmil makamı hariç beklenen kemâllere ulaşmada kadınla erkek arasında bir fark söz konusu değildir.

MÜZEKKERLİK (ERKEKLİK) VE MÜENNESLİĞİN (DİŞİLİK) MUKAVVİM FASIL OLMAMASI

Akılcı kitaplarda belirtilen, sözgelimi merhum İbn Sina'nın Şifa'da getirdiği¹ ve onun değerli öğrencisi Behmenyâr'ın *Tahsil'de* zikrettiği² hususlara dayanarak bu meselenin delilini şöylece ortaya koymak mümkündür. Akılcı kitaplarda hadd ve resm ilmi [mantıkta tarif türleri], zat ve a'raz ilmi bakımından nâtık fasıl olarak bilinir. -Tabii ki buradaki fasıl mantıksal fasıl ve fasılın gereği değildir. Nitekim

nâtıktan maksat, ne zahirî nutk'tur, ne de zahirî nutk aksine Maksat, nefsi-natıkadır. Ki bu nutk, nâtık nefisten türer- Nâtık, fasl ve mukavvim [faslın bir çeşidi] olarak görülür. Fakat müzekker [erkek] ve müennes [dişi] olmayı, mukavvim değil musannif [sınıflayıcı] olarak bilirler, akılcı görüş mensupları. Bu yüzden onlar, fasılları yakın ve en yakın, uzak ve en uzak şeklinde kısımlara ayırdıkları zaman, söz konusu edilen, müzekker ve müennes olmak değildir. Burada söz konusu edilen, hayvanları türlerine ayıran nâtık [konuşan], sahil [ses veren], hair [böğüren] vb.dir. Dolayısıyla zat, yani insanın insanıyeti, tamamlanmış ve kendi nisabına erişmiştir. Bundan sonra erkeklik ve dişilik meselesi ortaya gelmektedir. Bu iki sınıfın zatî ve arızî ayrımını yapma, nişanelerini teşhis etmek de aynen bu yolla gerçekleşir. Bu husus, aklî kitapların da ait olduğu konunun bir bölümünü oluşturmaktadır.

İNSAN PRATİĞİNDE ERKEKLİK VE DİŞİLİĞİN ETKİSİZ OLUŞU

Konunun başka bir bölümünü, cinsle madde arasındaki fark noktasında zikretmişlerdir. Şöyle demişlerdir: Erkeklik (müzekkerlik-zükûret) ve dişilik (müenneslik-ünûset) suretle değil, madde ile ilgili bulunmaktadır. Her şeyin, şeyliğini, onun sureti meydana getirdiği için, eşyanın erkek ve dişi olması, eşyanın fiiliyatına ve şeyiyyetine dâhil değildir. Meselenin izahı şudur: Eğer biz, bir varlığı bir fi'liyatla tanımak istersek, onun sureti, fi'liyatını ortaya koyar ve hakikatini bize gösterir. Fakat onun maddesi, ortak olduğu ve başka şekillere de dönüşebildiği için, hakikatini göstermez. Toprak, çeşitli suretler için maddedir; ağaç suretine girmesi veya maden şekline dönüşmesi mümkün olduğu gibi, çeşitli meyvelerin, tanelerin ya da çeşitli tohumların veyahut insanların ve farklı hayvanların şekillerine girmesi de mümkündür...

O, bir surete girmedikçe, özel bir fi'liyat kapanmaz. Suretten maksat, boy-pos ve görüntü değildir; çünkü bu, arizîdir. Aksine maksat, şeyin hakikatini temin eden ve bir yönden kendi varlığına doğru dönen cevheri fi'liyatıdır. Hikmet ehlinin büyükleri, şöyle derler: Erkeklik ve dişilik, şeyin suret durumlarından değil, madde pozisyonlarından olup suret ve fi'liyatla bir rolü yoktur. Onun, sadece madde bölümünde rolü sahip değildir. Cins ile madde arasındaki farkı zikrettikleri zaman, maddenin çeşitli sınıflarının olduğunu, onlardan bir kısmının erkek (müzekker), bir kısmının ise dişi (müennes) olduğunu söylemektedirler. Erkek ve kadın olmanın, müzekker ve müennes olmanın, erkek ve dişi olmanın, suretle değil, maddeyle ilgili olduğunun alameti, bu iki sınıfın, yani erkek ve dişiliğin, insana özgü olmaması, hayvanlarda, hatta bitkilerde de bulunmasıdır. Buradan, insandan daha aşağısının sahip olduğu şeyin, insanî suretle ilgili olmadığı belli olmaktadır. Çünkü insanın suretiyle ilgili olsaydı, asla insandan daha aşağısı, ona sahip olamazdı. Hayvanlık aşaması insanlık aşamasından öncedir. İnsanlık uzamındaki hayvanlığın dişi ve erkeği vardır. Hayvanlık bölümünden önce de bitkililik aşaması vardır ki onda da dişi ve erkek, müennes ve müzekker söz konusudur. Eğer, erkeklik ve dişilik, suret alanında yol bulsa da insanın fiiliyatından bir parça olsaydı, kesinlikle insandan daha aşağı varlıkta bulunmazdı. İnsandan daha aşağı varlıkta bulunduğu için, onun

sureti ile değil, maddesiyle ilgilidir. (Bu, istisnâî kıyasa göredir.)

Kaldı ki hayvanlar bile kemâl sahibi olmak isteseler, onların kemâli de, erkeklik ve dişiliklerinde aranmaz. Her hayvanın kendisi için bir nefsi var ve onun kemâlleri, o nefse bağlı olur. Bir hayvanın erkek veya dişiliğini, bedensel güçlerde etkili olması mümkündür. Fakat bu bedensel güçlerde etkili olması mümkündür. Fakat bu bedensel güçler, hayvanî kemaller değildir. Hayvanî kemaller, hayvana özgü nitelik ve huylardadır. Erkek ve dişilik, maddeyle ilgili olmak bakımından, hayvandan daha aşağıda, yani bitkiler aşamasında da vardır. Nitekim Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Ve biz her şeyi iki çift yarattık. Umulur ki öğüt alıp-düşünürsünüz." (Zâriyat suresi, 51/49)

Bu iki örnek aklî meselelerdendi. Fakat (bunun doğru olabilmesi için) marifetlerin ve bilginin temeli olan Kur'ân-ı Kerim'in onayından geçmesi gerekir. Kur'ân-ı Kerim, ruhu övdüğü ve tanıttığı zaman, onu zât-i Akdes-i İlah'ın evreninden bilmekte ve o'na isnat etmektedir. Allah'a izafe-i teşrifî olan, Hakkın evreninden gelen, ayrı bir yaratıklar âleminden olup başka bir oluşu (neş'e) bulunan şey ise erkeklik ve dişilikten münezzehtir.

RUHLARIN BEDENLERDEN ÖNCE YARATILMASI

Başlangıçta konumuzun bu bölümü müzekkerlik ve müennesliğin suretle değil, madde ile ilgili olduğu, mukavvimlerin değil, musanniflerin bir parçası olduğu noktasındaydı. Şimdi Kur'anî bahislerde de ayrıntılı bir şekilde geçtiği gibi ruhun müzekker ve müennes olmadığı Kur'anî delillerle ispatlanmaktadır.

İnsan ruhundan bahseden Kur'ân-ı Kerim ayetleri birkaç grupta toplanabilir. Bazı ayetler söz gelimi Ebu'l-Beşer Âdem'in yaratılmasını dile getiren ayetler ruhun daha önce var olduğuna ve daha sonra bedene bağlandığına işaret etmektedir. Nitekim Kur'ân, şöyle buyurmaktadır:

"Hani Rabbin meleklere: Gerçekten ben çamurdan bir beşer yaratacağım, demişti; onu bir biçime sokup ona ruhumdan üflediğim zaman da siz onun için hemen secdeye kapanın." (Sâd suresi, 38/71-72)

Bu, ruhun daha önce var olduğunu, bedenin kendine özgü nisaba erişmesinden sonra, bedene bağlandığını göstermektedir. Kuşkusuz soyut bir varlığın, somut/maddî bir varlığa bağlanması ve hakikî bir türün oluşması konusunda söylenecek söz çoktur. Merhum Sadrul Müteellihîn'in tabiriyle bu mesele en zor felsefî problemlerdendir: Bir mücerredle bir maddî nasıl uzlaşmakta ve hakikî bir türü elde etmektedirler?.. Özetle Kur'ân ayetlerinden bir kısmı ruhun daha önce var olduğunu ve daha sonra bedene bağlandığını; böylece işrakî bir izafet ve ifâzet kazandığını belirtmektedir. Bu zeminde birçok rivayet gelmiştir. Söz gelimi "Allah, ruhları, bedenlerden ikibin yıl önce yaratmıştır"³ sözü, bu minvaldeki ayetleri

RUHUN CİSMANİYETÜ'L-HUDUS OLUŞU

Diğer grubu oluşturan ayetler ise, ruhun bu tabiat neş'esinden ve bedenden peyda olduğuna ve harekete geçtiğine işaret etmektedir. Yani bu ayetlere göre, devir ve turları yapan maddî varlık, ruh aşamasına erişmektedir. Bu ayet grubu, ruhun cismaniyetü'l-hudûs ve ruhaniyetü'l-be-kâ oluşunu desteklemektedir. Mü'minûn suresinde şöyle buyrulmaktadır:

"Andolsun biz insanı süzme bir çamurdan yarattık. Sonra onu bir su damlası olarak savunması sağlam bir kara yerine yerleştirdik. Sonra o su damlasını bir alak olarak yarattık; ardından o alak'ı bir çiğnem et parçası olarak yarattık; daha sonra o çiğnem et parçasını kemik olarak yarattık; böylece kemiklere de et giydirdik; sonra bir başka yaratılışla onu inşâ ettik. Yaraticıların en güzeli olan Allah, ne yücedir." (Mü'minûn suresi, 23/12-14)

Ayetteki "sonra bir başka yaratılışla onu inşâ ettik." cümlesi, geçmişleri, maddî değişimleri ve maddenin dönüşümlerini ifade etmek istemiyor. Öyle olsaydı, "başka bir yaratılış" demezdi. Eğer maddî bir şey olsaydı, açıklanabilir türden bir olgu olsaydı, deneysel bilimlerin alanına giren bir şey olsaydı, ayette "sonra başka bir yaratılışla onu inşâ ettik" buyrulmazdı. Esasen bu cümle de, başka bir şey yarattık demek istenmektedir: "Yaraticıların en güzeli olan Allah ne yücedir!"

Tertibi tefsirde işaret olunduğu gibi "yaraticıların en güzeli olan Allah ne yücedir" ayeti, Kur'ân-ı Kerim'in muhteva yüklü ayetlerindedir. İnsan, "ahsenü'l-mahlûkîn" (yaratılmışların en güzeli) olduğu için Yüce Zat, "ahsenü'l-Halikîn" (yaraticıların en güzeli) olmaktadır.

Yüce Allah, bu mecmuayı yarattıktan sonra şöyle buyurmuştur: "Ben yaraticıların en güzeliyim." Çözümleme yaptığımız zaman diğer hayvanların da kendi nesillerinin üreme dönemlerinde insanın gelişim aşamalarını kat ettikleri bir bedene sahip olduğunu görüyoruz. Yani eğer nutfe, alak, bir çiğnem et (müdğa), kemik, "böylece kemiklere de et giydirdik," cenin olmak vb. söz konusuysa, bu aşamalara diğer hayvanlar da sahiptir. Hâlbuki Allah, onlar hakkında "yaraticıların en güzeli olan Allah ne yücedir" buyurmamıştır. Eğer ruh söz konusu ise, tam ismet ve taharet içerisinde ruha melekler de sahiptir. Fakat meleklerin yaratılışından sonra Allah, yukarıdaki gibi buyurmamıştır. Şu hâlde Allah'ın yaraticılara en güzeli oluşu -ki bu O'nun işinin mahlûkların en güzeli olmasını gerektirir-, insanın ne bedeniyle, ne de ruhuyla ilgidir. Çünkü insanın bedensel gelişim ve aşamalarına hayvanlar da sahiptir. Aynı şekilde insanın soyut ruhu meleklerde de vardır. Önemli olan, o soyut varlığın kopmaksızın inmesi, maddî varlığın onunla uyuşması, ikilinin, kendisinden "kevn-i cami" diye bahsedilen "insan" adında bir macun olması, akıl ve bilgelik sermayelerine sahip olan, "türâb"⁴, "tîn"⁵, "Hame-i mesnûn"⁶ ve "salsâl-i ke'l-fahhâr"⁷ neş'esinden neşet etmiş sayısız engel ve yankesicilere sahip

olan insanın, bu engel ve sarplıklardan geçmesi, meleklerin öğretmem olmasıdır. İşte böyle bir insan, yaratılmışların en güzeli olup hiçbir varlığın yapamadığı bir işi yapar. Bu yüzden Allah Teâlâ, böyle bir varlığı yarattıktan sonra

"Yaratıcıların en güzeli olan Allah ne yücedir"

Buyurmaktadır.

Bunca kıymetli sermaye ve birikimlere sahip olmakla yere/dünyaya meyleden insanlar,

"Hayvanlar gibidir, hatta daha aşağılıktırlar." (Araf suresi, 7/179)

Allah, onların yaratılışından dolayı kendini "ahsenü'l-hâlikîn" (yaratıcıların en güzeli) olarak övmemiştir. *Kalbleri "taş gibi, hatta daha da katı." (Bakara suresi, 2/74)* olanların yaratılışı hakkında Allah, *"yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir"* buyurmamıştır. Bilakis

"Hiç şüphesiz bunda kalbi olan ya da bir şahid olarak kulak veren kimse için elbette bir öğüt (zikir) vardır." (Kâf suresi, 50/37)

Ayetinin ölçütü olan kimseler, bu meziyetlerden yararlanır ve nasiplenirler.

Mü'minûn suresinin mübarek ayeti, ruhun tabiat neş'esinden çıktığını göstermektedir. Çünkü Allah, buyurmuştur ki insanı ve cenini başka bir yaratık hâline getirdim. Ona başka bir şekil verdim. Tabî ki her bir gelişim bir muharrik ister, her türlü hareketin bir hareket vericisi vardır. Dolayısıyla bir nakısın, kendi kendine kâmil olması imkânsızdır. Hareketin kendisi, ilk kemâldir. Ve ikinci kemâlin hedefidir. Bu nedenle nakıs varlık, hareket etmek isterse muharrik ister; hedefe ulaşmak isterse, bu kemâli kendisine verecek özel ğâî mebde gerektirir.

RUHUN CİSMİN YARATILMASINDAN SONRA VAR OLMASI

Mübarek Al-i İmran suresinde de aynı ifadeye benzer bir ifade kullanılmıştır. Yani mü'minûn süresindeki ifade, zahiren Âdem'in nesli ile ilgilidir. Fakat mübarek Al-i İmran suresinin ayeti, aynı ifadeyi bizzat Âdem ile çocukları, başlangıçta bedenlerinin oluşum aşamalarında kemâle erişme, daha sonra bu aşamanın ruhaniyet aşamasına dönüşmesi bakımından birdirler. Nitekim Kur'ân, şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz Allah katında İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi." (Al-i İmran suresi, 3/59)

İfratçılarla tefritçiler, Mesih (a) hakkında iki zıt görüşe sahip olmuşlardır. Bu ayet, hem ifratçılar, hem de tefritçiler cevap olabilir. Gerçi ayetin nüzul pozisyonu ifratçılara cevap teşkil etmektedir. Onlar, Mesih'in ulûhiyetine, teslis'e veya

Mesih'in Allah'ın oğlu olduğuna inanmaktadırlar. Allah, onları en güzel bir mücadele (cidal-i ahsen) ile cevaplandırmaktadır: Siz Allah'ın Âdem'in yaratılışındaki gücünden haberdar olanlar! İsa'nın annesi vardı, fakat Âdem'in (a) ne babası, ne de anası vardı. Böyle olduğu hâlde Âdem (a) hakkında o Allah'ın oğludur diye anlamsız bir söz söylememiş ve söylemez iken, neden Mesih hakkında böyle saçma/anlamsız şeyler söylüyorsunuz?

"Şüphesiz Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattık. Sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi." (Al-i İmran suresi, 3/59)

Yani Âdem'in yaratılışında iki aşama vardı. Biri, toprakla ilgili, diğeri ise "kûn fe yekûn" ("ol" demesiyle oluverdi) aşamasıdır. Toprakla ilgili olan aşamanın, bir zaman -kısa veya uzun müddet- içinde olması mümkündür. Fakat soyutlanma aşaması olan ruhaniyet makamına dönüşüp geçtikten sonra artık zamanın bir rolü yoktur. Bu aşamanın zamanı yoktur.

Bu aşamada "kûn fe yekûn" olarak bahsedilmektedir. Şöyle Duyurulmuştur: Allah, insanı topraktan yaratmıştır. Yani onun bedeninin oluşumu, topraktan başlamış, sonra Âdem'e "kûn" (ol) buyurulmuş, o da "fe yekûn" (oluvermiş). Yani ruhun işrakî ifâzet ve izafeti esnasında "kûn fe yekûn" ifadesi kullanılmıştır. Bu tabir de *Nehcü'l-Belâğa'da* geçtiği gibi şunu ifade etmektedir: Allah'ın sözü, Allah'ın işidir. O, irade ettiği şeyi yapar ve ona "kûn fe yekûn" der. Fakat burada Allah'ın lâfzî olarak "kûn" gibi bir söz söylemesi, konuşması, kelime kullanması ve ses çıkarması söz konusu değildir.

"Allah, olmasını dilediği şeye ol der, o da hemen oluverir. Bu, ses çıkararak ve nida ile duyurarak olmaz. Çünkü Yüce Allah'ın sözü, icad ettiği ve şekil verdiği bir eylemdir."⁸

Allah'ın sözü, harf değil, iştir. Bu nedenle Allah'ın işi olan bütün bir evren, ilahî kelimelerdir. Allah, buluta yağmur emri vermek istediği zaman onu yağdırır; -"yağ" diyerek değil elbet. "Kûn feyekûn" ifadesi, "icad ve vücud"dan ibarettir. Hz. Emir (a) şöyle buyurmuştur: Allah'ın kelamı, Allah'ın işidir. Harf, söz, lehçe, laf vb. değil yani. Kuşkusuz bazen kelime icad etmektedir. Bazen yağmur, bazen ses yaratmaktadır. Bazen gök gürültüsü, şimşek vb. icad etmektedir. Ama hepsini "kûn fe yekûn" ile icad etmektedir. Bu sözden hareketle her ne kadar ruhun, ikinci bölümün ayetlerine göre maddî bir temeli olsa da, madde neş'esinden soyutlaşma-ya intikal koridorunda maddî nişaneleri kendinden uzaklaştırmaktadır. Maddî nişaneleri üzerinde taşımayınca da artık erkeklik ve dişilikten söz edilemez. Bedenin, kendi sınır ve payına erişmek için erkek veya dişi olması mümkündür. Fakat cevheri hareket sayesinde yüksek varlık aşamasına giriş holüne eriştiği zaman -şüphesiz tecâfî şeklinde değil, tecelli şeklinde-, artık erkeklik ve dişilik söz konusu olmaz, Gerçi ruhun tabiat âlemine inmesini, tabii varlıkla uzlaşmasını ve bu mecmuanın "nefs" makamına terakkisini anlamak da kolay bir iş değildir.

CEVHERİ HAREKET VE RUHUN BEDENLE İLİŞKİSİ

Varlık, varlığın teşkiki, bu derecelerin birbirleriyle ilişkisi, cevheri hareket, zât cevherinin bu varlıkların seyir çizgisinde hareket etmesi gibi meseleler bir dereceye kadar ruhun cismaniyetü'l-hudûs ve rûhaniyetü'l-bekâ oluşunu izah edebilir. Nitekim mead rivayetlerini bir bölümünde su dolu bulutun yağmur yağdırmasıyla beden ruhun yanma gittiği belirtilmiştir. Bazı hikmet büyükleri de bu hadise dayanarak cismanî mead meselesini ortaya koymada belirli bir yapı ve temele sahip olmuşlardır.

Her halükarda varlığın bir takım dereceleri olduğu ve bu dereceler fasılasız olduğu, derecelerden bir kısmı maddî, bir kısmı berzahî bir kısmı da tam soyut olduğu, hareket, mahiyette değil, varlık metninde olduğu için madde aşamasından ruhaniyet ve soyutlaşma aşamasına gelmek isteyen şeyin, varlığın seyir çizgisinde hareket etmesi gerekmektedir.

Bu anlama dikkat edilirse, "sonra başka bir yaratılışla onu inşa ettik" meselesini bir ölçüde daha kolay anlayabilmek mümkündür. Bu ayette "Ben ona başka bir şey verdim" buyrulmamış, "Ben onu başka bir şeye dönüştürdüm" buyrulmuştur. Bu ifade, hem Âdem, hem de Âdem'in nesli için kullanılmaktadır.

Menkulün ileyh olan bu yeni değişimde ve başka şey olmada artık erkeklik ve dişilik söz konusu değildir. Çünkü eğer bu intikal, tecâfî şeklinde olsaydı veya kevn ve fesadı ve maddî değişimler gibi olsaydı, bu beden, böyle meydana geldiği ve ondan sonra soyut hâle geldiği için mecburen kadın ve erkek ruhunun fark edeceğini söylemek mümkün olurdu. Fakat böyle değildir. Bu noktada mekânsal ve zamansal hareket söz konusu değildir. Aynı şekilde nicel ve nitel hareket de söz konusu değildir. Böyle bir şey söz konusu değildir ki "kadın"ın bedeni hareket etsin de ruh makamına erişsin ve de "erkek"in bedeni hareket etsin de ruh makamına erişsin. Yani işin içinde erkeklik ve dişilik yoktur. Aksine hareketin metnine yol bulan şey, bu şeyin varlık, cevheridir. Varlık cevheri ise ne müzekker, ne de müennestir. Mütiharrike [hareket eden], şeyin ne maddesi, ne suretleri ve sınıfları ve ne de onun özellikleri ve mahiyetsel noktalarıdır, aksine şeyin varlığıdır. Şeyin cevheri, ne müzekkerdir, ne de müennes. Dolayısıyla "Sonra onu başka bir yaratılışla inşa ettik" aşamasında kadınla erkek arasında kesinlikle bir fark yoktur.

RUH, İNSAN HAKİKATİNİN TAMAMIDIR

Eğer aklî kitaplarda erkeklik ve dişilik sorununu, fasl'ın değil, sınıfın cüzü olarak ortaya getirilmiş ve suretin değil, maddenin alanıyla ilişkilendirilmişse, buna Kur'anî deliller de getirebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim ruhu mücerred addetmektedir; insan öldüğü zaman En Mukaddes İlah'ın Zatı, ruhu tamamen teveffâ eder.⁹ insan, bedeni yitirse de bütün hakikati mahfuz kalır. Bu sözün sonu şudur: Beden, ne zatın kendisi, ne zatın cüz'ü ve ne de zatın lâzimesidir. Aksine zatın aletidir. Her ne kadar insanın, gerek dünyada, gerek berzahta ve gerekse

II

kıyamette defalarca işaret edildiği gibi bedeni varsa da, her üç aşamada da beden işin aletidir. Bu sözün delili, şehadet ayetlerinin analizidir. Şehadet ayetlerinde, bedenlerini yitiren şehidlerin öldüklerinin sanılmaması gerektiği; bedenleri hiç kalmasa da onların diri oldukları belirtilmektedir:

"Allah yolunda öldürülenleri, sakın ölümler sanmayın. Hayır onlar, Rableri katında diridirler..." (Al-i İmran suresi, 3/169)

Bu diri, bedeni savaş meydanında düşmüş olan ve Allah'ın "diridir" buyurduğu şehiddir. Acaba şehid, bedeniyle birlikte mi diridir?! Acaba beden, hakikatin tamamı mıdır yoksa bir parçası mıdır? Ya da hakikatin lâzimesi midir? Şehid, bedensiz diridir. Beden iş aletinden fazla bir şey değildir. Yararlı olmazsa başka bir iş aleti (beden) seçilir. Her halükarda o, canlıdır. Başka bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

"Ve sakın Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin; hayır onlar diridirler..." (Bakara suresi, 2/154)

Çünkü onlar, bedensiz diridirler. Nitekim "Biz, yerde yok olup gittikten sonra, gerçekten biz mi yeni bir yaratılış içinde olacak mıyız?" diyenlere cevap olarak Yüce Allah, şöyle buyurmaktadır:

"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği sizin hayatınıza son verecek (teveffâ)..." (Secde suresi, 32/10)

Kaybolup yok olmuyorsunuz; bilakis müteveffa oluyorsunuz. Hakikatinizin tamamını ölüm meleği teveffâ edip alıyor.

Beden olgusunun izahında şöyle buyrulmaktadır:

"Sizi ondan (topraktan) yarattık, sizi ona geri vereceğiz ve sizi bir kere daha ondan çıkaracağız-" (Tâhâ suresi, 20/55)

Bu ayet, olan şey bağlamında veya dönülecek yer bağlamında insana is-nad edilen bir hitaptır. Yoksa şehadet vb. ile ilgili ayetlerin delaletiyle insanın tüm hakikatini, canı oluşturur. Bu nedenle şehid diridir denmektedir. Aynı şekilde şunun gibi ayetler de insanın hakikatinin ruhu olduğuna delil oluşturmaktadır:

"... Onların önlerinde, diriltilip kaldırılacakları güne kadar bir engel (berzah) vardır." (Mü'minûn suresi, 23/100)

Bu noktada da insan, kendi doğal vücudunu yitirdiği halde diridir.

İÇ VE DIŞ NEDEN/ETKENLERE GÖRE KADIN İLE ERKEĞİN FARKLILIĞI

Aklî burhana göre iki farklı şeyin farklılığı, ya iç ya da dış neden ve etkenlere

göredir, eğer dış nedenler ve iç etkenler bakımından ikisi arasında bir farklılık olmazsa, o iki pozisyon, bir türden iki sınıf veya bir sınıftan iki birey olabilirler; asla bir cinsten iki tür olamazlar. Çünkü bu durumda cevheri farklılık meydana getirirler.

Gerek kadın ve gerekse erkek olmak üzere insanların mebde-i failî ve mebde-i gâîleri birdir. Onların terbiyesi için gelen din de her iki sınıf için birdir. Aynı şekilde amellerinin sonucu olan ceza (karşılık) da ikisi için eşittir. Bu durum, yani dışsal farklılığın nefyi, pek çok zaman Masumların (a) tanıklık ettikleri ve tanıklığa çağırdıkları bir konudur:

"Şüphesiz Rab bir, baba bir ve din birdir."¹⁰

Yani soy, farklılık kaynağı değildir. Kavmiyet, milliyet, zaman, tarih ve dil üstünlük ve farklılık zemini oluşturmaz. Bu rivayette dış neden ve etkenlerin eşitliğine tanıklık edilmektedir. Buyrulmaktadır ki Rab bir, herkesin dönüş mercii bir ve herkesin ameline göre mükafatı bir olduğu için kavimler ve milletler arasında bir farklılık yoktur.

İç neden ve etkenler konusunda da kadınla erkek arasında küçük bir takım farklılıklar olmasının mümkün olduğunu ve fakat neticede bunların, telafi edildiğine işaret olunmuştu. Her ne kadar kadın ve erkek arasında beyin sistemleri yönünden bir farklılık bulunmuş olsa da bu farklılık, onların bütün faziletlerde farklı olduklarına delil teşkil etmez. Şüphesiz bazı nefsanî nitelikler için erkeğin beyinde var olan öncüller ve bir alet lazım olabilir ve aynı şekilde bazı insanî kemallere erişmek için kadının beyin sisteminde bulunan başka bir alet lazım olabilir.

Dolayısıyla bir kişi çıkar da bütün nefsanî erdemlerle maddenin zerrelere arasındaki ilişkiyi inceler ve falan erdeme ulaşmak için beyin bölümlerinden hangisinin gerekli olduğu ona belli olursa, kadınla erkeğin beyin sistemleri farklı oldukları, kemallere erişme kadın ve erkekte bir olmadığı için sonuçta kadının makamının erkeğin makamından daha aşağı olduğunu iddia edebilir. Halbuki bu delilsiz iddia kabul edilemez.

Elbette kadının beyin sisteminde bir tür farklılık bulunmaktadır. Fakat bütün nefsanî erdemlerin ve ruhî kemâllerin, beyinsel farklılıklara göre dağıtılıp dağıtılmaması, başka bir araştırmayı ve uzmanlığı gerekli kılar. Belki kemâllerin diğer kısmı için, erkeğin değil, kadının sahip olduğu miktarda zerrelere gereklidir. Nitekim geçmiş konularda işaret edildiği gibi kadının öğüt ve vaaz kabul edebilirliği, erkekten daha iyidir ve gönül yolunu kat etmek, kadına daha kolaydır. Dolayısıyla iç neden ve etkenler bakımından bir farklılık olmadığı, iç neden ve etkenlerde farklılık olduğuna hükmetmeye bir yol bulunmadığı veya farklılık olduğuna hükmetmek çok güç olduğu için erkeğin kadın üzerinde bir üstünlüğü olduğu söylenemez. Önceki bahislerde işaret edildiği gibi konu, kadına mukabil erkek çerçevesinde olup kocaya mukabil kadın değil erkeğe mukabil kadın etrafındadır. Farklılıklardan ve buyruklardan bir kısmı ile

*"Erkekler, kadınlar üzerinde sorumlu-yöneticilerdir." (Nisa suresi, 4/34);
"Erkekler için onlar (kadınlar) üzerinde bir derece vardır." (Bakara suresi, 2/228)*

Gibi ayetler, koca karşısında kadının makamını açıklamak durumundadır. Daha önce geçtiği gibi bazı örneklerde de bazen kadının erkeğe üstünlüğü vardır. Sözelimi anne-çocuk ilişkisinde durum böyledir: Çocuğun, annenin emirlerine itaat etmesi gerekir. Çünkü ona karşı gelmek günah ve isyandır. (Bu iç ve ailesel meşeler o tümel konuya girmez. Çünkü tümel konu erkeğin karşısında kadın hakkındadır. Nisbi farklılıklar ve özel hükümler, ailenin içiyle ilgilidirler.) Bazen de erkeğin kadına üstünlüğü söz konusudur. Bunların dışında bazen de erkek kardeş ve kız kardeş gibi fark yoktur aralarında.

Bu bağlamda eğer dış neden ve etkenlerde fark oluşmamışsa, iki sınıf arasında bir farklılık yoktur. Bunun bir takım delilleri vardır. Nitekim Mü'minlerin emiri'nin (a) sözlerinden yararlanmak mümkün bu noktada: "İshak oğullarıyla İsmail oğulları bir ve eşittir." Emirü'l-mü'minin'in m huzuruna bir şahıs şeref yap olup ve "bana daha çok bağış ver" dediğinde¹¹ -el-Gârât sahibinin nakline göre- Hazret, yerden bir miktar toprak alarak "bütün insanlar, topraktan gelmişlerdir. Toprak içinde ise bir üstünlük ve farklılık söz konusu edilemez." buyurmuştur. Hazreti Ali, başka bir yerde de şöyle buyurmuştur: Kur'ân-ı Kerim, Benî İshak ile Benî İsmail arasında fark bırakmamıştır. Halbuki İshak'ın çocukları özgür anneden dünyaya gelirken İsmail'in çocukları özgür olmayan bir anneden dünyaya gelmişlerdir. Böyle olmasına rağmen Kur'ân, onlar arasında bir farklılığı kabul etmemiştir.

Dolayısıyla dış neden ve etkenlerin bir rolü olmadığı ortaya çıkmaktadır. "Dış neden ve etkenler bakımından kadınla erkek arasında bir fark yoktur. İki sınıf arasında iç neden ve etkenler bakımından farklılık olduğu meselesine gelince; onu ispat etmek zordur.

Her halükarda konu, cisim ve dış etkenler alanına değil, ruh ve can alanına girmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki kadınla erkek arasındaki maddî eşitlikler için bir takım deliller getiren kimselerle meseleleri ihtilaf ve farklılık noktasında ortaya koyan ve de maddî delillerden yararlanan kimseler hata etmişlerdir. Hâlbuki konu, madde ve beden merkezinde değil, aksine ruh merkezindedir. Ruh ise müzekkerlik ve müenneslikten âridir. Gerek Eflatuncuların, gerek Aristocuların ve gerekse aşkın hikmetin bakış açılarına göre kadın ve erkeğin ruhu bu noktada farklı değildir. Muhakkak ki erkekler arasında kadınların erişemediği, hatta o âlemde nur olan Ehl-i Bey t nurlarının dâhi erişemediği makama sahip olan Resul-i Ekrem (s) gibi kimseler bulunmaktadır. Fakat bu, erkek kadından daha üstün olduğu için böyle değildir. Çünkü mürsel peygamberler de bu payeye erişememişlerdir. Bu konunun da büsbütün bilimsel bir konu olduğuna ve hiç bir pratik semeresinin olmadığına dikkat etmek gerekir. Çünkü Hz. Resulün (s) yüce makamına erişmek, kimsenin beklentisi değildir. Şu anda biz varız: Kadın ve erkek toplumu var. Böyle bir toplumda erkeğin, kadının erişemeyeceği bir makamı-olduğu söylenemez. Acaba nefsanî kemâllerden bir kemâlin erkekler için mümkün olduğu vefakat kadınlar için mümkün olmadığı söylenebilir mi? Böyle bir şey asla ispat edilebilir

KADIN VE ERKEKTE AKLÎ FARKLILIKLAR

Bazen denilmektedir ki erkeğin aklı, kadının aklından üstün ve çoktur. Geçmiş ve şimdiki deneyimler bunu desteklemektedir. Bu konuyu merhum allame Tabatabâî (r) değerli tefsiri *el-Mîzan'da* ortaya getirerek erkekte kadından çok olan aklın fazilet ölçüsü değil, zaid bir fazilet olduğunu belirtmiştir.

Fakat açıklama şunu desteklemektedir: İslâm'da akıl, insanî kemalin ölçüsüdür. Yani daha akıllı herkes, insanî kemâle daha yakın ve Allah katma daha mukarrebdir. Akıldan uzak olan kimse ise insanî kemalden az yararlanan ve ilahî kurb makamından yoksun kalandır. Fakat bazen var olan lâfzî iştirakten dolayı mugalata meydana gelmekte ve şöyle akıl yürütülmektedir. Farklılığın mi'yarı ve insanî kemâlin ölçütü akıl olduğu ve bu akıl erkekte kadından daha fazla bulunduğu için erkekler Allah'a kadından daha yakındırlar. Hâlbuki bu istidlal eksik ve hatta lafız iştirakinden kaynaklanan bir mugalatadır.

Akıl çeşitli anlamlara iştirak olarak ıtlak olunduğu için ilkin hangi akim insanî kemâl ve ilahî kurbun ölçüsü olduğu, ikinci olarak hangi akıl noktasında kadın ile erkek arasında farklılık ve ihtilaf bulunduğu aydınlanmalıdır.

MUGALÂTAYI DEF ETMEK

Mugalâtanın menşei, bu kıyasta haddi-vasat'ın [orta terim] tekrarlanmasıdır. Vasat hadd tekrar olunmazsa kıyas sonuçlanmaz ya da yararlı olmaz. Gerçi zahiren akıl lafzı vasat hadde tekrarlanmakta, fakat anlam ve hedef iki mukaddime [öncül-giriş] farklıdır. Yani her ne kadar kadın ile erkeğin akılda birbirinden farklı oldukları, aklın, Allah'a yaklaşmanın ölçüsü olduğu, aklı daha çok olanın Allah'a daha yakın olduğu söylene de ikinci öncül/girişte zikredilen akıl, birinci öncül/girişte zikredilen akıldan farklıdır. Başka bir ifadeyle kadın ve erkeğin farklı olduğu akıl, Allah'a yaklaşmanın kaynağı olan akıldan farklıdır.

Eğer bu iki anlamda akıl birbirinden ayrılırsa ve bu iki öncülü, bir hadd-i vasat [orta terim] muhafaza ederek yan yana getirip zikredersek, asla erkeğin kadına üstünlüğüyle sonuçlanabilecek bir kıyas yapılamayacağını görürüz. Çünkü erkekle kadında farklı olan akıllar, sosyal akıllardır; yani siyasal, ekonomik, bilimsel ve deneysel meselelerdedir. Bu tür ilimler ve icraî meselelerde erkek aklının kadın aklından fazla olduğunun sabitleştiği varsayımında bulunulsa bile -ki bunu ispat etmek kolay bir iş değildir- acaba Allah'a kurbun kaynağı olan akıl, kadınla erkek arasında farklılık konusu olan akılla aynı mıdır? Acaba fizik, matematik, tıp, tabii ilimler vb. alanları daha iyi kavrayan kimsenin Allah'a daha yakın olduğu söylenebilir mi? Acaba bu akıl mı yaklaşmanın kaynağıdır yoksa "kendisiyle Rahman'a kulluk edilen ve kendisiyle cennetler kazanılan akıl mı?"

Allah'a yaklaşmanın kaynağı olan akıldan kim daha çok yararlanırsa o, Allah'a daha yakın olur. Kıyamette daha çok ve daha iyi pay elde eder. Bu akıl, anılan meşhur rivayette ibadet ve cennet kazanma vesilesi olarak zikredilen akıldır.

Yine bu akıl, Resulü Ekrem'in (s) hadisinde belirtilmiş olan akıldır: Âkıl insan (akıllı insan), o güç vesilesiyle iç güdü ve arzulan i'kâl eder [dizginler-akıl kökünden]. İ'kâl dizginlemektir: Asi deveyi bir yere bağlamak istedikleri zaman dizlerini i'kâl ederler ki inatçılık etmesin ve oradan ayrılmasın. Allah Resulü (s.) devesini bağlamadan mescide giren ve devesi götürülen adama *"Önce onu bağla (akl et), sora tevekkül et."*¹² buyurmuştur. Bu, önce aklet/düşün, sonra tevekkül et demek değildir. Bilakis "bağla, dizginle (i'kâl et), sonra tevekkül et" demektir. Yani normal vesileleri koru, senin iraden dışındaki vesilelerde de Allah'ı vekil tut. Rasulullah'ın diğer rivayetine dayanarak akla, arzu ve güdülerini önlemesi, bu cehalet ve şehvet âsisinin dizlerini bağlaması nedeniyle akıl demektelerdir.

Bu bağlamda insan, ne kadar çok ve ne kadar iyi içgüdü ve arzuları bağlar, dizginlerse, o kadar kâmil olur. Şüphesiz güdülerini bağlamanın anlamı, onları tatil etmek değil, ta'dil etmektir. Dolayısıyla Allah'a yakınlaşmanın nedeni olan, "kendisiyle Rahman'a kulluk edilen ve kendisiyle cennet kazanılan" akıldır. Erkekten kadından çok olması imkan dâhilinde bulunan akıl, ilimler aklı, siyaset aklı, icraî işler aklıdır. Bir kimsenin, siyasal meselelerde veya başka yürütmesel konularda daha akıllı ve zeki olması, onun Allah'a daha yakın olmasına işaret etmez. Onun siyasal akıl veya bilimsel aklı kendisini cehenneme sürükleyebilir. Bir erkeğin yürütme ilimlerinde kadından daha iyi anlayabilmesi mümkündür; ama güdülerini dizginleyemeyebilir. Peygamberlerin karşısında saf tutan bütün batıl din ve akımlara erkekler öncülük etmişlerdir. Peygamberlere karşı dinî savaşa kalkışan bütün yalancı peygamberler, erkekti. Bunlar arasında kadın olup da peygamberlik iddia eden çok az kimse vardı. Eğer o erkeklerin çok akıl ve zekâsı var idiyse acaba "kendisi vesilesiyle Rahman'a kulluk edilen ve kendisi vesilesiyle cennetler kazanılan" akıl, onlarda kadınlardan çok muydu değil miydi? Onlar, uydurma dinler getirmişlerdi:

"O, kıyamet günü kavminin önderliğine geçer..." (Hûd suresi, 11/98)

Evet, uydurma din getirenler, Firavun gibi olmuş ve diğerlerinin en önünde cehenneme gitmiş ve gideceklerdir. Acaba bunlar, erkek midirler yoksa kadın mı? Dolayısıyla bir kimse, bilimsel, siyasî veya icraî meselelerde daha üstün bir düşünceye sahip olursa, bu Allah'a yaklaşmanın alameti değildir. Kim, güdülerini başkasından daha iyi zapt eder, arzuları ıslah eder ve cennet kazanırsa o daha akıllıdır.

Aklın bir kaç manaya gelebileceği açığa çıktığına göre bu istidlal ve kıyaslarda hadd-i vasat'ın [orta terim] tekrarlanmadığı anlaşılmaktadır. Eğer -ilk mukaddime, "falan şahıs, "kendisi vasıtasıyla ibadet edilen ve kendisi vasıtasıyla cennetler kesp edilen" akılda diğerlerinden daha kâmilidir" olursa, büyük kıyas (kıyâs-i kübrâ) olan ikinci mukaddime "her kim, "kendisi vasıtasıyla kulluk edilen ve kendisi vasıtasıyla cennetler kazanılan" akılda daha kâmil ise o Allah'a daha yakındır" olmalıdır. Bu,

mantıksal ve doğru bir kıyastır.

Fakat desek ki "falan şahıs, matematik, fizik, felsefe veya fıkıh konularında daha akıllıdır ve dolayısıyla daha akıllı olan kimse Allah'a daha yakındır," burada hadd-i vasat [orta terim] tekrarlanmamışım Fakat büyük kıyasta, "her kim daha fakih, daha usulî veya daha filozof ise değil de her kim daha akıllı ise, yani her kim "kendisi vesilesiyle ibadet edilen ve kendisi vesilesiyle cennetler kazanılan" nuraniyet yönüyle akılda güçlü ise o Allah'a daha yakındır" deriz. Çünkü genellikle, insanın aklî meselelerde daha güçlü olması olasıdır; fakat insan, amel boyutunda el ve ayakgünaha eriştiğinde sapa dalabilir. Şu hâlde bu kıyas, hadd-i vasat [orta terim] tekrarlanmadığı zaman, sonuçsuz bir mugalâta olur.

Bir kimse, erkek aklının "kendisiyle kulluk edilen ve kendisiyle cennetler kazanılan" boyutu itibariyle kadından daha güçlü olduğunu iddia etmek isterse, asla bunu başaramaz. Çünkü ne deneyim, ne de burhan ona işaret etmekte veya desteklemektedir. Önceki bahislerde de işaret edildiği ve açıklandığı gibi, her ne kadar kadın, düşünsel konu ve meseleler bakımından erkekle aynı düzeyde değilse de kalbî meseleler boyutu itibariyle ya erkeğe eşit ya da erkekten daha güçlüdür. Yani öğüt vazı nasihat, kadında erkekten daha çok ve çabuk tesir bırakır. Bir kaç kadın ve bir kaç erkek peygamberin minberinin dibine otursalardı, vaaz kadınlarda erkeklerden daha çok iz bırakırdı. Çünkü gönül yolu, cazibe yolu sevgi/şefkat yolu, kabul/benimseme yolu, öğüt yolu, kadınlarda erkeklerden daha güçlüdür. Cennete varmanın yolu, sadece fikir ve burhan değildir. Yanı sıra gönül ve nasihat de gerekir. Öğüt almada ise kadınlar, erkeklerden daha güçlü değillerse bile en azından onlarla eşittir. Dolayısıyla erkeğin aklının, kadının aklından çok olduğu söylenemez. Çünkü "kendisiyle kulluk edilen ve kendisiyle cennetler kazanılan" anlamında akıl, asla erkekte kadından daha güçlü değildir.

Merhum Allame Tabatabâî (r), Tefsira'1-Mizan'ında bu hususu kabul etme -o da devamlı olarak değil, genellikle- zımında buyurmuştur ki erkek akli ilmî meselelerde fazla ise bu zaid bir fazilettir, dolayısıyla üstünlük ve kemâl anlamında değildir. Nitekim meşhur "selâse" hadisinde şöyle buyrulmuştur:

"Doğrusu ilim üçtür: Sağlam bir alamet, adil bir görev, kâim bir yol (sünnet). Bunların dışında kalan ise bir fazldır."¹³

Yani bu üç dala ilave olarak gelen şey, bir kimsenin sahip olması durumunda zâid bir fazilettir. Sahip olmaması durumunda ise bir zarar görmez. Çünkü:

"Bu, bilinmediğinde zarar vermeyen bir ilimdir."¹⁴

Yani bir farklılık varsa, o da zararı ve faydası olmayan bir dizi meselelerdedir. Çünkü insanın bir ebedî seyri vardır ki bu ebedî seyri ve ebedî hayatı, dünya neşe'si adında yetmiş veya seksen ya da maximum yüz yıllık bir giriş koridoruna sahiptir. Diğer neşe'e'ye girildiği zaman, artık böyle itibarî, göreceli meseleler, siyasî veya icraî akıllar ile bir işi olmaz. İnsan, bu dünyada yaşadığı sürece düşünsel aletten yararlanır, ama berzah neş'esine girdiği andan itibaren bu ilimlerden haberi olmaz.

Hatta husûlî ilimler, şühûdî ilimlere dönüşürler.

ÖLÜYÜ TAKLİD KONUSUNDA ŞÜPHELER

Ölüyü taklit etmenin caiz olup olmadığı hususu üzerine çeşitli şeyler söylemiştir. Bu sorundaki önemli güçlük, bir fakih ve taklit mercii ölürse, onun düşünce ve görüşlerinin ortadan kalkacağı hususunda değildir. Çünkü ölüm, ruhun yok olmasından ibaret değildir. Ölüm, ruhun bedenden ayrılması demektir. Ölen, bedendir. Çünkü kendi denetimcisini yitirmiştir. Dolayısıyla ruh ölmez. Düşünce ve görüşler ruh ile ilgilidir. Görüş sahibi olan, ölmemiştir veya ölen, görüş sahibi değildir.

Bu nedenle insanın, yaşarken taklit ettiği bir merciinin fetvasına, öldükten sonra da uyabilmesi hususunda bir mesele yoktur.

ÖLÜMDEN SONRA HUSÛLÎ İLMİN HUZURÎ İLME DÖNÜŞÜMÜ

Temel güçlük şudur: Eğer taklit merciinin fetva ve re'yi değişirse, önceki fetvasıyla amel edilemez, bilakis yeni fetvasıyla amel edilmesi gerekir. Bu taklit makamının, dünyada iken bir dizi görüş ve düşünceleri vardı. Fakat dünyadan göç ettikten sonra, sabık taklit merciinin, ilk görüşlerini, yani dünyadaki görüşlerini hâlâ taşıyıp taşımadığını veya ölümünden ve hakikatleri keşfinden sonra fetvasının değişip değişmediğini bilmiyoruz. Çünkü ölümden sonra görüşlerinden hangisinin hak olduğu ortaya çıkmaktadır. Ölmeden önce fetvayı kitaptan buluyordu; fakat öldükten sonra artık kitap, okul, üniversite veya havza söz konusu olmaz. Tersine hakikatin kendisi, onun için aydınlanır. Dolayısıyla bu şahsın görüş ve düşünceleri, rey ve fetvaları, ölümünden sonra, aynen önceki görüşleri mi yoksa meseleler, onun için daha yeni mi çözülmüştür? Bu temel bir problemdir, her ne kadar bazıları "onun fetvasının değişip değişmediğini bilmediğimiz için istishab ederiz" demişler ise de.

Bu bağlamda başka bir şüphe şudur: Taklit makamında muteber olan ve mukallitlerin, kendi vasıtasıyla mercilerini taklit ettikleri ilim, kitab ve sünnetin zahirleri, icma veya aklın husulî burhanlarından çıkarma yoluyla hazırlanmış olan husûlî ve istidlali ilimlerdir. Taklit merciinin bir takım ilke ve esasları vardır. Yine onun bir dizi kaynakları var. O, bu kaynaklardan istinbat ettiği usûlî ve fıkhi ilke, esas ve kurallara dayanarak fetva verir. Fakat bu dünyadan göç ettikten sonra artık, bu ilke, kural ve esaslardan yararlanmaz.

Artık Kitap ve Sünnetin zahirlerinden yardım almaz. Bilakis bu husûlî ilimler, bütünüyle şühûdî ve huzurî ilimlere dönüşür. Medrese ilmi de göç eder. Önceki ilim ortaya çıkar. Buradaki sorun şudur: Fakih, keşf ve şühûd ile kendisi için delil teşkil etmesi olasıdır. Fakat acaba başkaları böyle bir fakihin fetvalarını taklit edebilirler mi edemezler mi? Havza ve mustalah ilke, esas ve kaynaklardan

çıkarsamada bulunulan bir fakihin fetvasının muteber olduğunu söylüyorlar. Fakat bir kimse, nefis terbiyesi ve iç tezkiyesi sayesinde okul, fıkıh ve usul olmaksızın kendisi için hükümler sabitleşen bir kimse ise böyle bir kimse, böyle bir fakih taklit edemez. Sonuçta kendisi, gerçeğin ta kendisini gördüğü için kendi fetvasıyla amel etmesi caizdir. Fakat istidlal, esaslar ve kaynaklara değil, keşf ve şühûda kapalı olan ilim, taklit için güvenilir değildir. Evet, başlangıçta keşf ve şühûddan çıkan ilimle kendi yaşamı süresince havzasal esas ve kaynaklardan istinbat edilen ve ölümden sonra huzurî ilme dönüşen ilim arasında fark vardır. Farklılık şuradadır: İrtihalinden ve husûlî ilminin, huzurî ilme, keşf ve şühûda dönüşümünden sonra acaba yine de müctehid veya merciin fetvası ile amel edilebilir mi veya böyle bir amel edilebilir mi veya böyle bir fetva devam edebilir mi edemez mi? Böyle bir durumda istishab'a vb. hususa yer olmalı mı olmamalı mı?

Maksat şudur: Eğer ölüyü taklide devam etme konusunda bir şeyler söyleniyorsa, bu bedenın rolü olduğundan değil, aksine ruh ve canın rolü olduğundandır. Ruh, ölümden sonra husûlî ilimleri huzurî ilimlere çevirir. Huzurî ilimleri ise keşfe, şühûda ve nefis terbiyesine bağlıdır.

Şüphesiz kişi, nezih ruhlu olmazsa, ölümünden sonra da hak, o kişi için kolayca ortaya çıkmaz. Çünkü bazı kimseler, ölümden sonra öldüklerini bilmezler. Onlar, bir neşe'nin değiştiğini görür ve fakat ne olduğunu kavramazlar. Gerçi ölümlere kabirde telkinde bulunurlar. Ölüye 'sen ölüsün, ölüm haktır' derler. Seçkinler, öldüklerini anlarlar: Fakat ortalama ve zayıf insanlardan birçoğu sadece neş'enin değiştiğini görürler: Bazı insanlar gelmiş ve başkalarıyla biraraya gelmişlerdir, ama ne olduğunu anlamazlar. Nerede olduklarını, ne gibi bir olayın meydana geldiğini bilmezler. Sonraları yavaş yavaş öldüklerini anlarlar. Gerçekten ölüm meselesi, en girift meselelerdendir. Başka bir neş'e'ye giren insan, yenedünyaya gelen ve başlangıçta ana rahminden tabiat evrenine geçtiğini anlamayan, ama sonra sonra doğduğunu ve yeni bir hayata kavuştuğunu anlayan çocuk gibidir.

ERDEMLİLİĞİN ÖLÇÜSÜ

Özet olarak kadın ve erkek arasında aklî yönden bir farklılık olsa da, burada akıl, dünya işlerini yapma aracı/aleti anlamındadır. Yani, insanın, dünyanın çarkının dönmesi için kendisi vasıtasıyla havza ve üniversite ilimleri elde edilebilecek akıl demektir. Bu nedenle hiç bir yerde iyi bilen Allah'a daha yakındır, diyen kimseler göremezsiniz. Tersine iyi muttaki olan Allah'a daha yakındır diyenleri görürsünüz. Sözgelimi biri daha alim veya daha fakih, daha arif veya daha filozof, diğeri daha alt seviyede iki merci olsa, bunlardan üstün olan hiç biri Allah'a daha yakın değildir. Fıkıh, felsefe, usûl, irfan, siyaset ve diğeri icraî işlerde üstün olmak Allah'a yaklaşmanın göstergesi değildir. Fakat daha muttaki olan kimse Allah'a daha yakındır. Burada takva pratik akılla ilgili bulunmaktadır.

Önceki konular içinde ortaya konulduğu gibi insanda iki temel pozisyon

vardır. İnsan, bu pozisyonlardan biriyle anlar, biriyle iş yapar. Yakın, cezm, zan, vehim, hayal vb. teorik akim pozisyonları, niyet, azim, ihlâs, irade, sevgi (muhabbet), tevellâ, teberrâ, takva, adalet vb. pratik aklın parçasıdır. Faziletin ölçütü bunlardır. En çok bilen, Allah katında en üstün değildir. Aksine en çok takva sahibi, Allah katında daha erdemlidir. İlmi konularda daha akıllı olan kimsenin, yürütme alanlarında, dünyalık pozisyonlarda daha değerli ve daha saygın olması, işlerini kendisine emanet edilmesi ve tabiat neş'esinin çarkının düzen içinde dönmesi için taklit edilmesi gereken kimse olması, o şahsın Allah katında da daha mukarreb olduğunu göstermez.

KUR'AN KÜLTÜRÜNDE SEFAHET

Kur'ân-ı Kerim, bilimsel hususlarda güçlü olmaları mümkün olan bazı bireyleri, amelî hususlarda zayıf ve sefih addetmektedir. Sözelimi, bir kimse, matematik alanlarda veya deneysel bilimlerle ilgili hususlarda çok güçlü olsa da günaha bulaşsa, İslami metinlerde belirtilen bazı günahları işlese, "... *mallarınızı sefihlere vermeyin.*" (Nîsâ suresi, 4/5) ayetinin zeylinde varid olan rivayetler, o kimseyi sefih saymaktadır. Veya varid olmuştur ki birine kız vermek isterseniz, dikkat edin o sefih olmasın. Falan damad veya fılan şahıs maazallah filan günaha tutulmuş ise o sefihtir, dolayısıyla ona kız vermeyin.

Kur'ân okulu ve din kültüründe sefahet (sefihlik), normal/basit hususlarda sefihlikten farklı bir şeydir. Bir kimse, bir bilim dalında uzman olabilir; fakat amelî imtihanda eli kayarsa sefih olur. Sözelimi şimdi il-hadî ülkelerde bulunan bir takım fizik bilimciler, gezegenlerden bir kısmına akılları hayrete düşürecek şekilde gemi göndermektedirler. Fakat elleri günaha erişti mi hemen kaymakta ve sapmaktadırlar. Bunların zapt gücü yoktur. Veya itikadî noktada ilhada varmaktadırlar. Kur'anî kültür, bunları sefih addetmektedir:

"Kendi nefisini sefih kılandan başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?"
(Bakara suresi, 2/130)

Görüldüğü gibi Kur'ân'a göre Halil İbrahim'in (s) yolundan yüz çeviren kimse, mucid ve kaşif de olsa sefihtir. Kur'ân, onu sefih addetmektedir. Peki niçin? Çünkü bu sefihlik, "Kendisi vasıtasıyla Rahman'a kulluk edilen ve cennetler kazanılan" aklın karşıtıdır. Dolayısıyla "Rahman'a kulluk etmeyen ve cennetler kazanmayan" kimse akıllı değildir, yani sefihtir.

Şu hâlde kişi, erkekle kadın arasında hüküm vermek ve Allah katında kadın mı yoksa erkeğin mi mukarreb olduğunu görmek isterse ıstılahsal ilim anlamında akli ölçüt olmalıdır. Çünkü o, zaid bir fazilettir ve yaşamı çarkının idaresi için düzenlemiştir. İnsanın ölümüyle birlikte tüm havzasal ve üniversitesel bilimler onun elinden çıkar. Çünkü insan, ölümden sonra ebed için kalmaktadır. Bu nedenle insan, ebedî olacağı bir şeyi yanında götürmelidir. İyi bir hatîb, yazar, müellif, hoca, öğretmen veya musannif olan kimse, bunca sanayî, ustalık ve meslekleri ölümle birlikte etinden çıkarır. Orada husulî ilim tatil olduğu için, gerçek, olduğu

gibi insanlara ayan beyan olacaktır. Orada kimseye kalk ders oku demezler. Çünkü orada herkes, var olanı görür. Beka ve ebediyetten nasibini alan bir şey orada işe yarar. O da ihlasü'l-amel lillâh (Allah için samimî amel)dir. Dolayısıyla burada alıcısı olan şeyin orada müşterisi olmaz. Orada o şeyin pazarı, râkittir. Orada alıcısı olan şeyde ise kadın ve erkek arasında bir fark yoktur.

İNSANIN CEMÂLİ, AKLINDADIR

Bazı rivayetlerde *"kadınların akılları, cemâllerinde, erkeklerin cemâli ise akıllarındadır"*¹⁵ şeklinde buyrulmuşsa da bu, buyruksal bir emirdir. Üstelik "kendisi vasıtasıyla Rahman'a kulluk edilen" akıl değil, teorik akıldır. Yani bu rivayetle şu demek istenmektedir: Kadınların pek çoğunun akılları, cemâllerindedir. Pek çok erkek de vardır ki onların cemâli, de akıllarındadır. Dolayısıyla bu, kadının akı, cemâlinde, erkeğin cemâli ise aklında olmalıdır anlamına gelmez. Bilakis herkesin cemâli, akandadır. Nitekim şu seher duasını kadın ve erkek birlikte okur. Seherlerde insanın dilediği cemâl, bu aklî cemâlin kendisidir:

"Allah'ım, senden cemâlinin en güzelini diliyorum. Senin bütün cemâlin güzeldir. Allahım, senin bütün cemâlini istiyorum."¹⁶

Hem erkeğin, hem de kadının cemâli, "kendisi vesilesiyle Rahman'a kulluk edilen ve kendisi vasıtasıyla cennetler kazanılan" akıldadır. Böyle bir akılda hem "erkeklerin cemâli akıllarında", hem de "kadınların cemâli akıllarındadır."

KUR'ÂN KÜLTÜRÜNDE AKLIN ANLAMI

Kur'ân-ı Kerim ve masumların rivayetleri (a), akı, insanın kendisi vasıtasıyla Hakkı anlayacakları ve amel edecekleri şey olarak yorumlamıştır. Dolayısıyla din kültüründe anlama/algılama ve iş bütününe "akıl" demekteler. Doğru anlamayan, akıllı (âkil) değildir. Anlayan ve bilen; fakat ilmiyle amel etmeyen de akıllı değildir. Ayetlerde akıl olarak izah edilen bu iki erdem bütünü, "Akıl, Rahman'a kendisi vasıtasıyla kulluk edilen ve kendisi vasıtasıyla cennetler elde edilendir."¹⁷ şeklindeki meşhur hadiste tekrar edilmiştir. Bilmeyen kimse cennet kesp edemez. Bilen ve fakat amel etmeyen kimse de cenneti kazanamaz. "Kendisi vasıtasıyla Rahman'a kulluk edilen aklın" hakikati, cezm ve azmin özü ve çekirdeğidir. Yani insan, teorik burhanla cezm makamına er işse ve pratik akıl sayesinde azm makamını elde etse, o azm, cezm ilavesiyle, "kendisi vesilesiyle Rahman'a kulluk edilen ve cennetler kazanılan" müstalah akıl olarak tabir olunmuştur. Allah şöyle buyurmaktadır:

"Siz, insanlara iyiliği emrediyorken, kendinizi mi unutupsunuz? Oysa siz kitabı okumaktasınız- Yine de akıllanmayacak mısınız?" (Bakara suresi, 2/44)

Bu dil, kendisi öğütten nasiplenmeyen vaizin, âlim olsa da akıllı olmadığının

göstergesidir. Halkı iyiliğe davet eden veya ders veren, eser yazan, konferans ve vaaz veren ya da irşadda bulunan ve fakat kendilerini unutanlarını âlim olsalar bile âkil olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, başkalarını düzeltmeyi düşünüp de kendisini unutan kimsenin akıllı/müdrük olmadığını söylemektedir. Çünkü ne kendisi salih, ne de başkalarını ıslah etmede mutludur; başkalarını ıslah, sırf dille iyiliği emretmek değildir. Bilakis "Kendinize davetçiler olun, ama sadece dillerinizle değil."¹⁸ hadisinde belirtildiği şekilde ıslah edilir insanlar. Hadis şunu demek istemektedir: Salih olun ve toplumu kendi yolunuza çağırın. Yani örnek (üsve) olun: Varesten bir âlim olarak toplumun karşısına çıktığınız zaman takva sahiplerinin örnek ve önderi olarak siretiniz ve sünnetinizle halkı önderliğinize çağırın. Tabii ki hadis-i şerifin maksadı, halkı bizzat kendinize çağırın, insanların kalblerini kendinize bağlayın ve böylece sizin müridiniz olsunlar, size sevgiyle yönelsinler" değildir. Tam aksine halkı Allah'a davet etmek gerek. Yüreği insanların sevgisi için çarpan kimsenin asla başkalarına örnek olma başarısını gösteremeyeceği açıktır.

Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, öğüt almayan vaizi akıllı addetmemektedir. Şu halde Kur'ân'a göre akıl, ilim ve amel bütünüdür; ondan "iman-ı cami" olarak bahsedilir. Kişi, bunların her ikisinden veya birinden yoksunsa, Kur'ân kültüründe akıllı değil, sefihtir. Nitekim Kur'ân,

"Kendi nefsinin sefihi kıldan başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir."
(Bakara suresi, 2/130)

Buyurmaktadır. Buna göre akim ölçütü, insanın teorik meselelerde vehim ve hayalden kurtulması, pratik azm vasıtasıyla diğer şüphe ve şehvetlerden arınmasıdır.

KUR'ÂNÎ KISSALARIN FARKLILIĞI

Kur'ân kültüründe akıl Söz konusu olduğunda, kadının mı yoksa erkeğin mi daha akıllı olduğu veya ikisinin eşit mi olduğu hususu da kendiliğinden bizi peşinden sürüklemektedir. Bu durumda Kur'ân'a göre tarihsel tanık, delil ve kıssaları analiz etmemiz gerekmektedir. Fakat Kur'ân kıssalarını incelemeyi önce şu noktaya dikkat edilmelidir: Kur'ân kültüründe kıssayı nakletmekle beşerin tarihsel kıssalarını açıklama arasında çok ilgi çekici bir fasıla vardır. Nitekim tarihsel kıssalar genellikle iki taraftan biri için kesin bir senet niteliği taşımamaktadır. Çünkü bunlar, şahsî yargılardan oluşmaktadır. Fakat esasen bir kaç şahsî yargının raporundan tümel bir temel madde çıkarılabilir (istinbat edilebilir). İstinbat ise bazen kesin (katî) bazen ise zannîdir. Fakat bir kaç şahsî hükmün toplamından kuşatıcı bir hususu istinbat etmek mümkündür. Kur'ân, bunu kıssa felsefesi saymaktadır. Kur'ân, peygamberlerin ve ümmetlerinin kıssalarını ortaya getirdiğinde ve *"Biz iyilik yapanları işte böyle ödüllendiririz."* (En'am suresi, 6/84) veya *"Biz şunu ya da bunu böyle ödüllendiririz"* gibi hususları buyurduğunda biz böyle iş yaparız demek istemektedir. Ayrıca Kur'ân'ın, Hz. Yusuf olayında tümel

(küllî) bir esasî açıklama makamında buyurduğu şu ayete de bir bakalım:

"... Gerçek şu ki kim sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah, iyilikte bulunanların karşılığını boşa çıkarmaz." (Yusuf suresi, 12/90)

Gerçi Yusuf (a) olayı şahsî bir durumdur. Fakat vahyin açıkladığı ve başkalarının gösterdiği tarihsel olay ve durumlardan farklı bir şahsî olaydır. Tarihçiler, tarihsel olayları gösterirken zan/şüpheperver bir kaynaktan söz ederler. Fakat tarihsel bir olayı/olguyu gösterirken tümel kaynağı; cüzi bir örneği zikrederek aynî bir yorum olarak ortaya koymaktadır.

Hz. Yusuf olayı da bu türdendir. O hazret, hedefine eriştiği ve kardeşini huzurunda gördüğünde şöyle buyurmuştur: Başarı, bana özgü değildir. Ayrıca Yüce Allah'ın feyizlendirmesi de bana özgü değildir. Aksine küllî bir esas olarak tüm muttakiler için geçerlidir bu:

"Gerçek şu ki kim sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah'ı iyilikte bulunanların karşılığını boşa çıkarmaz." (Yusuf suresi, 12/90)

Kur'ân-ı Kerim'in istinbatları, eğer delilleri tam olarak melhuz olursa, zan düzeyinden geçer ve cezm düzeyine erişir. Tabi bu istinbat edilenin (müstanbet), bütün durumların melhuz etmesi şartıyla söz konudur. Beşerî tarihçi ve tarih yorumcularının aktardığı haberler, zaman zaman zan ve şüphe ile iç içe olmaktadır; tecrübe haline gelse de genellikle araştırma düzeyinde olduğu için bir hayli azdır. Fakat Kur'anî kıssalar, meydana bir durumun kıssası bile söz konusu olsa, Yüce Allah, onların yanlarında tümel aslîyi gösterdiği için onların tümel asıldan oldukları anlaşılmakta ve belli olmaktadır; onlar, tesadüfî bir olay değil, bilakis gerçek bir toplumun ölçütü ve zatî bireydirler. Kur'ân kıssasıyla, diğer kıssaların farkı, kuşkusuz ebedî Kitab'ın üslubunun sözkonusu husus üzere olması gerektiğidir.

Kur'ân-ı Kerim, tekrar tekrar üzerinde durduğu kıssalarla zımnen peygamberlerin serüvenini, onların kendi dönemlerinin tağutlarıyla olan mücadelelerini açıklamaktadır. Buna göre kendi dönemlerinin tağutlarını davet etmiş, onlara süre vermiş, tesir etmemişse vaîd (tehdit) etmiş, bu da etkisini göstermemişse şu serencam kendini göstermiştir:

"... sülardan onları kaplayıveren kaplayıverdi." (Tâhâ suresi, 20/78)

Yani sonuçta ilahî azab, onları kuşatıvermiştir. Fakat bir kadına vade'si vaîdle ve tehdidi müjde ile iç içe olan bir demet mektubu gönderdikleri zaman, hemen etkili olduğunu görmekteyiz. Acaba bu, o kadın korktuğu için mi böyle yoksa o (cezaya çarptırılan) erkeklerden daha akıllı oldukları için mi böyledir? Hz. Musa ve Harun (a) Firavun ailesinin saraylıları için o kadar huzûrî mesajı getirip açıklamış, ama hiç tesir etmemiştir. Onlara sayısız hissî mucizeler göstermişler, ama hiç etki bırakmamış, etki bırakmadığı gibi Firavun ve adamları, İsrail oğulları topluluğundan bir çoğunu öldürmüş, esirleştirmiş, susturmuş ve söndürmüşlerdir. Bu noktada onların övüncü şu idi: "Biz, bu iş bizim lehimize sonuçlansın diye topluluğun erkek çocuklarını kestik, kız çocuklarını diri bıraktık. Nitekim Kur'ân'da

buna işaret edilmiştir:

"... Onlar kadınlarınızı diri bırakıyorlarken, erkek çocuklarınızı boğazlıyorlardı. " (Bakara suresi, 2/41)

Bu ve benzeri olaylar, çeşitli şekillerde Hz. Halil, Hz. Mesih ve İbrahimî peygamberlerden birçoğu hakkında çeşitli şekillerde tekrar etmiştir.

KUR'ÂN'DA SEB'E MELİKESİNİN ÖYKÜSÜ

Fakat sıra Sebe' Melikesine gelince, ona Hz. Süleyman'dan vad ve vaîdi iç içe olan bir mektup geldiğinde Hakkı kabule amade olmuştur. Hâlbuki o kadının gücü, diğer sultanlardan az değildi. Fakat o, diğer erkeklerden daha akıllıydı. (Önceki bahislerde aydınlandığı gibi kadının, düşüncede erkekten daha zayıf olduğu, yani düşünce ve kelim yolunun, burhan ve teorik akıl yolunun erkek için, kadından daha açık olduğu ispat edilse bile gönül, irfan, kalb ve öğüt yolunda erkeğin kadından daha güçlü olduğu ispatlanamamıştır. Görünürde gönül, irfan, kalb vb. yolunda erkekten daha güçlüdür. Münacat ve öğüt kadında erkekten daha çok etki bırakmaktadır. Bu, daha genel, daha işlevsel, daha etkin ve kullanım yönünden daha geniş bir yoldur. Dolayısıyla insanın daha çabuk ve daha iyi hedefe eriştiği yolda kadın ya kesinlikle erkekten daha başarılı, ya da erkekle eşittir.

Süleyman (a) tarafından gönderilen mektup, bu hanıma ulaşmıştır. Süleyman ki her türlü imkânlarla sahip olup Filistin'de hüküm sürmektedir. O dönemde eksik araç ve imkânlarla ondan biraz uzak bir mesafede Yemen'de bir hanım saltanat sürüyordu. Kur'ân'da bu olay anlatılırken Yemen Melikesinin saltanatını Hüdhüd'ün dilinden şöyle betimlenmektedir:

"Gerçekten ben, onlara hükmetmekte olan bir kadın buldum ki, ona her şeyden verilmiştir ve büyük bir tahtı var. Onu ve kavmini Allah'ı bırakıp da güneşe secde etmekte iken buldum..." (Nemi suresi, 27/23-24)

Yemen melikesinin raporu Hüdhüd tarafından Hz. Süleyman'a eriştikten sonra o Hazret kısa bir mektup yazmıştır:

"Gerçek şu ki bu, Süleyman'dandır ve şüphesiz Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla (başlamakta)dır; bana karşı büyüklük göstermeyin ve bana Müslüman olmuşlar olarak gelin diye" (Nemi suresi, 27/30-31)

Mektup, hanımın sarayına varınca, o, öncelikle mektubu, kerim vasfıyla övmüştür:

"... Gerçekten bana oldukça önemli (kerim) bir mektup bırakıldı." (Nemi suresi, 27/29)

Mektubun kerameti, sadece mühründe değildi. Onun içeriği, kerametinin kaynağı idi. Elbette bunda, mektup yazma ve mektubu postalama adabının rolü yok değildi. Fakat mektubun kerimliğinde etkin pay mektubun mazmunudur. Melike, mektubu alınca, "gerçekten bana kerim bir kitap bırakıldı." Süleyman tarafından

gönderilen bu mektubun içeriği, İslâm'a davettir. Hanımın saray bağluları, mektub haberini aldıklarında meşveret etmişler ve şöyle demişlerdir:

"Biz kuvvet sahibiyiz ve zorlu savaşçılarız" (Neml suresi, 27/33)

Yani siyasal ve askerî alanlarda güçlüyüz ve eksliğimiz yok.

"İş konusunda karar senindir, artık sen bak, neyi emredersen (biz yaparız)." (Neml suresi, 27/33)

"Ülkenin sorumlusu sensin; dolayısıyla nihaî karar senindir." Bundan sonra tehevvürün (ansızın öfkelenme) ne olduğunu, cesaretin hangisi olduğunu; korkunun ne olduğunu, ihtiyatın hangisi olduğunu; cehaletin ve olduğunu, akim hangisi olduğunu görmek gerek. Hakkın karşısında teslim olmamak cesaret değil, tehevvürdür. Hakka boyun eğmeyen, hakkın karşısında tevazu göstermeyenlerinki güç değil, yırtıcılıktır.

Bu yüzden Sebe' melikesi şöyle demiştir: Ben, hedefinin dünyevî güçler mi yoksa peygamberlerin yolunu mu izlemek olduğunu görmek için onu deniyorum. Denememe de öncelikle ekonomik yolla başlıyorum:

"Ben onlara bir hediye göndereyim de bir bakayım elçiler neyle dönerler." (Neml suresi, 27/35)

Bu durumda eğer onlar malî şeyler isterlerse, haraç isterlerse, kendilerine verdiğimiz mallar karşısında bizi davet etmekten vazgeçerlerse, onların okulunu kabul etmemiz gerekmez. Ama böyle değilse, bu malî hediyelerle de kanaat etmezlerse, o takdirde başka bir karar alırız. Hz. Süleyman (a), *"... Hayır siz hediyeyle övünmektесiniz."* (Neml suresi, 27/36) diyerek hediyeleri reddettiğinde o hanım, Süleyman'ın düzeninin, mal düzeni olmadığını, dolayısıyla onu böyle selb etmenin mümkün olmadığını, ülkenin çıkarlarını, güç ve iradesini vermekle razı edilebilecek bir düzen olmadığını ve dolayısıyla İslam'a davetten sarfinazar etmeyeceğini anlayınca şöyle demiştir:

"Gerçekten hükümdarlar, bir ülkeye girdikleri zaman orasını bozguna uğratırlar ve halkından onur sahihi olanları hor ve aşağılık kılarlar; işte onlar böyle yaparlar." (Neml suresi, 27/34)¹⁹

Daha sonra hanım, Süleyman ile görüşüp konuşmaya karar vermiş; fakat Süleyman'ı ziyarette müşerref olmadan önce, O'nun tahtını, o hazretin önerisiyle huzuruna getirmişlerdir:

"Cinlerden ifrit: 'Sen daha makamından kalkmadan önce, ben, onu sana getirebilirim...' dedi." (Neml suresi, 27/39); "Kendi yanında kitaptan ilmi olan biri, dedi ki: "Ben, gözünü açıp kapamadan onu sana getirebilirim..." (Neml suresi, 27/40)

Şüphesiz bu konunun çerçevesini tahkik etmek ayrı bir konu olup bizim şu

III

anki konumuzla bir ilgisi yoktur. Sebe' melikesi, geldiğinde Hz. Süleyman, zeka testi yapmak, yani hanımın dikkat ve zekasını tartmak ve denemek için onun tahtında küçük bir değişiklik yapılmasını emretmiş ve sonra taht ona gösterildiğinde "sanki o" (Neml suresi, 27/42) yani sanki o, benim tahtım demiştir; "Kesinlikle o, benimdir" dememiştir. Bir dizi münazara, tartışma, karşılıklı konuşma, soru ve cevaplardan sonra melike şöyle demiştir:

"Rabbim, gerçekten ben kendime zulmettim; (artık) ben Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum." (Neml suresi, 27/44)

Gerçi putperestlik huyu, hakkı daha çabuk kabul etmesine engeldi:

"Allah'tan başka tapmakta olduğu şeyler onu alıkoymuştu (saddetmişti). Gerçekte o küfre sapan bir kavimdendir." (Neml suresi, 27/43)

Yani cahiliyet ve putperestlik ahlakı onu saptırıp uzaklaştırmış ve yolunu kapatmıştı. "Sâd" harfiyle "Sadd", "sarf demektir. Sârif olan ve başkalarının hak yola girmesine engel olan insan, "Allah yolundan sâdd (yüz çeviren)" dir. Örneğin suud ailesinin Allah yolundan saddetmiş olduğunu söylediklerinde, onların hem kendilerini saptırdıkları, hem de başkalarının hakka gelmesini önledikleri anlaşılır.

"Kendi nefislerini ve kendilerinin dışındakileri saddederler" yani "kendilerini insiraf ederler ve başkalarını sarf ederler" demek kendilerini döndürüyor ve başkalarını engelliyor demektir. Allah yolundan sâdd olan hem sarf, hem de insiraftadır. İnsiraf, sarfı, önceler. Kendisi hak yoldan münсарif (insiraf eden) olduğu için hak kûy'unun sâliklerini de münсарif ediyor. Hak semtinin yolcusu olan kimsenin, Hak köyünün diğer sâliklerini haktan döndürmeleri mümkün değildir. Bozuk yoldan giden kimse, yolcuların (sâliklerin) yolunu keser. Yoksa yolcu insan yol kesmez, aksine yolcuları destekler. "Saptılar ve saptırdılar" denildiğinde de durum aynıdır. İdlâl (saptırma), daima dalaleti önceler; yani sapan (dâll) insan, başka bir sapıklığın ve kaymanın (dalalet) nedeni olur. Aynı şekilde hidayette her zaman ihtidayı önceler. Yani Hidayet bulan (mühtedi) kimse, başkalarının hadisidir. Bu, bütün durumlarda böyledir. Nitekim Ayeti kerimede de bu şeklide gelmiştir. *"Allah'tan başka tapmakta olduğu şeyler onu alıkoymuştu. Gerçekte o küfre sapan bir kavimdendi." (Neml suresi, 27/43)* Yani veseniyet ve sanemiyeti o'nu münсарif kılmıştır. Çünkü putperest nefis, Hak yoldan insiraf etmiştir. Bundan dolayı buyurmaktadır ki bu bozuk yoldan gitmek, onu doğru/hak yoldan alıkoymuştur. Fakat aynı zamanda fitrat, düşünce ve karar verme yolu ona açılmıştır. Bu yüzden Kur'ân, putperestlik bu kadının iman etmesini engellemiştir buyurduktan sonra onun Süleyman ile konuşurken şöyle dediğini söylemektedir:

"Rabbim gerçekten ben kendime zulmettim; (artık) ben Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum." (Neml suresi, 27/44)

Demek istemektedir ki ben Süleymanî (Süleyman'a ait) Müslüman değilim, bilakis Süleyman'la Müslüman'ım. Müslüman'la birlikteyim. Dolayısıyla o, "Süleyman'a teslim oldum" dememiş, tersine "Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" demiştir. Bu nedenle Yüce Allah, bu olaydan, büyük ve

ibret verici olarak bahsetmektedir.

Bu kıssanın mukabilinde başka birçok kıssa da vardır. Bu kıssalara da bakarak kişi, Firavun ailesinin mi yoksa bu kadının mı daha akıllı olduğunu, Nemrud ailesinin mi yoksa bu kadının mı daha akıllı olduğunu, Mesih'in (a) yüz yüze geldiği sultanların mı yoksa bu hanımın mı daha akıllı olduğunu anlamak isterse, - Kur'ân kültüründe aklın anlamının ortaya konulduğunu da dikkate alarak- saltanat süren, büyük Yemen ülkesinin lideri olan bu kadının, bir çok erkek lider ve yöneticiden daha akıllı olduğunu görür. O hanım, cesaretin hakkın karşısında tehevvür değil teslim olmak olduğunu biliyordu. O, cesareti, tehevvürden ayırmıştır. O, biz yabancı peygamberlerin yönetimi altına girmeye yanaşmayız. Çünkü böyle bir yol, vahşilik yoludur" dememiş, aksine mesajı ve daveti kabul etmiştir. Çünkü ortada bir yabancı yoktur. Süleyman, tanıdık biridir. O, dost mesajı getirerek hak sözü gösteren bir peygamberdir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, bunu da bir örnek olarak ortaya getirmektedir. Bir takım erkekler salaha ve felaha erişmişlerse de bir takım erkekler de fesada, ifsada, insanların neslini ve harsını yok etmeye girişmişler, günahsız insanlardan birçoğunu öldürmüşlerdir. Fakat bu kadın, böylesi kanlardan birçoğunu tutmuştur. Bunun için Kur'ân ondan azametli bir olay olarak bahsetmektedir. Bu olaya dayanarak Sadr-ı İslâm'da pek çok kadın şöyle demiştir: "Rasulullah ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."

KADININ DÜŞÜNSEL VE SİYASAL DEHASI

Kadının düşünsel dehasının bariz örneklerinden biri, Allah'ın insan için zikrettiği en önemli erdemlerde erkekle eşit oluşudur. Bu noktada düşünsel ve kültürel deha ile siyasî deha, siyaset ve toplum sahnesinde var olma dehası olmak üzere iki örnek anılabilir.

Düşünsel ve kültürel deha, kişinin bir hususta diğerlerinden daha çabuk haberdar olması değildir. Örneğin bir şahıs, bir kitabı diğerlerinden daha çabuk inceler ve onun mazmunundan daha çabuk haberdar olursa veya ilmî celselerde daha öne çıkar ve ilmî mahfilin içeriğinden daha çabuk haberdar olursa, bu, zamansal bir öncelik/öndeliktir ve dolayısıyla o kimsenin düşünsel dehası değildir. Çünkü diğer şahıslar da ilk gün o ilmî mahfile katılsalardı, o söz konusu şahısla eşit veya ondan daha iyi anlayabilirlerdi. Dolayısıyla bu türden öndelik ve öncelikler, fazilet ve parlak zekânın göstergesi olmaz. Fakat derin bir ilmî meseleyi ortaya koysalar da bu derin ilmî mesele, bazı teorik dinleyenler ve diğer bazıları için zarurî bir meseleyse, ilmî mesele kendileri için açık ve zorunlu olanların, bu özel dehadan nasipleneceği ve diğerlerinden daha iyi anlayacağı belli olmaktadır. Burada öndelik, sırf zamansal önde oluş değildir ki övünç kaynağı olmasın. Bilakis bu, o bireylerin ilmî-kültürel ve düşünsel öne geçmişliğinin göstergesidir. Derin hususu, başka birinden daha çabuk anlayan kimse, anlaşılacağı üzere ya o hususun esaslarını, istidlali usûl ve ilkelerini bilen, ya daha önce bu yolu kat eden ya da bu yolu ivedilikle kat eden, yani her halükarda derin bilimsel meseleyi diğerlerinden daha çabuk kavrayan bir kimsedir. Burada öncelik/birincilik, deha ve parlak

zekânın göstergesidir. Nitekim iki kişi, bir hayırlı işi belirli bir zaman aralığıyla yaparlarsa, sırf bu zamansal öncelik, övünç göstergesi olmaz. Fakat fedakârlık isteyen bir işe teşebbüse herkesin gücü yetmez. Eğer bir grup arasında bir şahıs, fedakârca o işe girer ve muvaffak olursa, burada sırf zamansal bir öne geçme değil, bilakis belirli bir düşünsel deha ve özel bir samimiyet söz konusudur. Gerek teori ve cezm noktasında ve gerekse amel ve azm noktasında bu tümel bir asıldır.

SABİKUN'UN İMTİYAZININ NEDENİ

Kur'ân-ı Kerim'in bu tümel aslının karşısında, İslâm'ı başkalarında daha erken kabul eden, Rasul-i Ekrem'in (s) risaletini daha erken tasdik eden kimselere, dini kabul etmedeki önceliklerinden dolayı, özel bir saygı öngörülmüştür. Aynı şekilde canları ve mallarıyla diğerlerinden önce dine yardım eden, savaş ve hakkı savunma sahnesine başkalarından önce çıkan insanlar için özel bir saygı ve dereceye nail olunmuştur. Böylesi durumlarda fazilet, sırf zamansal açıdan öne geçiş değildir. Bilakis teori kısmında kültürel ve düşünsel deha, pratik aşamada ise pratik deha söz konusudur burada. Şunu açıklayalım ki Kur'ân-ı Kerim'in sabikûn olan muhacirin ve ensar hakkında neden büyük şeyler söylediği malum olmaktadır.

"Sabikûn olan (öne geçen) muhacirler ve ensar..."(Tevbe suresi, 9/100)

Onlar, diğerlerinden önce dini tanımış, dine yardım etmiş, hicret veya diğerlerinden önce muhacirlere yardım etmiş, fedakârlıklarıyla yarış topunu kapmışlardır. Fakat bunlar, sadece zamansal öndelikleri nedeniyle daha üstün değildir. Tersine İslâm'ı diğerlerinden daha iyi anladıkları için özel bir saygınlıkları vardır.

Rayiç düşünce ve hâkim tefekkürün cahiliyet, putperestlik ve malperestlik düşüncesi olduğu bir günde bir kimse, cahili rusuplardan yüz çevirir, saf İslâm'ı tanıyıp onun hakkaniyetini tasdik eder, porsumuş tüm gelenekleri ayağının altına alır, bütün şehameti içerisinde İslâm'a girip Müslüman olur, ve hem teorik, hem de pratik olarak aziz İslâm'ı himaye ederse, özel bir dehadan yararlanır. Bu yüzden yüce Allah, bu gruptan özel bir tebcille birlikte söz etmektedir:

"Sabikûn (öne geçen) Muhacirler ve Ensar."

Aynı şekilde mübarek Hadîd suresinde onlar, özel bir hürmetle birlikte anılmaktadır. Orada buyrulmaktadır ki, dini kabul eden ve dinin yardımına koşanların hepsi muhteremdir; fakat Mekke'nin fethinden önce dini benimseyenler diğerlerimi, önünde, Mekke'nin fethinden sonra dini kabul edenler ise sonundadırlar.

"... İçinizden, fetihten önce infak eden ve savaşanlar (başkalarıyla) bir olmaz- işte onlar derece olarak sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Allah, her birine en güzel olanı vaat etmiştir..." (Hadîd suresi, 57/10)

Yani bu noktada herkes ödüllendirilmiştir; fakat İslam'ın zayıf olduğu bir zamanda malı ve canıyla peygambere yardım eden kimseler, özel bir hürmetten nasiplenmektedirler. Kur'ân'ın tamamlanmasından ve İslâm'ın yayılmasından sonra İslâm'a giren ve dine yardım eden kimseler ise o özel hürmetten bir paya sahip değildirler. Devrimdeki durum da bunun gibidir: Zaferden önce İran İslâm devrimine bağlananlar ile zaferden sonra devrimci olanlar bir ve eşit değildirler. İslâm'ın aslının hak olduğunu teşhis etmek, düşünsel ve kültürel deha ister. Devrim öncesinden zafere kadar fedakârca hizmet, özel bir cesaret gerektirir. Dolayısıyla zaferden önce devrime yardım etmekle zaferden sonra yardım etmek aynı olmaz. Aynı şekilde güvenlik şurasının beşyüzdoksansekiz sayılı bildirisini kabulden önce devrime yardım etmekle sonra yardım etmek de bir değildir. Savaş zamanı fedakârlığıyla sulh dönemi fedakârlığı aynı şeyler değildir. Her halükarda bunlar, kültürel şühûd, mertlik ve pratik azmden kaynaklanmaktadır.

Sabikûndan azametle bahseden ve devrim öncülerinden tebcil ile söz eden Kur'ânî deliller, bir araştırmacının, Ali b. Ebî Tâlib'in methi ile ilgili olarak gelen rivayetleri güzelce çözümlemesine neden olmaktadır. Çünkü Ali b. Ebî Tâlib'in seçkin erdemlerinden biri, hem kendisinin delillendirdiği, hem diğer Ehl-i Beyt'in istidlal ettiği ve hem de Şia düşünür ve araştırmacılarının dayandıkları veçhile, ilk Müslüman oluşudur: "Emirü'l-Mü'minîn, toplumun ilk müslümanıdır."²⁰ Evet o, diğerlerinden önce Müslüman olmuştur. Aynı şekilde şöyle buyrulmuştur:

"Ey Ali! Sen hem iman yönünden mû'minlerin ilkisin, hem de İslâm yönünden Müslümanların ilkisin."²¹

Bunun nedeni, Emirü'l-Mü'minîn'in diğerlerine önceliğinin sırf zamansal öncelik olması, yani diğerleri müslüman olmadan önce O'nun Müslüman olması değildir. Çünkü sırf zamansal öne geçiş, iftihar kaynağı olmaz. Müstedilin burhanı için hadd-i vasat [orta terim] da olmaz. Bir müstedil, hilafet, imamet, velayet ya da daha üstün makamları ispat etmek için sırf zamansal öne geçmeyle istidlalde bulunamaz ve "Ali b. Ebî Tâlib (a) diğerlerinden önce iman ettiğinden, özel bir saygınlığa sahip olduğunu" söyleyemez. Çünkü yalnız zamansal öne geçiş, kemalin alameti değildir. Aksine öne geçmeden maksat, rütbesel öne geçiştir.

Yani Kur'ân'ın, İslâm'ın, Allah Resulü'nün (s) risaletinin hepinize sunulup da sizin, ya asla hakkaniyeti teşhis edemediğiniz, ya teşhisinizde zayıf olduğunuz veya teşhis etseniz de himaye edemediğiniz, fedakârlık şehametini göstermediğiniz ıstırap ve eziyete tahammül edecek sabr göstermediğiniz bir günde Ali (a), çabucak onun hakkaniyetini anlamış, ona iman etmiş ve onları (Kur'ân, İslâm, risalet) himaye etmiştir. Bu tür marifet ve sabırlar, teorik planda düşünsel dehanın göstergesi, pratik planda ise şehametın göstergesidir.

Bu kısa girişten sonra İslâm'da önden gidenlerin, neden özel bir saygınlığa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

KADINLAR DİNDE ÖNDEDİRLER

Dinde önde gidenlerin istatistiğine başvurduğumuz zaman, mü'minlerin emiri (a) gibi bireyler, ön safta bulundukları gibi Hatice ve Yasir'in ailesi Sümeyye gibi diğer bireylerin de bulunduklarını görürüz. Hatice'nin İslâm'da önceliği, rütbesel öne geçmişliği nedeniyledir. Çünkü pek çok erkek İslâm'ın hak oluşunu teşhis etmede kuşku duyarken Hatice hakkı teşhis etmiştir. Halktan birçoğu da teşhis edebilir, hakkın Resulü Ekrem'le birlikte olduğunu fark edebilir, fakat onların şehameti yoktur. Hatice ise şehâmete sahipti. Batıl ve eskimiş bir geleneği ayaklar altına alıp yeni hak dini kabul etmek, hem düşünsel ve kültürel deha ister, hem de batıl geleneği yok etme cesareti. Pek çok erkeğin, her iki özellikten veya ikisinden birinden yoksun oldukları şartlarda Hatice, her ikisine sahipti. Bu nedenle malını dağıtmaktan hiç kaçınmamıştır.

Önden koşan kadınlardan bir diğeri Sümeyye'dir. O, sadece düşünsel bir kültürel deha ile dinin hakkaniyetini teşhis etmek ve Müslüman olmakla kalmayan, aynı zamanda nice dayanılmaz işkencelere tahammül etmiş bir kimseydi; öyle ki Allah Resulü'nün (a) kutlu vücut'u Ammar ailesinin yanından geçtiğinde ve onları o dayanılmaz işkence içerisinde gördüğünde şöyle buyuruyordu:

"Sabret ey Yasir ailesi! Şüphesiz sizin yeriniz cennettir."

Onlar, gayba iman etmişlerdir; öyle bir iman ki şehadeti gaybin kurbanı yapmışlardır. Netice itibariyle bu kadın, İslâm'ın ilk şehidi düzeyindedir. Meselenin, sadece zaman yönünden bir önde oluş değil, bilakis hem kültürel bir deha ve hem de pratik akıl cesareti gerektiren rütbesel bir öne geçiş olduğu açıktır. Ön safta Müslüman olanların, şehitlerin, savaşçıların, mücadeleden bıkmayanların hep erkekler olduğu söylenemez. Bu sahnede kadınlar da erkekler gibi bulunmuşlardır. Bunlar, gerek kültürel deha planından, gerekse pratik akıl fedakarlığında (hem can, hem de mal ile) bulunduğu dair örneklerdir.

Kadınlarla ilgili ikinci örnek ve makam ise kadının siyaset ve toplum meydanında var oluşudur. Elbette bu noktada da konunun anlaşılması için kısa bir giriş gerekmektedir.

TOPLUM MEYDANINDA BULUNMA ZORUNLULUĞU

Din, beşere toplumsal gözle bakması ve insan için sosyal bir kimlik öngörmesi bakımından -hakikî toplum olsun ya da olmasın-, bir dizi görevleri sosyal araçlar olarak ortaya getirmektedir. Deha ve parlak zekâdan nasiplenmeyenler, az düşünürler ve sadece kendilerini düşünürler. Onlar, tümel sosyal hatları idrak etmezler, idrak etseler de can ve mallarıyla fedakârlık edemezler. Bu yüzden toplum sahnesinde adım atmazlar. Bir kimse, hareket ve kıyam ehli ise, demek ki o, hem insanın sosyal kimliği meselesini iyi idrak etmiş, hem de sosyal kimliğin saygınlığı için fedakârlığın gerekliliğini iyi içselleştirmiştir. Kur'ân-ı Kerim, gerçek mü'minleri şöyle tanımlamaktadır:

"Müminler o kimselerdir ki, Allah'a ve Resulüne iman edenler, onunla birlikte (toplumsal bir iş üzerinde iken) ondan izin alıncaya kadar bırakıp gitmeyenlerdir..." (Nur suresi, 24/62)

Yani gerçek mü'minler, hem akide yönünden Allah'a ve Peygambere inanan, hem de sosyal meseleleri idrak ve sosyal zekâ bakımından toplumu iyi tanıyan, sosyal meselelerde daima var olan ve dolayısıyla inziva hayatı yaşamayan kimselerdir. "O'nunla birlikte emr-i cami (toplumsal bir iş) üzerinde iken, ondan izin alıncaya kadar bırakıp gitmeyenlerdir." Ayetteki emr-i cami', bir düzenin sosyal meselelerinin ta kendisidir. Söz gelimi cuma namazı bir emr-i camidir. Tuğyana, istikbara, zulme karşı tezahürat ve protesto, seçimlere katılmak, İslami rehberlik ve sorumluları desteklemek, gerçek hizmet ehlini desteklemek, emr bi'l-ma'ruf nehy ani'l-münker, yaygın olarak iyiliği emretmek ve sosyal bazda kötülükten sakındırmak ve bunlara benzer yüzlerce örnek cami işlerdir. Bu nedenle Allah, bu bölümde Kur'ân'da, gerçek mü'minleri, hiç bir emr-i câmi'de liderlerini yalnız bırakmayan kimseler olarak tarif etmektedir. Yine bu tarife göre gerçek mü'miner, rehberden izin almaksızın terk etmezler. Nitekim Mekkelilerin guslünü yaptıkları, Hanzala, bu ayetlerin devamında belirtildiği veçhile Rasulullah'tan izin alarak geçici bir süreyle savaş alanını terk etmiştir.

Sosyal zekâyâ sahip olmak ve sosyal onuru gözetmek, o kadar saygın bir iş olsa gerek ki Kur'ân onu gerçek mü'minlerin özelliklerinden addetmektedir. Tabii ayetten anlaşıldığına göre, bir mazereti olanların, sözgelimi ben hastayım; dolayısıyla gidiyorum diyerek izin almadan ve haber vermeden ve böylece başkaları için bahaneciliğin önünü açamadan meydanı terk etmemeleri gerekir.

"... Böylelikle senden bazı işleri için izin istedikleri zaman, onlardan dilediklerine izin ver ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir." (Nur suresi, 24/62)

Ayete göre mazereti olduğu halde rehberlik makamından izin almadan alam terk eden kimsenin bir erdemi ortadan kalkar. Bu yüzden Yüce Allah, Resulü'ne (s), özürlerini belirterek izin alıp alana gelmeyenler için istiğfar da bulunmasını emretmektedir.

Demek ki sosyal bir meselede var olmaya muvaffak olmayan kimse, Rasulullah'ın istiğfarıyla elde edilecek bir feyizden mahrum kalır. Nitekim kadın, ayın bazı günlerinde namaz kılma başarısından yoksundur. Demişlerdir ki kadın abdest alır da seccadesinde kibleye doğru oturur ve namaz vakti kadar zikir ederse, namaz sevabım kazanma ümidi doğar. Ya da benzer bir şekilde dört rekât namaz kılmaktan yoksun bulunan yolcu, iki rekâtı tamamladıktan sonra otuz veya kırk kez tesbih çekerse bu, o sevabın telafisine neden olabilir. Burada da mazereti olan ve izin alarak savaş meydanına gelememiş kimseler için, ilahî rehberler, mağfaret dilemekle görevlidirler. Çünkü ilahî rehberlerin mağfaret dileği, onların kalplerinin sükûnet, huzur ve itminan kaynağı olur. İlahî rehberlerin dileği etkin ve duaları huzur vericidir. Bu, Kur'ân'ın betimlediği göreve, toplum bireylerinin sosyal görevlerine işaret etmektedir. Bu noktada ise kadın ile erkek arasında bir fark söz

KADININ SİYASET MEYDANINDA BULUNMASI

Öyküsü, tarihin meşhur ve saf öykülerinden biri olan Ammâr b. el-Esk Hemedânî'nin kızı Şevde, hem sosyal zekâdan yararlanıyor, hem de siyaset meydanına katılmayı kendi görevi addediyordu. O, kesinlikle kendi başının çaresine bakma, kendi nefsi için çalışma düşüncesine sahip olmadığı gibi, Emevilerin egemen zümresinden gönlünde bir korku oluşturmada kendi problemi çözülmüşse, bununla yetinme ve "ben amacıma ulaştım, yüküm bağlandı, dolayısıyla yolda kalan diğer kimselerle ne işim var, onlardan bana ve" deme düşüncesine de sahip olmamıştır. Bu öykünün aslı geniş olarak tarih kitaplarında nakledilmiştir. Fakat gerek sosyal ve gerekse siyasal alana katılmada, erkeğin payı olduğu gibi kadının da payı bulunduğu anlaşılması için biz burada öyküyü özet olarak vermekteyiz.

Şahıslar etrafında propaganda, çok etkilidir. Ebû Zerr'in (r), mücadele yönünden dünya çapında üne kavuşmasının sırrını, O'nun sözlü ve pratik mücadelelerinin, kitaplara geçirilmesi, konferanslarda gündeme getirilmesi, birçok kez film hâline getirilmesi ve tebliğ olarak sunulmasında aramak gerekir. Savaş meydanına ilk olarak ve mükemmel bir şekilde çıkan, savaşçı güçleri cesaretlendirmek için Kur'ân ayetlerinden ve Allah Resulü'nün hadislerinden yardım isteyen, Ebû Zerr benzeri kadınlar da vardı. Onların davet ve kılavuzluğu Kur'ân-ı Kerim'in mihveri üzereydi. Onlar, Kur'ân ayetlerinden yeterli ölçüde haberdardılar. Ayetleri yerinde ve zamanında okuyorlardı; onlardan bir delil olarak yararlanıyorlardı. Yalnızca güçlü olduklarında değil, yanısıra zayıf olduklarında da Kur'ân'la zihinsel birliktelikleri, ayetlerden yararlanabilmelerine ve Ebû Zerr türünden protesto ve muhalefette bulunabilmelerine neden oluyordu. Cesaret söz konusu olduğunda da onlar, Malik Ester gibi savunma yapıyorlardı.

Şayet Ebû Zervârî kadınların, İslâm'ın siyasal meydanları ve savaşlarında yaptıkları işler, defalarca söylenmiş, propaganda -bildiri filmi hâline getirilmiş, defalarca kitaplarda işlenmiş ve kitap hâline getirilmiş olsaydı, o zaman kadınların sadr-ı İslâm'da askerî hususlarda Ebû Zerr ve Malik Eşter gibi ön saflarda yer aldıkları belirginleşirdi.

İlk dönem İslâm kadınlarının, bolluk ve darlıkta yaptıkları bu tür faaliyetlerden hatırdaki kalanlar çoktur. Biz bu bölümde, kadınların düşünsel dehasını, siyasal meydanlarda bulunmalarını ve İslâm'ı savunma çalışmalarını izah etmek bakımından bazı örneklerle işaret edeceğiz.

Tarihte nakledildiğine göre, kadının biri Nebiy-i Ekrem'in (s) huzuruna gelmiş, söyleyeceklerini söylemiş ve (istediği) sonucu almıştır. Aynı şekilde bir kadında Peygamberin aralıksız halifesi olan ve O'nun canı konumunda bulunan (Binlerce selam ve kerem o ikisinin üzerine olsun) Emirül-Mü'minîn'in huzuruna gelmiş ve o da sonuç almıştır.

SEVDE'NİN MUAVİYE'NİN HUZURUNA ÇIKMASI OLAYI²²

Ammar b. Esk Hemedâm'nin kızı Şevde, Ali b. Ebî Tâlib'in irtihalinden sonra hazin bir olayın -Bisr b. İrta' olayıdır.- peşine düşerek, şikâyet azmiyle Emevilerin sarayına gider ve Muaviye ile konuşur. Muaviye, bu hanımı tanıyınca, "Ali b. Ebî Tâlib'in, Emevîlere karşı giriştiği savaşta kardeşlerini cesaretlendirmek ve tahrik etmek için şiir söyleyen kişi sen değil miydin" dediğinde Şevde şöyle cevap verir: "Geçmişî bırak! Bizim başımız öldü." Yani bu grubun lideri öldü, öncüler öldü. Onların peşinden gidenler de kesildi. Artık onlardan hiç bir eser yok.

Bunun üzerine Muaviye şöyle der: "Kardeşinin olayı küçük bir olay değildi. O, alevî savaşının ünlü silahşorlarındandı. Sen de onu şiirlerinle tahrik ediyor, cesaretlendiriyordun." Bu sözün ardından Sevde, savaşta okuduğu şiirleri orada tekrar okur:

Ve'nsur Aliyyen ve'l-Huseyn ve rahtahû
Ve'ksîd li Hind ve îbnihâ Behvân

Bundan sonra Sevde tekrar geçmişte olanları bırak deyince Muaviye "ne istiyorsun, neden geldin?" diye sorar. Soruya Sevde'nin cevabı şöyle olur: Toplum idaresinin sorumluluğunu üstlenen kimse, Allah'ın adalet sisteminde sorumludur. Hiç bir yaratılmışa zulmedilmemesi ve Allah'ın hakkının zayı edilmemesi gerekir. Sizin temsilciniz olan ve bizim diyarımıza gelen Bisr b. İrta', ne yaratılmışın hakkını, ne de Allah'ın hükmünü gözetiyor. Onu azledersen, biz sakinleşiriz; ama azletmezsen, sana karşı ayaklanabiliriz.

Salla el-İlâhü alâ cismin tedammenehû
Kabrun fe esbeha fîhi'l-adlû medfûnâ

Yani Allah'ın salâtı, kabrin içindeki kimsenin üzerine olsun; aslında kabir, onu içine almakla adaleti almıştır ve dolayısıyla adalettir defnolunan.

Kad halefe'l-hakka lâ yebğî bihî bedelâ
Fesâra bi'l-hakkı ve'l-îmânî makrûnâ

Yani hakkı satmamaya ve hakka karşı bir fiyat biçmemeye yemin etmiştir. O, kendi ruhunda hak ve imanı birleştirmiştir.

Muaviye, bu iki beyiti dinledikten sonra, "bu sözünü ettiğin şahıs kim?" dedi. Sevde, "Mü'minlerin Emiri Ali b. Ebî Talib" diye cevap verdikten sonra Muaviye'yi tekrar soru sormaya tahrik edinceye kadar Ali'nin faziletlerini saymaya başladı, Bunun üzerine Muaviye, "Sen Ali'nin ne işini gördün ki böyle övüp duruyorsun?" dedi. Sevde şöyle konuşarak cevap verdi: Bu sahnenin bir benzeri, Ali b. Ebî Tâlib'in hilafeti zamanında oluşmuştu: Biz bir temsilciden şikâyet için Ali'nin merkezî gücüne başvurmuştuk. Ben, kavmimin temsilcisi olarak, söz konusu şahsı Emirü'l-Mü'minîn'in mahkemesine şikâyete gitmiştim. Ali'nin konağına girdiğimde

onu namaz ve Allah'a ibadetle meşgul bir hâlde görmüştüm. Namazını bitirdikten sonra, şefkatli bakışlarıyla bana "bir işin mi var?" demiş, ben de arz etmiş, evet, temsilciniz ekonomik konularda adaleti gözetmiyor ve bize zulmü reva görüyor" diye cevap vermiştim. Ali, bu raporu, tanıklarını dinledikten sonra doğrulamış ve bunun üzerine ağlamış, ellerini göğse kaldırarak "Allah'ım! Kesinlikle ben onlara ne halkına zulmü ve ne de hakkını terki emrettim" buyurduktan sonra cebinden bir deri parçası çıkarmış ve şunları yazmıştı:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla;

"... Size Rabbinizden, apaçık bir belge gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı adaleti gözeterek tam tutun, insanların eşyasını değerinden düşürüp eksiltmeyin ve yeryüzünde bozguncular olarak karışıklık çıkarmayın. Eğer mü'minseniz Allah'ın bıraktığı, sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin için bir koruyucu değilim." (Hûd suresi, 11/85-86)

Bu mektubu okuduğun zaman, işimizden elinde olanı (bir emin olarak) koru ki onu senden devralacak olan sana gelsin."

Bu, o temsilcinin azil fermanını veren bir mektuptu. Mektubu Hazret bana vermişti. Mektubun başlangıcında Şuayb Peygamberin kavmine buyurduğu bir ayet vardır: İlahî buyruklar, açık ve beyyin buyruklardır, dolayısıyla müphem değildir. Vahyin anlamı kapalı değildir ki kimse bahane bulabilsin ve ben anlamadım veya görmedim diyebilsin. Çünkü çok açıktır, ayet. Beyyine'dir o. Bu açık beyyine Yüce Allah tarafından inmiştir: Ölçü, tartı ve antlaşmaya uyun. Ölçü ve tartıyı adaleti gözeterek tam tutun. Elbette bu ayet, alış-veriş ehli kimselere özgü değildir.

"Ölçü ve tartıyı adaleti gözeterek tam tutun. İnsanların eşyasını değerinden düşürüp eksiltmeyin."

Bu emir, sadece ölçü ve tartıyla eşyayı alıp satan kimselere hitap etmiyor. Çünkü burada tümel olumsuz olarak ortaya gelen tümel bir asıl vardır. "İnsanların eşyasını değerinden düşürüp-eksiltmeyin." Hiç bir asıl, bu büyüklükte bir genişliğe sahip değildir; yani gerek malî ve gerekse hukukî alanlarda hiç kimsenin hakkını eksiltmeyin. Dolayısıyla bir kimse ders verecekse öğrencinin hakkını azaltmamalı, bir kimse, imtihan yapacaksa, imtihan olacak kimsenin hakkını zayi etmemeli, bir kimse kitap yazmaya karar vermişse, okuyucuların hakkını eksiltmemek' veya bir kimse konuşmaya karar vermişse, dinleyicilerin hakkını eksiltmemelidir vb. bu, hukuka riayet konusunda en kuşatıcı-kapsamlı Kur'ânî asıl olarak görülmüş olan tümel bir asıldır, "insanların eşyasını değerinden düşürüp-eksiltmeyin" ister Müslüman tarafı, isterse kafir tarafı olsun kimsenin hakkını eksiltmeyin. Çünkü mü'minlerin veya Müslümanların eşyasını değerinden düşürüp-eksiltmeyin" buyrulmuştur. Ayetin anlamı geneldir. İslâm'ın bir iman, İslâm ve bunların komşularına özgü hukuku var, bir de bunlarla sınırlı kalmayan evrensel ve uluslararası arenayla ilgili hukuku vardır.

İslâm şunu buyurmuştur: Gerek Müslüman ve gerekse gayr-i Müslim olsun hiç kimsenin hakkını eksiltmeyin. Kur'ân bir taraftan bize *"insanlara güzel söz*

söyleyin." (Bakara suresi, 2/83), (yani bütün dünya halklarına güzel söz söyleyin) buyururken, diğer taraftan da "İnsanların eşyasını değerinden düşürüp eksiltmeyin. Allah'ın bıraktığı (bakiyyetullah) sizin için daha hayırlıdır." buyurmaktadır. Hakkı zayi etme düşüncesinde olanlar dünyâzededirler. Dünya ise bitmeye ve yok olmaya mahkûmdur.

"Sizin yanınızda olan tükenir, Allah'ın katında olan ise kalıcıdır." (Nahl suresi, 16/96)

Hakkı edâ etmek, başkalarının haklarına saygı göstermektir. Bu ise ilahî bir iştir. Her ilahî iş, kalıcıdır ve Allah karındadır. Dolayısıyla insanların hukukuna riayet etmek de kalıcıdır. Bu kıyas, ayette tümel bir asıl olarak zikrolunmuştur. "Allah'ın bakiyyesi, sizin için daha hayırlıdır." Allah'ın bakiyyesi (bakiyyetullah), Allah'ın baki bıraktığı, koruduğu şey demektir. Allah, kendisi için, kendi vechi için olan şeyi kalıcı kılmaktadır:

"O'nun vechinden başka her şey helak olucudur." (Kasas suresi, 28/88)

veya:

"Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin vechi bakî kalacaktır." (Rahman suresi, 55/27)

Bir işin, ilahî boyası (sıbğa) yoksa o işte Allah'ın vechi yok demektir. Allah'ın vechi yok ise yok olmaya mahkûmdur. Allah'ın vechi için olan işin kalıcılıktan bir payı vardır. Bunun için Şuayb (a), o konuyu buyurmuş ve Mü'minlerin Emiri de aynı konuyu hain temsilcinin azli mektubunda dile getirmişti. "Eğer mü'minlerseniz. Allah'ın bakiyyesi, sizin için daha hayırlıdır." Bu, bir cidal-i ahsendir. Yani siz Allah'a ve kıyamete inanıyorsanız, Allah rızası için yaptığınız şey, kalıcı, onun dışındaki ise yok olucudur. "Ben sizin için bir koruyucu değilim." Sizin imanınız ve rehberiniz olan ben, sizden bir şeyi koruyamam. Siz, iman ve salih amelle kendi kendinizi korumalısınız. Hz. Ali (a) bu mübarek ayeti o azil konusunun içinde yazmıştı. Sonra temsilcine hitaben şöyle buyurmuştur: Bu mektup eline geçtiğinde bundan sonra iş (göre) hakkın yoktur. Ancak bir emin olarak bir varlığı korumalısın ki tebliği elinde tutan sonraki temsilci gelerek makamı senden teslim alsın.

Sevde sözlerini şöyle sürdürmüştür: "Bu mektubu Ali b. Ebî Tâlib, bana vermiştir. Benim, Ali'nin kabri adaleti kucaklamıştır dememin sırrı da burada yatmaktadır: O, hainin azil mektubunu bana vermiş ve benim problemim çözülmüştür. Şimdi de ben sana geldim; çünkü o olayın benzeri senin hükümetin zamanında olmuştur. Ben de bu yüzden geldim, sana rapor veriyorum. Sen ise beni tehdit ediyorsun." Muaviye "şu kadının problemini giderin ve zayi olmuş olan hakkını verin" diye emrettiğinde Sevde şöyle cevap vermiştir: Ben sadece kendimi düşünürsem, bu fahşadır. Allah, fahşa'yı yasaklamıştır. Ben sadece kendi şahsî hakkımı ihya etmeye gelmedim. Aksine toplu bir onuru saygın kılmak ve toplumun hakkını ihya etmek için geldim. Bunun üzerine Muaviye ona hitaben "Sizde Sultana karşı cüretlenmeyi Ali b. Ebî Tâlib canlı kıldı." Ali sizde öyle bir cesaret ve

III

şehâmet canlandırdı ki sadece kendi değil, aynı zamanda kabile, aşiret ve toplumu da düşünmekteyiz, demiştir. Daha sonra Muaviye, Ali b. Ebî Tâlib'in şiirlerini hatırladığı kadarıyla okumuş ve şunu söylemiştir: Ali b. Ebî Tâlib'in söylediği şiirlerde (cennetin kapıcısı olsaydım Hemedanlıları cennete sokardım), birey değil, topluluk söz konusuydu. Nihayet Muaviye, o zalim temsilcinin azledilmesini emretmiştir.

KONUNUN SONUCU

Yukarıdaki örnekten yararlanarak şunlar çıkarılabilir: İlkin; kadının Resul-i Ekrem'in (s) huzurunda bulunmasının pek çok semereleri olduğu gibi Emirü'l-Mü'minîn huzurunda bulunması da pek çok semereleri beraberinde getirmiştir. İkinci olarak; kadının sosyal ve siyasal meselelerde bulunması, erkek gibidir. Üçüncü olarak; ne sadece ayaklar altına alınmış hakkı elde etmek için güç sahibi yöneticilerin mahkemesine başvurabilir ve ne de sadece başkalarının hukukunun koruyucusu olabilir. Bunların yanı sıra o, başkalarının haklarını korumayı iyilik (ma'ruf) ve toplum hukukundan ziyade şahısların hukukunu himaye etmeyi ise kötülük (münker) addetmekle görevlidir.

"Mü'minler o kimselerdir ki, Allah'a ve Resulüne iman ederler, onunla birlikte toplumsal bir iş üzerinde iken, ondan izin alınca kadar bırakıp-gitmeyenlerdir." (Nur suresi, 24/62)

Ayeti, bütün imanlı erkeklerin meydanda bulunmalarını gerekli görmekle birlikte siyakı ve temel mantığıyla erkekle kadını bir hükme bağlamakta ve bu hükmü her iki sınıf içinde uygulanabilir addetmektedir.

Dolayısıyla birinci örnek kadının şehâdet sahnesinde bulunması, ikinci örnek kadının siyaset ve fedakârlık sahnesinde var olmasıydı. Her ne kadar semavî rehberlerden bir söz gelse de bu söz ne erkeğe özgü olarak sadır olmuş, ne o sözün muvafakati, erkeğe özgü kılınmış ve ne de Sadr-ı İslâm'da böyle meselelerde sadece erkeklerin öne çıktıkları vaki olmuştur.

İslâm devrimi için ortaya çıkan olaylar bağlamında aynı konu hakkındaki İmanın (r) ve diğer sorumluların sözleri hatırimızda: Dinin mesajı şudur: Siyasî ve sosyal meydanda bulunmak erkek ve kadının ortak görevi olmalıdır. Bu düşünce ve bu görüşle artık kimse "imanı az, aklı kıt olduğu için kadının, sorumlular arasına katılarak toplumun haklarını almaması gerekir" diyemez.

ALLAH RASULÜ'NÜN HALASI'NIN MEYDANA ÇIKMASI²³

Resul-i Ekrem'in (s) halası, Abdülmuttalib b. Hâşim'in kızıdır. O, erkek kardeşi Hamza gibi iman etmenin yanında çocuğunu da, Allah'ın dinine yardım etmeye teşvik ederdi. Yüksek bir edebiyattan nasiplenmişti. Nitekim babasının

yasında güzel, ilgi çekici edebî parça ve şiir okumuştur. Ömrünü kerametle geçirmiş ve tam bir keramet içinde yaşayarak ölmüştü.

Bu hanımın öz yaşamı, kendisini seyyidüş şühedâ Hamza gibi sorumlu addettiğini ve sadece kendi Müslümanlığıyla yetinmediğini göstermektedir. Seyyidüş şühedâ Hamza, bir şahıs olarak şehadet şerbetini içmişse de o hanım, çocuğunu dine yardım cephelerine katılmaya teşvik ediyordu. -Bir annenin, şefkatinden dolayı, çocuğuna cepheye gitme veya savaşa katılma, demesi mümkündür.- Bu hanımın siyaset meydanında bulunması, peygamberin dinine yardım etmesi için çocuğun teşvik etmesiyle kendini göstermektedir.

Geçmiş bahislerde işaret olunduğu gibi İslâm'ın ilk yıllarında dine yardım kolay bir iş değildi. Bazı durumlarda dilsel yardım, savaştan yardım konumundadır. Düşmanların çok, dostlarınsa az olduğu, Kur'ân'ın ifadesiyle Müslümanların zayıflığın son noktasında bulunduğu ("[İnsanların sizi kapıp-yakalayivermelerinden korkuyordunuz](#)" (Enfal suresi, 8/26)) gün, durum böyledir. Ayete göre Müslümanlar, yabancıların kendilerini tıpkı bir şahin veya atmaca gibi kapmasından korkuyorlardı. Eğer kişi, diliyle dine yardım etseydi, silahlı olarak dine-yardım etmek ister gibi oluyordu, işte dilsel yardımın tehlikeli olduğu o günde bu hanım, çocuğunu peygamberin dinini himaye etmeye teşvik ediyordu. Öte yandan bu hanım, iyi bir edebiyata sahipti; Abdülmuttalib, ölmeden önce ona ve diğer kız kardeşlerine, edebî zevkini denemek için kendisinin ölüm ağıtı olarak şiir okumalarını emretmişti. -Bunlar da çocuklarını bu edebî zevkle yetiştiriyor, onları şair ve edib olarak meydana getirmeye çalışıyorlardı.- Peygamberin halası da babası Abdülmuttalib'in hem hayatında hem de ölümünde edebî parça okumuştur.

EMEVLİ YÖNETİMİNE KARŞI HARS B. ABDÜLMUTTALİB'İN KIZI²⁴

Konumuzla ilgili olarak diğer bir örnek Hars b. Abdülmuttalib b. Hi-şam'ın kızıdır. O, Muaviye'nin çağdaşıdır. O da diğer Ali ashabı gibi yüksek alevî mektebini himaye ediyor ve savunuyordu.

Bir gün Muaviye, Amr b. As ve Mervan'la oturmuştu. O esnada yaşı iyice ilerlemiş olan bu hanım yanlarına gelir. Muaviye ona "hangi şartlarda yaşamınızı sürdürmektesiniz?" diye sorduğunda şöyle cevap verir: Biz öyle şartlarda yaşıyoruz ki nimete nankörlük eden ve bize kötü muamele içerisine giren yönetici bir zümreyle karşı karşıyayız. Fakat:

"Bizim kelimemiz yüce, Peygamberimiz (aleyhi âlâfü't-tahiyye ve's-senâ) muzafferdir. Ama ondan sonra siz bizim üzerimizde yönetici oldunuz; biz o'na sizden daha yakın olduğumuz hâlde, siz o'na yakınlığınızı delil getirdiniz bu iş için. Biz şimdi sizin içinizde, İsrail oğullarının, Firavun ailesi yanında sahip olduğu konumda bulunuyoruz. Hâlbuki Ali b. Ebî Tâlib (a) Peygamber katında, Harun'un Musa'nın yanındaki konumuna sahipti. Bizim sonumuz cennet, sizinki ise ateş (cehennem)dir."

O, Muaviye hakkında bu sözleri tam bir açıklık ve belagat içerisinde söylemiştir. O'nun hakkında şöyle demişlerdir:

"Konuşma yaptığı zaman, aciz bırakır. (Normal) konuştuğu zaman ise kısa ve öz konuşur."²⁵

Bir kimsenin, iyi konuşması ve fakat iyi bir söze sahip olmaması mümkündür. Ancak bu hanımın, iyi bir mesajı vardı. Konuşmasının başında "kelimemiz yücedir" demişti. Çünkü:

"Allah'ın kelimesi, yüce olandır." (Tevbe suresi, 9/40)

Yani: Bizim mantığımız, Allah'ın mantığı olup daima yücedir, muzafferdir. "Peygamberimiz muzafferdir"; çünkü Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de hem kendi kelimesinin yüceliğinden hem de Allah Resulü'nün galibiyetinden söz etmiştir:

"Allah yazmıştır. Andolsun, ben galip geleceğim ve peygamberlerim de." (Mücadele suresi, 58/21)

Yani Allah kararlaştırmıştır ki benim dinim ve dinimi koruyanlarla mesajalarm, özel bir zaferden/yardımdan nasiplenirler.

Daha sonra hanım, "haksız yere bizi yönetmektedir" demiştir. Yani siz bize karşı zalim bir yönetim sergilemektedir. Hâlbuki sizin, Allah Resulü'ne yakınlık şeklindeki velayet senediniz, bizim adımıza uygundur; biz Resul-i Ekrem'e sizden daha yakınız. Biz maalesef sizin yönetiminizde, Firavun ailesi içindeki Benî İsrail'in konumundayız. Yani siz Firavun ailesi gibisiniz, biz is müstaz'af ve mahrum İsrail oğulları gibiyiz:

"... Onlardan bir bölümünü müstaz'af kılıyor, erkek çocuklarını boğazlayıp kadınlarını diri bırakıyordu..." (Kasas suresi, 28/4)

Bu güzel konuşan kadın, kısa hutbesinde bir kaç Kur'ânî ve hadisi cümleyi sıralamıştı. "Kelimemiz yücedir", Kur'ân'dan iktibastır. "Peygamberimiz, muzafferdir" de Kur'ân'dan alınmıştır. Aynı şekilde "Biz sizin içinizde İsrail oğulları konumundayız.." cümlesi de Kur'ân'dan iktibas edilmiştir. Ali b. Ebî Tâlib'in konumunu açıklayan cümle ise menzile hadisinden alınmıştır:

"Benim yanımda, Harun'un, Musa'nın yanında sahip olduğu konuma (menzile) sahip olmaktan hoşlanmaz mısın? Ancak benden sonra peygamber yoktur."²⁶

Kur'ân ayetlerine karşı zihinsel varlığı, konuşma arasında onlardan yararlanması, hadislere hâkimiyeti ve sözleri içinde onları kullanması, hanımın edebî dehasının göstergesidir. Nihayet hutbesinin sonunda şöyle demistir: Bizim işimizin sonu cennet, sizinkisinin sonu ise cehennemdir." Bunu Emevîlerin güç merkezinde yaşlı bir kadın Muaviye'ye söylüyor. O, kendisinin cennetlik, Emevî egemenlerinin ise cehennemlik olduklarına inandığı için böyle diyor:

"Bizim sonumuz cennet, sizin sonunuz ise cehennemdir."

Mecliste oturan Amr b. As, ihanet etmek istediğinde bu hanım, Merhum Tabersî'nin ihticac'da getirmiş olduğu üzere²⁷ ikinci imamın cevabına benzer bir cevap vermiştir:

"Sen ey zâni'nin oğlu! Senin annen, Mekke'de zina yapan ve kendilerini ücret karşılığı satan kadınların en meşhurdur; Kureyşten beş kişi sana sahip çıkmaktadır. Dolayısıyla sen hâlâ ne diye konuşuyorsun?!"

Yani senin soyun karışık, birçok kişi senin baban olduğunu iddia etmektedir. En sonunda seni As'a ilhak ettiler. Dolayısıyla senin benimle konuşmaya hakkın yoktur. Bu sözlerden sonra Mervan itirazda bulunmuştu. Ona da acı bir cevap vermiş ve daha sonra Muaviye'ye dönerek şöyle demişti:

"Allah'a andolsun ki senden başka kimse bunları bize (Benî Haşim'e) karşı cesaretlendirmedir."

Bunun ardından Muaviye "sen ne istiyorsun, ihtiyacın ne? Söyle ihtiyacını" demiş, "o da benim senden bir isteğim yok", sana söyleyecek bir ihtiyaç içinde değilim" diyerek Muaviye'nin sarayından çıkıp gitmiştir. O gittikten sonra Muaviye saray erbabına dönerek şöyle bir şey söylemiştir: "Meclisimde bulunan herkes onunla konuşsaydı, onlardan her birine diğerinden farklı olarak tekrarsız ve durmaksızın cevap verirdi." Yani tek tek onunla konuşsaydınız, hiç durmadan ve tekrar etmeden, sizi sustururdu.

Yani ona ihanet için hepinizin bir sözünüzün olması mümkündür; fakat sizin sözünüze karşı her biriniz için özel bir cevabı vardır onun. Çünkü "Haşimoğullarının kadınları, konuşma noktasında kendileri dışındaki (başka kabilelerin) erkeklerinden daha güçlüdür." Ki o, "Konuşma yaptığı zaman aciz bırakır, konuştuğu zaman kısa ve öz konuşur."

Mersiye okuyunca, "o rikkat ve şefkat ehlidir, siyasal varlık göstermez" derler; fakat gücü-dermanı kalmamış yaşlı bir kadının güçlü Emevîler sarayına girip onların hepsini mahkum etmesi ve bildiri okuması, onun siyasî varlığını ifade etmektedir. Şiir söylemek, konuşmak, belli bir içerik sınırı içerisinde siyasal varlığın göstergesi değildir! Eğer içerik, rikkat, mersiye, novhe ise, bu meydanda varlık göstermenin alameti değildir. Fakat içerik, Kur'ân'ın siyasal ayetlerinden ve Ehl-i Beyt'in siyasî hadislerinden yararlanmışsa ve zulüm yöneticilerini mahkûm etme, onlarla mücadele etme siline sahipse, bu siyasal varlığın göstergesidir.

Tekrar hatırlanması gereken önemli nokta şudur: Bu işin bir benzerini Ebûzer (r) de yapmıştır. Fakat Ebûzer olayında risaleler, kitaplar yazılmış, pek çok söz, konuşma, yazı, propaganda ortaya konmuştur. Ebûzer'in siyasal yönü üzerine onlarca konuşma, yazı makale ve risale hazırlanmıştır. Aynı risale, söz, konuşma ve makaleler bu kadının siyasal varlığı konusunda hazırlanmış olsaydı, artık kimse, kadının, siyasî meselelere katılma hakkının olmadığını veya siyasal varlık kökenine sahip olmadığını ya da kadın yaşlanmışsa, siyasal olgunluğunun olmadığını

söylemezdi vb.... Ebûzer'in meşhur olmasının nedeni, siyasî konuşmaları ve hızlı mücadeleleriydi. Bu işin benzerini mezkûr hanımda yapmıştır.

Kadının siyaset sahnesindeki varlığı, Abdülmuttalib'in ve Hars b. Abdülmuttalib'in kızlarının hayatından pekâlâ çıkarılabilir. Bu yönüyle onlar ile Ebûzer arasında bir fark yoktur. Sonuç itibariyle Ebûzer olayı defalarca dile getirilmiş ve pek çok erkek, Ebûzer türü siyasal varlığa ulaşmak için yola koyulmuşlardır. Aynı şekilde bu siyasî hanımlar da tekrar tekrar dile getirilse, pek çok hanım, onlar gibi sahnede varlık bulacaklardır.

ÜMMÜ HÂKİM VE BİŞR B. İRTA'DAN İNTİKAM²⁸

Konumuz çerçevesinde diğer örnek, hakemlik sorunundan sonra, Muaviye'nin, (Rahman, müstahak olduğu şeyi o'na versin), Dahhak b. Kays'ı ve Bişr b. İrtâ'yı Yemen'e göndermesi, onlar oradaki Şii erkekleri ve Ehl-i Beyt'in izinde gidenleri katliama tabi tutmakla görevlendirmesi olayıdır. Onlar, Şiilerden birinin evine girmişlerdi. Şiî adamı evde bulamayınca, annelerinin gözleri önünde iki ufak çocuğu başlarından kesmişlerdi. (Tabii o kadınlar, vahşiliği, çocuklarının katlim kendi gözleriyle görünce teslim olup var olan edebî birikimimizi Emevîlere feda ediyoruz, çocuklarımızı öldürmeyin dememiş veya Ehl-i Beyt dostluğundan ve velayetinden el çekiyoruz, dolayısıyla çocuklarımızı boğazlamayın" dememişlerdir.) Bu kadının metaneti, acılı, ıstırap verici felaketlere tahammülü, kadının erkek gibi şehavet merasiminde bulunabileceğim, bu noktada kadınla erkek arasında hiç bir fark olmadığını göstermektedir.

Bu can yakıcı sahneye tahammül, anne için pek zordu. Bir süre sonra o hanım, sinirsel problemlere maruz kalmıştı. O, iki çocuğunun şهادetinde yüksek ağıtsal şiirler söylemişti. Şiirlerini her mahalle ve sokağın başında daima okurdu. Bu annenin edebî şiirleri o kadar etkindi ki Yemenli bir şahıs, onun iki çocuğunun intikamını Bişr b. İrtâ'dan almaya karar vermişti. Bilahere kendini buna hazırlamış, Bişr'in sistemine nüfuz ederek, kendisini olma yaklaştırmış, kendini güvenilir biri olarak kabul ettirmiş ve nihayet itminan kazandıktan sonra onun iki çocuğunu, yanına alıp götürmüş ve keserek öldürmüş, sonra da şöyle demiştir: "Bu, Bişr'in o kadının iki çocuğunu katletmesine karşılık verilmiş bir cezadır." Şüphesiz buna benzer tesirlerden bir bölümü, o kadının hamasî, edebî, heyecan verici ve hareket kazandırıcı şiirlerinin bereketiyle oluşmuştur.

SIFFİN'İN GÜZEL KONUŞAN KADINI ÜMMÜ'L-HAYR

Aynı minvalde başka bir örnek, Hureyş b. Süraka'nın kızı Ümmül-hayr'dır. O, Sadr-ı İslâm'da nam salmış kadınlardandır. Yüksek bir konuşma gücüne sahip olan Ümmülhayr, belîğ bir hatip sayılıyordu. Arab adındaki kadınlardandı; Kufe'de yaşıyordu. O, Medine'de yetişmiş bir kadın değildi. Bir kadın Medine'den çıksaydı, onun, Allah Resulü'nün okulunu, Fatıma Zehra, Ali b. Ebî Tâlib, İmam Hasan,

İmam Hüseyin, İmam Seccâd ve diğer İmamların (a) mektebini görüp ders aldığını söyleme imkânına sahip olunabilirdi. Fakat bu kadın, Kufe'den çıkmıştır. O, sadece Ali b. Ebî Tâlib'i idrak etmiştir; Küfe o'nun zamanında Din'in beşiği idi. Yoksa daha önce pek bir temeli ve geçmişi yoktu.

Muaviye, Kufe'deki valisine bir mektup yazmıştı. Mektubunda validen, Ümmülhayr'ın yolculuk imkân ve araçlarını hazırlayarak onu donandırmasını ve Kufe'den Şam'a göndermesini istemişti. Muaviye, imâ yoluyla valiye, kendisinin vali hakkındaki kararının, bu kadının vereceği rapora dayandığını vurgulamıştı. "Şunu bil ki; O'nun (kadının), senin hakkındaki sözüne göre ya iyi, ya da kötü bir karşılık göreceksin." Yani eğer bu kadın senden şikâyetçi ise ben senin hakkında kötü bir ceza belirlerim, yok eğer senden hoşnut ise ve rapor istenilen bir rapor ise senin için iyi bir ödül düşüneceğim. Küfe valisi kadının huzuruna gelerek mektubu ona okumuş ve şöyle demiştir: Muaviye sizi davet etmiş, huzuruna çağırmıştır. Hanım, cevaben "ben, Muaviye ile görüşmeye rağbet etmiyorum değilim. Ona itaatte bir sapmanda söz konusu değildir. Ayrıca yalan söylemek için bahane aramak amacına da taşımıyorum." demiştir. Küfe valisi bu hanımın Kufe'den Şam'ın sefer aracını hazırlamış ve onu uğurlarken şöyle demiştir:

"Ey Ümmülhayr! Muaviye, benim hakkımda mükâfat veya cezayı belirlemede senin yorumunu esas alarak karar verecek."

Bu açıklamayla kadının, Muaviye'nin sarayında kendi menfaatine bir tavsiyede bulunmasını ummuştu. Fakat hanım, cevap olarak şöyle demiştir:

"Beni muhabbet ederek sakın benim gidip yanlış/batıl rapor vermemi ve böylece seni sevindirecek yorumlar yapmamı bekleme. Seni tanıdığım kadarıyla ümitsiz olmamanı ve senin hakkında haktan başka bir şey söyleyeceğimi sanmamalısın. Ben senin hakkında bildiğim şeyleri söyleyeceğim."

Bir kadın, o günkü Kufe'nin resmî valisinden sonra muhabbet elde ettiği halde, valinin, imâ yoluyla da olsa kendisi için tavsiye ve referans vermesini istediğinde "bana muhabbetinden dolayı, yersiz tamaha kapılma. Seni tanıdığım kadarıyla umutsuz da olmamalısın. Ben ne biliyorsam, onu söylerim." diye cevap vermektedir. (Bu rüşvet, aracı vb. şeyleri kabul etmeme, o kadının takvasını göstermektedir.) Sonra Küfe ile Şam arasını tam bir kolaylık içerisinde kat ederek Şam'a girmiştir. Muaviye, O'nu mükemmel bir şekilde tebci etmiş ve ona kendi hareminin yanında yer vermiştir. "Onu haremiyle birlikte konuklandırmış ve dördüncü gün Şam'a sokmuştur." Yani yol yorgunluğunu attıktan sonra Şam'a almıştır. Bu hanım, Muaviye'nin sarayına girdiği zaman, saray mensupları oturmuşlardı. Hanım, o günün resmî merasiminden dolayı onlara selam vermiş ve bu selamına karşılık almıştır. Daha sonra Muaviye şöyle dermiştir: Siz bana hayır ve iyilik adıyla seslendiniz ve "Emirü'l-mü'minîn" adıyla hitap ettiniz! Hanım, Muaviye'nin bu sözüne "herkesin yazılı bir süresi" vardır" diyerek cevap vermiştir.

Muaviye, "doğru söylüyorsun... Nasılsın iyi misin teyze?" dediğinde, hanım şöyle devam etmiştir sözüne: Ben tam bir dostluk ve rıfkla bu yolu kat ettim. Hem

III
yolda, hem de konakta iyiydim.

"Ey Mü'minlerin Emiri! Sana gelinceye kadar üstümden afiyet ve iyilik eksik olmadı. Şimdi dost bir kralın yanında düzenli tertipli bir meclisteyim."

Bunun ardından Muaviye, kendine özgü düşüncesi olduğundan ve her fırsattan siyasal bazda sui istifade ettiğinden hanıma şöyle demiştir: Ben iyi niyete sahiptim: Sıffın Savaşında ve diğer savaşlarda size galip geldim. Şam, Kufe'yi sultası altına almayı başardı... Bunun üzerine hanım, şöyle demiştir: Allah seni batıl söz söylemekten ve sonucu tehlikeli şeyler söylemekten korusun. Dolayısıyla ben iyi niyetle galip geldim demen doğru değildir. Senin galip gelmen, siyaset oyunlarından ve el ele vererek seni zafere götüren halkın varlığının zaafiyetinden kaynaklanmaktadır. Muaviye cevap olarak

"biz bu zeminde konuşmak istemiyoruz. Sen bize Sıffın meydanında Ammâr b. Yâsir'in öldürülmesi esnasında ne söylediğini anlat" dediğinde hanım, şöyle karşılık vermiştir: Ben daha önce o sözleri söylememiştim. Onları daha sonra başkaları için naklettim. Önceki suikastta söylemedim yani. Aksine dilimin çıkardığı kelimeler, Ammar'ın yaralanması esnasında çıkan kelimelerdi. Eğer sen istersen, başka bir zeminde sizinle konuşurum. O sözleri burada gündeme getirmeyin."

Muaviye, oturumdaki saraylılara dönerek "hanginiz, bu kadının sözlerini hatırlıyor?" demiş (o dönemde Arab'ın hıfzı meselesi meşhurdu. Savaş meydanında özellikle resmî bir şahsiyyetten duydukları sözleri, hafıza yönünden güçlü olan kimseler yazarlardı). İçlerinden biri, bazı sözlerini hatırladığını söyleyerek, o sözleri şöyle nakletmiştir: Ben onu, sağlam dokunmuş iki hırkayı üzerine giyinmiş bir vaziyette deve üzerinde gördüm.

Elinde kenarları dağılmış bir kırbaç var. Heyecan verici ve komuta halet-i ruhiyesi içinde konuşuyor. Tıpkı bir fahl (güçlü erkek aslan) gibi hediri ve şikşikası vardır. (Erkek hayvan anlamında fahl kelimesi, kadın zayıf, erkek güçlü olduğu için kullanılmıyor; tersine fuhulet, araştırmacılar arasında seçkinliğin alametidir. Tahkik ehli ulemadan bahsetmek istedikleri zaman, bunlar ulemanın fuhûludur, demektedirler. Bu, edebî benzetmedir.) Söz konusu şahıs demiştir ki ben onu bu manzara içinde gördüm. Yani bir kadın, meydanda nihaî cesaretle deveye binmiş, elinde kırbaç var ve aynı zamanda konuşuyor. Daha sonra bu hanımın Sıffın savaşında söylediği sözlerden bir kısmını aktarıyor, şöyle diyordu, diyor:

"Ey insanlar, Rabbinizden korkup sakının, çünkü kıyamet saatinin sarsıntısı büyük bir şeydir." (Hac suresi, 22/1)

Sözünün başlangıcında bir ayet okuyarak, kıyamet saatinin şiddetini ve meadi hatırlatıyor, insanlara.

Kur'ân-ı Kerim, kıyametten alem fersa bir olay olarak bahsetmektedir:

"O, göklerde ve yerde ağırlaşmıştır." (A'raf suresi, 7/187)

Yani Kıyamet, göklerin ve yerin tahammül edebildikleri, bir olay değil, aksine bütün düzenin yok olduğu bir olaydır.

[Devamla şöyle demiştir]. Bu hanım, Hac suresinin ilk ayetini okuyarak, dinleyenlere meadi hatırlatmış ve sonra şöyle demişti:

"Hiç şüphesiz Allah, size hakkı açıklamış ve delili apaçık kılmıştır."

Dolayısıyla siz mazeret sahibi değilsiniz.

"Yolu beyyin kılmış ve ilmi sunmuştur. Allah, sizi karanlık ve körlükler içinde bırakmamıştır."

Yani Allah sizi, karanlık bir perde içinde aslı bırakmaz. Size akıl, vahiy, şariat, risalet ve imamet vermiştir. Hidayetin bütün rükunlarını size göstermiştir. "O halde nereye gitmek istiyorsunuz? Allah size rahmet eylesin. Mü'minlerin Emiri'nden mi kaçırıyorsunuz? Yoksa savaş meydanından mı kaçırıyorsunuz? Bunları yapmak büyük günahdır; ister imamdı kaçmak, isterse savaştan firar etmek olsun, fark etmez.

Düşmanlar, orman ağaçları gibi bitecek ve meydanı dolduracak kadar güçlü olsalar bile alanı terk etmek yoktur. "Yoksa İslâm'dan yüz çevirmek veya haktan irtidat etmek mi istiyorsunuz?" Mâzallah Haktan bıkmak, nefret etmek veya haktan dönmek ya küfr, ya nifak veya büyük günahdır. Fakat Allah'ı duymadınız mı? O, şöyle diyor:

"Andolsun, biz sizden mücahid olanlarla sabredenleri bilinceye kadar, sizi deneyeceğiz ve haberlerinizi de sınavacağız." (Muhammed suresi, 47/31)

Siz Kur'ân'da şunu okumadınız mı? Allah şöyle buyurmaktadır: Sizi bollukta ve darlıkta deneriz, imtihan ederiz ki mücahidin kim, oturanın kim, sabredeninin ve tahammülsüzün kim olduğu anlaşılsın. Sizin raporlarınızı bu imtihanlarla incelemekteyiz.

Bu sözleri o hanım, Ali'nin askerlerine söylemiş ve sonra başını göğe, kaldırarak "Allah'ım! Sabır tükendi, yakın zayıfladı ve rağbet yayıldı (güdüler farklılaştı)." Sabır tükendi, aylûle düzeyine geldi. Terminolojik olarak geçimini idare etmekten aciz olan muhtaç insana "ayile" derler. Ayile, aile sahibi, yani yardıma muhtaç demektir. "Ya Rabbi! Kalblerin dizgini senin elindedir. Allah'ım onların kalplerim takva üzere kelimeyle birleştir. Kalpleri hidayet üzere telif et ve hakkı ehline döndür."

"Ve onların kalplerini uzlaştırdı." (Enfâl suresi, 8/63)

Hanım daha sonra askerlere yönelerek şöyle demiştir: "Allah size merhamet etsin! Adil, hoşnut olunan, takva sahibi ve en büyük sadakat sahibi imama gelin. Ali ve askerlerine karşı saf bağlamış olanlardaki. Bedir ve Huneyn kinleri, cahiliye kinleridir. Yani küfr, İslâm'a karşı savaş şeklinde Emevîler eliyle ortaya çıkmıştır.

Bunlar, iç savaş değildir. Gerçekte İslâm ile küfrün savaşındırlar. Onlar böyle yaparak cahili yenilgileri telafi etmek istiyorlar. Emevîlerin ölülerinin öcünü almak isteğindeler: Bu cümlelerden sonra şunları vurguladı:

"Küfrün önderleriyle çarpışın. Çünkü onlar, yeminleri olmayan kimselerdir; belki cayarlar." (Tevbe suresi, 9/13)

Böylece sizin askerî gücünüzü görsün ve nehy anıl münker karşısında durmasın, bitsinler.-' "Sabredin ey muhacirler ve ensar topluluğu! Rabbinizden bir basiret ve dininizden bir sebat üzere savaşın. Sanki ben yakın gelecekte sizin galip geleceğinizi, Şam halkının (zalim ve tağut Emevîlerin liderliğinde hareket eden Şam halkının) aslandan korkup kaçan ürkek yaban eşekleri gibi nereye gideceklerini şaşırması olacağını görüyorum. Onlar ahireti dünya karşılığında sattılar ve hidayete karşılık delaleti satın aldılar, ama kısa bir süre sonra pişman olacaklar. Pişmanlık onları saracak ve pişmanlığımızı kabul edin diyecekler, fakat artık pişmanlığın bir yararı yoktur. Vallahi haktan sapan, kesinlikle batıla müptela olur. Haktan öte dalaletten başka ne var ki! Ancak Allah'ın velileri, dünya ömrünü küçük görmüş ahireti ise güzel telakki etmiş ve ahiret için çalışmışlardır. Allah Allah!

Ey insanlar, haklar boşa çıkmadan, sınırlar atıl kalmadan ve şeytanın kelimesi güçlenmeden önce (aklınızı başınıza alın), (düşmanı layık olduğu yere oturtun). Allah Resulü'nün (s) amcasının oğlundan, Allah Resulü'nün damadından, iki torununun babasından nereye kaçmak istiyorsunuz?! O (Ali), Peygamberin siretinden yaratılmış ve o'nun risaletinin hareket kaynağından yükselip gelmiştir. Allah Resulü o'nu, dininin kapısı kılmıştır."

"Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısı."²⁹

Allah Resulü'nün Ali'ye verdiği özellik şu idi: Sen mizansın, senin tevellân hak ve batılın ölçüsüdür. Seni seven mü'min, sana düşman olan, münafıktır. O, putperestlerin başlarını kıran, putları paramparça eden bir kimsedir.

"İnsanlar müşrik iken o namaz kılıyordu; insanlar isyanda iken o itaat ediyordu. Hz. Ali bütün ömrü boyunca böyleydi: Kendine karşı savaşçıları öldürmüş, Uhud ehlini yok etmiş, Ahzab ehlini hezimete uğratmıştır. Allah, onun vesilesiyle Hayber ehlini öldürmüş ve onun vesilesiyle onların arzu ve emellerini dağıtmıştır."

Muaviye'nin huzurunda o hanımın sözlerini aktaran saraylı şahıs şunları ilave etmiştir:

"Bu hanım o kadar gayret göstermişti ki mü'minlerde iman, kâfirlerin kalplerinde ise nifak, irtidat ve ayrılık (şikâk) meydana getirmişti. Çok söz söylemiş ve çok nasihat etmişti."

Bunlar, bu güzel konuşan/hatib hanımın sözlerinden bir kısmıdır. Bu sözleri açıkladığımız zaman, onda mantık dışı ve Kur'ân dışı bir söz olmadığını, sözlerinin ya Kur'ân'a uygun, ya akla uygun olduğunu, onda asla zaafiyet hissi, dünya

meseleleri, içgüdüsel işlere teşvik veya kuru slogan olmadığını görürsünüz.

Böyle kadınların karşıt cephesinde ise ilk dönem İslâm savaşlarında Muaviye ve Ebû Süfyan'ın yanında yer alan, onlara hizmet eden kadınlar vardı. Bu kadınlar, şöyle bir takım sloganlar atıyorlardı:

"İn takbülû nûânîk in tedbürû nûfarîk"³⁰

(Devam ederseniz, sevgiyle kucaklar Döner giderseniz ayrılırız.)

Onların bu sırf heyecan verici sloganı, sadece içgüdüsel düzeydeydi. Fakat sözünü ettiğimiz, hanımın, asil İslami terbiyelere aşina olmuş hanımın sloganı, cennete, Ali b. Ebî Tâlib'in velayetine davetten oluşmuş; Kur'ân ayetleri, nebevi hadisler ve Ali'nin fazilet beyanından alınmıştır.

Bu kadının sözlerini, Ebûzer'in sözleriyle yan yana koyduğunuz zaman, kadınla erkek arasında bir fark olmadığını görürsünüz. Eğer bu sözler, kitap haline gelse, bu zeminde mükerrer sözler beyan edilseydi, minberlerde, gazetelerde nakledilse, yazılıydı, o zaman o da Ebûzer gibi olurdu.

Bazen bir kadın, telaşla, sızlanmayla askerleri heyecanlandırabilir. Fakat bu sanat değildir. Tersine bazen bir kadın da irfanın zirve noktasından istidlalde bulunarak askerleri teşvik eder ve şöyle der:

"Dikkat edin! Allah'ın velileri dünya ömrünü küçük addeder ve onu terk ederler. Ahireti ise sever, güzel sayar ve ona koşar, onun için çabalarlar."

Bu açıklama derinliği örneğini, özümseyebilmemiz için büyüklerin pek çok sözlerinde aramamız gerek. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Bunları Ali b. Ebî Tâlib, Kufe'de eğitmiştir. Sadr-ı İslâm'da kadın sloganının göstergeleri, Emevîlerle ilgili hatırıma getirilen, kadının askerî ve siyasî sahnelerdeki başarısının nişanesi ise şu anda açıklanan şeydir.

Saraylının sözleri bittikten sonra Muaviye, hanıma dönerek şöyle der:

"Ummülhayr! Bu sözlerle sen benim öldürülmemden başka bir şey istememiştir." Sıffın savaşında bu sözleri, insanları, beni öldürmek için heyecanlandırmak için söylemiştir. "Şayet seni öldür-sem, benim için bir zorluk yoktur bunda."

Ummülhayr şöyle cevap verir:

"Allah'a yemin ederim ki Allah'ın, mutsuzluğu sayesinde beni mutlu kılacağı kimse tarafından öldürülmem, beni ümitsizliğe ve endişeye düşürmez."

O, bu sözleri, Şiilerin zayıf olduğu bir zamanda Emevîlerin iktidar olanlarında ve de Ali b. Ebî Tâlib'in ölümünün ardından bütün Şiilerin esir veya şehid oldukları, gizlenip kaçtıkları bir zamanda söylüyordu.

Muaviye "Yazıklar olsun; ey boş konuşmada ileri giden kadın! Osman hakkında ne diyorsun?" diyerek Osman olayını öne çıkarmak, Zübeyr olayını ortaya getirmek istediğinde, Ummülhayr, şöyle der: Ben senden Allah'ın hakkını soruyorum Muaviye! Sen ise kendi dilediğin başka şeyleri benden soruyorsun. Sen halim bir insansın. Bu meselelerden vazgeç, varsa başka meselelerin, sor.

Bunları ayrıntılı olarak aktarmaktan maksat, ilk olarak bu hanımın, askerî işe ek olarak tebliğ işi de yaptığını; ikinci olarak O'nun sözlerinin Kur'ân'dan, Masumların ve temiz İtret'in (a) sünnetinden neşet ettiğini; üçüncü olarak İmam ve rehberi için şehadet sınırına kadar hazır olduğunu, dördüncü olarak sloganının, duygu düzeyinde değil, akıl ve vahiy sınırları içerisinde olduğunu ve beşinci olarak konuşmalarının, masum veli'nin gelmesiyle oluşacak heyecan gibi heyecan veren konuşmalar olduğunu ortaya koymaktır. Ali b. Ebî Tâlib'in izni olmaksızın savaşta kimse konuşamazdı. İzinsiz konuşmak cihad değildir. Bütün cihatçılar ön safta silahlı olarak savaşmıyorlar mı? dersiniz; bazılarının tebliğ işleri varken, bazılarının tedarik işleri, bir kısmının silahları taşıma ve nakletme işleri vardır. Bir kısmı ise savaş yapar, savaşlarda işleri taksim eder, iş bölümü yaparlar. Silahlarla ve kılıçla direkt ilişkisi olmayan işler, askerî işler değildir. Fakat propaganda, tebliğ, bildiri ve tedarik işlerinde kadın için bir engel yoktur.

Böylesi örnekleri incellerseniz, Kur'ân ve İtret-i tâhirîn'in Ebûzer gibi erkekleri yetiştirmede başarılı olduğu gibi hakkı söyleyen ve düşmanla mücadele eden kadınların eğitim-öğretiminde de başarılı olmuştur. Dola-yısla hiç bir kadın Peygamberlik makamına erişemediği için erkek kadından daha üstündür sözü, saçma bir sözdür ve kadının daha aşağı olduğuna delalet etmez. Kaldı ki konunun peygamberlik makamıyla bir ilgisi bulunmamaktadır bu noktada. Öyleyse erkeklerin övünmesinde önemli bir fayda yoktur. Ayrıca bunun, kadınların zayıflık duygusu ve inleyişine de bir etkisi yoktur. Şüphe yok ki ikisinin terbiye ve tekamülü için de yol açıktır. Elbette pek çok görev ortak, bazıları da tabiatları gereği, özeldir.

ÜMMÜ HALİD: KADINLARDAN BİR MUHADDİS

İslâm'ın sadrının örnek kadınlarından biri de Ümmü Halid adıyla meşhur Halid b. Said'in kızıdır. Ümmü Halid, Hz. Rasul-i Ekrem'den pek çok rivayet nakletmiştir. Bu tür kadınlar, savaş meydanlarında sırf tedarik işlerinden sorumlu değillerdir ki bir hemşire, hizmetçi kolay-pratik bir iş sahibi olarak telakki edilsin. Bu işlere ek olarak muhaddislik de yapıyorlardı. Muhaddis kadınlar tıpkı diğer ashab gibi Resul-i Ekrem'den (s) duydukları hadisleri başkalarına naklediyorlardı. İşte Ümmü Hâlid de bu kadınlardan biridir.

Ümmü Halid'in Peygamberin mübarek sireti hakkında naklettiği hadislerden biri şudur:

"O (Ümmü Hâlid) Resul-i Ekrem'den duymuştur: Peygamber, kabir azabından Allah'a sığınır."

Bazen bir hadis nakledilir ve sözgelimi Hazret, buyurmuştur ki kabir

azabından Allah'a sığınır, diye rivayet edilir. Bazen de hadisin nakli, Peygamberin siretinin izahıdır ve dolayısıyla fiil sürekli geniş zaman fiili olarak zikredilir. Yukarıdaki hadiste geçen "yeteavvezü" (sığınır) fiilinde olduğu gibi. Bu fiil, ifade ettiği eylemin sürekliliğine işaret etmektedir. Bunun delili, Resulullah'ın, defalarca kabir azabından Allah'a sığınmasıdır. Ümmü Halid'i bu hadisin önemi, ikinci yöntemle rivayet etmiş olmasında aranmalıdır. Demek istemektedir ki Allah Resulü'nün sireti, kabir azabından Allah'a sığınmaktır.

ÜMEYME: SAVAŞÇILARIN DİLUSU³¹

Kays b. Ebî's-Salt el-Ğıfârî'nin kızı da muhaddislerdendi. O, Resul-i Ekrem'den pek çok rivayet nakletmiştir. Tabiinden birçok kişi onun öğrencisi olmuş ve onun vasıtasıyla peygamberden hadis dinlemişlerdir. "Ondan tabiinden bir grup, rivayette bulunmuştur." Bu hanım mücahidlere ve savaşçılara karşı nihaî bir şefkat beslemiştir. "Mücahidlere karşı çok şefkatliydi."

O, savaşlarda bulunur, yaralıların tedavisi ve şehidlerin tahliyesinde önemli ve etkin bir işler görürdü- Muhaddis olmakla birlikte, hadisleri iyi anlamak ve iyi nakletmekle birlikte, iyi bir savaş gücüyü de.

Bunlar, diğer sahabenin iftihar ettiği kemallerdir. Peki diğer sahabe ve yapıyordu? Elbette diğer sahabeden kitaplar ve derin araştırmalar zikredilmiş değildir. Aksine onların her birinden bir kaç hadis, hatta bazen bir hadis naklolunmuştur. Onlar arasında Rasullah'ın (s) hadislerini ve beyanatını bir araya getirmeyi başaran çok küçük bir grup vardı.

Örneğin *Üsdü'l-Ğâbe*, *el-İsâbe* vb. rical ve teracim kitaplarında adı, kimliği, hayat hikâyesi, vefatı, Resul-i Ekrem ile sahabelik ve sohbet süresi tam olarak ortaya konulmuş yaklaşık on iki bin sahabe zikredilmiştir. Bu kitap ve bilgilerden bazı sahabelerin, Hazretle bir kez görüştüğü veya bir hadis rivayet ettiği anlaşılmaktadır.

Bunlar, Allah Rasulü'nün Sahabesi olma övüncüne sahiplerdi. Fakat asla Hz. Ali b. Ebî Tâlib ile mukayese edilemezlerdi. Onlardan hiç biri, onun gibi ve onun ölçüsünde Peygamberin (s) mukaddes vücudunun öğrencilik övüncüne sahip olmamış ve O'ndan hadis nakletmemiştir.

Dolayısıyla sahabeyi incelediğimiz zaman, şahabı kadınlar arasında da sahabî erkekler gibi bütün değerler ve ruhsal kemallerden nasibini almış değerli kadınlar bulunduğunu anlarız. Tam anlamıyla ispatlanmıştır ki kadın ve erkeğin makamını karşılaştırmada, Emirül-Mü'mimn'i değerlendirme ölçütü almak, fazla bir hataya yol açmaz. Fakat ölçütü Selmân ve Ebûzer olarak alırsak, çok yanlışla düşebiliriz. Çünkü Rasullah'ın (s) sahabesi arasında bunlarla düşümdeşen kadınlar bulunmaktadır. Var olan tek fark şudur: Resul-i Ekrem, cihad için erkekleri gönderir, kadınlar gönüllü olarak giderlerdi. Çünkü cephede araç gereçlerini tedarik için kendilerini de yanlarında götürmelerini istiyorlardı.

Her halükarda Ümeyme, yaralıları tahliye, şahitleri defin ve savaş alanlarında geniş bir varlık gösterme gibi cephe tedarikiyle ilgili işler bir yana, diğer taraftan hutbe verme, şiir okuma vb. yollarla savaşçılarda aşk, heyecan meydana getirme, teşvik ve propaganda işlerini yapma sorumluluğuna sahipti. O dönemde Arap topluluklarında şiirin yaraşır bir etkisi vardı. Nitekim bugünde bazen, bazı toplumlarda şiirin tıpkı burhan gibi etkili olduğunu görüyoruz. Bu noktada bir konuşmacı burhanı meseleler ortaya koymak isterse, usta bir şairin, irad ettiği kaside veya edebî bir nesrin sahip olduğu etki kadar etki yapar.

Rivayete göre bir gün Benî Gıfar kadınlarından bir grup Ümeyme ile birlikte peygamberin huzuruna geldi. Ümeyme, grubun sözcüsü olarak şöyle dedi:

"Biz, seninle birlikte çıkmak istiyoruz; gücümüz yettiği oranda yaralıları tedavi eder, Müslümanlara yardım ederiz."

Resul-i Ekrem onlara izin vermiş ve onlar da Hayber savaşında yer almışlardır. Onların liderleri, yine Kays b. Ebi's-Salt Ğıfârî'nin kızı idi. Naklolunduğuna göre "o, onlara yapılması gereken şeyleri göstermiş, savaş bitinceye ve Müslümanlar muzaffer olarak dönünceye kadar onlara rehberlik etmişti." Yani o, rehberi olduğu grubun öğretmeni idi.

ÛMMÜ KÜLSÜM VE KADINLARIN HİCRETİ

Konumuzla ilgili olarak diğer bir örnek Ukbe b. Ebî Muayt'in kızı Ümmü Külsüm'dür. O, muhacirlerdendi. Tarihçiler, onun hakkında şöyle demişlerdi:

"Müslüman olmuş, hicret etmiş ve Peygamber'e (s) biat etmiştir."

O, hicrî yedinci yılda hicret etmiştir. Rivayetlere göre Mekke'den Medine'ye yaya olarak hicret eden ilk muhacir kadındır. Onun kocası Mute savaşında şehit düşen Zeyd b. Harise idi.

Ümmü Külsüm, Mekke'den göç ettiğinde bir grup kâfir, onu tekrar Mekke'ye götürmüş ve bununla ilgili olarak şu ayet nazil olmuştur:

"... Şayet onların mü'min kadınlar olduklarını bilip-öğrenirseniz, artık sakın onları kâfirlere geri çevirmeyin..." (Mümtehin suresi, 60/10)

Kâfirlerin akrabaları veya yakınları da olsalar, yine de onları vermeyin. Çünkü:

"Ne bunlar onlara helaldir, ne de onlar bunlara helaldir." (Mümtehin suresi, 60/10)

Bu örneklerle, insanî ruhla ilgili olan şey bağlamında kadın ve erkeğin bir/eşit olduğu ortaya çıkmaktadır. İslâm, tümel aklî ve kalbî asıldan istimdatla, kendi

mesajlarını iki sınıf için de ulaştırmıştır. Her ne kadar örnek kadınların pek meşhur olmadıklarını görüyorsak da, geçtiği gibi bu, o kadınların düşünsel dehasından (erkekler kadar) bahsedilmediği, onları bu dehalarının propagandası yapılmadığı içindir. Yoksa anılan örnekler, Ebûzervârî kadınların az olmadıklarını göstermektedir. Emevîler döneminde, Sıffîn, Cemel vb. savaşlarda Alevî velayetin lehinde ve fakat Emevî zulmünün aleyhinde çalışan kadınlar, Emevîler sarayında yol bulan zulümle savaşmış, heyecan dolu hutbeler vererek zulmü meslek edinen Emevîler yönetimini mahkûm etmiş kadınlar çokturlar.

ŞİİR VE EDEBİYATTA DAHÎ KADINLAR

Edebiyat bakımından kadınlara gelince, erkek sınıfın, edebî dehada, "yedi muallâka" sahibi olacak, şiirini Hicaz'ın Ukaz panayırında galip gelecek bir noktaya eriştikleri gibi bazı kadınlar da böyleydi; yüksek şiirler söylüyor ve Ukaz panayırında onları sunuyorlardı.

Cahiliye döneminde durum buydu. İslamiyet döneminde İslâm, manevî birikim ve sermayeleri gösterdiği gibi cahilî mazmunların yerine ilahî marifetler hakkında şiir söylemeleri ve konuşmaları için edipler de yetiştirmiştir. Bu hidayet, erkeklerde etki bıraktığı gibi kadim ediplerde de etki bırakmıştı.

Cahiliye döneminde cahilî düşünce tarzıyla edebiyata parlaklık kazandıran, aile üyelerinin mersiyesinde yüksek şiirler söyleyen kadın, İslâm'ı kabul ettikten sonra da Kur'ânî şiirle gençleri ve evlatlarını savaş meydanına gönderiyordu.

Bu bölümde gerek edebî ve gerekse siyasî alanlarda böyle kadınlardan bir takım örnekler getirmeye çalışacağız.

ŞEHİDPERVER ŞAİR: HANSA³²

Arap kadınlarından biri olan Hansa, belirtildiğine göre meşhur şair Im-riü'l-Kays'm torunlarından. Hansa, ikinci halife dönemi şairlerindendir. O, savaşlardan birinde öldürülen kardeşleri Muaviye ve Sahr hakkında yüksek şiirler okuyor, mersiyele söylüyordu. Sahrın ölümünden sonra daha bir yüreği yanmıştı. Çünkü Sahr daha bağışlayıcı ve daha şefkatliydi; ekonomik sıkıntılarında o'na yardım ediyordu. Bu hanımın, kendi geçim mahsulünü kaybeden kumarbaz bir kocası vardı. Sahr, bir çok kez kız kardeşinin onurunu korumuştur. Onun, kardeşlerinin yaşındaki şiirleri ediplerin konuşan dilidir. Ne kendisinden önce ve ne de sonra o'nun büyüklüğünde bir kadından bahsedilmemiştir.

EDEBİYATÇILARIN HANSA HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

Meşhur Arap edebiyatçılarına "Hansa'nın edebiyattaki yeri nedir?" diye sorduklarında yüksek sözler söylemişlerdir. Cerîr'e en şair insan kimdir diye

sorduklarında, Hansa değilse benim diye cevap vermiştir.

Beşşar şöyle derdi: "Bu kadının dışında hiç bir kadın, şimdiye kadar, edebî eksiği olmadan şiir söylememiştir." Bir gün Beşşar'a, "madem kadın, adlı sanlı şiir söyleme makamına erişmez, öyleyse Hansa hakkında ne düşünüyorsun?" dediklerinde "o, erkek şairlerden de üstündür." Cevabını vermiştir.

Şüphesiz Asmaî, Leylây-i Ahîliyye'yi Hansa'ya tercih ediyordu; fakat Hansa'dan da azametle bahsediyordu. Müberred ise "Hansa ve Leyla, çoğu şairlerden daha üstündür" diyordu.

Mâbilğa Zibyâî, Ukaz panayırının hakemlik görevini üzerine almıştı. Yeni şiir okuyan şairleri, Ukaz Panayırında değerlendirmesi için ona sunuyorlardı. O, Hansa'nın, Sahr'ın yasında söylediği "râiyye" isimli kasidesini duyduğunda hayranlıkla şöyle demişti:

"Senden önce el-A'mâ, yani el-A'sâ şiir okumamış olsaydı, seni bu dönemin en üstün şairi kabul edecektik."

Meşhur Şair Hassan b. Sabit de yarışmaya katılanlardandı. Yarışmanın hakeminden bu sözü duyunca sinirlenerek ben hem hakem olan sen Nâbiğa'dan ve hem de Hansa'dan daha iyi şairim demişti. Nâbiğa ise "iş, senin sandığın gibi değil" diyerek Hansa'ya "Hassan'ın cevabını sen ver" demişti. Hansa Hassan b. Sâbit'e dönerek şunu söylemişti: "Senin şimdi sunduğun kasidede en güzel beyit hangisidir? -Senin kasidenin beytül-ğazeli nedir?- Hassan, şu beyiti okumuştur:

Lenâ el-cefnâtü'l-ğurru yelma'ne fi'd-duhâ
Ve esyâfünâ yaktur ne min necdetin demâ

Bu şiir Mü'tavvel ve diğer ebedî kitaplarda şahit olarak zikredilmektedir. Hassan, kasidenin en önemli beyti budur deyince Hansa şöyle konuşmuştur: Beytül-ğazel ve beytül-kasîde sayılan bu beyitin sekiz edebî problemi vardır.³³ Bunları şöyle sıralayabiliriz. Bir: Şiirinde dedin ki "cefnât". Hâlbuki cefnât cıfân'dan daha aşağı ve daha azdır. Dolayısıyla cıfân kelimesini kullanman doğru olurdu. İki: "Ğarr" kelimesini kullandın. Garr, eğarr" çoğuludur. Ve alındaki beyazlık anlamına gelir. Eğer "bîd" kelimesini kullansaydın o, mutlak beyazlık anlamına geldiği için daha geniş bir anlam kazandırırdı. Üçüncü problem: Beyitte "yelma'ne" fiilini kullandın. Eğer yelma'ne yerine "yüşrikne" fiilini kullansaydın daha iyi olurdu. Çünkü işrak lemeân kelimesinden daha güçlüdür.

Lemeân an be an gelir. (Gözucuyla işaret etmek gibi) işrak ise daimî bir parlaklığa sahiptir. Dört: "Duhâ" yerine "duce" deseydin daha iyi olurdu. Çünkü sabah vakti anlamına gelen daha öğle vaktine yakın bir zamandır. Bu vakitdeki kılıç parlaklığı önemli değildir. Kılıç "ducâ"nın karanlığında parlarsa sanattır, aydınlık günde parlamak sanat değildir. Beş: "esyaf yerine "suyûf kelimesini kullansaydın, daha iyi olurdu. Çünkü esyâf azlık çoğuludur. Altı: "yaktur ne" yerine "yesilne" fiilini kullansaydın daha güzel olurdu. Çünkü bu kılıçlar sel gibi kan akıtırılar. Bu

ise katre katre kan akıttılar sözünden daha güçlüdür. Yedi: "demi" yerine "dima' " deseydin daha yerinde olurdu. Çünkü dima' demden daha çoktur...

Bu problemlerin peşinden Hassan susmuş ve artık bir cevap vermemiştir. İşte İmreü'l-Kays'ın torunlarından olan bu edip hanımın edebi gücü buydu.

İslâm doğmuş, birçokları -gerek erkek gerekse kadın- cahiliye ahlakıyla ona sırt çevirmiş; fakat bu hanım sahip olduğu düşünsel deha nedeniyle Müslüman olmuştur. Resul-i Ekrem'in (s) mübarek vücudu ondan şiir söylemesini istemiş o da bir şiir söylemiştir. Hz. Resul onun şiirinden dolayı hayrette kalmıştır.

Hansa', evlatlarını İslâm toplumunda terbiye etmiş, yetiştirmiş, bizzat teşhiz ve teşvik etmiş, cepheye göndermiştir. Sadr-ı İslâm savaşlarından birinde -peygamberin irtihalinden sonra meydana gelmişti- onlara şöyle vasiyet etmiştir: "Dünya ahiret karşısında değersizdir. Payidar yurt payidar olmayan yurttan daha iyidir. Siz bir anne babanın çocuklarısınız. Haseb ve neseb yönünden kirlenmemişsiniz. Şu halde dininiz için çalışın ve cepheleri sıcak tutun. Çünkü siz kendi iradenizle Müslüman oldunuz ve kendi iradenizle hicret ettiniz." Bu sözlerin ardında Hansa, savaşa güç göndermenin niteliği konusunda ve çocuklarını cesaretlendirme bağlamında Al-i İmran suresinin, son ayetini okumuştur:

"Ey iman edenler sabredin, sabırda yansın ve nöbetlesin (mürâbeta). Allah'tan korkup -sakının- umulur ki kurtuluşa varırsınız-" (Al-i İmran suresi, 3/200)

Bu ayetin şerhini yaparken İmam Bakır'dan gelen bir rivayette buyurul-duğuna göre bu ayetten maksat şudur: "Sabrediniz ve imamlarınızla veya Veliy-i asrınızla rabita kurunuz."³⁴ Bu rivayetin amacı, misdakı açıklamaktır. -Doğrudur da- Bu ayette sabır, müsâbere (sabırda yarışmak) ve mürâbetadan, (nöbetleşmek) ayrı bir şeydir. Bireysel olaylarda insan sabreder; fakat savaş vb. sosyal olaylarda müsâbere eder; liderle ilişkide ise mürâbeta yapar. Ayetin mazmunu Hansa, çocuklarına tavsiye etmiş; onları cepheye göndermiş ve şöyle demiştir: Savaş cephesinin ısındığı, tandırın kızdığını gördüğünüz zaman, ekmeği tandırdan alm: Bu durum, iyi bir durumdur. Artık geri dönmeyin."

"Şimdi tandır ısınmıştır."³³ cümlesi, merhum ibn Babeveyh Rûmî'nin (r) değerli kitabı "Men lâ yahzuruhü'l-Fakih'in sonunda Hz. Resul-i Ekrem'in veciz sözleri olarak naklettiği kelimelerdendir. (Bu veciz kelimelerden bir kısmı söylenmektedir; fakat edebiyatçılar arasında bir geçmişi yoktur bu sözlerin).

PEYGAMBERİN SÖZ VE HADİSLERİNİN ÖZELLİĞİ

Resul-i Ekrem'den sadır olan sözler, hutbe veya hitabe türünden değil, aksine hepsi ilkâî esaslar olan anayasalar gibidir. Bu yüzden Resul-i Ekrem'in sözlerini korumak (hıfz), bir araya getirilip derlenmiş ve birleştirilmiş olan Nechül-Belağa'nın hutbelerini korumak gibi değildir. Resul-i Ekrem (s) kelime be kelime, cümle be cümle anayasa esasları hâlinde ilkâ etmektedir.

O'nun söylediği sözlerden birinin edebiyatçılar arasında bir kökeni yoktur: "Şimdi tandır kızmıştır." (el-ân hama ehvatîs). Yani şimdi tandır kızmış, dolayısıyla ekmek pişirme ve alma zamanıdır. Şehadet pazarı ısındığı zaman gayret etmek ve cepheleri doldurmak gerekir. İşte Hansa, çocuklarına böyle bir sözü söylüyor: "Şehadet pazarının ve savaş meydanının ısındığını ve kızdığını gördüğün zaman, fırsatı ganimet bilin ve kendinizi ortaya koyun."

O, çocuklarını cephede bulunmaya davet ediyor, şehadeti ganimet bilsinler diye. Fatih olup zafer kazandıklarında galibiyeti ganimet olur, şehadete erdiklerinde ise, şehitlik ganimet olur. Diğerleri askeri gıda ve teçhizat, ganimet olarak getirme düşüncesindeyken, bu kadın, çocuklarını şehadet ve keramete çağırıyor. "Keramet, ebedilik ve ikamet yurdundadır." Çünkü: "Hamd, bize ikamet yurdunu helal kılan Allah'a özgüdür."

"Sabah olunca, erkenden kalkıp merkezlerine gitmiş ve birbiri ardınca öne atılmışlardır. Savaşırken yaşlı annelerinin vasiyet ettiği şeyleri içeren recezler söylüyorlardı."

Hepsi, peş peşe şehit düşmüşlerdi. Haber, bu şehitperver anneye ulaştığında, o'na dört çocuğun da öldürüldü denildiğinde şöyle demiştir: "Beni onların ölümüyle şerefliendiren Allah'a hamd olsun. Rabbinden onları, Rahmet müstakanında bir araya getirmesini diliyorum."

Peygamberin hayranlık kaynağı olan bir şiir söyleyebilen, işte bu edebî zevktir. Bu zevktir ki Kur'ân ayetleriyle hitap edebilmekte ve çocuklarını cepheye teşvik edebilmektedir. Yine çocuklarının şehadetini öğrendikten sonra "beni onların ölümleriyle şerefliendiren Allah'a hamd olsun" diyen de aynı edebî zevktir.

İnsanın, kadının korkak olduğunu söylemesi veya buna inanması nasıl mümkün olur! Sadr-ı İslâm'da kaç tane böyle erkeğimiz var? Ebûzer türü kaç insanımız var? Ama Ebûzer gibilerin cesaretleri defalarca anılmış, o yüzden tanınmış-meşhur olmuşlardır. Kadınlar konusunda da aynı şey yapılmış olsaydı, kadının makamı da herkesçe tanınır ve insanlar kadını korkak ve zayıf addetmezlerdi.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME (1)

Siyasî, dinî ve edebî alanlarda tarihen hanımlardan pek çok örnek sabittir. Onlardan bir kısmına burada işaret edilmiş, diğer bir kısmı ise ulema ricali kitaplarında, *Dürrü'l-Mensûr* ve *Reyâhînü's-Şerîa* gibi hanımlara özgü kitaplarda veya kadın ve erkeği içine alan makro düzeyde kitaplarda yer almıştır. Bu kitaplara gerektiğinde başvurulabilir.

Askerî ve siyasî alanlarda, hadis ve irfan sahalarında ciddi bir inceleme yaparsanız, örnek kadınların çok olduğunu görürsünüz. Aksi hâlde kadının adı

hicablanır, hicaplandığında ise toplum ki bu yüceliğinin, büyüklüğünün ortaya çıkması için kadının kendisi hicab içinde, adı ise kitap içinde olmalıdır. Nitekim Zat-ı Akdes-i İlâh, kadını hicabla tanıttığı hâlde adını kitap içinde getirmiştir. Sebe melikesi konusunda şöyle buyurmaktadır Allah:

"Süleyman ile birlikte Âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum." (Nemi suresi, 27/44)

Allah, ondan azametle bahsetmekte ve sonuçta onu âkile (akıllı) olarak tanıtmaktadır. Hüner, insanın hakka karşı baş kaldırmasında değil (çünkü baş,¹ ezilir), aksine hakka boyun eğmesindedir. Bu sanatı Yüce Allah Sebe Melikesine nispet etmektedir:

"...O'na bir şeyden verilmiştir ve büyük bir tahtı vardır." (Nemi suresi, 27/23)

Böyle bir gücü olan, bütün imkânlardan siyasî ve askeri güçlerden yararlanan bir kimse, gelsin, Allah'a teslim olsun... T3u ancak aklın göstergesidir. "Tehevvür"ü [anlık öfke ve isyan] cesaret sananlar, sırat-ı müstakîm-i teşhis etmede karıştırmaya duçar olan kimselerdir.

Ele aldığımız örnekler arasında masumlardan, onların evlat ve öğrencilerinden bahsedilmemiştir. Çünkü onlar ve tarihleri kitaplarda yeterince yer almıştır. Öte yandan önemli olan, normal kadınların, bu makamlara erişerek kadın ve erkeklerin örneği ve hücceti haline gelmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME (2)

Kur'anî, aklî ve kalbî delillerden, temel alanda, yani tekâmül konusunda erkeklik (müzekkerlik) ve dişiliğin (müenneslik) asla bir rolünün olmadığı istidlal edilmektedir: Biri "kadın Nebiy-i Ekrem gibi olamamış, O'nun makamına erişmemiştir" derse, şöyle cevap vermek gerekir: Peygamberlerden pek çoğu da onun gibi olamamış, o'nun makamını elde edememiştir. Dolayısıyla bu, bir eksiklik ve konumuz açısından bir tenakuz değildir. Kaldı ki erkek olanlar, peygamber gibi olabiliyor mu? Bu ne övüncüdür?! Kemâl seyri açısından o Hazrete daha yakın olan herkesin övünme hakkı vardır. Onunla övünmek ise övünçte bulunmamaktadır. Onunla övünç duymak, alçak gönüllülükte yatar. Onun övüncü, alçaklık hissindedir. Niçin son peygamber gibi birisi erkekler arasından çıkmıştır? Mesele, sırf zihinsel bir meseledir. Ve hiç bir pratik veya eğitsel etkiye sahip değildir.

Kadın hakları, kadının tekâmülü, kadın ile erkeğin eşitliği, ahlaksal ve eğitsel vb. meseleler üzerinde durmamızın nedeni, erkekler, gayret ve çaba ehli oldukları gibi kadınların da çaba ve cihad ehli olduklarını ortaya koymak, bu noktada bir gelişim zemini oluşturmaktır:

Bilinen meşhur erkeklerin eriştikleri makama, kadınlar da erişebilir. Tarihsel erkekler ortaya konulduğu gibi, tarihsel kadınlar da ortaya konulabilir. Dolayısıyla

vaziyet, var olandan başkadır. İşte bu ve benzeri hususları açıklığa kavuşturmak amacıyla ele aldık kadınla ilgili meseleleri:

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

"Ey insan, artık sen, hiç durmaksızın Rabbine doğru bir çaba harcayıp durmaktasın, sonunda ona varacaksın." (İnşikâk suresi, 84/6)

Bu hitap, insaniyetedir. İnsaniyette ise erkeklik ve dişiliğin bir rolü yoktur, önemli olan, insanın, bilahare likaullah'a ermesi veya ilahî cemâlin lika'sına ya da ilahî celalin lika'sına kavuşmasıdır. Bu yolda ise kadın ve erkek eşittir.

III. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

¹İlahiyât-i Şifâ, Bölüm: 4, Makale: 5, Dördüncü bölümün onuncu makalesinde ele alınan bazı hususlar, zımnen yorumlanabilir.

²et-Tahsil, bölüm: 4, makale: 4

³Bihâru'l-Envâr, c.61, s. 132

⁴Toprak: Bkz. Hac suresi, 22/5 vb.

⁵Çamur: Bkz. En'am suresi, 2/2 vb.

⁶Şekillenmiş balçık: Bkz. Hicr suresi, 15/26

⁷Ateşte pişmiş gibi bir çamur: Bkz. Rahman suresi, 55/14

⁸Nehcû'l-Belâğa, Hutbe: 186

⁹"Allah ölüleri aktinde nefisleri teveffâ eder; ölmeyeni de uykusunda (bir tür ölüme sokar)." (Zümer suresi, 39/42)

¹⁰"Meâlimü'l-Hukûme, s. 404

¹¹

el-Ğârât, c.1.s.70

12Nehcü'I-Fesâha, Hadis: 359

13Usûl-i Kâfî,c.1,Bâb:2

14A.e.,a.y.

15Bihâru'l-Envâr, c.103, s. 224

16Miftâhu'l-Cenân, Seher duası

17Usûl-i Kâfî,c.1,s...

18Usûl-i Kâfî, c.2, s. 77

19Bu noktada ayetin sonundaki ifadenin o hanımın sözü mü yoksa ilahî onay mı olduğu hususunda da ayrı bir mesele olduğunu belirtmek gerek.

20Usûl-i Kâfî,c.1,s. 454

21el-Ğadîr, c.3, s. 228

22Ayanü's-Şia, c.7, s. 324'den nakledilmiştir

23Dürrü'l-Mensûr, fi Tabakâti Ribâti'l-Hudûr, s.25

24A.e., a.y

25A.e,a.y.

26Sire-i tbn Hişam, c.2, s. 520

27el-lhticâc, (iki ciltlik Necef baskısı), c.1, s. 411

28Dürrü'l-Mensûr, s. 56

29el-Ğadîr, c.6, ss. 61-81

31A.e.,a.y.

32Dürrü'l-Mehsûr, s. 109

33Bu konuyu naklettığımız kaynakta, sekiz probleme işaret edilmiş, fakat yedi tanesi sayılmıştır.

34 Tefsirû'l-Mîzan, c.4, s. 133

35 Men lâ Yahzurühû'l-Fakîh, c.4, S. 377

IV Bölüm

Şüphelerin ve Karşıt Rivayetlerin Çözümü

GİRİŞ

URAYA KADAR İslâm'da manevî kemâllerden hiçbirinin, erkek olmaya bağlanmadığı veya kadın olmanın onları elde etmeye engel olmadığı, ne erkek olmanın kemâlın şartı olduğu ve ne de dişi olmanın kemâl için bir engel oluşturduğu hususları ortaya konulmuş ve anlaşılmıştır. Buna göre kemâl yolu her iki sınıf için de açıktır. Herkes, kendi istidatı ölçüsünde bu yolu izler. Farklılık konusu olan, icraî işlerdir. İcraî işler ise insanın beden yapısıyla ilgili olup iki tarafın fiziksel özelliklerine göre dağıtılmış, iş bölümü yapılmıştır.

İnsanın erdemliliği ve üstünlüğü için söz konusu olan ölçütlere erişmede kadın ve erkek arasında bir fark veya bir ayrıcalık yoktur. Kadınla erkek arasında farklılığın bulunduğu nokta, manevî ayrıcalık kaynağı değildir. Bu sorun, "mantıksal" olarak şöyle izah edilebilir: Kemâl kaynağı olan şey bakımından kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Farklılık nedeni olan şeyin de kemalde bir rolü yoktur. Eğer bazen bir kesim, tekâmülde daha az başarılı ise, bu noksanlık, o kesimin kendi seçimindendir, İslâm dini onun için yol açmadığından değil. Dinin yolu bir kesim için açmaması ve onu sınırlandırması ile insanın kendi kötü iradesiyle yolu kat etmemesi arasında fark vardır.

Dine göre, manevî tekâmülde kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Toplumda görülen fark ise bireylerin kendilerine bağlıdır. Eğer bir kadın, kendini yetiştirmek ve nefsinin terbiye etmek istememişse, bu, tekâmül yolunu kendisinin izlemediği anlamına gelir. Değilse yol ona açıktır. Erkek için de durum aynıdır.

TABİÎ ÖLÜM VE İRADÎ ÖLÜM

İnsanın iki türlü ölümü vardır; biri tabii ölüm, diğeri ise iradî ölüm. İnsan, tabii yaşam ve ölümünde hayvanlarla ve bazen bitkilerle ortaktır. İnsan sahip olduğu hareket, tahayyül, tevehhüm, beslenme, gelişme vb. işlerden bir kısmında bitkilerle ortaktır. Bazı işlerde ise insan, hayvanla ortaktır. Bazen bu işler, ortadan kaldırılır ki bu, tabîî ölüm olarak ifade edilir. Bazen de bunlar, devam ettirilir ki bu da tabîî yaşam olarak ifadelendirilir.

Fakat bir de insanın başka ölüm, ve yaşamı vardır ki o, kendi iyi seçimine veya kötü seçimine bağlıdır. İnsan, kötü seçimle kendi öldürebilir iyi seçimle de kendini yaşatabilir. Kötü seçimle kendilerini öldürenlerden Kur'an, kâfir olarak bahsetmektedir: Kafirler, kötü seçimle manevî hayatı kaybeden veya o hayatı sağlama yönünde bir adım atmayan, def edecek yerde yapan, yapacak yerde def eden veya makul yaşama erişmeye yanaşmayan ya da maazallah İslâm'dan sonra mürted olanlar gibi manevî ve aklî yaşamdan sonra alçalan kimselerdir. Bunların ölümleri, kötü seçimdendir.

Bir dizi ölümler de vardır ki insan, ölmeden önce hüsn-i ihtiyariyle kendini öldürmektedir. Artık ben insanlıktan ölüyorum, melekliğe gidiyorum denmesi, insanın güzel seçimiyle gerçekleştirdiği iradî ölümle ilgilidir. Bu tür ölümler, insanın bencil içgüdüleri öldürmesi, yırtıcılık huyunu yok etmesiyle ilgilidir. İnsanın gurur ve bencilik ahlakını öldürmesi ve güzel iradeyle hayvanlığın pençesinden kendini kurtarması, güzel iradeyle elde ettiği ve iradî ölüm dedikleri iyi bir ölümdür. Bu düzlemde insan, melekler sınırına yol bulur.

Bu husus, cevahir gibi bazı fikhî kitaplarda dile getirilmiştir. Merhum Seyyid Muhammed Kazım (r) da Cevahir'den naklen değerli kitabı *Ur-ve'de Orucun fazileti* babında müstehab oruçların hükümleri üzerinde dururken sonlarda şöyle buyurmuştur: Orucun fazileti konusunda, oruç tutan insanın, melek gibi olmasını söylemek yeterlidir.

HADİSLERİN DİLİNİN MUHATAPLARIN ANLAYIŞINA UYGUNLUĞU

Masum imamlar, bizimle bir kaç yolla konuşmuşlardır. Bazen şöyle buyurmuşlardır:

"Oruç tutun ve böylece fakirlerin açlığının derdinden haberdar olacak kadar aç kalın."

Bu izah (talil), çok zayıf bireyler içindir. Niçin onların hâllerinden, sadece mübarek Ramazan ayında o da açlık duygusuyla haberdar olalım!

Bazen bu aşamadan daha üstün bir aşamada şöyle buyurmuşlardır: Oruç tutun ki açlık ve susuzluğun şiddetinden kıyametin açlık ve susuzluğunu hatırlayasınız. Bu izah ise ortalama insanlar içindir. Peki, niçin yılın diğer günlerinde kıyametten gafil olalım da sadece açlık ve susuzlukla onu hatırlayalım!

Başka bir kesim de melekler düzeyinde adım atmak için oruç tutan kimselerden oluşmaktadır. Nitekim şöyle demişlerdir:

Tû fereşte şevî er cehd konî ez pey ânk
Berg-i tût est betedrîc konendeş atlas

Yani insan, açlık ve susuzluk baskısıyla fakirleri hatırlamak veya kıyameti hatırlamak için değil, aksine "ben vaktimi yeme ve içmekle harcamaktan, yemek için yaşamaktan, yemek ve giyinmek için çabalamaktan daha büyüğüm" demek için oruç tutar. Yemekten maksat, içmek veya uyuma mukabilinde yemek değil, mutlak hayvansal tasarruflardır. Nitekim Kur'ân'da

"Mallarınızı, sizden karşılıklı anlaşmadan (doğan) bir ticaretten başka haksız nedenler ve yollarca yemeyin..." (Nisa suresi, 4/29)

Ayetindeki yemekten maksat da yemek yemek değil, bilakis mutlak tasarruftur. Bu yaygın bir edebî tabirdir de.

Sözelimi bir kimse, başka birinin halısını gasp etse, halkın malım yemiş derler; bir kişinin evini gasp etse, halkın malını yemiş derler. Bu tür muhaverelerde yemekten maksat, mutlak maddî, tabii ve hayvani tasarruflardır. Bize, oruç tutun; yeme ve içmeden sarfı nazar edin ki melek olasınız demeleri de bu anlamdadır. Yani sadece yeme ve içmeden değil, tüm mutlak hayvanî işlerden uzak durun. Aynı şekilde yalandan uzak durun, yalan orucu bozar denildiğinde, sadece Allah'a ve Peygambere yalan değildir kastedilen. Aksine bu hususlar fikhî bühtanla ilgili oldukları

için bütün terminolojik yalanlar, kapsamına almaktadır. Kaldı ki bir kimse yalan söylerse fikhî açıdan orucu kesinlikle sahihtir. Fakat bu şahıs melek olmadığı için makbul bir orucu yoktur onun, fikh-ı aşğarda orucu sahih olsa da. Veya başka bir günahı işlerse insan, melekler düzeyinde adım atmadığı için oruçlu değildir. Eğer gıybet ederse, oruçlu değildir. İşte bunun gibi yemeyin ki melek olasınız sözü de, mutlak hayvansal ve bitkisel tasarrufları terkedin ki melek huylu olasınız demektir. Tıpkı tabiat evreninde bir tut yaprağının, ipek böceği fabrikasına yol bulması durumunda ipek ve ipekli kumaş olması gibi. Nasıl bir tut yaprağı ipekli kumaş olabilir de, insan, melek olamaz? İnsan da melekler düzeyinde adım atabilir.

Dolayısıyla üçüncü grup kimseler, hüsn-i ihtiyarla ölen, iradî ölümle hayvansal ve bitkisel evrenden göç edenlerdir. Nitekim bazen insan, kötü seçimiyle de ölebilir. Kafirleri ölü sayan ayetlerde buna işaret edilmektedir. Ayrıca Hz. Emir'in (a) mübarek vücudu amelsiz alim hakkındaki şu sözleriyle de bunu işaretlemektedir.

"Bu, dirilerin ölüşüdür."¹

Yani amelsiz bilgin, diriler arasında dikey bir cenazedir. Onun diğer ölümlerden farkı, diğer ölümlerin yeryüzünde yatay cenaze olmaları, kendisinin ise yeryüzünde dikey cenaze oluşudur. Yoksa ikisi de ölüdür. Amelsiz âlim de diğer ölümler gibi murdardır...

Bu iki yol, erkek ya da kadın herkes için açıktır. Daha iyi yolu seçen ve daha çabuk kat eden herkes kesinlikle daha başarılı olur.

Geçmiş konularda kadının, teorik meseleler ve aklî tefekkürlerde zayıf olsa bile gönül ve kalb meselelerinde daha öğüt alan olduğu, münacat yolunun onda daha fazla etkide bulunduğu anlaşılmıştır. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in, kendisini mev'ize (öğüt) olarak tanımlaması göz önüne getirildiğinde bu noktada kadının önemi anlaşılabacaktır:

"Ey insanlar, Rabbinizden size bir mev'ize (öğüt), sinelerde olana bir şifa ve mü'minler için bir hidayet ve rahmet geldi." (Yunus suresi, 10/57)

KADININ İMANININ EKSİKLİĞİ ŞÜPHESİ

Bazen kadının, bazı dinsel meziyetlerden yoksun olduğu gündeme getirilmektedir. Buna göre kadının yılın bazı günlerinde dinsel farzları yerine getirememesi, onun noksanlığının nedeni sayılmaktadır. Nitekim rivayetlerde buna işaret edilmiştir. *Nehcü'l-Belâğa'da* Emirü'l-Mü'minîn, kadınlardan kötü olarak bahsetmiş ve "onların akılları az, imanları noksan ve payları eksiktir" buyurmuştur:

"Ey insan topluluğu! Şüphesiz kadınlar, iman, pay ve akıl yönünden eksiktirler, iman yönünden noksanlıklarının nedeni, hayız günlerinde namaz ve oruçtan uzak durmaları, akıl yönünden noksan olmalarının nedeni, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması ve pay yönünden eksikliklerinin nedeni ise miraslarının, erkeğin mirasının yarısı olmasıdır.."²

Bu mazmunun benzeri, Resulullah'tan da gelmiştir.³

Bu şüpheye cevap vermek için, bazı ayet ve rivayetlerde gelen övgü ve yergiler konusunda bir giriş yapmak gerekmektedir.

ÖVGÜLER VE YERGİLER

Bazen bir dizi tarihsel olaylar meydana gelmekte ve bu olayların zamanı, mekânı, bireyleri, şartları ve nedenleri övülmekte veya yerilmektedir. Bazı olayların veya bir olayın yan işlerinin övülmesi veya yerilmesinin anlamı, o şeyin veya olayın doğasının esasının övgüye veya yergiye müstahak olduğu şeklinde değildir. Bilakis olayın meydana geldiği özel zemin, bu yergi veya övgünün nedeni olmuştur. Örneğin bazen bir kabileden övgüyle bahsedilir. Bunun nedeni, bir dönem, o kabileden bir takım iyi insanların çıkmasıdır. Çok geçmeden durumun değişmesi ve o kabile bireylerinin yergi konusu olması mümkündür, Tersî için de aynı şey geçerlidir.

Mesela İran'da çok yerilen bir takım şehirler vardı. Fakat Ehl-i Beyt'in hareketiyle bu düşünce değişmiş, o şehir ve beldeler, bu ülkenin örnek şehir ve beldeleri olmuşlardır. O topraklardan ahlakî, ilmî ve dahîsel erdemler açısından mümtaz şahsiyetler çıkmıştır. Dolayısıyla bu övgü veya yergiler, ilelebet o su ve toprağın gereği değildir, aksine kesitseldir. Bunun delili, düşünsel ve itikadi bir

dönüşümle eski görüşün değişmesinin mümkün olmasıdır. Nitekim böyle değişim ve dönüşümler olmuştur, da. *Nehcü'l Belâğa'da* kadın hakkında yergi olmuşsa, bu yergilerden bir bölümü, görünüşe göre Cemel Savaşıyla ilgilidir. Aynı şekilde Basra ve Ku-fe'den de yergiyle söz edilmiştir. Hâlbuki Basra pek çok ilim adamı yetiştirmiş ve Küfe, pek çok savaşçı insanı İslâm'a takdim etmiştir. Küfe'den, şehitlerin başının (a) intikamını almak için çalışan pek çok insan Küfe'den çıkmıştır. Şimdi de Küfe, Hazretin zuhuru beklentisiyle insanların namaza durdukları yerdir. Orada, salih ve siddiklerden birçoğunun makamlarının bulunduğu bir mescid vardır. Dolayısıyla örneğin Küfe veya Basra yerilmiştir diye Küfe ve Basra'nın ebediyyen ve bizzat kötü olduğu söylenemez. Tarihsel olayları hassal bir dilimde övgü veya yergi zemini hazırlarlar. Daha sonra o dilimin geçmesiyle birlikte övgü ve yerginin alt yapısı da ortadan kalkar.

VAHYİN ÖNGÖRÜSÜ

Kadın konusunda da durum, yukarıda söylediğimiz gibidir. Esasen Kur'ân-ı Kerim'in peygamberin hanımları konusunda sahip olduğu ısrar, vahyin acı bir tarihsel olay hakkındaki öngörüsünü göstermektedir. Kur'ân, ısrarla Peygamberin hanımlarına şöyle buyurmaktadır:

"Evlerinizde vakarla oturun, tik cahiliye (kadınlarının) süslerini açığa vurması gibi, siz de süslerinizi açığa vurmayın..."(Ahzab suresi, 33/33)

Bu ve benzeri ayetler, Zât-i Akdes-i İlah'ın bir sahneyi önceden gördüğünü göstermektedir. Gaybi ve şehadeti bilen Allah, bir gelecekte haberdar olup o yersiz kıyamın acı sonuçlarından onları sakındırmıştı. Onun için evlerinizde oturun, kendinizi göstermeyin, teberrüc etmeyin... buyurmuştur. Sonraları Cemel savaşı olmuş, mutlak Allah'ın velisi, Mü'minlerin Emiri Hz. Ali b. Ebî Tâlib'e karşı savaş açmışlardır. O kesit, bir dizi yergileri içermekteydi, bir dizi de övgüleri. Bir halk övülmüştür o kesitte. Çünkü o sahnede iyi amel etmişlerdir. Bir grup ve bir ülkede yerilmiştir. Çünkü bu olayda kötü amel etmişlerdir. Bu övgü ve yergiler, şeyin cevherine bağlanmamalıdır. Savaştan sonra da kadından yergiyle bahsedilmişse, bu bilahere o kadının Ali b. Ebî Tâlib'e karşı harekete geçtiği içindir. Nitekim o mübarek zata karşı tavır alan birçok erkek de olmuştur. Eğer, Talha, Zübeyr ve o kesimi idare eden kimseler, mutlak veliyyullah'a karşı kıyam ettilerse, yerilmişlerdir. Dolayısıyla Hazrete karşı hareket eden ve bu ağır olaya yaldım eden diğer insanların da yerilmeleri doğaldır. Dolayısıyla bu tür yergi veya övgüleri, şeyin özüne bağlamamak gerekir. Elbette onun kesitsel etkisi mahfuzdur.

CEMEL SAVAŞI VE YERGİLER

Nehcü'l-Belâğa'da varid olan rivayet, kesin bir olay değil, muhtemelen şahsî veya haricî bir olaydır. Olayın aslı şudur: Bu savaşı Aişe başlatmıştır. Ehl-i Sünnet de Cemel savaşını onun başlattığına inanmaktadır. Fakat Sünniler, "tevbe etmiş ve tevbekar olarak ölmüştür" derken, diğerleri "tevbesi tamamlanmamıştır, demektedir. Ama hepsi de sebep ve muharrikin o olduğunu kabul etmektedirler.

Nitekim Mutezili olan İbn Ebi'l-Ha-dîd, Aîşe'nin kötü, yanlış bir iş yaptığını kabul etmektedir. Ehl-i Sünnet büyüklerinden olmakla birlikte bunu kabul etmiştir. O ve benzerlerinin kuruntusu, Aîşe'nin tevbe ettiği ve tevbe etmiş bir vaziyette öldüğüdür. Her halükarda Cemel savaşında Aîşe, deveye binip Talha ve Zübeyr'i tahrik ettikten, çok kan döküldükten ve nihayet yenildikten sonra, Emirü'l-Mü'minîn Şam'a Muaviye'ye bir mektup yazmıştır. Bu cümleler mektupta yazmıştır. Basra halkına da hitap etmiştir.

Şimdi bu olayın Cemel savaşıyla ilgili olduğu, Hazretin zikrettiği delilleri de açıkladığı anlaşılın diye *Nechü'l-Belâğa'nın* bazı hutbelerinde yer alan cümlelerden bir kısmını zikredeceğiz.

Cemel savaşı ve Basra halkı konusunda -Cemel savaşından sonra Basra halkının zemmi konusunda- bir hutbesinde şöyle buyurmuştur:

"Siz, kadının ordusuydunuz ve bir hayvana tâbi idiniz."⁴

Yani sizin komutanlığınızı Aîşe yapıyordu. Siz bir hayvanın takipçisiydiniz. Yani Aîşe'yi taşıyan deve ilerliyor, siz de onun peşinden bilinçsizce hareket ediyordunuz. Daha sonra meseleyi tekrar etmektedir:

"Siz deneyimsiz olarak bu işi yaptınız ve ham bir işe giriştiniz."

Ayrıca aynı kesimi yerdği ondört nolu hutbede de Basra topraklarını yermektedir. Sizin coğrafyanızın konumu, kötüdür. Gökten uzak, suya yakındır..." vb.

Hayvana, yani deveye tâbi olmayı, deve kötü olduğu için değil, ona binen o sahnede kötü bir iş yaptığı için yermektedir. Yoksa Rasulüllah'ın (s) mübarek vücudu da deveye binmiş, Mekke'den Medine'ye hicrette deve süvarisi olmuştur. Medine'ye geldiğinde şöyle demiştir:

"Yolunu açın. Çünkü o (deve) görevlidir."³

Herkes, bizim eve şeref veriniz diye bir öneri getiriyordu. Fakat Peygamber (s), nakle göre şöyle buyurmuştur: "Deveyle bir işiniz olmasın. Onun ilahî görevi vardır. Durduğu yatıp uyuduğu yer, benim inip konaklayacağım yerdir." Deve gelmiş, Medine halkının en fakiri düzeyinde olan Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin evinde durmuştur.

Burada iki nokta vardır: Birincisi, devenin, Hazretin mübarek vücudunu taşıması, görevi olması... hususu, diğeri ise devenin, Medine'nin en fakirinin kapısının yanında durup diz çökmesi ve o Hazretin inmesi olayıdır.

Şu halde devenin peşinden gitmek veya deveye binmek ya da devenin hareketine göre iş yapmanın, devenin binicisi kim olursa ve hangi olay ve kıssada yer alırsa, yerilecek bir tarafı olur? Eğer Hz. Emir'in kendisi deve veya at ya da katıra binerse ve bir grup insan da onun peşinden hareket ederse, devenin

takipçilerinin kötü ve yerilmiş oldukları veya at ve katırın takipçilerinin yerilmiş oldukları söylenebilir mi?

MAL SAHİBİ OLMAK, KEMÂL DEĞİLDİR

Nehcü'l-Belâğa'da buyrulan ikinci bir husus, kadınların pay yönünden noksan olduklarıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, erkeğin mirasını, kadının iki katı kılmıştır. Demek ki kadın daha az bir maldan yararlanmaktadır. Daha az bir inaldan pay elde ettiği için de saygın değildir. Hâlbuki Medine'ye hicret olayında devenin, Medine'nin en fakir insanı olan kimsenin evinin kapısında durduğunu gördük. Şu hâlde mal sahibi olmamak eksiklik olmadığı gibi mal sahibi olmak da kemâl değildir.

Nehcü'l-Belâğa'da geniş bir hutbe vardır. Hz. Ali orada bu hususu şöyle açıklamaktadır: Mal sahibi olmanın kemal olmadığına işareti, bütün peygamberlerin dünya malından bir paylan bulunmamasıdır veya mal sahibi olmak kemal değildir ya da maazallah Allah bu kemâli Peygamberlere vermemiştir dememiz gerekir. Daha sonra Hz. Ali, Musa Kelîm, İsa Mesih, Davud, Allah Resulü'nün mübarek vücudu gibi olayları zikretmekte ve şöyle buyurmaktadır: Bunların yaşam şekli sadedir. Dolayısıyla bu delillerle kemâlin mal çokluğunda olmadığı malum olmaktadır.

MALI TEMİN ETMEK VE HARCAMAK

Ölünün anne babasından her birinin altıda bir miras olması gibi bazı durumlarda kadın ve erkeğin eşit miktarda miras olmaları bir yana anneye yakın olduğu durumlarda erkek ve kız kardeş aynı oranda miras alırlar. Diğer durumlarda şüphesiz erkek ve kız kardeş farklı paylara sahiptirler. Dolayısıyla Hazretin kadınların payı azdır sözü onların malı az olduğu için olgunluk ve gelişimleri yoktur. Mihir yoluyla eş oldukları ve bütün masrafları erkeğin üzerinde olduğu için kadınların mal payı erkekten çok değilse de azda değildir.

Zevkler, giyim eşyası ve süs eşyasından kadın yararlanmakta ve fakat bunların üretimi erkeğin görevi olmaktadır. Yani önemli bir pay kadına aitken önemli üretim erkeğe aittir. Kadın rehberin peşinden gitmeyin sözü kadın fakir olduğu için gitmeyin demek değildir. Aksine din icrâ meseleleri ekonomik alanda erkeğe verecek kadın yararlanır erkek de üretir dediği için kadın liderin peşine gitmeyin demektir. Hz. Ali liderliğin kadının sorumluluğunda olması durumunda Allah'ın kadın ve erkeğin mirasını eşit yapacağını istidlal etmek istiyor.

Burada iki ince mesele vardır. Ve bu iki mesele büsbütün birbirinden ayrıdır. Hz. Ali miras payı az olduğu için kadının değeri azdır buyurmak istemiyor. Tersine şunu buyurmak istiyor: Bu malı din kadına veriyor, fakat erkeğin nezaretiyle ve mihir olarak veriyor, nafaka adıyla veriyor; malını doğrudan doğruya kendisine

vermiyor ki üretimin zahmeti, girdisi çıktısı omuzlarına binmesin. Bu icraî işlerle ilgili bulunmaktadır, dolayısıyla manevî meselelerle gönül yoluyla, öğüt alma yoluyla bir ilgisi yoktur.

MUTEZİLE DÜŞÜNCENİN KURUNTUSU

Sekseninci hutbede birkaç nokta vardır, onlardan biri şudur:

"Şüphesiz kadınlar, iman, miras payı ve akıl yönlerinden noksandırlar."

İbn Ebi'l-Hadîd, ivedilikle bu cümleden itizalî düşünceyi çıkarsamakta ve "iman, sadece itikad/inanmak değildir, amel de imana dâhildir" diyen Mutezileye uyarak şöyle demiştir:

Eğer insan, Allah'a ve peygambere iman eder de amel etmezse, mü'min değildir. Çünkü Hazretin buyurduğuna göre kadın, adet günlerinde oruç ve namazı terk ederek onlardan mahrum olduğu için imandan da yoksun olmaktadır. Öyleyse amel, imandan bir cüzdür. Hâlbuki durum, Mutezile'nin zannının aksinedir; Hz. Ali şöyle buyurmak istemektedir: Kadınlar, amel etmedikleri hâlde de mü'mindirler. Ama imanları azalır bu durumda. Bu azlık da açıklandığı üzere telafi edilebilir özelliktedir.

KADININ ŞAHİTLİĞİ VE UNUTMA

Hz. Ali, kadınların akıl noksanlığını, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği hükmünde olmasına bağlamaktadır. Kur'ân'da da şöyle buyrulmaktadır:

"... Eğer iki erkek yoksa şahitlerden rıza göstereceğiniz bir erkek ve biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın (da olur)..." (Bakara suresi, 2/282)

Fakat bu, akıl ve düşünceyle ilgili değildir. Kur'ân, buradaki nükteyi zikretmekte ve şöyle buyurmaktadır: İki kadının şahadetinin, bir erkeğin şahadeti hükmünde olması, kadının akıllı kıt olduğu için değil, bilakis hafızası noksan olduğu içindir:

"Biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak iki kadın..."

İki kadının sahnede bulunması, kadının hafızasının zayıflığıyla ilgi bir konudur, akim zayıflığıyla ilgili değil. Kadın, ev işleriyle, çocuk terbiyesi ve annelik problemleriyle meşgul olduğu için gördüğü sahneyi unutması olasıdır. Dolayısıyla bu olayda iki kadının bulunması gerekir. Böylece biri unutursa, diğeri onu hatırlatacaktır.

Bazı durumlarda da kadının şahitliği tamamen mesmu ve makbuldür. Her üç kısma da dikkatle bakılırsa, yorum ve izahlarla, onlardan hiç birinin noksanlık

işareti olmadığı görülür.

KADINPERESTLİĞİN VE DÜNYAPERESTLİĞİN YERİLMESİ

Hız. Ali, kısa sözlerde varit olduğu şöyle buyurmuştur:

"Kadın, sokması/iğnesi tatlı akrep gibidir."⁶

Bu söz, kadını yermek için söylememiştir. Aksine erkeğe "kadın sizi aldatmasın" diye bir uyarıdır. Nitekim aynı tabir, dünya hakkında da gelmiştir. Lesbe iğnesini vurduğu zaman, önce tatlı olur, sonra zehri ortaya çıkar, insan sokanın akrep olduğunu bilmesee hoşuna gider veya çocuk zehrinden haberdar olması akrebin sokmasından ilk etapta zevk duyar. Çünkü akrep iğne gibi sokmaz, aksine bal gibi sokar, tıpkı bir şeye zarıfçe dokunmak ister gibi. Bu yüzden akrebin sokması, bal arısı sokması gibidir buyruluyor. Yani iğne gibi değildir o. Tıpkı dışı tatlı ama içi acı ve zehirli olan bir şeyi çocuğun ağzına vermeleri gibi. Dolayısıyla yukarıdaki söz, kadın akreptir demek değil, aksine şöyle buyuruyor Hazret: Kendinizi namahreme bakarak ateşe atmayın. Namahremi görmek tatlıdır; fakat bu günahın için akreptir, kadın akrep değil. Bu tabir, dünya hakkında da zikrolunmuştur. Hazreti Emir, Selman'a yazdığı bir mektupta şöyle buyurmaktadır:

"Doğrusu dünya, yılan gibidir. Yılanın sokuşu yumuşak, zahiri ise öldürücüdür."⁷

Niçin kadınla musafaha günâhtır? Çünkü onun dokunuşu yumuşak, zehiri ise öldürücüdür. Bu kadını yermek değil, Namahreme bakmayı yermektir. Aynı şekilde o, dünyanın yerilme nedeni değil, dünyaperestliğin yerilme nedenidir, dünya tarafına cezbolmanın yerilme nedenidir. Yoksa Hız. Ali, başka zeminlerde dünyanın iyi bir yer olduğunu, herkesin, ulaştığı noktaya dünyada ulaştığına dair sözler söylemiştir.

Bunca peygamber, veli, hâkim, filozof, arif, salih, sıddık ve şehit, bu dünyada kemâle erişmiştir. Dünyaya gelmeselerdi, toprak veya nütfe olurlardı, babalarının yanında defin olurlardı ve kemâle eremezlerdi. Bunlar, bu dünyaya geldiler, bu dünya pazarına geldiler, alış-veriş yaptılar, kâr yaptılar. "Dünya, evliyanın ticarethanesidir." Bütün iyiler, dünyaya geldiler de iyi oldular. Dünyaya gelmeselerdi, bir toprak veya bir katre-den fazla bir şey olmazlardı.

Bunun için dünya, evliyanın ticarethanesidir, buyurmuştur. Şu halde eğer bir kimse, kendini dünyanın şatafatına giriftar olursa, bunun durumu, bilmeden alaca yılanın yumuşak sırtına dokunan çocuğun durumu gibidir. Bu yumuşaklık zehrin ta kendisidir. İnsan, dünyayı tanırsa, kendini dünyaya satmaz.

Demek ki kısa sözlerde Hız. Ali'nin buyurduğu sözün anlamı şudur: Kadın, bedensel güdöleri aldatan anlamında akreptir; insan kendini akrebe satmaz.

DÜNYAYA VE SALİH MALA ÖVGÜ

Nechü'l-Belâğa'da geldiği üzere Hz. Emir, kendi öğrencileri olmayan bir topluluğa konuşma yaparken oradan namahrem bir kadın geçiyordu. Bazıları bu kadına bakmış ya da bakmak istemişlerdi. Bu durumu gören Hazret, şöyle buyurmuştur: Aldanmayın ve kendinizi ateşe atmayın. Alla-hu Teala'nın sizin için helal yoldan sağladığı miktardan fazlasını istemeyin. Zaten istediğiniz her şeyi Allah vermiştir. Vermediğini de lazım olmadığı için vermemiştir. "Görüldüğü gibi Hazret kadını kötülemiyor. Dünyayı da kötülemiyor. Dünyayı da kötülemiyor. Dünya yani şu su ve hava kötü olur mu hiç! Asıl kötü olan bu yaşam biçimidir. Gerçekte dünyadan daha iyi bir yer, dünyadan daha doğru sözlü bir şey gördünüz mü? Hazret şöyle buyuruyor:

Dünya kötü değildir. O hiç kimseyle münafıkça karşılaşmaz. Dünya selameti, sağlık ve kurtuluşu göstermiştir, hastalığı ve marazı da göstermiştir. Dirileri gösterdiği gibi, ölüleri ve kabristanı da göstermiştir. O, iki çehreye sahiptir ve ikisini de gösterir. Yani birini gösterip diğerini gizlemez.

Gafil kişi, münafıkça karşılaşmış ve ona aldanmıştır. Yoksa o kimseyi aldatmamış ve kimseyle iki yüzlülükle karşılaşmamıştır. Bu ifadenin benzeri mal için de söylenmiştir:

Aziz İslâm Peygamberi şöyle buyurmaktadır:

"Ne güzel! Helâl mal, helâl şahıs içindir."⁸

Çünkü insan, malıyla savaş ve cephe için lazım olan araç-gereçleri temin eder. Mal konusunda benzeri sözler, çok görülür. Öbür taraftan da şöyle buyrulmuştur; biriktirdiği akçeleri, dağlama aracı yaparlar.

"Bunların üzerlerinin cehennem ateşinde kızdırılacağı gün, onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak: İşte bu, kendileriniz için yığıp-sakladıklarınızdır; yığıp sakladıklarınızı tadın." (Tevbe suresi, 9/35)

Kıyamet, ilginç bir sahnedir: Bir şahıs elde ettiği sikke ve akçeyi Allah rızası yolunda mübarek ramazan ayında veya başka bir ayda imdat komitesine veya başka İslâmî harcama yerlerine verirse, o akçe veya sikke, kedisi için ruh ve reyhan oluyor; diğer taraftan ise biriktirilip, karaborsa yapılan kötü kullanılan para ise eritiliyor. Bu nasıl bir neş'edir ki bütün ameller mücessemleşiyor; bir şey bir hâlde elma ve armut olurken, başka bir hâlde erimiş maden oluyor!

Maksat şudur: İnsanın ameliyle ilgili yergiyi, şeyin kendisine isnat etmemek gerek. Dünya hakkında ve kadın hakkında kullanılan ifadelerden anlaşılan odur ki akrep olan, kadın değil, kadınperestliktir; yılan olan dünya değil, dünyaperestliktir.

Aynı şekilde kadın da erkeğin tuzağına düşerse, erkekperestlik yapmış olur ki o erkekperestlik de akrep olarak adlandırılabilir. Bu noktada erkekle kadın arasında fark yoktur. Kadın tarafına cezmolan daha çok olduğu için Hz. Ali, kadınperestliğe işaret etmiştir.

Bunlar, açıklandığında anlaşılabilecek meselelerdir... Kadın asla kadın olduğu için yerilmemiştir. Aişe'nin yerilmesinin de Cemel savaşıdan sonra özel bir hesabı vardır. Bunun özel bir nedeni vardır. Aynı şekilde Basra'nın da Cemel savaşıdan sonra ayrı bir hesabı vardır. Dolayısıyla kadınperestlik olayının ve iki sınıfın, yani kadın ve erkeğin, Allah'ın özel kulları olduğu ve herkesin kendi istidadıyla bir yol izleyebildiği hususunun da başka bir hesabı bulunmaktadır. Yani söz konusu konular, ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Biri özel, diğeri geneldir bu meselelerin. Bu konular, irfan bölümünde Kur'ânî delillerden istimdat ederek ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Gerçi Kur'ân ve rivayetler, yaratılış düzenini, illî ve ma'lûlî düzen olarak addetmektedir ki bu sebep ve müsebbebîn ilişkisiyle ilgilidir. Fakat irfan yolu, özel bir yoldur. Yani Allah'ın insanla ilişki için iki yolu vardır. Her şahıs bu iki yoldan Allah'a ulaşabilir: Biri hikmet yolu, diğeri ise marifet ve gönül yoludur. Allah insana, her şeyden, her sebepten daha yakındır, her illetten insana daha da yakındır.

Sanılmamalıdır ki biz, illetler zincirini kat eder ve başlangıç noktasına erişirsek, Allah'a ulaşmış oluruz. Tersine oraya eriştiğimiz zaman, bu zincirin bütün birimlerinin hareket ettiricisinin Allah olduğunu anlarız. Bu süreçte gönül yolu kadınlar için daha yakın değilse bile, en azından erkeklerin izleyebildikleri yol düzeyindedir.

İMAN NOKSANLIĞI ŞÜPHEŞİNE BAŞKA BİR CEVAP

Kadını erkekle eşit görmeyen, bu noktada kendi görüşlerini izah ederken hem *Nehcü'l-Belâğa'daki* hutbeden, hem Resul-i Ekrem'den naklolunan rivayetten istidlalde bulunan ve bu istidlallerinin dayanağı olarak kadının yılın bazı günlerinde oruç, namaz vb. ibadetlerinden yoksun olmasını getirenlerin kuruntuları karşısında kadının erkekten daha başarılı değilse bile en azından erkekle eşit olduğunun anlaşılması için esaslı bir tahkikte bulunmak zorunludur kuşkusuz. Bunun için de kısa bir giriş gerekmektedir. Şöyle ki:

Bir: Dinsel buyruklar, "sâlikan ilallâh" (Allah'a sülûk edenler) için iyi, yol gösterici, zorunlu ve gerekli bir senettir. Ehl-i râh olmayan kimse ya yolda değildir, ya da gitme gücü yoktur. Din onun için bir program göstermemektedir. Tersine ehl-i râh olan ve sırât-ı müstakimi izleme gücüne sahip bulunan kimseler için din program, kural ve kanunlar vaz eder.

İki: Kimin bu yolu izlemek için hazırlığı daha yakın, daha çabuk ve daha çok olursa dinî programlar da onun için kesinlikle daha uygun ve daha çok olur.

ALLAH'IN EVLİYASINA ÖZGÜ SORUMLULUKLAR

Bu konunun örneği şudur: Peygamberler için bir dizi teklifler vardır ki başkaları onlardan yoksundurlar. Örneğin Son Peygamber için gece namazı gibi bazı ibadetler bağlamında özel sorumluluk ve teklifler vardır. Diğerleri bu sorumluluk ve tekliflerin feyzine eremiyorlar. Gerçi aslında gece namazı herkes için uygundur ve fazilettir; fakat onun bağlayıcılığı, peygambere özgüdür. Üstelik beş vakit namaz kılma emri gece namazıyla birlikte gelmiştir.

"Güneşin sarkmasından gecenin kararmasına kadar namazı kıl, fecir vakti Kur'ân'ını (namazını) da; çünkü fecir vakti Kur'ân'ı, işte o şahid olunandır." (İsrâ suresi, 17/78)

İsrâ suresi ayetlerinin bu bölümünde öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah olmak üzere beş vakit namaza işaret olunmuştur. Bu emir, Rasulüllah'a özgü değildir. Fakat aynı surenin başka bölümünde bu ayetin yanmasında şöyle buyurulmuştur:

"Gecenin bir kısmında kalk, sana ait nafîle olarak onunla namaz kıl. Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama ulaştırır." (İsrâ suresi, 17/79)

Görüldüğü gibi ayet, gece namazının sadece peygamber için bir emir olduğunu söylemektedir. Beş vakit namaz, genel bir farzdır. Buradaki nafîle karinesinden gece namazının o Hazrete müstehap olduğunu çıkarmamak gerek. "Nâfileten" kelimesi hazfolunmuş mevsufun sıfatıdır. Nafîle, yani zaide, özel farz demektir. Tıpkı Yakub hakkında buyrulan şey gibi:

"Ona İshak'ı armağan ettik. Nafîle olarak da Yakub'u; her birini salihler kıldık." (Enbiyâ suresi, 21/72)

Görüldüğü gibi torun olan Yakub, nafîle olarak isimlendiriliyor. Ayette "nafîle" edebî açıdan, torun olan Yakub'un hibesi için yerleştirilmiş sıfattır; dolayısıyla İshak'ın sıfatı değildir o. Şu hâlde gece namazı Resul-i Ekrem'e farz idi. Gece namazının O'na farz oluşunun nedeni, Hazretin, İlahî teklifleri kabul etmeye diğerlerinden daha hazır hâle gelmesini sağlamaktadır. Daha amade olan her ruha, daha layık olan her cân, daha çok sorumluluk ve tekliflerle müteveccih olur.

TEKLİFLE ŞEREFLENMEDE KADININ ÖNDE OLUŞU

Yukarıdaki giriş ve örneğe göre denilebilir ki kadının başarısı erkekten daha çoktur. İnsan, daha aşağı inerse en azından kadının erkeğe eşit olduğunu söylemelidir. Yoksa görünüşe göre böyle bakmalı; kadının erkekten daha üstün ve daha kâmil olduğunu kabul etmelidir. Çünkü Zât-i Akdes-i İlâh, kadını, erkek mükellef olmadan yaklaşık altı yıl önce huzuruna kabul etmiştir. Kadın on yıl yaşar yaşamaz, Allah onu huzura kabul etmekte, onunla konuşmakta ve ona orucu emretmekte, farz kılmaktadır. Erkek henüz bir delikanlı olarak oyunla meşgul iken kadın sır, niyaz ve namazla meşguldür. Altı yıl altyapı oluşturmak, çocukluktan

itibaren kadını terbiye etmek, çocukluk döneminde onu huzura kabul etmek, dinin direği olan namazı ona emretmek. Dinin siperi olan orucu ona farz kılmak, Allah'a vefd olan, o seferde misafirlerin Allah'ın ziyaretgahına gittikleri haccı ona farz kılmak, evet bütün bunlar, kadının faziletleri elde etmek için erkekten daha layık olduğunun göstergesidir. Eğer bu mantık tam ve doğru olarak açıklanır ve uygulanırsa, sonuç olarak kadının erkekten daha üstün olduğu veya en azından erkekle eşit olduğu malum olacaktır. Her ne kadar kanının, adet dönemi süresince bazı ibadetlerden mahrum kalması mümkünse de açıklandığı üzere, bu durumda ondan alınan tekliflerin tamamı telafi edilebilir.

Şu izahla ki orucun kazası var; dolayısıyla kaza ederek oruç tutulmayan zamanlar telafi edilir. Kazası olmayan namaz da telafi edilebilir. Şöyle ki kadın adet günlerinde abdest alır da seccadesinde kıbleye dönerek oturursa ve namaz kılma süresi kadar zikrederse, namaz sevabı alır. Nitekim bir yolcu, kaybettiği iki rekât namazın sevabını almak için onun yerine farz olan iki rekâtı kıldıktan sonra, otuz veya kırk kez tesbihat-i erbaayı çekerse tekrar ederse, o düşmüş olan iki rekâtı telafi etmiş olur. Demek ki bu tür faziletler, telafi edilebilir niteliktedir.

Bu noktada önemlidir ki erkek onbeş-onaltı yaşını tamamladığı zaman ilahî hitap liyakatini kazanmaktadır. Bu süreden önce böyle bir liya-kata sahip değildir erkek.

BULUĞ İLE ŞEREFLENME TÖRENİ

Ulemadan biri olan Ibn Tâvûs hakkında naklediğinde göre, o, buluğ gününü kutlamıştır. Ibn Tâvûs, onbeş yaşını bitirip onaltı yaşına girince, bunun şükrünü ifâ etmek üzere dost ve tanıdıklarını çağırıp tören yapmıştır. Kendi ifadesiyle şunun şükrünü eda için tören yapmıştır: Ben ölmeden, yaşım, Allah'ın benimle konuşma, benden teklif isteme noktasına geldim. Buluğ çağına girmeden önce Allah'ın teklifi hitabına konu olmamıştım. Şimdi Allah'ın hitap ettiği biri olma liyakatim elde ettim. Bu nedenle bu büyük nimetin şükrü olarak tören yaptım. (Fakat acaba bu törenin, İslâm'da yasallığı var mıdır ve sünnet midir değil midir? Meselesi, ayrı bir Meseledir, insan, sünnete giriş niyetiyle bu töreni yapmaya teşebbüs etmez. Bilakis bu töreni bir nimetin şükrü olarak yapar. Merhum Seyyid b. Tâvûs, her nimetin ulaştığı öncül ıtlakların örtüsü altında hakşinas ve şükredici olabilir. Her halükarda o böyle bir eylemi yapmıştır.)

BULUĞ, MÜKELLEF OLMAK DEĞİL, MÜŞERREF OLMAKTIR

Bu esas üzere buluğ, bir şerefliktir. Yol ehli olanlar derler ki biz mükellef değil, müşerref olduk. Çünkü işin içinde bir külfet yoktur; bilakis işin içinde şeref vardır. Bu nedenle İmam Seccad'ın *Münacâtü'z-Zâkirîn*'inde şunu okuyoruz:

"Ey zikri şeref olan!" (Yani ey adı, şeref kaynağı olan Allah!)

Ömrün sonu konusunda da kadınla erkek arasında bir fark yoktur. Çünkü Seyyide olmayan kadınlar, elli yaşına geldiklerinde artık mahrumiyet vb. günlerinden söz edilemez. Sözelimi on yaşından elli yaşına kadar geçen dönemde ilk olarak bu kırk yıllık süreçte ayda bir kaç gün adet görmek, büyük bir çoğunluk için geçerli olsa da bütün kadınlara şamil değildir. İkinci olarak hamile olanlar ve emareti taşıma başarısı gösterenleri ibadetten mahrumiyet kapsamaz. Çünkü genellikle adet, hamilelikle birlikte bulunmaz. Üçüncü olarak ise kadının erkeğin buluşundan altı yıl önce bâliğa olması bunca meseleleri telafi etmektedir. Dolayısıyla anlaşacaktır ki eğer kadının imanı nakıstır derlerse, ibadetinin eksikliğini telafi etmemesi bakımındandır. Telafi ederse, imanı az ve eksik değildir. Eğer altı yıllık dönemi ganimet bilir de ona göre hareket ederse, artık nakıs olmayacaktır.

KADININ REYHANE OLMASININ ANLAMI

Hız. Emir, imam Müctebâ'ya hitaben yazdığı vasiyetnamede kadını şöyle vasfetmektedir:

"Şüphesiz kadın, reyhanedir; kahraman değildir."⁹

Yani kadın reyhan (güzel kokan bitki) dir. Onu erkekten daha çabuk terbiye ve teklif altına almak gerek. Başka türlü o zayı olur. Bu hususu destekleyen bir rivayet vardır; bu rivayette Hız. Sadık şöyle buyurmaktadır:

"Kadını eş edinen ona ikramda bulunsun. Doğrusu her birinizin karısı, lü'be'dir. Onu eş olarak alan, zayı etmesin."¹⁰

Burada lü'be'den maksat oyuncak veya oyun araçları değildir. Bilakis şu anlamdadır ki kadın reyhanedir. Reyhaneyi zayı etmeyin. Teklifsiz de bırakmayın. İslâm okul ve ev velilerine, kızlara, erkek çocuklardan daha önce ulaşmalarını emretmektedir. Kız çocuğa teklif, erkek çocuktan altı yıl önce başladığına, kız çocuğuna altı yıl önce iyiliği emredip kötülükten sakındırmak farz durumlarında farz olduğuna farz olmayan durumlarda ise farz olmadığına göre ev ve okul velilerinin kız çocuklarına karşı sorumlulukları, erkek çocuklarınkinden çoktur.

Buradan anlaşıldığı üzere kadın oyuncak değil, reyhanedir. Reyhaneyi ağır cisimden daha iyi ve daha çabuk terbiye etmek gerekmektedir. Bu çözümlemeden, kadının namazı, sır ve niyaz için erkekten daha çabuk amâdelik kazandığı ortaya çıkmaktadır. Bazen duygusal yollar kadında çok olursa, bu teklifler, o yolları heder olmasınlar diye ıslah ederler.

BAZI TEKLİFLERİN KADINA MECBUR OLMAYIŞININ NEDENİ

Evet... Kadın, erkeğin de mükellef olduğu döneme eriştiğinde, bütün

meselelere erkeklerle eşit olarak sahip olmaktadır. Sonuçta o reyhane olduğu için, kahraman, yani emir veren, buyruk ve işveren değildir, dolayısıyla ona zor işler, farz olmamıştır; tabii ki azimette değil ruhsat düzeyinde bu böyledir. Ruhsatla azimet arasında fark olduğu açıktır. Şu izahla ki azimet, bir şeye bir yasak geldiğinde, insanın o şeyi yapma hakkına sahip olmaması demektir. Örneğin yolcu namaz kılmamalıdır, öğle, ikindi veya yatsıyı dört rekât kılmamalıdır denilmiştir.

İşte ıstılahı anlamda bu zorunluluklara "azimet" derler, yani itaat etmek gerekir. Fakat ruhsat şudur: Bir amelden farziyet kalkmıştır, ama yasaklanmamıştır da. Örneğin Cuma namazı kadına farz değildir. Yani mutlaka kadının cuma namazı kılması farziyeti yoktur. Fakat bu demek değildir ki kadın cuma namazına katılırsa, kabul edilmez veya sahih olmaz ya da bir fazileti yoktur vb.

Bazen kadının birçok dinsel meziyetlerden yoksun olduğu, sözgelimi cuma namazına, cemaat namazına, cenaze uğurlamaya vb. katılamadığı söylenmektedir. Bu zeminde bir takım rivayetler varit olmuştur:

"Peygamber (s) Ali'ye şöyle vasiyet etmiştir: Ey Ali! Kadınlara cuma ve cemaat namazları, ezan ve ikamet farz değildir."¹¹

Bu probleme cevap olarak şöyle demek gerekmektedir: Bu yoksunluklar, azimet değil, ruhsat düzeyindedir. Yani kadından zorunluluk kaldırılmıştır. Bu demek değildir ki kadının cuma ve cemaat namazlarına katılma hakkı yoktur. Çünkü cuma namazının hükümlerinde şunu getirmişlerdir: İki fersahlık şüaya kadar mükelleflerin cuma namazında hazır olmaları farzdır. Bir fersahlık şüa içinde iki cuma namazı kılma hakları yoktur. Başka bir ifadeyle iki namazın arası, bir fersahtan az olmamalıdır.

Dolayısıyla cuma namazı o kadar önemlidir ki iki fersahlık arada bulunan kimselerin kesinlikle ona katılmaları gerekmektedir. Bu iş, kadın için zordur. Çünkü kadın kahraman, iş buyuran, kârfermâ değil, reyhanedir. Bu bakımdan bu noktada zorunluluk ve azimet kadından alınmıştır. Yani kadının, bu uzak mesafeyi kat etmesi zorunluluğu yoktur. Bu ise kadının ona katılma hakkı yok, veya bu eziyete katlanır ve cuma namazına katılırsa namazı makbul olmaz ya da cuma namazının faziletinden mahrum olur demek değildir.

Cemaat namazı hakkında da bu böyledir. Cemaat namazı İslâm'da o kadar muteber ve önemlidir ki Allah Resulü (s) Sadr-ı İslâm'da münafıkların nifakını önlemek için şöyle emretmiştir. Cemaat namazına katılmayan, tedricen komplo ve İslamı zayıflatma niyetine sahip olan, katılma imkânı olup da cemaat namazına katılmayı değerli bulmayan ve dolayısıyla ona katılmayan kimseler; tazir edin; evlerini başlarına yıkın."¹²

Bu tehditler, münafıkların nüfuzunu ortadan kaldırmak içindi. Buna göre özürsüz Allah Resulü'nün cemaat namazına katılmak şart, özürsüz katılmamak ise yasaktı. Bu emir, zorluğu beraberinde getirdiği için kadınlara gerekli kılınmamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu demek değildir ki kadın, bu zahmete katlanır,

cemaat namazına katılırsa, namazı makbul olmaz veya sahih olmaz vb.

Bu tür durumlar, azimet değil, ruhsat babındandır. Bu noktada önemli olan konu içinde girişin izahında belirtilen hususlardır.

KADININ VEFASIZLIĞI, ZATÎ EKSİKLİK DEĞİL, EĞİTSEL BİR UYARIDIR

Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre "bir kaç şeyin, bir kaç kişide olması imkansızdır: Örneğin vefa, kadın için imkânsızdır." Bu rivayet genel eğitimlerle ilgilidir. Nitekim beş şeyin beş kişide olmasının imkânsızlığını dile getiren rivayet böyledir.¹³ Bu noktada başka bir rivayet ise altı rakamıyla gelmiştir: "Yüce Allah, altı grubu altı günahla cezalandırmaktadır:

"Fakihleri de hasetle..."¹⁴

Bu rivayetlerin mazmunu, herkesin kendi dalında müptela olduğu şeyle ilgilidir. Buradan, fıkıhın kötü olduğu veya fakihin hasetçi olduğu çıkarılamaz. Bilakis rivayet, öyle bir tehlikenin bu dalda baş göstermemesine dikkat edilmelidir demek istemektedir. Yoksa fıkıh ve fakihler hakkında gelen onca faziletler inkâr edilirdi: Örneğin:

"Fakihler, Peygamberlerin eminleri ve varisleridir."¹⁵

Fakat bir de uyarıda bulunulmuştur bu rivayetlerde: Allah etmeye ha-sete duçar olmayın; haset günahı yüzünden yanmayın. Çünkü siz öyle bir şeye sahipsiniz ki haset konusu oluyorsunuz. Siz de hasetin alt yapısı var. Dikkatli olun: Hasetçi olmayın. Merhum Sadûk, her iki rivayeti de Hısâl'de bu anlamlar çerçevesinde nakletmiştir. Aynı şekilde Sadûk, Hı-sal'inde şöyle buyurmuştur:

"Üç grup kesinlikle necip olmazlar."¹⁶

Hâlbuki biz pek çok necibin, bu üç topluluktan çıktığını ve başkalarını kurtuluşa davet ettiklerini gördük.

KADININ YERİLMESİ KONUSUNDA GELEN RİVAYETLERİN İNCELENMESİ

Bu rivayetler, ya şahsî yargılar gibidir ya da belli bir çağın kendine özgü şartlarıyla ilgilidir. Şeylerin özellikleri hakkında gelen rivayetler de böyledir. Sözelimi denilir ki falan meyvenin şu kadar özelliği vardır. Acaba bütün insanlar için mi bu özelliğe sahiptir yoksa belirli bir bölgenin halkı için mi? Bazen görürsünüz. Bir meyve bir bölgede yetişmektedir. Yüce Allah, o bölge halkının gereksinimlerini karşılamak için o meyveyi çıkarmakta, ama o meyve, başka

bölgeler için yararlı olmamaktadır. Bölgesel ve coğrafî cümle, örnek, mesel ve hükümleri, doğal veya gerçek hükümler gibi telakkî etmemek gerek. Yermeye ve övmeye de böyledir. Belirli bir gruptan, belirli şartlarda övgüyle veya yergiyle bahsedilmişse, bunları doğal veya hakikî hükümler olarak algılamamak gerek.

Her halükarda yol, tekâmül ve terakkî için açıktır. Önemli olan da kalıcı olan öğüt yoludur.

FÜTUHAT SAHİBİNİN İMAM RAZÎ'YE NASİHATİ

İmam Razî bir gün ders esnasında görüş değiştirmek durumunda kalmış ve ağlamıştı. Öğrencileri bunun nedenini sorduklarında Razî, şöyle demişti: Otuz yıl üzerinde düşündüğüm, inandığım ve otuz yıl kendimi o çerçevede haklı sandığım bir konu vardı. Şimdi anladım ki hak benimle değil ve otuz yıldır yanlışlığında içindeymişim.

Risalelerinde belirttiğine göre büyük arif Fütihat sahibi, İmam Razî için şunları yazmıştır: "Öncelikle otuz yıldan otuz yıla ağlayıp inlemeyeceğin bir ilim hazırlamalısın. Bu gün sahip olduğun inanç ve düşünce için de otuz yıl sonra gözyaşı dökmen mümkündür. O yüzden daha az hata yapacağın bir yol tut. Artık sizi bırakmayacak, sizinde onu bırakmayacağınız bir ilmin peşinden gidin ki ebedî bir varlık olasınız. Ölümünden sonra da alıcısı olacak bir ilim hazırlayın."

ALET İLİMLERİ VE HAKİKÎ İLİMLER

Eğer bir kimse, ilahî dünya görüşü hakkında araştırmalar yaparsa; Allah, Allah'ın güzel isimleri, sıfatları, celal ve cemâl sıfatları ve fiilleri hakkında araştırmalar yaparsa, mead, kıyamet durakları, cennet, cehennem, sırat, hesap, mizan, şefaet, kevser havuzu vb. konularda araştırmalarda bulunursa; melekler, vahiy, risalet, peygamberlik ve imamet konularında araştırmalar yaparsa, bütün bu araştırmalar ve onlardan elde ettikleri, ölümünden sonra birbiri ardınca yepyeni, açık ve sevinçle ışıldayacak, an be an daha bir çiçeklenip açacaktır. Fakat bir kimse caddeyi nasıl yapacağını, mescid, okul ve üniversiteyi nasıl inşa edeceğini, mühendis, yol-ya-pım işlerinin nasıl olacağını, doktor nasıl cisim olacağını düşünüp bu noktalarda çaba harcarsa, bunca ilimler, yavaş yavaş unutulur. Çünkü artık orada yol, bina vb. söz konusu değildir. Tekrarlanmayan ilim, ölür gider. Orada kimseden inşaatın plan ve projesini, bir cadde veya sokağın harita veya planını bize ver gibi şeyler söylemezler.

Elbette bu tür bilgiler de ilim sınıfına dâhildirler. Bunlar da dünya gereksinimlerini karşılamak üzere olan ilimlerdir. Onları elde etmek de farzdır. Bir kimse, bu yoldan yararlanır ve İslâm düzenine hizmet ederse, onun bu hizmeti salih amel olur ve ebediyyen Kıyamette kalır. Fakat bu ilmin kendisi yok olur; çünkü kalıcı bir ilim değildir.

Bütün bunlar, doğa durumu ve oluşuyla ilgilidirler; ölümünden sonra kimseye

irfan, felsefe, fıkıh veya tasnif ve telif usulü veya tedris yap demezler: Musannif ve müellif olmak, üstad ve hoca olmak, spiker ve yazar olmak ölümden sonra yok olup giden dünyaya ait meselelerdir. Bu yüzden insan, yaşlılık dönemine kadar birlikte olduğu bir ilme sahip olursa, yaşlılık döneminde egzersiz yapamayacağı için yavaş yavaş bu ilimle ilgili hususlar zihninden çıkar gider.

Usta bir edip, ömrünün sonlarında bir satır edebî ibareyi dahi okumaktan aciz olur. Yani iyice yaşlanmış bir insan, basit bir kitap okuma gücüne sahip olmaz ki ondaki kelimeleri düzgün olabilirsiniz. Dolayısıyla ölümün ağzında olan ilimler, ölümle birlikte yok oluyorlar. İşte bunlar, alet ilimleridir.

Fakat kişi, ilahî marifetler hakkında çalışırsa, onun malumları, birbiri ardınca görülür. Sözelimi insan, kevser ne demektir? Bu nasıl bir su ki açlığı da gideriyor? Bu nasıl bir su ki bir yudum içen ebediyen bir daha susamıyor? Bu ne biçim bir su ki ondan hem ekmek, hem elma ve armut, hem de koku üretiliyor? gibi konuları araştırırsa, şefaatin meselesini veya sırat köprüsünü anlamaya çabalarsa, bütün bu ilimler ölümünden sonra onun için görülecek ve daha aydın bir şekilde ortaya çıkacaktır. Yani kendi el emeğini görecektir. Yaptıkları an be an kendisine görünecektir. Fakat insan, bu meselelerde çalışmazsa, ona güçlüklerle onları anlatırlar; fakat anlatıncaya kadar uzun süre geçer. Dünyada güçte olsa bilahare öğrenmesi mümkündür. Fakat ahirette böyle değildir: Şefaatin ne olduğunu, sıratın ne demek olduğunu kevserin ne demek olduğunu, cennet ve cehennemin ne anlama geldiğini ona kolayca ve bedavadan öğretmezler. Orada kulakla öğretmezler, tersine gönülle öğretirler. Bu yüzden gönlünü temizlemedikleri ve kirli astar ve pasları almadıkları sürece, onun gönlü görmez. İnsanın gözü, diken, çöp vb. gittiğinde görmez ve görmek için bir kaç gün çalışma odasında, tedavi bölümünde gözünü doktorun gözüne verir ve ameliyat olursa yani bu diken, toz çer-çöpleri gözünden aldırırsa gözü görür. Yoksa asla görmez. İşte gönül gözü de böyledir.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: Gönül gözünü bağlayan kirdir, pastır:

"Asla hayır; onların kazanmakta oldukları, kalpleri üzerinde pas tutmuştur,"
(Mütaffifîn suresi, 83/14)

Bu günah pastır. Pas gönül üzerinde oturmaktadır. Bu paslar, kalb üzerinde nakış bağlarlar. İnsan zahirî gözle peygamberi görmez, kevseri görmez. Aksine gönül gözüyle görür. Gönül gözünün önünü bu birikmiş paslar tutar ve bunlar temizlenmezse gönül kıyamet esrarım da görmez. Orada da cerrahî müdahale gerekir o zaman. Gönlü cerrahî müdahaleye tâbi tutmadıkça ve bu pislikleri almadıkça kevseri ona göstermezler. Bu da kolay bir iş değildir. Velayet ehli olmadan normal bireylerin, Ali b. Ebî Tâlib'in mübarek vücudunu görmeleri mümkün mü? O Hazretin nuranî cemâlini görebilmesi mümkün mü velayet ehli olmasının. Seyyidüşşüheda'nın mübarek vücudunu görmek kolay bir iş mi? Onu göz görmez, görse görse gönül görür. Gönülse kapalıysa görmesi ne mümkün!

Bilahare kıyamette insan bunları görür, fakat pek çok cerrahî müdahalelerle. Ayette belirtilen pası silmedikçe, gönül gözü ameliyat olmadıkça, kıyametin

sırlarım ona göstermezler. Bu nedenledir ki baskı mezarda başlıyor. Amel odasına götürdükleri kimseyi kabul etmek için götürmüyorlar! Orası ameliyat yeridir, çünkü:

Hız. Emir, nuranî açıklamasında şöyle demektedir: İnsan öldüğü zaman, onu amel odasına götürürler. Bu beden murdar olur. Bu yüzden bütün akraba ve yakınlar burunlarını kapatır ve çabuk defnedin ki kokmasın derler:

"Ailesi arasında cenazenin kokusu çıkar ve onu ameline götürürler."¹⁷

Öbür taraftan da ölünün işinde acele etmek müstehab kılınmıştır: Cenazeyi çabuk defnetmek gerekir. Akrabaları, onurları tehlikede olduğu için onu çabuk toprağa gömmeye gayret ederler. Yoksa kokar. Bu, bedenle ilgili bir durumdur. "Ailesi arasında kokusu ortaya çıktı." Fakat ruhunu nereye götürürler?" Onu amel odasına götürürler." Amelinin eline bırakırlar, amelin misafiri olur.-Yapmış olduğu o saygısızlık ve çok dillilikler diğerlerinin onurunu çiğnemıştır. Şimdi iğne yiyor. Daha sonra cerrahî müdahale başlıyor.

Demek ki ölüm esnasında husûlî ilimler gidiyor. Şühûdî ilimler de kolayca nasip olmuyor. Orada kadın daha terbiye edilmiş ise erkekte daha çabuk hedefe ulaşır. Dolayısıyla "erkeğin fiziksel veya matematiksel gücü daha güçlü olduğu için kadın erkeğe göre daha yakın değildir" dememek gerek.

KADIN VE ERKEĞİN VARLIK DÜZENİNDE BULUNMALARININ ZORUNLULUĞU

Kur'ân-ı Kerim'e göre Allah, yaratılış düzenini üzerine almıştır. Eğer bütün beşer toplumunun erkek olduğu varsayımı yapılsa, böyle bir varsayımın farz edilmesinden onun yokluğu lazım gelir. Çünkü herkes erkek olursa hiç kimse olmaz. İşin içinde bir erkek, olmazsa kadın tek başına neslin oluşum kaynağı olamaz. Dolayısıyla toplumun erkeğe de kadına da gereksinimi vardır. Her ikisi de insanî düzenin temel rûknüdür. Bir yandan durum böyle Diğer yandan ise erkek olanlar, kadın olsalardı ve kadın olanlar, erkek olsalardı, yine aynı problem ve soru gündeme gelirdi: Neden farklılık vardır?

KIST VE ADALETE DAYALI DÜZEN

Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın işi hakkındaki mantığı şudur: Yüce Allah, hiç kimseye zulmetmemiş ve etmez:

"Rabbim hiç kimseye zulmetmez." (Kehf suresi, 18/49); "Senin Rab-bin, Kullara zulmedici değildir." (Fussilet suresi, 41/46)

Allah sadece zulmetmemekle kalmaz; ayrıca kısıt ikame edicidir o. Sonra o, kısıt ikame edici olduğu gibi insanları da kist ve adalete çağırmaktadır. Kist ve

adaletin ölçüsünü de insanlara göstermektedir. Bu üç hususu Kur'ân güzelce açıklamıştır:

"Allah, gerçekten kendisinden başka ilah olmadığına şahitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de ondan başka ilah olmadığına adaletle (kist) şahitlik ettiler." (Al-i İmran suresi, 3/18)

Yani Allah, kistı ikame ettiği için onu bu işi, ortağının olmadığına tanıklık etmektedir. Evrende kist, adalet, bütünlük olması, onda bir kaynağın olmasının, birden fazla kaynağın olmamasının göstergesidir. Çünkü âlemde birden fazla kaynak olsaydı, yaratılışın bütünlüğü olarak kist ve adalet görülemezdi. Ayrıca ayete göre adaleti ayakta tutan melekler ve ilim sahipleri de Allah'ın birliğine şahadet etmektedirler. Başka bir husus, Allah'ın insanları kist ve adaletle çağırmasıdır:

"De ki Rabbim adaletle (kist) davranmayı emretti." (A'raf suresi, 7/29)

Üçüncü bir husus, Allah'ın adaletine teşhis etme ölçüsünü peygamberlerle birlikte göndermiş olmasıdır:

"Andolsun, biz peygamberlerimizi apaçık belgelerle gönderdik ve insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye onlarla birlikte kitabı ve mizanı indirdik." (Hadîd suresi, 57/25)

Kur'ân'da bu üç husus, aklî delillere ek olarak akıl ve naklin ikisinden birden de yararlanılarak açıklanmakta ve yaratılış düzeninde zulüm olmadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla hiç kimse bana zulmedildi diyemez; ne kadın varlık düzeninde bana zulmedilmiştir diyebilir, ne de erkek varlık düzeninde kendisine üstünlük verildiğini sanabilir.

KADIN VE ERKEK ARASINDAKİ FARKLILIĞIN SIRRI

Kur'ân-ı Kerim'de varlıkların farklılıklarıyla ilgili olarak şu söylenmiştir: Birinci olarak yaşam, en güzel şekilde idare olunmalıdır. İkinci olarak varlıklar arasında karşılıklı etkileme ve teshir gerçekleşmedikçe ve farklı birim ve tabakalar arasında birlik, uyum ve bütünlük oluşmadıkça, düzen en güzel şekilde idare olunmaz. Zuhuf suresinde şöyle buyrulmaktadır:

"Senin Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırmaktadırlar? Dünya hayatında onların maiyetlerini aralarında biz paylaştırdık ve onlardan bir bölümü, (diğer) bir bölümü üzerinde derecelerle yükselttik. Senin Rabbinin rahmeti onların toplayıp-yığmakta olduklarından daha hayırlıdır." (Zuhuf suresi, 43/32)

Yani biz halkı çeşitli kabiliyet ve yeteneklerle ve farklı şartlarla yarattık. Eğer herkes tek düze istidat ve tek düze güce sahip olsaydı, varlık düzeni dağılır yok olurdu. Çünkü işler farklıdır ve farklı işleri, farklı kabiliyet ve yetenekler üstlenmelidir. Bu nedenle farklılığın olması gerekir. Bu farklılık içinde örneğin

beşinci derecede bulunan kimse onuncu derecede, onuncu derecede bulunan kimse beşinci derecede yer alsa. Yine "niçin farklılık?" sorusu, varlığını sürdürecektir. Dolayısıyla ister istemez farklılığın aslını inkâr etmek mümkün değildir. Konular değişse dahi soru değişmeyecektir. Farklı iş ve pozisyonlarımız olduğu için mecburen farklı istidatlar gerekir. Bunun gereği ise, bireylerin de farklı oluşudur.

Katman, tabaka, kabiliyet, yetenek, ilgi, çekme ve itmelerden hiç birinin farklılığı, erdem ölçütü değildir. Aksine hepsi, ama hepsi karşılıklı teshirin gerçekleşmesi için iş aleti olarak lazımdır. "Onlardan bir bölümü bir bölümünü teshir etmesi için.." Kadın ve erkek arasındaki farklılık da böyledir. Yani kişi, daha üstün bir istidata sahipse, bu üstün istidat, onun manevî erdeminin ve Allah'ın takarrübünün göstergesi değildir. Eğer bu üstün istidattan daha iyi yararlanır, daha samimî bir şekilde çalışır, daha çok takva sahibi olursa, tam kemâle daha yakın olacaktır. Fakat tersini yaparsa, bu zaid istidat onun için vebal olacaktır. Şu hâlde istidatlar, görünüşte bir fazilet de olsa, takarrüb ilallah'ın bir göstergesi değildir. Daha önce de açıklandığı üzere, kurbun göstergesi, ihlâs, takva vb.dir.

Dolayısıyla bu farklılıklar, bir kesimin başka bir kesimi karşılıklı olarak teshir etmesi içindir. Hiç kimsenin, başka fertleri kendi teshiri altına alıp da kendisini başkalarının teshiri yapmamaya hakkı yoktur. Kimse istidatsal veya istidat dışı güç ve imkânlarla sahip olmakla başkalarını tek taraflı olarak teshir etmek isteyemez. Aksine "Bir bölümü bir bölümünü teshir etmesi için." Yani düzenin en güzel vecihle idare olunması için karşılıklı teshir ve karşılıklı hizmetlerin olması gerekir. Teshir, karşılıklı olmazsa, alay etmek ve başkasının menfaatlerini beleştten kendi lehine/çıkarına döndürmek kendini gösterir ki Kur'ân bunu nehyetmiş ve zulüm olarak gördüğünden haram ve mahkûm etmiştir.

Demek ki yaratılış düzeni, karşılıklı ve farklı istidatları gerektirir. Bu farklılık da tek taraflı değil, çift yönlü teshir içindir. Bu çift yönlü teshir ise fazilet veya erdemin ölçütü değildir. Aksine erdemin ölçütü başka bir şeydedir, o da Allah'a takarrübtür.

ERKEĞİN KADIN ÜZERİNDE KAYYUM OLUŞU

Erkek için, icraî işler nedeniyle bir dizi meziyetler vardır. Fakat takarrüb ve tekâmülün temel ilkelerinde kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Sözelimi kadın erkeğin mukabili olarak, erkek de kadının mukabili olarak iki sınıf şeklinde ortaya konduğu zaman, asla erkek kadının kavvamı ve kayyımı değildir. Kadın erkeğin mandası altında değildir. "*Erkekler kadınlar üzerine kavvamdırlar.*" (Nisa suresi, 4/34) ayeti, kocanın mukabili olarak kadın ve kadının mukabili olarak koca söz konusu olduğunda geçerlidir. Bu durumda kavvam olmak söz konusudur. Kavvam olmak, kemâlin ve takarrüb ilallah'ın göstergesi olmadığı gibi bütün bakanlık topluluk, camia ve merkezlerde bazı bireylerin başkalarının kavvamı olması, müdür, sorumlu, başkan vb. olması, onların övünç kaynağı olamaz. Bilakis o, icraî bir iştir. Bu demek değildir ki sorumlu, başkan veya kayyim ve kavvam

olan kimse Allah'a daha yakındır. Tersine o, yalnızca yürütmeye ilgili bir sorumluluktur. O kurumun başkanlığını üstlenmeyen kişinin, o kayyimden daha samimî çalışması, kıyamette daha iyi bir ecir alması ve Allah katında daha mukarreb olması mümkündür. Kavvam olmak, idarecilik ve yürütme işleridir. Bunun delilini ise Kur'ân-ı Kerim şöyle açıklamaktadır:

"Allah'ın bazısını bazısına üstün kılması ve onların kendi mallarından harcaması nedeniyle erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdırlar." (Nisa suresi, 4/34)

Sosyal vesileleri, ekonomik işleri, mal kazanmak ve evin gereksinimlerini, temin etmek için çalışmayı ve geçimi idare etmeyi erkek daha iyi üstlenir. Bütçe temini sorumlusu erkek olduğu için, evin iç nezareti de erkeğe ait olmaktadır. Fakat bu demek değildir ki erkek bu nezaret ve amirlikten bir meziyet elde etmek ister ve ben idare sorumlusu olduğum için daha üstünüm diyebilir.

Hayır, aksine bu bir yürütme işidir, bir görevdir, fazilet değil, Kayyim ve kavvam olma ruhu, görevdir. Dolayısıyla bu, Kur'ân'ın kadına sen erkeğin fermanı altındasın dediği anlamına gelmez. Aksine Kur'ân erkeğe kadının ve evin nezaretini üstlen demektedir. Eğer ayeti üstünlük bağışlama değil, görevi açıklama olarak algılırsak, o zaman "erkekler kadınlar üzerinde kavvamdırlar"ın, "Ey erkekler! kavvamlar olun" ile aynı anlama geldiği görülür, yani ey erkekler, ailenin işine kalkınız cümlesiyle. Nitekim Allah, hukukî meseleleri yürürlüğe koymak için bize şöyle emretmektedir:

"Ey iman edenleri.. Allah için şahitler olarak adaleti ayakta tutun (kavvam olun)." (Nisa suresi, 4/135)

"Erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdırlar." Her ne kadar haberiye cümlesi olsa da onun ruhu inşadır. Yani ey erkekler, siz evin kavvamı olun; evin amiri olun; içerde işleri siz yapın, evin geçim idaresini üstlenin. Bu nedenle erkek, kadının, evin içinde incineceği, söz gelimi dışarıda yemek yemek, iç dostlarla uyumlu olmamak gibi işler yapmamalıdır. Çünkü dışarı, onun sadece çalışma alanıdır. Erkeğin huzur ve yaşamı evdedir.

"Onda sükûn bulup-durulmanız için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da o'nun ayetlerindendir." (Rûm suresi, 30/21)

Rivayetsel ifadelerde gelmiş olan "'Ona [kadına] gidip sükun bulması için" ibaresi, bu Kur'ânî tabirle aynı doğrultudadır. Ayette şu buyurul-muştur: Sizin meskeniniz, sükun bulma yeriniz kadındır. Huzur ve sükûnet bulmak isterseniz, eşinizle birlikte olmalısınız; bu durumda kişinin iş ve kazanç yerinden dışarı gitmesi ve eve gitmemesi, başka bir yeri huzur ve sükun yeri olarak seçmesi uygun değildir. "Erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdırlar." Kadın erkeğin kölesi, esiridir; erkek kavvam, kayyûm ve müdür olduğuna göre, canının istediğini yapabilir, isterse eve gider, istemezse gitmez anlamına gelmez. Bilakis Kur'ân, hem kadınlara, bu iç müdiriyete ve nezarete saygı göstermelerini, hem de erkeğe, kendisinin bir görevli olduğunu, bunun meziyeti değil, görevi olduğunu ve bu görevi ifâ etmesi

gerektiğini söyler. Erkek iş ortamından ayrıldığı zaman direkt olarak evine gider.

Toplum, böyle olursa, onun temeli sağlam olur; boşanma ortadan kalkar, fesat unutulmaya mahkûm olur, salih evlat yetişir. "Erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdırlar" âyeti, asla tek taraflı, fetva vermek ve erkeğe sen kralsın, dilediğini yap demek için gelmemiştir. Çünkü erkek, işyerinden çıktığında eve gitmezse, kavvam, kayyûm, ferman verici, yönetici ve müdür olmaz. Dolayısıyla İslâm, bu iki bağlayıcı hükmü yan yana zikrediyor, kadına kocanın karşısında sebat emri veriyor ve erkeğe, kadına karşı müdürlük emri veriyorsa, bu sadece görev beyanıdır ve hiç biri ne erdemın ölçüsü ve ne de eksikliğin bir nedenidir.

Bir kurumun başkanına "sen, kurumun düzenini sağlamlaştırmak için çalış" deseler, bu "bu düzen, senin elindedir, git ya da gitme; özerksin, özgürsün" demek değildir. Aksine "git o düzeni sağla" demektir. Hiç bir ayette cennet konusunda, erkeğin derecelerinin kadının derecelerinden üstün olduğunu göremezsiniz. Orada ilim ve salih amel temelinde dağılım yapılmaktadır. Bir rivayette miraç hakkında falan kadın veya falan sınıf, falan azapla karşı karşıyadır denilmesi, "bu kadınlarla fesada meyleden erkekler azap görmeyecekler" demek değildir. Aynı şekilde erkekler hakkında bir takım azap veya cezalar söz konusu edildiğinde bu, onlarla ilişkide kötü yola sapan kadınların bu azaplardan müstesna edileceği anlamına gelmez. İki taraftan her birinin zikredilmesi, diğerinin zikredilmesini temin için yeterlidir. Dolayısıyla gerek miraç olayında ve gerekse Berzah, cennet ve cehennem olaylarında kadınla erkek arasında bir fark yoktur.

Sonuç itibarıyla, ilk olarak; "erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdırlar" ayeti, birinci, fasl ile değil, ikinci fasl ile ilgilidir. Bazen kadın, erkeğin kayyimidir, bazen de erkek, kadının kayyimi. Ailesel prensiplerde birçok mesele değişmektedir, gerek erkek ve gerekse kız çocuğunun anne ve babanın kutsal sahalarına itaatleri farzdır. Çocuk, anne veya babanın incineceği bir iş yaparsa, anne ve babayı razı etmemiş olur. Anne-babayı hoşnut etmemek ise haramdır. Dolayısıyla anne, çocuğunu bir işten nehyetmiş ve bu iş, benim incinmemen neden olmaktadır; bu yüzden onu yapma demişse, burada anneye itaat farzdır. Bu noktada erkek çocuk, ben içtihad mertebesinde olduğum veya mühendis, doktor vb. olduğum için annemin emri akma girmem diyemez. Gerçekte böylesi durumlarda kadın erkeğin üzerinde kayyimdir. Erkek çocuğun üzerinde kayyimdir; isterse çocuk müctehit veya uzman olsun. Evin içiyle ilgili meselelerde karı-koca ve anne ve evlat, baba ve evlat arasında bir takım karşılıklı haklar zinciri vardır.

MADDECİ VE İSLÂMÎ GÖRÜŞ

Eğer kişi, erdemın ölçüsünü malî ve makamsal meselelerde görürse, onun düşüncesinin ve değerlendirmesinin temelinde görüş yenilemesinde bulunması gerekir. Meselelere tabiat ve madde merkezinden bakan sistem, daha büyük makam ve daha büyük hak ve meziyetlere sahip olan kimseyi daha üstün, daha erdemli addetmektedir. Fakat İslâm, böylesi şeylere bir kıymet vermemekte, insanın

azameti, ruhuna bağlıdır; insanın ruhundan ayrı olan şey, sadece ve sadece yürütme aletidir, demektir. Dolayısıyla sadece ruhun dışındaki meziyetlerden yararlanan kimsenin ruhu tekâmül etmemiş bir ruhtur. Ruhun kemâl kaynağı olan şey, ruhun gıdası olan ruhsal meziyetler olmalıdır. Ruhsal gıdayı ise, marifetler, ilimler, ahlak ve üstün (fâzıla) meziyetler oluşturur. Bu bakımdan kadın ve erkek arasında bir fark veya ayrıcalık yoktur. Farklılık konusu olan şey, ayrıcalık kaynağı değildir. İmtiyaza konu olan da farklılık kaynağı değildir.

KUR'ÂN'DA KADININ HUKUKSAL VE SOSYAL BÜYÜKLÜĞÜ

Kur'ân, kadının hukuksal ve sosyal büyüklüğü konusunda şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, kadınlara zorla mirasçı olmaya kalkışmanız size helal değildir. Apaçık olan çirkin bir hayâsızlık yapmadıkları sürece, onlara verdiklerinizin bir kısmını gidermeniz için onlara baskı yapmanız da (helal değildir.) Onlarla güzellikle geçinin. Şayet onlardan hoşlanmadınızsa, belki bir şey hoşunuza gitmez, ama Allah onda çok hayır kılar." (Nisa suresi, 4/19)

Kadının haklarıyla ilgili meselelerden bir bölümü, mirasa; bir bölümü nikâha; bir bölümü çok evliliğe; başka bir bölümü mihre ve benzeri hususlara aittir. Bu tür meselelerden büyük bir çoğunluğunu merhum Allâme Tabatabâî, değerli tefsiri el-Mîzan'da tefsir ettiği ve sonradan gelenler de İslâm dünyasının bu büyük müfessirinin büyük önderlikleriyle yazdıkları bir takım kitaplarda ele aldıkları için ayrıca biz burada onlara konu açmayacağız. Fakat bu bölümde Kur'ân bizim ilgimizi çekerek şöyle buyurmaktadır. Kadınlarla iyi muaşerette bulunun. Kadına erkek gibi toplantılarınızda yer verin. Onların, sizin toplantılarınıza katılmaları hoşunuza gitmezse, bu hoşunuza gitmeyen işi yapın. Çünkü bu işte sizin bilmediğiniz pek çok hayır olması mümkündür. "Onlarla güzellikle geçinin (muaşere edin)."

Bu muaşere, ailesel hususlara özgü değildir. Bir dönem, cahili taassup, yaygın yanlış kültür, ham bağınazlık vb. erkeğe şöyle telkinde bulunuyordu: "Sen, bir müessesede kadınla işbirliği yapamazsın veya kadın, toplumda aktif olarak bulunmaz."

İşte Kur'ân-ı Kerim, böyle bir zeminde şöyle buyurmaktadır: Bu tür bağınazlık ve tutuculukları, batıl kültür olan cahili töre ve gelenekleri atın: "Onlarla güzellikle geçinin; onlardan hoşlanmadınızsa bile..." Yani eğer onların da sizin gibi bir konumda olmasından, toplumda, siyaset meydanında, doktorluk sahnesinde, kültür ve eğitim meydanında bulunmasından hoşlanmazsanız da bu işe tahammül edin. Belki bu işte pek çok hayır vardır, ama siz bilmezsiniz. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim, savaş ve savunma hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Savaş, hoşunuza gitmediği hâlde üzerinize yazıldı. Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki sevdiğiniz şey de sizin için bir

serdir." (Bakara suresi, 2/216)

İşte bu ayetteki ifadenin benzerini kadının toplum hayatında bulunması ve yaşam meseleleri içinde varlık göstermesi hakkında kullanmıştır, Kur'ân: "Onlarla iyilikle (maruf ile) geçinin." Maruf, resmiyet kazanan, aklın resmen tanıdığı, vahiy ve şariat sahabî katında resmen tanınan şey demektir. Akim ve dinin resmen tanımadığı şey ise belirsizdir tanınmaz, münker de olabilir. Ayet buyurmaktadır ki kadın sınıfıyla karşı akıl ve şeriatın resmen tanıdığı şekliyle davranın bu büyük kesimi, yalnızlığa itmeyin, onlara kötü davranmayın. Ev içinde başkan erkek ikinci fasılla ilgili bir meseledir. Fakat toplum içinde reis erkek olmamalıdır. Dememelidir ki şu ilmî branş, erkeğe aittir ve kadın onu üstlenemez. Veya kadın, deneysel ve beşerî bilim dallarında uzman olamaz. Bu şekilde dememek ve ilimleri belirli bir gruba özgü yapmamak gerekir.

Ayet daha sonra şöyle buyurmuştur: "Onlardan hoşlanmasanız bile." Eğer kadının, sosyal hayattan, sağlam, doğru bir sosyal hayattan yararlanması hoşunuza gitmiyorsa, bilin ki bu hoşnutsuzluğunuz yerinde değildir. "Belki bir şey hoşunuza gitmez, ama Allah, onda çok hayır kılar." Bundan daha önemlisi cihattır. Çünkü cihad ve savunma geçici bir durumdur. Fakat kadının her gün veya sürekli meydanda bulunması söz konusudur. Cihad ve savunma noktasında etkili bir payı ifa eden, kadının bu sosyal yaşamıdır.

BATILI VE İSLÂM TOPLUMLARINDA ŞEFKAT

İcra işlerini belirli bir kesime veya gruba özgü kılmamak gerek. Fazla duygu/şefkat ve bol iffetin zararlı olduğu toplum idaresi, adaleti icra etme, savunma ve savaş meseleleri vs. görevler erkekler için tayin edilmiştir. Fakat bu görevleri üstlenen erkekler, toplumun kadınlarıyla güzel muâşeret etmedikleri, onların duygu, yumuşaklık ve şefkatlerinden yararlanmadıkları zaman zarar ederler; kadını serbest bırakıp güdüler boyun eğmeleri ve fakat duygu ve şefkatlere boyun eğmemeleri durumunda ziyan içine düşerler. İslâm kadını özgür bırakmış ve toplumu kadının duygularına boyun eğdirmiştir. Bu yüzden İslâm, duygulu bir toplum meydana getirmiş, İslâmî topluma şefkat, rahmet ve sevgi yerleştirmiştir. Fakat bazı toplumlarda hiç bir şefkatin görülmemesinin, bazen ikiyüzdoksandan fazla kişiyi yerle gök arasında batılı süper güçler tarafından yakıldığı ve denize döküldüğünün -İran uçağının Amerikan savaş gemisi tarafından hedeflenmesi olayı- görülmesinin veya kadının özgürlüğünü savunan(!) Kadını sahneye çıkaran ve kadınla birlikte yaşayanlarca bazı bölgelerinde (Halepçe vb.) en kötü durumda kimyasal bombalarla zehirlediklerinin, kadınla erkeğin hep birlikte ortadan kaldırıldıklarının görülmesinin nedeni, onların kadının iç güdü ve tabiatının esiri olmaları, kadının şefkat duygularına boyun eğmemeleridir. Yani onlar, Allah'ın şefkat, rahmet ve rikkat olarak kadına verdiği hüner, fazilet ve cemâlden yoksundurlar. Allah'ın kadının tabiatına verdiği şeyi, kendilerine musallat kılmışlardır.

Zât-i Akdes-i İlâh'ın, kadının ruh ve fitratına verdiği şeyi bir erdem olarak kadına bağışlanmış; fakat maddî dünya rahmet, şefkat, af, çare, tedavi ve rikkat olarak ondan yararlanmamıştır. Bu yüzden şu anki dünya, kadını teşhir ve gösteri aracı hâline getirmiş ve toplumun vahşiliği daha da artmıştır. Fakat İslâm dünyası kadını, toplumu güdülerinin esiri yapmak için değil, şefkat duygularının müsahharı yapmak için sahneye çıkarmaktadır. "Kadın akreptir"¹⁸ rivayeti batı dünyasında mübtelâ olunan şeyle ilgilidir. Fakat Emirü'l-Mü'minînin, oğluna buyurduğu "Doğrusu kadın reyhanedir, kahraman değildir." sözü ise İslâm toplumunun fazilete tekâmül ettiği şeydir. O, şöyle demek istemiştir:

Kadıncılık, tıpkı insanın, akrebin iğnesinden paylanması gibidir: Akrep iğnesiyle sokar ve akarken bir tat ve zevk vermesi mümkündür. Fakat bunun yanında zehri de var onun. Dolayısıyla bilmelisin ki kadın reyhandır, güldür. Siz erkekler ondan koklanır. Fakat bu kadar kokan kokularla kokma duyunuzu kötü alıştırmayın. Bunlar reyhandır, bunlar koklanır ve size duygu verirler. Bu yüzden İslâmî savaşlarda, gayr-i İslâmî savaşlarda var olan huşunetin ve Müslümanlar arasında, başkalarında var olan vahşiliğin olmadığı görülür. Müslümanlar, kadınları hicaba davet etmekle birlikte onların duygu ve şefkatinden bir terbiye mihveri olarak yararlanırlar. İslâm, şefkati sevgi, yumuşaklık, çare, derman, lütuf, safa, vefa gibi özelliklerin öğretmeni olması için kadını hicap ve diğer faziletler sayesinde sahneye getirirken, günümüz modern dünyası oyuncak olarak pazara gelmesi ve güdülerini temin etmesi için hicabı kadından almıştır. Kadın, içgüdü sermayesiyle topluma çıktığı zaman şefkat öğretmeni olmaz; bağışlama fermanı yerine şehvet fermanı verir. Bu yüzden Batıda rahmet ve şefkate daha az bir iz olduğunu, egemen olan şeyin güç olduğunu, zayıf ülkelerin yaşam hakkının olmadığını, yoksul halkların hiç bir şekilde yaşam haklarının olmadığını görürsünüz. Batılılar, uzak uzaylara gemiler yardımıyla bir takım yolcular gönderirken, en yakın çevreyi zulüm ve baskılarıyla inletiyor, yakıyorlar.

Bunun sırrı, kadının, şefkat duygusu yerine güdü ve şehvet fermanı vermesindedir. Şehvet, körlük ve sağırılıktan başka bir şey getirmez. Fakat örtülü kadın şefkat düsturu verir. Bünyan-i Mersûsu koruyup-tutan bu şefkattir. Bünyan-i Mersûs, kurşundan bir saray gibidir. Bütünüyle taş ve demirden yapılmış bir köşk asla düşünülemez. Ayrıca yumuşak bir yapıştırıcı dikiş tutturucu şeye ihtiyaç vardır. Bu, sert taş ve demirleri, kendi içinde yerleştirir. Kadın, şefkat ve duyguların mazharıdır. Toplumdan şefkat duygusunu alırsanız, bu, duvar, tuğla ve taşları birbirine bağlayan harcı kaldırmanız gibi olur ki bu da, harçların gitmesi ve o köşkün çökmesiyle eşanlamlıdır. Bunun için İslâm, kadının toplum içine çıkmasında ırsar etmektedir, fakat örtüyle gelmesini, yani iffet, şefkat, merhamet dersi vermek için gelmesini istemektedir, şehvet ve içgüdü dersi öğretmesi için gelmesini değil, istikbar dünyasının, içgüdü ve şehvetten medet ummaya çalışmasının nedeni, bu harcı yerinden çıkarmak ve bünyan-i mersûsu yıkmak istemesidir. Fakat İslâm'ın çabası, bünyan-i mersûs sağlam olarak kalsın diye bu harcı, cidar adıyla hicap içinde korumaktır. Kadının, şefkat, sevgi ve merhamet fermanı vermesinin gerekliliğinin nedeni, kendi yerine yerleşmesidir. Kadın, kendi yerinden çıkarsa, oyuncak veya oyun sahası olur. Nitekim Batı deneyimi, bunu tam

anlamıyla göstermiştir.

BATI DÜNYASINDA KADIN

Batı dünyasının, bu iş hususunda da yanlış düşük kültürlerinin olmasının sırrı, -maalesef İslâm'ın zengin ve güçlü kültüründen habersiz olan bazı kimseler, onların kötü propagandalarına kulak vermektedirler- onların insan bilimlerinin, dünya görüşlerinin bir dalı oluşudur. Onların dünya görüşü, (bütün olup biten) Bu dünya hayatımızdan başkası değildir, ölürüz ve diriliriz; bizi kesintisi olmayan zamandan başkası yıkıma uğratmıyor." (Câsiye suresi, 45/24) düzeyindedir. Dünyayı tabiat oluşunda özetledikleri ve tabiat ötesinden bir payları olmadığı için insanı da tabiat sınırları içinde özetliyor ve onlar insan bilimci değil, sırf beden bilimcidirler.

Onların insan bilim bakış açlarına göre insanın bütün hakikatini beşerî beden ve vücut oluşturur. Onlar, insan bedeninin iki şekilde; ya kadın ya da erkek şeklinde olduğunu düşündükleri için kadın ve erkeğin birbirinden farklı olduğunu, farklılığı ise bedensel farklılıkların oluşturduğunu sanırlar.

İnsan bilimi, maddî dünya görüşüne göre oluşan kimse, dünyada, dikey seyre sahip değildir ve insanın yaşam seyrinin başlangıç ve sonunun ne olduğunu bilmez, onun daima yatay seyri vardır. Onların astroloji, deniz bilimi, botanik, zooloji, jeoloji ve madenbilimleri ve maddî olduğu gibi antropojileri de maddîdir. O insan için tabiat neşe'sinde var olan şeyden daha iyi bir makam olduğuna inanmaz. Melek ve vahy gibi konuların onun için bir anlamı yoktur. O, örneğin kadının meleklerle konuşabileceğini, meleklerin sözünü alabileceğini, müjdesini alabileceğini veya meleklerle hitaben "ben Allah'ın rahmetinden ümitsiz değilim. Allah'ın rahmetinden ümitsiz değilim. Allah'ın yaratışını da uzak saymıyorum; aksine hayret içindeyim", demesini anlamaz. Aynı şekilde meleklerin, bir kadınla ikram sever bir aile üyesi olması bakımından konuşmayacağını, aksine doğrudan doğruya ona sen kerametın kaynağısın, biz size kerameti getirdik diyeceklerini anlamazlar. Melekler, İshak'ın annesine şöyle demişlerdi:

"Allah'ın emrine mi şaşıırıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Ey ev halkı şüphesiz o, övülmeye layık olandır. Meciddir." (Hûd suresi, 11/72)

Melekler, Hakkın Halili'ne söyledikleri sözü, eşine de söylüyorlar.

Dolayısıyla maddecilerin insan hakkındaki görüşlerinin, botanik ilmiyle ilişkilerinde sahip oldukları görüşün aynısı olduğu ortada görünmektedir. Bu yüzden onların ilimlerinin sonucu ve semeresi, sözelimi neden kadın ve erkeğin diyetinin farklı olduğu veya neden bazı durumlarda kadının mirasının erkeğinkinden az olarak belirlendiği gibi ortaya koydukları bir dizi şüphelerden ibaret olacaktır. Gerçi değerlerin ölçüsü anlaşıldıktan sonra, artık böyle sorular için bir yerde kalmıyor. Fakat Allah'ın yardımıyla bu şüphelere yeri geldikçe cevap verilecektir.

ÖZET VE SONUÇ

Başkalarının, İslâm'a bir eleştirilerinin olması, İslâm'ın birincil prensiplerini bilmedikleri içindir. Muvahhid insan, dünyaya Allah'ın gözüyle bakar. Bu nedenle kötülük ve eksikliği görelî saydığı gibi, tercih ve takdimi de görelî addetmektedir. Bir muvahhid, âlemde bir kötülük görürse, onu asla âlemin mühendisinin geometri hesabına işlemez; bilakis onu yokluğa irca eder. Çünkü o, düzenin oluşumunun başlangıcında tam hayırdan başka bir şeyin olmadığına inanmaktadır. Böyle inandığı için ister istemez nizamı da en güzel şekliyle gözlemlemektedir. İnsanlar arasında bir takım farklılıklar ve karşılıklı üstünlükler gözlemliyorsa, onu da mühendis gözüyle gözlemlemekte, yani kadınla erkek arasında bir imtiyaz olmadığını ortaya koyan bir takım ilkelerle değerlendirmektedir. Bu yüzden *Nehcü'l-Belâğa'da* o söz varsa, şu söz de vardır:

"Doğrusu kadın reyhanedir; kahraman/iş buyuran konumunda değildir."

"Her namahrem ve yabancıнын elinin bu güle erişmesine izin verme. Yoksa solar."

"Doğrusu her birinizin hanımı, lü'be'dir. Onu (eş olarak) alın ve zayi etmeyin."

Lü'be, reyhane demektir: O, reyhanedir; onu zayi etme. Gül suyu varsa, güldendir; güzel koku varsa, güldendir. Ne onun bütün yaşamı, güzel koku ve ne yaşamın tamamı, demirdir. Hem sağlam (muhkem) işler gereklidir ve hem de zarîf işler. Acaba gül mü daha iyi yoksa demir mi? Gülün bir çok fazileti olduğu gibi demirin de pek çok değerli yönleri vardır. Sağlam işleri demir, zarîf, sanatsal, ince, duygusal ve şefkatsel işleri de gül üstlenir. Esasen gülsüz demirin varlığı, demirsiz de gülün varlığı muhaldir.

İslâm'ın değersel ilkeleri ve Kur'ân-ı Kerim'in bakışı anlaşılır ve konunun merkezi belirlenirse -ki erkeğe göre kadın, kadına göre de erkek söz konusudur- ister istemez soru ve şüphelerden bir çoğu giderilir. Yani artık kişi, kadın neden bakan olamaz neden rehber olamaz gibi sorular sormaz. Çünkü böyle olursa, kemâlin ölçüsünün başka bir şey olduğu, yürütme işlerinin, insanın kabul etmekle görevli oldukları bir sorumluluk olduğu anlaşılır. Bir kişinin yürütme görevine sahip olmaması ve başka bir tahkikli işle meşgul olması, ama önemli yürütme görevlerine sahip olanların erişemedikleri makama ulaşması ve mukarrablerden olması mümkündür. Fakat İslâm'ı, ilke ve esaslarıyla tanımayanlar, bu yürütme meselelerini, kendileri için çok önemli göstermekte ve kadın neden falan yürütme işini benimseyememekte diye bir ukde, bilimsel eleştiri veya itiraz ya da kavgâ hâlinde ortaya koymaktadırlar.

ÇÖZÜM YOLUNUN İKİ TÜRLÜ OLUŞU

Dolayısıyla biri kendimiz için, diğeri ise başkalarının sorularına cevap vermek şeklinde olmak üzere iki çözüm yolumuz bulunmaktadır. Yani birinci aşamada bu konu kendimiz için çözümlenmelidir: Bu noktada neden kadın birçok yürütme işinin amiri olamıyor gibi sorular, söz konusu değildir. Bu konunun açıklanması, iki noktayı gerekli kılmaktadır:

İlk olarak: Yürütme işlerinden birçoğu, kadın için caiz ve uygundur. Örneğin kadının kadınlar için merciyeti, kadının kadınlar için imameti ve kadınlarla ilgili icraî işlere nezâreti uygun olmak bir yana evlâdır. Bazı yürütme işlerinde erkeğin bulunması caiz değildir. Tabii zaruretin icap ettirmesi durumu başka

İkinci olarak: Yürütme işleri makam değildir. Eğer makam olsaydı ve insanın yürütme işini kabul etmesi -düzeni korumak için değil, bir kemal olarak- farz olsaydı, değerli âlimlerimiz, ondan kaçmazlardı.

FAKİHLİĞİN VE MERCÎYET SORUMLULUĞUNUN DEĞERİ

Okuyucu, din bilginleri hakkında bilgi sahibi olduğunda, fekahet büyüklerinden bir çoğunun güçlkle merciyeti kabul ettiklerini, mümkün olduğunca kabul etmediklerini aynı zamanda gece gündüz fakihlik için çalıştıklarını ve ictihad süresince ciddî olduklarını, bir taraftan müctehid olmak için mücadele ederken diğeri taraftan merci olmamak için gayret ettiklerini görecektir. Bu, erdemin, başka şey olduğunun ve yürütme makamlarının sırf görev olduğunun göstergesidir. Bu bağlamda bir kimse kıyam ederse, onu desteklemek ve Allah'tan bu yürütme işini daha iyi ilerletmesi yönünde ve kabul ederek üstlendiği Allah'ın dinine hizmetin ağır sorumluluğunu yerine getirme noktasında onu desteklemesini istemek gerek.

Fakat bu makam, vareste insanların, onu elde etmek için çaba harcayacakları kadar bir değer ölçüsü değildir. Bu yüzden arif ulema, Kur'anî değer esaslarıyla ilgili olarak daima iki cihadları vardı: letidat ve fekahet yönünde cihad ve merciyetten (uzak durma) cihadı.

Dolayısıyla icraî sorumlulukları kabul etmek, ibadî farz veya taabbüdî müstehab olsaydı, insanın onları elde etmek için çalışması şart olur, Şeyh Ensârî gibi büyükler, bu eşiğe erişmek için gayret ederlerdi. Fakat biz, daha zahid olan her fakihin merciyeti kabul etmemeye çabaladığını veya daha vareste her fakihin malî meseleleri kabul etmemeye veya daha az kabul etmeye çalıştığını ve perhizkar kişinin bu tür meselelerin peşine daha az düştüğünü -farz-ı ayn olması durumu hariç- görüyoruz. Bunun sırrı, söz konusu işlerin makam değil, görev oluşudur. Fakat ictihad, fekahet, peygamberlerin ilimlerinin varisi olmak, Kitap ve sünneti anlamak vb. makamdır. Çaba ve didinme ile malî meselelerden kaçmanın, ilmî meselelere doğru çabalamaya ilgisi vardır. Maldan perhiz ve kaçış ve fekahet tarafına doğru hareket etmek, bir iş değil, iki iştir. Biri teberru diğeri ise tevellâdır.

Buradan onların ulemanın görevi olan meseleler oldukları ve zor işler oldukları belli olmaktadır. Merciiyeti kabul etmiş olan büyükler, bu düzen ve havzayı korumak için kabul etmişlerdir. Allah bunları da desteklemiş ve desteklemektedir. Fakat bu makam değildir ki bir kimse merci olursa, örneğin cennetten on dereceyi kazansın, merci olmazsa, sekiz dereceyi kazansın. Kuşkusuz kişi daha iyi bilen bir kimse ise, derecesi daha üstün olur. Daha yakın, daha fakih ve daha takva sahibi kimsenin derecesi daha üstündür.

CENNETİN DERECELERİ

Cennetin derecelerini, Kur'ân'ın ayetleri sayısınca belirlemiş ve sıralamışlardır. Yani cennet, en aşağı aşamasından en üst derecelerine kadar kitap hâline gelmek isterse, Kur'ân olur; Kur'ân, evrensel bir sistem hâline gelmek isterse cennet olur. Kur'ân, cennetin aşağı dereceleri hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Altılarından ırmaklar akan cennetler..." (Bakara suresi, 2/25)

Cennetin orta derecelerine de Kur'ân şöyle işaret etmektedir:

"Hiç şüphesiz muttakiler, cennetlerde ve nehir (çevresin) dedirler. Oldukça kudretli, mülkünün sonu olmayan (Allah'ın yanında doğruluk makamındadırlar)." (Kamer suresi, 54/54-55)

Başka bir ayette de cennetin yüksek derecelerini tanıtmaya bağlamında şöyle buyrulmaktadır:

"Artık kullarımın arasına gir, cennetime gir." (Fecr suresi, 89/29-30)

Cennetin ayaklarından (altlarından ırmaklar akan cennetler) göğsüne (hiç şüphesiz muttakiler, cennetlerde ve nehirdedirler. Oldukça kudretli, mülkünün sonu olmayan (Allah'ın) yanında doğruluk makamındadırlar) ve başına (artık kullarımın arasına gir; cennetime gir) kadar bu üç aşamalı geniş sistem, kitap hâline gelmek isterse Kur'ân; eğer Kur'ân'ı mücessemleştirmek isterlerse "altlarından ırmaklar akan cennetler", "oldukça kudretli, mülkünün sonu olmayan (Allah'ın) yanında doğruluk makamındadırlar" ve "artık kullarımın arasına gir; cennetime gir." olur: Kur'ân'ı idrak ederek pratize eden ve yayan herkese, "anlayışın inancın ve imanının ölçüsünde burada payın vardır" denir. Bu nedenle, açıklandığı üzere cennetin derecelerini Kur'ân ayetlerinin sayısına göre zahir ve batın olarak gruplandırmışlardır. Fakat hiç bir konuda, cennetin derecelerini icraî ölçüler üzerine taksim ettikleri ve böylece sonuçta kadına az bir pay verilmiştir denildiği görülmemiştir. Aksine sınıflandırma, maneviyata ve değer ilkelerine göredir. Buna göre kim daha bilginse falan makama sahip olur; kim daha fakih olursa veya kim daha muttaki olursa yine böyle bir makama sahip olur.

Bu meseleler bizim için hallolmalı, değer ve onların eleştirisi, zihin ve düşünce alanımız aklanmalıdır. Ki neden kadın yürütme işini benimseyemiyor da

erkek benimseyip-üstlenebiliyor gibi soru sorma isteği bizde hâsıl olmasın. Bizim, değer sisteminin o alt yapısını insanlığımızda aramamız gerekir, erkeklik ve dişilikte değil.

BAŞKALARINA CEVAP YOLU

Fakat eğer başkalarına, bu derin meseleleri anlamayan kimselere cevap vermek istersek bu anılan yolla onlar için istidlalde bulunmamalıyız. Onlara, bu yolun ölçüsünü idrak edemedikleri için basit bir yolla cevap vermek gerek:

İlk olarak belirtilmelidir ki yürütmeye ilgili işlerden pek çoğu, kadın için caizdir. Velayet, velî olmak, hükümet etme ve yönetim işleri gibi meseleler ise başka bir şeydir. Yoksa kadınlar bölümüne özgü yürütme işlerinin kadınların sorumluluğunda olması yasak olmamak şöyle dursun, evlâdır. Aynı şekilde kadın, fakihlik makamına erişirse, meşveret (istişare-şuara) meselelerinde gerek, nigejbân şurasında, gerekse İslâmî Şura Meclisinde onun için yol açıktır. Bazen altı fakihin erkek olacağını söylemişlerse, bu karşılaşılacak güçlüklerle onlar tahammül edebilecekleri içindir. Yoksa kadınların erkeklerle bir arada bulunmaları gerekli değil de sadece görüş yeterli ise, kadın fakihlerin görüş belirtmeleri, fetva vermeleri ve meşverette bulunmaları uzak değildir.

Bir kadının fekâhetin zirvesinde merhum Cevahir sahibi ve Şeyh Ensarî düzeyine erişmesi, taklit mercii olmaması ve fakat öğrencilerinin taklit mercii olması mümkündür. Bunun hiç bir eksiklik ve zayıflığı yoktur.

FAKİHLİK MÜLKÜT, MERCI İYE T İSE EMANET

Bu ikinci gruba da cevap verilmesi için Mü'minlerin Emiri Ali'nin sözlerine inananlara da, yürütmeye ilgili işleri Hz. Ali'nin görev bildiğini söylemek gerek. Hz. Ali şöyle buyurmaktadır: Bu, sizin elinizde bir emanettir. Hiç bir zaman emin, mâlik değildir. Makam ile görev arasındaki fark şudur: Manevî makamlar, insanî mülk, görev ise, emanettir. Emanet, övünç kaynağı değildir. Hâlbuki mülk, övünç kaynağıdır.

Meselenin izahı şudur: Bir şahsa, şu halı sana emanettir denildiğinde o, onu korumakla görevlidir. Ondan yararlanma hakkına sahip değildir. Bu halının bir değeri olmuş olsa, bu değer, emine (emanet alana) ait değil, halı sahibine aittir. Fakat bu halı, sana aittir dediklerinde, ondan yararlanma hakkı vardır ve halı onun için ziynet olur.

Bunlar zahirî meselelerde böyledir. Fakat manevî meseleler, ilim ve marifetler insanla ilgilidir; yani insana ziynet verirler. Ancak bunlar, makam değil, görev ve emanettirler. Bunun için mü'minlerin Emiri, temsilcilerinden birine "Bu görev ve iş, senin elinde bir emanettir. Emanet övünç getirmez" mazmunlu bir mektup

yazmıştır.

Demek ki şu tam anlamıyla anlaşılmış ve ortaya çıkmıştır: İcraî [yürütmeyle ilgili] işler, emanet konumundadırlar. Merciiyet emanet iken fekâhet mülktür. Bakanlık emanet, fakat takva mülktür. Ruha ilişkin olan şeyde ve ruhun kemâli noktasında kadın ile erkek birdir. Fakat emanet ve görev olan ve ruhtan ayrı olan şeyler çerçevesinde işler taksim edilmiş, iş bölümü yoluna gidilmiştir.

Şimdi kadına özgü bir takım üniversiteler hizmete açılırsa, onların ic-raî sorumluluğunun kesinlikle kadınlarda bulunması daha iyi olur. Tabi kadının yetkin olmaması durumunda iş değişir. Bu şartlar, husûlî değil, tahsili şartlardır. Yani kadın ve kızlarla ilgili işleri idare edecek kadınlar olmalı ve gerekmedikçe nâmahrem, o işleri idaresini üstlenmemelidir. İcraî işlere böylesi karışmanın, velayet meselesiyle ilgili olmadığı açıktır. Elbette Müslümanların velisi erkek olmalıdır; çünkü velayet, imametın devamıdır. Çünkü velî (velayet sahibi), savaş ve sulh emri verir; halkla çok görüşme yapar, çok ağır bedensel işler yapar, daha çok haşır neşirde bulunması gerekir vb. Bu işlerin gereği, erkek olmaktır. Dolayısıyla icraî işlerde pek çok husus vardır ki kadınlara özgüdür ve erkeklerin onlara karışma hakkı yoktur. Fakat zaruret gerektirince erkek katılır.

Şüphesiz insanın, rehber, erkek olursa kadın da bilahere onunla ilişki içinde olmalıdır. Bu güçlük, iki taraflıdır demesi mümkündür.

Bu konunun cevabı açıktır. Erkek rehber olduğu zaman, her gün bütün toplumla ilişki halindedir. Ve kadın bazen erkek olan rehber, veya hâkim (kadı) ya da savaş komutanı ve kuvvetler komutanı ile irtibat içerisinde. Bu ilişki, onun günlük işi değildir. Fakat eğer kadın, önemli anahtar sorumluluklardan birini üstlenirse, onun günlük işi, istek ve ricada bulunan, şikayet eden yüzlerce erkekle karşılaşmak olur. Bu iki konu arasında büyük mesafeler vardır. Bu bakımdan, icraî işleri paylaştırmışlardır.

YÜRÜTMEYLE İLGİLİ HUSUSLARDA KADIN İLE ERKEĞİN FARKI

Kişinin, "manevî" kemâllerde kadın ile erkek arasında bir farklılık yoksa neden fikhî meselelerin önemli bir kısmında "bir takım durumlar şart koşulmakta" denildiğini ve bu şartlar sayılırken buluş, akıl, hürriyet gibi hususların yanı sıra erkeğin de belirtildiğini görmekteyiz? Ya da örneğin vali veya merci-i taklit erkek olmalıdır denildiğini görmekteyiz: Kadın neden anahtar sorumlulukları üstlenememektedir?" diye kuruntulanması mümkündür.

Şüphesiz cevabı şudur: İnsanın, nefsî kemâllerle ilgili olarak kendisiyle; ubudî kemâllerle ilgili olarak Allah ile ve bilimsel bağla ilişkili olarak tabiat âlemi, hatta mutlak varlıkla bir ilişkisi ve bir hesabı vardır. İnsanın, bunların dışında kendisiyle toplum arasında da bir bağı vardır ki bu sosyal kemaller ile ilgilidir. Bu kemaller bağlamında iki sınıf arasında hiç bir ayrıcalık yoktur. Herkes kendini değerli bilmek; saygın, ahlaklı, alçak gönüllü olmak; nefis tezkiyesi yapmak; kibir ve

hasetten kurtulmak, yüksek/sağlam seciyeli ve kanaatkâr olmak vb. ile görevlidir.

Bu noktalarda kadınla erkek arasında hiç bir farklılık yoktur. Bütün insanlar, kendisiyle Allah arasındaki ibadî ilişkilerini sağlamlaştırmakla görevlidirler. Her ne kadar "Namaz, her takva sahibinin kurbanı (yaklaşma vesilesi) dir." dense de yani sırf namazdan söz edilse de (namaz dinin direği olduğu için), bütün ibadî ve kurbî ameller, kurbandırlar; "Oruç, her muttakinin kurbanıdır -Cihad her muttakinin kurbanıdır- zekât, her takva sahibinin kurbanıdır." Bu ibadî yönden de kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur. Kulu Allah'a yakınlaştıran ve kulun yaklaşma (takar-rüb) kaynağı olan her şey, kurbandır.

İnsan, bütün ibadetlerinde yaklaşmayı hedeflediği için o ibadet, onun kurbanıdır. "Kul ile halik arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmada" da kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur. Aynı şekilde bireyle toplum arasındaki "sosyal bağ kuvvetlendirmede" de erkekle kadın arasında bir fark yoktur; Ulemanın karar kıldığı gibi bu noktada esas olan erkeğin kadınla, kadının da erkekle ilişkisi değil, erkeğin erkeklerle, kadının da kadınlarla ilişkisinin oluşudur. Ortak ve sosyal işlerin bir hesabı; özel işlerin ayrı bir hesabı vardır.

Merciiyet, icraî bir görev ve pozisyondur. Fakat merciiyetin dayanağı, kökü ve değer kaynağı fakihlik ve ictihaddadır. Fakihlik ve ictihadda ise erkeklik ve dişilik şart değildir. Merciiyetin dayanağı aslında fakihlik ve adalettir. Onlar kemal sayılırlar. Fekahet kemâli için ise erkeklik şart olmadığı gibi dişilik de yasak değildir. Adalette de durum böyledir. Bir kadının, fakihlik ve adaleti sayesinde taklid mercii olan bir takım öğrenciler yetiştirmesi olasıdır. Bunun hiç bir sakıncası yoktur. Elbette kadının, kadınların cemaat imamı olabildiği gibi kadınları taklit mercii de olamayacağı hususu malum değildir. Yalnız şunu söylemişlerdir: "Kadın, nâmahremi varlığını gerektiren icraî işleri üstlenmesin: Bunun dışında *Cevahir* sahi seviyesinde bir kitap yazabilir, müctehid ve merci yetiştirebilir.

KADIN VE KADILIK MESELESİ

Kadılık meselesi de ictihad meşeleri gibidir. Kadılık hadlerin icrasını gerektirdiğinden "*Hırsız erkek ve hırsız kadının, ellerini kesin.*" (Maide suresi, 5/38) veya mücrimler hakkında "*zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun.*" (Nûr suresi, 24/2) emrine muhatap olduğundan kadınların fakihlikle iştigal edebilecekleri, kadı/hâkim yetiştirebilecekleri ve fakat icraî bir iş olan kadılığı kabul edemeyeceği söylenmiştir. Kadın, İslâm'ın bütün hukukî meselelerini müctehid olarak istinbat edebilir, kadılık koltuğuna oturan öğrenciler yetiştirebilir; ama kendisi kılıcı eline almasın ve böylece "ellerini kesin" emrini icra etmek istemesin. Kadın ictihad makamında *Cevahir* sahibiyle eşit olabilir, taklit mercii ve kadı yetiştirebilir, hukuk fakültesi öğrencilerine ders verebilir; fakat kendisi taklit mercii ve kadı olamaz.

BİR ŞÜPHENİN ÇÖZÜMÜ

Gündeme getirilen bir soru da şudur: ilkin erkeklere ders vermek, icraî bir iştir. Eğer kadın erkeklerle ilişki kuramazsa, nasıl olur da ilmî toplantılarda, kadı, müctehid, taklid mercii, vali, ordu komutanı vb. yetiştirebilir? İkinci olarak, Kadının eğitim öğretim görevinde bulunması ya farzdır -ki kadının fıkıh ve kadılık dersi vermesinin farz olduğunu ispat etmek kolay bir iş değildir,- ya da farz değildir. Kadının sesinin erkeğe mekruh olduğuna dikkat edilirse, kadın, ders vermekle kemâllere erişmemek bir yana, bir eksiklik ve şiddetli kerahete da müptela olur.

Bu şüphenin cevabı şudur: Öncelikle belirtmeli ki öğretim işi, günlük icraî işten farklıdır. Çünkü araştırmacı topluluğa ders vermek, yüzlerce kişinin şikâyet, itiraz, kavga vs. ile içice olan günlük icraî işlerinden farklıdır. Derin ilmî işler, farklı özelliklere sahiptir." Orada hem öğrenci görevini bilir, hem de hoca görevini bilir, bir problem çıkarmaz ve sakınca doğurmaz.

İkinci olarak eğer kadınlar yüce fakihlik makamına erişebilirler de İslâmî konulardan birini erkekler bilmediği hâlde kendileri bilirlerse, bu durumda ders vermek, eğitim-öğretim yapmak farz-ı aynıdır. Eğer ilimleri hem kadın, hem de erkek bilirse bu durumda farz-ı kifaye söz konusudur. Dolayısıyla cahillerin öğretiminin kadına farz oluşunu ispat etmek zor bir iş değildir. Onun ispatı kolaydır. Sonuçta öğretimin bazı yöntemleri vardır: Bazen yazma, bazen kaset yoluyla gerçekleşirken, bazen perde arkasından huzurî ders vererek ve bazen de perdesiz ders vererek gerçekleşir.

Eğer "kadınlardan oturmakta olanlar" (adet ve çocuk doğurmaktan kesilmiş kadınlardan) (Nur suresi, 24/60) bir kimse, yüksek ilim havzaları, merkezleri ve üniversiteler düzeyinde ders verecek kadar ilmî bir makama erişirse, ders verebilir. Yaşlılık örtü meselesinde hafifletmeden yararlanmayı gerektirir. Tabî ki "*süslerini açığa vurmaksızın.*" (Nur suresi, 24/60) Kaldı ki kadının sesi, konuşmak istemesi cihetiyle avret değildir ve yüz gibi olmaz. Gerçi örtüyü riayet "*onlar için daha hayırlıdır.*" (Nur suresi, 24/60) Meselenin hükmü açıktır.

Eğer kadın, "kadınlardan oturanlar" düzeyine gelmemişse durum değişir: Çünkü öğretim ya farz-ı aynıdır ya da farzı kifayedir. Kadının sesini işitmek, erkek için mekruh olsa da kadın için sesi işittirmenin (isma') mekruh oluşu, uzaktır (özel bir delil durumunda hariç). Çünkü böylesi hükümler, bağlayıcı da değildirler. Nitekim şöyle demişlerdir: El ve ayaktan bir kısım yerleri örtmek, kadına farz değildir: Fakat acaba erkek bakabilir mi bakamaz mı? Bunun ayrı bir hükmü vardır. Elbette bu demek değildir ki kadının övmesi farz olmayan yerlerine erkeğin bakması caizdir. Duyurmanın mekruh olduğunun sabit olması durumunda bu kerahet, "sevap bakımından daha azdır" anlamında ibadetlerdeki kerahet gibidir. Yani ilksel şiddetli kerahetler nevinden değildir o kerahet. Bunlar ehem ve mühemdirler: Bir araya gelme durumunda onun keraheti, "sevap yönünden daha az" irca olunur.

Dolayısıyla bu kerahete tahammül eden kimse, Allah rızası için, gerek kitap hâlinde, gerek kasette, bunlar mümkün olmazsa perde, arkasından; hiç mümkün olmazsa, bizzat bulunarak ders verir ve öğretim faaliyetinde bulunur. Bunun bir keraheti yoktur. Olmuş olsa bile ibadetler hakkındaki kerahet gibidir.

Örnek olarak Masumların ihticaclar konusunda Hz. Fatıma Zehra'dan naklolunan öğretim meselesiyle ilgili hutbeyi zikredebiliriz. Hz. Zehra'nın, Fedek'i geri almak veya eşinin hilafet hakkını almak için o ayrıntılı tehvidî hutbeyi vermesi farz değildi. Bu hutbe, hemen hemen Kur'ân-ı Kerim'in bir cüzüdür.

Hutbeyi hıfz ve nakleden kimseler azdı. O nuranî hutbeyi hıfzedip nakledenlerden biri Hz. Zeyneb'in mübarek vücududur. Maalesef bunları matem meclislerinde tanıdığımız için artık onların yüksek aklî marifetlerinden, ne yapıp ne söylediklerinden haberdar değiliz. Küçük yaştaki bu hanım o hutbeyi anlamış ve nakletmiştir. Hz. Zehra'nın bu yüksek tevhidî hutbeyi o toplulukta, ne gibi bir okuma zorunluluğu vardı? Ders vermek, öğretim yapmak (tedris ve ta'lim) Hilafeti ve Fedeki olma yönünde sahnede bulunmak ve siyasal tartışma yapmak için okumuştur hutbeyi.

HZ. ZEHRA'NIN HUTBESİNİN

NEHCÜ'L-BELAĞA'NIN

BAZI HUTBELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI"

Zehra'nın azameti konusunda meşhur bir hadis varid olmuştur: Ali b. Ebî Tâlib olmasaydı, Zehra'nın kendisine denk bir kocası olmazdı. Bu hadisin anlaşılması için Hz. Emir'in ve Fatıma Zehra'nın sözlerine dikkat etmek ve böylece onların eşitliliğini gözlemek iyi olur. Konunun izahı şöyledir:

İtret-i Tâhire [temiz Ehl-i Beyt], Kur'ân-ı nâtık olduğu, hiç bir ilmî aşamada Kur'ân'dan ayrılmadığı, yani Kur'ân'da söylediği her kemâle sahip olduğu -aksi takdirde Kur'ân'ın itretten ayrılması veya İtret'in Kur'ân'dan ayrılması sakıncasının doğması gerekirdi.- için Kur'ân-ı Kerim'deki her vasıf, İtret-i tâhire'de de bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in bütün ayetleri, yeknesak değildir. Gerçi bütün surelere, mucize ve fevkalâdedir; fakat icazın da bir takım aşamaları vardır. Sözgelimi Rasul-i Ekrem'in miracı mucizedir. Fakat Urûc'un (yükseliş-çıkış) da bir takım dereceleri vardır. Bazı derecelerde, genelde melekler, özelde ise Cebrail (a), Hazrete eşlik ediyorlar. Nur deryasına varan başka bir aşamada melekler sahilde kalıyor ve Nebiyyi Ekrem'in mübarek vücudu, nur deryasından geçiyor. *"Sonra yaklaştı, derken sarkıverdi. Nitekim (ikisi arasındaki uzaklık) iki yay kadar veya daha da yakınlaştı."* (Necm suresi, 53/8-9) ayetinde söz konusu edilen felek ve melek değildir. Şu var ki seyr ve urûcun tamamı mucizedir.

Kur'ân-ı Kerim, Resul-i Ekrem'in miracı gibi büsbütün mucizedir. Fakat asla *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun"* (Mesed suresi, 111/1) ayeti, *"De ki o Allah, birdir."*

(İhlas suresi, 112/1) ayetiyle aynı değildir. Kur'ân'ın diğer ayetleri de *"Allah şahitlik etmiştir."* (Al-i İmran suresi, 3/18) ile aynı değildir. Bu yüzden Hadis ve Sünnet, namazda "De ki o Allah birdir"i, takiplerde "Allah şahitlik etmiştir" i okumamız için ısrar etmektedir. "Ebû Leheb'in iki eli kurusun." için böyle bir sevap zikredilmemiştir. Bunlar içerik yönünden böyledir. Edebî açıdan ise "Ebû Leheb'in iki eli kurusun" asla *"Denildi ki: Ey yer, suyunu yut ve ey gök, sen de tut. Su çekildi, iş bitiri-liverdi. (Gemi de) Cudî üstünde durdu..."* (Hûd suresi, 11/44) ayetiyle aynı düzeyde değildir.

"İki eli kurusun," ne ebedî icaz, fesahat ve belagat icazı açısından "Ey yer suyunu yut"la eşit, ne de içerik açısından "De ki o Allah birdir" ile eşittir. Halbuki bütün ayetler ilahî mucizedir. Bu nedenle hem merhum Kuleynî'nin Kâfi de ve hem de merhum Sadûk'un Tevhîd kitabında naklettikleri meşhur hadiste İmam Seccâd şöyle buyurmuştur: Zât-i Akdes-i İlâh, ahir zamanda derin araştıran toplumların geleceğini bildiği için mübarek *"De ki o Allah birdir"* suresini ve Hadîd suresinin başlarından *"Allah, göğüslerin özünde olanı bilendir."* (Hadîd suresi, 57/6) ayetine kadar indirmiştir. "Bunun ötesinin peşine düşen helak olur."²⁰ Bu, konunun nefyiyle irşâddır. Yani ondan öteye gitmeyin. Artık bir yol yoktur ordan ötede. Geçmek isterseniz, yok olursunuz. Dolayısıyla bazılarının sandığı gibi deşelemeyin derin araştırmayın.

Demek ki Kur'ân ayetleri, bütünüyle mucize olmakla birlikte birbirine eşit değildir. Nehcû'l-Belâğa'da böyledir. Eğer İmam'ın sözü, sözlerin imamıdır, imamın sözü sözlerin kralıdır ve yaratının sözünün altında, yaratılanın sözünün üstündedir denilirse, Nehcû'l-Belâğa'nın bütün hutbe, kısa söz ve mektuplarının da aynı düzeyde olmadığı söylenebilir. Gerçi bilinen fesahat düzeyinden daha üstündürler, fakat bazısının zirve noktası varken, bazısının da daha büyük zirve noktası vardır. Ali'nin sözü, zirve noktaya ulaşmakla birlikte, Ali'nin hutbesi, diğer hutbeleri arasında seçkin bir yere sahip olmakla birlikte insan, Nehcû'l-Belâğa'yı bir kaç kez okuyup o hutbenin dengi olup olmadığını anladığı zaman, Ali'nin böyle bir hutbe okumadan önce Zehra'nın okuduğunu görürüz.

Hz. Emir'in hitabesal hutbeleri, orta düzeydedir. Bu, kişinin onun gibi söz söyleyememesi demek değildir. (Elbette bilinen düzeyin üstündedir onun sözü) Bu nedenle Ebû Hayyan, *"el-lmta' ve'l-Müânesi"* adlı kitabında, bir muhavere nakletmektedir: Muhaverede Hz. Emîr, ikinci halifeyle hilafet ve hükümet meselesi hakkında delilleriyle tartışmaktadır. Hazret bir takım burhan ve istidlaller getirmektedir.

Sonuç itibariyle Hz. Emir'in Fedek ve Fedek harici olaylar konusunda mahkûm olduğunu yazmaktadır. (Kuşkusuz bunlar yalan ve uydurmadır. Ebi'l-Hadîd vb. kimseler, bu kıssacığın sır ve sembolünü kavrayarak bu komplodan perdeler aralamış ve bu mektupların hepsini Ebu Hayyan-i Tevhîdî'nin Ali ve Ömer adına uydurduğunu söylemişlerdir.) İnsan, bu uydurma mektuplara bakarsa, çelik gibi hutbeler düzeyinde olduklarını, fesahat bakımından, (içerik yönünden değil) bir çok hutbeyi çok çok gerilerde bıraktıklarını ve muttat sözlere benzemediklerini görür. Elbette içerik bakımından yalandırlar. İbn Ebi'l-Hadîd, şöyle demektedir,

konuyla ilgili olarak: Hepsini Ebu Hayyan'ın kendisi uydurmuş ve bu sahneyi üreterek yazmıştır." Şüphemiz bu konuya dikkat etmek, İbn Ebi'l-Hadîd gibi fesahat ve belagat uzmanlarının sanatıdır. Fakat yüksek ilahî marifetler, zatın mutlak birliği veya hakkın ezeliliği gibi konulardaki hutbeleri, Ebû Hayyan'ın anlaması mümkün değildir. Ne var ki onların benzerini üretmek istemiştir.

Bu bağlamda Hz. Emir'in, Sıffinlilere karşı yeni bir saldırı için ordu ve kurmayını hazırlayıp donatırken verdiği hutbesini hatırlamak gerek. Bu hutbeyi Rady'den (r) önce merhum Kuleynî nakletmiştir. *Nehcü'l-Belâğa'da* bulunan şeyleri merhum Rady'in doğumundan önce büyüklerimiz *Nehcü'l-Belâğa'dan* yıllar önce yazdıkları kitaplarda rivayet Camilerinde nakletmişlerdir. Merhum Kuleynî, kitabını hadis Câmi'i olarak kaleme almış olsa da bazı konu ve durumlarda, zatî ve fiilî sıfatlarla ilgili rivayetlerin aleyhinde söylediği gibi kendi sözlerine de yer vermiştir. Çünkü merhum Kuleynî, sadece muhaddis değildi. O, aynı zamanda fakih, hâkim, mütekellim ve usulcü idi. Hikmetsel marifetlerde güçlü bir eli vardı. Bu hutbenin zeylinde de "(O Allah ki) olan şeyden değil ve olanın yaratıldığı şeyden de değildir."²¹ yüksek cümlesine işaret ederek şöyle demektedir: "Aralarında peygamber, vasî ve velî olmamak kaydıyla bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler, asla Ali'nin hutbesi gibi bir hutbe irat edemezler." Bu, Allah'ın İsrâ suresinde Kur'ân hakkında buyurduğu tehdidiye benzemektedir:

"De ki: Eğer bütün ins ve cin (toplulukları), bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplama, -onların bir kısmı, bir kısmına destekçi olsa bile- onun bir benzerini getiremezler." (İsrâ suresi, 17/88)

Merhum Kuleynî, aynı meydan okumayı bu alevî hutbe hakkında yapmaktadır. Merhum Sadru'l-Mütellihîn *Usûl-i Kâfi*'nin bu kısmının şerhinde şöyle demektedir: Kuleynî'nin bu sözü mutlak olarak makbul değildir.

Kendilerinin şöyle buyurması gerekirdi: Aralarında ulu'l-azm peygamberlerden birinin bulunmaması kaydıyla bütün yeryüzü bilginleri toplansalar Ali gibi söz söylemezler." Yani aralarında ulu'l-azm dışında bir peygamber olsa bile Ali gibi konuşamazlar.

Bu hutbe, hakkında merhum muhakkik Damâd'ın *Usûl-i Kâfi* Şerhine talikinde şöyle buyurduğu hutbedir. Bu hutbenin yüksekliği, şüphelerden birçoğuna cevap vermesinde yatmaktadır. Maddecî mülhid bir düşünür şöyle demektedir: Yüce Allah, âlemi ya "min şey" (bir şeyden) yaratmıştır ya da "min lâ şey" (Şey olmayandan hiçten). -Çünkü şey ile lâ şey birbirinin zıddıdır. İki zıddın (nakîzeyn) bir arada bulunması imkânsız olduğu gibi kaldırılması da imkânsızdır.- Dolayısıyla eğer siz evreni şey'den yarattığınızı söylerseniz, o zaman o şey, maddedir, ezelidir ve Allah'ın yarattığı değildir. Eğer lâ şeyden yaratmışsa, o zaman lâ şey' âdemdir. Âdem ise şeyin kaynağı ve maddesi olamaz."

Merhum muhakkik Damâd (r) talikinde şöyle buyurmaktadır: Bu alevî hutbe, söz konusu kuruntuya cevap vermiş ve şöyle buyurmuştur: "min şey" in zıddı (nakıs), "min lâ şey" değil, aksine "lâ min şey" dir. Eğer Cenabı Allah, evreni

"min şey' "yaratırsa, sakıncalıdır, "min lâ şey'" in de başka bir sakıncası vardır. Fakat "min lâ şey' ", "min şey' "in zıddı, onun kaldırılmasıdır, "min şey' "in zıddı, "min lâ şey' " değil, "lâ min şey' "dir. Çünkü "min lâ şey' " adem ve melekedir. Âdem ve meleke ise hiç bir zaman olumsuz ve olumlu değildir. Ve alevî nuranî hutbede şöyle denilmiştir:

"Hamd, ne mevcut şeyden (lâ min şey) ve ne de mevcut olanın yaratıldığı şeyden olmayan (lâ min şey' hulika mâ kâne) bir ve tek, müte-ferrid ve Samed (her şeyin muhtaç olduğu ve kendisi hiç bir şeye muhtaç olmayan) olan Allah'a özgüdür."²²

Mir Dâmâd (r), bu hutbe karşısında boyun eğerken, Kuleynî (r), mezkur sözünü ve Sadrü'l-Müteellihîn (r) mezkur ifadeyi söylemişlerdir. Bu, hutbenin, Ümirü'l-Mü'minîn'in seçkin hutbelerinden biri olduğuna işarettir. Fakat bu hutbede dahi kelime ve cümleler yeknesak değildir. Nitekim mübarek Hadîd suresinde de bütün ayetler bir değildir. Yani o ilk altı ayetin, diğer ayetlerden hayli farkı vardır. Bu nedenle, merhum Kuleynî ve merhum Sadûk'un naklettikleri rivayette İmam Sadık "kul hüve'llâhü ahad" suresini ve Hadîd suresinin ilk altı ayetini derin düşünenler için zikretmiştir.

Hutbelerinin kelimeleri de yeknesak değildir. Fakat bu hutbe, seçkin hutbelerden ve bu hutbedeki bir kaç cümle de hutbenin seçkin cümlelerinden sayılmaktadır. Bu konuyu açıkladıktan sonra, Hz. Zehra'nın mübarek hutbesine bakarsanız, bu yüksek ifadenin tam olarak o hutbede de bulunduğunu görürsünüz. Hâlbuki Hz. Zehra, bu hutbeyi Ali'den yıllar önce okumuştur. Hz. Emir'in hutbesi, Sıffîn ve Nehrevan savaşından sonra, hükümetinin son dönemlerinde, haneye oturduktan yirmibeş yıl sonra, yaklaşık çeyrek asırdan fazla bir arayla irad olmuştur. Fakat Fatıma Zehra, yaklaşık otuz yıl önce bu hutbeyi okumuş, bu cümleleri beyân buyurmuştur.

Bu açıklamalardan sonra, niçin Ali olmasaydı, Zehra'nın eşi (kocas) ve dengi olmayacağı anlaşılmaktadır.²³

DEĞERLENDİRME

Öncelikle: Fatımi Zehra masume olduğu; ikinci olarak: Gerek peygamber ve gerekse peygamber olmayan mutlak masumun söz fiil ve takriri, İslami sünnet sayıldığı; üçüncü olarak: Sünnet hüccet olduğu için, Zehra'nın söz, fiil ve takriri hüccettir. Sünnetin hüccet oluşu noktasında Zehra, Ali, Hasan, Hüseyin ve diğer masum imamlar arasında bir fark yoktur. Ali b. Ebî Tâlib ve onbir evladının sözleri, ismetleri nedeniyle hüccet ise, bu hüccet oluş ve ismet, Zehra'ya da aittir. Sünnet bu geniş anlamıyla İslâm fıkhnın kaynağındandır. İslâm fıkhi, temelini bu kaynaklardan elde eder. Kaynak olmanın ölçüsü de ismettir. Sonuçta Hz. Zehra İslâm fıkhnın kaynaklarından biridir.

Dolayısıyla kerahet söz konusu ise bu kerahet "sevap yönünden daha az"a irca olur. Konunun mihveri İslami ilimlerin mihveri olunca, hem katılanların ihlasla gelmelerinin, hem de ders verenlerin iffet ve samimiyetle gelmelerinin yanı sıra mecburen atmosfer, ismet ve taharet atmosferi olacaktır. Bir araya gelme esnasında bir kerahet olursa, onun hükmünü ehem hükmün iradesine yerleştirir.

KADIN VE CİHAD MESELESİ

Kadın cihad meselesinin önemli bir kısmını üstlenebilir. Çünkü cihad, sadece siperde bulunmak, ok atmak değildir. Buna ek olarak cephe gerisi ve ortasında tedariksel yardımlar, plan-proje yapmak ve kılavuzluk etmek de cihadın önemli bölümlerinden sayılır. Cihadın içinde bulunanların hepsi askerî iş mi yaparlar? Onların önemli bir bölümü, plan yapma, savaşısal bilgiler vb. ile ilgili işleri yaparlar. Zahmetli ve zor olan askerî çerçeveli işleri kadınların üstlenmemesi gerektiğinin söylenmesi, kadınların cihadın feyzinden mahrum olsunlar veya ülke, yabancılar tarafından tehdit edilip savaş ve savunma durumuna gelirse kadınlar savunma hareketine girmesinler diye değil. Elbette kadınlarla erkeklerin askeri eğitimi ayn olmalıdır; diğer fenlerin eğitimi ayrı olduğu gibi. Dolayısıyla kadın bir komutanlık ve liderliğin rehberliği altında cephe ve cephe gerisinde cihadla meşgul olur. Bu hususlardan hiçbirinde kadın mahrum edilmemiştir. Aksine zorluk, yük altına girme, emanet alma musibet ve problemlerin çoğunda kadın erkekle aynı olmuştur.

Savaş, cihad ve mücadelenin kadının vazifesi olmadığına söylenmesi ilk cihadla ilgilidir. Bunun kaynağının İmam Masum'a ait olduğunu söylemişlerdir. Esasen sadece İmam Masum değil bazı fakihlerimiz (r) de böyle buyurmuşlardır. Fakat savunma savaşlarında ve yabancıların hile ve tuzağına geri püskürtme hareketlerinde kadının bazı durumlarda ordu komutanı olması sadece caiz değil, farzdır da. Çünkü savunmanın kadın veya erkeğe özgüllüğü yoktur. Savunmanın olduğu her yerde kadın, erkeğe eşittir ve bütün savaşısal ve savaş dışı durumlarda bulunur, varlık gösterir. Bu yüzden kadın, savunma esnasında veya tehlike hissi anında savunması olabilmek, kadınlar ordusunun komutanı olabilmek ve erkeklerle omuz omuza düşman tehlikesini bertaraf etmek için ekseri fen ve ilimleri öğrenmelidir. Şüphesiz iş bölümü temelinde kadın ile erkek birbirinden ayrı olurlar.

KADIN VE HİCRET

Mücadelede ağır bir iş olan hicret de kadın ve erkeğe farzdır. Hicret daima cihadla yan yana zikredilir. İslâm'ın ilk döneminde hem erkek, hem de kadın muhacirlerimiz vardı. Şimdi de hicret erkeğe özgü değildir. Aksine her iki gruba da farzdır.

Habeşistan'a hicrette kadın, erkeğin yoldaşydı ve Medine'ye hicrette kadın erkekle eşitti. Sonra ayet inerek şöyle buyrulmuştur:

"Ey iman edenler, mü'min kadınlar hicret etmişler olarak size geldikleri zaman, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet onların mü'min kadınlar olduklarını bilip-öğrenirseniz, artık sakın onları kâfirlere geri çevirmeyin. Ne bunlar onlara helaldir, ne onlar bunlara helaldir." (Mümteherine suresi, 60/10)

Bu hicret, herkes içindir. Sonuçta her hafif iş, kadına, her ağır işte erkeğe aittir diye bir şey yoktur. Bilakis hicret ve savunma gibi dayanılmaz işlerden bir bölümünde kadın ve erkek, birbiriyle eşit düzeydedir. Çünkü aslî yükü ve emaneti, insanın insanlığı taşır. İnsanlıkta (insaniyette) ise kadınla erkek arasına bir fark veya imtiyaz yoktur.

İCRAÎ İŞLERDE VE İBADETLERDE YER DEĞİŞTİRME

Bazı zihinlerde var olan "icraî iş bölümünün kadınların üstünlük ve erdemlere kavuşmasına engeldir" şeklindeki şüphe, İslâm'ın değer sistemine vakıf olmamak ve dikkat etmemekten kaynaklanmaktadır. İslâm'ın değer sistemi başka ekollerin ölçütlerinden farklıdır. Bizim tababbüdümüz vardır; bu taabbüd, takarrübümüzün kaynağıdır. Bizim Allah'a kulluk etmemiz gerekir. Kim daha iyi kul ise o daha mukarrebdir. Fakat Allah'a kulluk nedendir? Acaba kulluk, kendi görüş ve önerilerimize uygun davranmanızda mı yoksa Allah'ın emir ve yasaklarına göre hareket etmekte midir?

Eğer kişide tekâmül ve fazilet beklentisi/umudu var ise tekamül ve fazileti ilahî vahiy tazmin etmelidir. İlahî vahiy ise programları paylaştırıp dağıtmıştır. Kadın, asla şöyle diyemez: Ben, erkeğin görevlerinden bir bölümünden yoksunum; dolayısıyla o görevlerin erdemlerinden de yoksun oluyorum. Böyle diyemez kadın. Çünkü her icraî iş için bir ödül vardır ve her şahsa İhlâsı ölçüsünde ödül verilir. Eğer erkek için belirli icraî işler ve sevaplar varsa, kadın için de belirli icraî işler ve sevaplar vardır. Nitekim kadın, "adet günlerinde namazı bırak" esasınca namaz kılmaktan mahrum olmuşsa, abdest alıp musallasına kibleye doğru oturabilir ve namaz kılma süresi kadar zikir yapabilir; böylece namaz sevabı alabilir. Dolayısıyla bu kadar amelin sevabı az veya onu yapmak zordur denemez. Elbette yol açıktır. Eğer kişi cihad etmek istemezse, sorumluluk onundur. Eğer bu kadar yol güç olsaydı, din onu emretmez ve bu yolla namazdan mahrumiyetin eksikliğini telafi etmezdi.

Din, bazı buyrukları, kolaylık için geçici olarak başka buyruklarla değiştirmektedir. Sözgelimi yolcuya şöyle buyurmaktadır. Dört rekatlık namazları iki rekat kıl. Fakat elden giden iki rekatın sevabını telafi için namazdan sonra otuz ya da kırk kez dörtlü teşbihi çek ve böylece kılmadığın iki rekatın sevabını kazan. Bunlar telafi yollarıdır; kadın konusunda böyledir, erkek konusunda da. Dolayısıyla bu zordur denilemez. Eğer abdest almak onun için zor ise normal zamanda abdestin teyemmüme çevrildiği gibi burada da abdest teyemmüme çevrilir. Bu noktada belirtilmelidir ki abdest, hadesi kaldırmaz, fakat insanın, bu edebe sahip olması ve

o zikirden daha sahih bir pay alabilmesi için abdest alınır.

DÜNYA KADINLARI TEMSİLCİSİNİN PEYGAMBERE SORUSU

Bu şüphe, Allah Resulü'nün (a) zamanında da gündeme gelmiş ve Hazret kısa bir cümleyle bu eleştiri türüne ve problemlere cevap vermiştir. Bu soru ve cevabı, Hz. Üstad Allâme Tabatabâî (r), değerli tefsiri eî-Mîzan'da "ed-Dürrü'l-Mensur fi't-Tefsir bi'l-Me'sûr"dan naklen Nisa suresinin bazı ayetlerinin "rivayet bölümü" arasında zikir buyurmuştur.²⁴

Görüldüğü gibi bu tür problem ve sorular Rasulüllah zamanındada ortaya çıkmış ve Resul-i Ekrem, bunlara külli bir asıl olarak cevap vermiştir.

Dürrü'l-Mensûr'da Beyhakî'den naklen şöyle denilmektedir: Bir gün Allah Resulü (r) yârsân ve ashabından bir grupla oturmuştu. Rasulüllah bu şekilde otururken Ensar kabilesi kadınlarından biri olan Esmâ binti Yezid Ensarî'ye, huzuruna gelerek şunu arz etti: "Ben, sizin tarafınızdan bütün kadınların temsilcisi olarak atanmış bir insanım." Bu soru, sadece Ensar kabilesi kadınlarının veya Medine kadınlarının suali değil, bütün kadınların sualidir. Doğuda ve Batıda benim sözümü işitip kabul etmeyecek hiç bir kadın yoktur. Dolayısıyla gerçekte ben bütün dünya kadınlarının temsilcisiyim. Bu, gerek kadın gerekse erkek bütün beşerî toplulukların peygamberi olan sizden bütün kadınların sualidir. Esmâ binti Yezid Ensari'ye tam bir edep içerisinde bu sualleri ortaya koymuş, önce "anam babam sana feda olsun", sonra da "canım sana feda olsun" demiştir. Bu sözler, din büyüklerine karşı söylenen edebî bir arzdır.

Allah'ın Resulü (s), kulak verip dinlerken o kadın, dünya kadınlarının temsilcisi olarak hutbe iradından sonra şunu arz etti:

"Şüphesiz Yüce Allah, seni erkek ve kadınlara göndermiştir. Biz sana ve ilahına iman ettik." Yani biz mebd, mead, vahy ve risalete iman ettik; seni gönderen Allah'a iman ettik: "Allah evvel ve ahirdir." Bu cümle mebd' ve meade işaret etmektedir. Sana iman ettik vahiy ve risaleti kabul ettik demektir. Şu halde Esmâ'nın açıklaması, hakikatte dinin üç usulünü açıklıyordu. Kur'ân-ı Kerim'de bazen üç asıl: Mebd, mead ve vahiy birlikte zikredilir, bazen de iki asıl: Mebd ve vahiy birlikte zikredilir. Bunun sırrı, meadin mebdeye dönüş olmasıdır. Kişi Allah'a iman etmişse, meada da iman etmiştir. Kur'ân, Meadi inkâr eden kimseleri zikrederken şöyle buyurmaktadır:

"Allah, kadrinin hakkını vererek takdir edemediler." (En'am suresi, 6/91)

Evet, onlar, Allah'ı tanımamış, Allah'a iman etmemişlerdir. Kur'ân ayetlerinin bir kısmında usûlî dinden ikisinin zikredilmesinin nedeni meadin ["Biz Allah'a aitez ve şüphesiz o'na dönücüleriz."](#) (Bakara suresi, 2/156) esasınca mebdenin içinde yer almaktadır.) Esmâ binti Yezid, şöyle demiştir:

"Biz sana ve ilahına iman ettik. Biz kadınlar topluluğu, sizin evlerimizin duvarlarıyla çevrilmiş, şehvî arzularınızı gidermekte ve çocuklarınızı taşıyıp doğurmaktayız."

Anlaşılmaktadır ki o günlerde rayiç olan düşünce cahilî düşünceydi. Bu kadın genelde dünya kadınlarının temsilcisi, özelde ise İslâm dünyası kadınlarının temsilcisidir. Sualin içinde gerçekte cahilî düşünceyi gündeme getirmekte ve şöyle demektedir: Kadın, kocanın çocuğuna hamilelik yapmaktadır. Hâlbuki kadın, hem kendisine, hem de kocaya ait olan çocuğa hamilelik eder:

"Siz erkekler topluluğu, cuma namazında, cemaat namazlarında, hasta ziyaretlerinde, cenaze uğurlamasında Hacdan sonra hacda (birçok kez hacca gitmede) ve daha da üstünü Allah yolunda cihadda bize üstünlük içindesiniz. Sizden biri, hac (hacca giden), mü'temir (umre yapan) ve mücahid olarak evden çıktığınız zaman biz, sizin için mallarınızı korur, elbiselerinizi dokur ve çocuklarınızı terbiye ederiz. Ne ecir ve hayırda sizinle ortak değiliz."

KADININ GÖREVLERİ KONUSUNDA PEYGAMBERLERİN CEVABI

Hz. Resul, bütün yüzünü ashabına döndürerek şöyle buyurmuştur:

"Diniyle ilgili meselelerini bundan daha güzel açıklayan bir kadını duydunuz mu hiç?"

Demek ki böyle dinî meselelerde kadının sesini işitmek masum için de uygundur; kadın genel topluluklarda dinin meseleleri hakkında konuşabilir ve erkek de kadının bu bağlamdaki sözlerini dinleyebilirler: Bu olay Medine'de olmuştu. Hâlbuki hicap ve dinî erdemlerle ilgili bölümlerden bir çoğu daha önce geçmişti. Böyle bir olay, böyle bir soru, cevap ve konuşma, İslâm'ın başlarında Mekke'de gerçekleşseydi, insanın o zaman henüz örtü emrinin gelmediğini söylemesi mümkündü... Fakat olay, Medine'de ve Ensar'dan bir topluluk içinde vuku bulmuştur.

Hz. Peygamber yukarıdaki gibi buyurunca sahabe şöyle demiştir:

"Ey Allah'ın Resulü, biz, bir kadının bu şekilde doğru yolu bulmuş olacağını (bu makama ereceğini) zannetmiyorduk."

Çünkü kadını yetiştirmek için bir altyapı yoktu. Cahilî düşüncenin, böyle kadınları terbiye gücüne sahip olmalarını beklememek gerek. Bundan sonra Peygamber, Esmâ'ya dönerek şöyle buyurmuştur:

"Ey kadın! Ama Halefin olan kadınlara anlat ve bildir ki kadının kocasını iyi memnun etmesi, kocasının hoşuna gidenleri istemesi, kocasının muvafat ettiği şeylere tabii olması, bütün bunlara (saydıklarına) denktir."

Yani bunları yapman, senin erkeklerin üstünlüğü olarak saydığın şeylere

büsbütün denktir. Allah'ın buyruğu şudur: İslâm'da aslolan ailedir. Aile temeldir. Evi, aileyi ortadan kaldırmalar evi sadece dört duvar ve yatakhane ibaret sanıp, onun eğitim yeri olduğunu kavramayanlar, kadının canını ve ruhunu evden çıkardık ve fesat merkezlerine taşıdılar.

İlerlemiş ülkelerde çöküşün bariz örneğini gördük ve görmekteyiz. Merhum Allâme Tabatabâî, bu hadisin zeylinde geniş bir konu açmakta ve şöyle buyurmaktadır: Onlar, kadını, özgürlük adı altında oyuncak yaptılar. Fakat din, diyor ki kadın güldür, oyun aleti değildir. Onu zayi etmeyin. Onlara ağır işler vermeyin. Namahremle ilişki kurmasına izin vermeyin. Namahrem de onunla ilişki kurmasın. Aksi hâlde bu gül solar. Gül, sadece evin bahçesinde olmalıdır. Bu durumda peygamber terbiye edip-yetiştirebilir.

PEYGAMBERLERİN DEĞERLİ ANNESİ ÂMİNE'NİN RÜYASI²⁵

Bakın, Allah Resulünün annesi Âmine (aleyhâ er-Rahme (Allah'ın rahmeti üzerine olsun)), rüya âleminde ve görüyor. Nakledildiğine göre bu hanım, bu hatun, bu mukaddes vücut, hastalandığı zaman çocuğu Muhammed'e dönerek gördüğü rüyayı anlatır: Eğer hak ise, sen din bakımından dünya fatihi olacak, bütün insanlara (peygamber olarak) gönderileceksin:

Fe ente mebusun ilâ el-en'âm
Tüb'asü fi'l-hılli ve fi'l-harâm
Tüb'asü bi't-tevhîd ve'l-İslâm
Dîni ebîke'l-birru ibrâhâm

Âmine hastalığı döneminde küçük çocuğu için bu şekilde şiirler söyleyip okumuş ve daha sonra vefat etmiştir.

Bu Amine'dir ki böyle bir peygamber yetiştirebiliyor. Çünkü Âmine, cahiliye ortamında yaşıyor idiyse de İbrahimi metoda sahipti. Bu şiirlerinde o oğluna şöyle diyor: Sen İbrahim-i Halil'i izleyecek, sen İbrahim'in dinini yaşatacak, canlandıracaksın. Sen bütün insanlara gönderileceksin, işte böyle bir kadın peygamber yetiştirip eğitebilir, merci, müfessir, hâkim, arif, fakih ve edip yetiştirebilir. Bu kadın mücahid yetiştirebiliyor. Sonuç itibariyle bu kadındır ki Müslümanların velisini, Müslümanların rehberini yetiştirebiliyor.

Ümmetin İmamının (r) buyurduğu "erkek, kadının kucağından miraca çıkmaktadır"²⁶ sözü, rivayetlerden alınmış bir gerçekliktir. Dolayısıyla kimse, kadının, cepheye gitmiyor diyerek faziletten mahrum olduğunu zannetmemelidir. Eğer kadınlar, evin ocağını söndürmez, sıcak tutar, erkeğin bütün gayretinin eve yönelik olmasını sağlayacak şekilde amel eder, güzellikle karşılar, ev işlerini doğru bir şekilde idare eder, kanat eder ve az bir beklenti içinde olur, çocuklarını tam bir eğitime tâbi tutar, edipli bir davranış sergiler, çocukları yanında iffet ve elbisesini korur ve sonuçta çocuklarını iffetli ve ölçütü yetiştirirse ve aile içi yüzlerce

görevleri yaparsa, o erdemlerin eksikliğini telafi edebilir. Bu hususlar, erkekler için varid olan bütün erdemlerin muadilidir.

Kur'ân'ın değer ölçülerine dikkat etmeden gündeme gelen ve cahili ve batılı kültürün, zihinlerde ve izahlarda kök salmasından dolayı kendisine dayandırılan şüphelerden biri, kadın ve erkek vârisin diyet noktasından farklı oluşlarıdır.

İNSANIN DEĞER ÖLÇÜSÜ VE DİYET MESELESİ

Değer biçme ölçütü olarak ortaya konan şey, kadının meleklerle konuşup konuşamayacağı, Allah'ın mesajını duyup duyamayacağı hususudur. Fakat diyet meselesi bağlamında problem, niçin kadının diyetinin erkeğin-kindenden az olduğudur. Buna cevap olarak şöyle demek gerek: İnsanın değeri, bedensel pahasında mı bağlıdır ki üstünlüğü diyetlerde arayalım?

Acaba İslâm'da insanın değerini ortaya koymak için diyetin peşine düşmemiz ve böylece kadınla erkeğin farklılık noktasını diyetle aramamız mı gerek? Ya da mülk, vahiy vb. hususlarla ilişkiden söz edildiğinde insanın gerçek değerini tanımak ve sonuçta orada kadının da bir payının olup olmadığına bakmak mı gerek?

Diyet meselesi sırf ekonomik bir durumdur ve insan değer biçme ölçüsü değildir. Şeriatle orda buradan toplanmış olmayan köpek için diyet belirlendiği gibi insan bedeni için de bir diyet tayin edilmiştir. Diyet, fık-hî bir hesaptır ve Usûl-i din ile bir ilgisi yoktur. Diyet açısından en önemli İslâm şahsiyetleri en sade bireylerle eşittir. İslâm'da taklit mercii, uzman bir insan ve mucid bir insanın diyetleriyle sade bir işçinin diyeti aynıdır. Çünkü diyet, değeri tesbit ve tayin faktörü değildir ve sadece bir alet/araçtır. Değer ölçüsü, Kur'ân'da açıklanmış olan şeydir:

"Hiç şüphesiz Allah katında sizin en üstün olanınız, takvaca en ileride olanınızdır." (Hucurat suresi, 49/13)

Sözün özü şudur: İlk olarak vücut/beden, aletten başka bir şey değildir. Bu alet, ister bir taklit merciinin veya fakihin yahut mühendisin ya da bir mucidin vücudunda, isterse sade bir işçinin vücudunda olsun onun diyeti ortaktır.

İkinci olarak, değer biçme, ademî ruha ilişkindir. İnsanın ruhu, ne ortadan kalkar ve ne de öldürülebilir; dolayısıyla diyet konusu da olmaz. Felaket gören bedendir. Beden de açıklandığı üzere maddî aletle değere tabi tutulur. Şu hâlde vahyin olduğu yerde kadın ve erkek ortaktır. Gerçi teşrii vahiyler, icraî işleri ihtiva ettikleri için erkekle ilişkindirler. Fakat icraî işleri muhtevi olmayan tekvini, te'yidi ve vahiylerde kadın bu doğrultuda erkekle eşittir.

Üçüncü olarak bu meseleyle ilgili olarak Hıristiyanlık tarafından bir itiraz ve eleştiri gelir, İslâm'a saldırılırsa, bu demektir ki saldıran kimse, gerçek bir Hıristiyan değildir. Çünkü Hıristiyanlık sistemi ve ayininde de kadınla erkek

arasında bir fark yoktur. Musevî veya Yahudilerden bir eleştiri duyulursa, bu da demektir ki o eleştiri yapan aslında Yahudi değildir. Çünkü vahiy kültüründe kadın, Hz. İshak gibi bir peygamberin annesi olabilecek ve meleklerle doğrudan doğruya konuşabilecek bir makama sahiptir. Bu makam Meryem (a) veya annesiyle sınırlı değildir.

Bu meseleler, Kur'ân-ı Kerim'den güzelce istinbat edilir ve tam olarak açıklanırsa, insanın hakikî değerinin, yüksek makam ve azametinin, ruhuyla ilgili olduğu anlaşılır. Şöyle ki melekler, ona gelir, onunla konuşur ve Allah'ın mesajını iletir ve bu noktada insanî ruh melekleri ve beşaretini idrak eder. Bu idrâk etmede kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur.

Dolayısıyla icra-i meselelerden ötürü asla bir eleştiri yapılamaz ve bir çelişki aranamaz.

İSLÂMDA KADIN İLE ERKEĞİN DİYETİNİN FARKLI OLUŞUNUN SİRRI

Esasen diyet meselesi ve diğer fikhî konular, ayrı bir bölüm açmamızı gerektirmektedir. Fakat araştırmamızın bu kısmında diyet meselesini özet olarak ortaya koymak münasebetiyle bu zeminde kısa bir konu açmaktayız.

Kur'ân-ı Kerim'de bir dizi değer biçmeler, bedenle ilgilidir. Diyet meselesi de ekonomik kökenin daha çok ve daha güçlü olduğu beden dikkate alınarak düzenlenmektedir. Nitekim mirasla ilgili hususlar da böyledir: Fakat eğitim-öğretimle ilgili olan hususlar bedenle ilgili olmadıkları için bu bağlamda kadınla erkek Kur'ân'm ortak muhatabı olmaktadırlar. Kur'ân-ı Kerim, hem ruhsal ve ahlaksal erdemlerde, ahlaksal rezaletlerden kaçınmada erkek ile kadın bir ve eşit olarak muhatap almakta, hem de siyasal düzeni izleme vb. hususlarda bir ve eşit olarak muhatap almaktadır:

"Allah ve Resulü, bir işe hükmettiği zaman, mümin olan bir erkek ve mü'min olan bir kadın için o işte ve mü'min, olan bir kadın için o işte kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur." (Ahzâb suresi, 33/36)

Yani eğer İslâm düzeni, bir hüküm verirse veya peygamber bir hüküm verirse, Yüce Allah tarafından bir buyruğu tebliğ ederse, hiç bir imanlı erkek ve kadın, Allah ve peygamberlerinin hükmü karşısında muhalif bir karar alma hakkına sahip değildir. Sadece teşriî meselelerde değil, yaraşıra hüküm ve yargı söz konusu olduğunda siyasal meselelerde de durum aynıdır.

Ahlaksal konularda da Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

"Ey iman edenler, bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla (alay etmesin), belki kendilerinden daha hayırlıdırlar." (Hucurât suresi, 49/11)

Erkek ya da kadın hiç kimsenin başka birini alaya alma, başkasını küçümseme hakkı yoktur. Çünkü iyi olmak, görsel algılama kapsamında değildir ki görülsün. Hayır/iyilik, ruhla ilgilidir. Ruh ise gizlidir. Hakaret edilen kimsenin hakaret edenden daha iyi olması mümkündür. Dolayısıyla ne erkeğin, ne de kadının alay etme, küçümseme hakkı yoktur. Çünkü Kur'ân böyle buyurmaktadır:

Rivayete göre bir kaç şey, bir kaç şeyin arasında gizlidir. Bunlardan biri, kadir gecesidir. Kadir gecesi geceler arasında gizlidir. Diğer Allah'ın evliyasıdır. Evliya normal bireyler arasında gizlidir. Dolayısıyla alaya maruz kalma, Allah'ın velilerinden biri olabilir.

Alay ve hakaret etmek, dört şekilde muhtemeldir: Bazen bir erkeğin, bir erkeği küçümsemesi mümkündür. Yahut bir erkeğin bir kadınla alay etmesi olasıdır. Aynı şekilde bazen de bir kadının başka bir kadını veya yine bir kadının bir erkeği alaya alması imkân dahilinde ve muhtemeldir. Bu dört şekil, varsayımdır. Ancak bunların ikisini Kur'ân, açıkça açıklamakta ve küllî aslı hatırlatmaktadır: Küçümsenen kimse, küçümseyenden daha iyi olabilir.

Dolayısıyla ahlaksal meselelerde kadın ve erkek arasında hiç bir üstünlük yoktur. Fakat diyet konusunda, iyi olma hayırlı olma yönü olmadığı, bilakis bedensel yönle ilgili olduğu için, ekonomik meselelerde daha güçlü olan bedenin diyeti, daha çoktur. Bu bağlamda erkeğin diyeti kadınınkinden daha çoktur. Çünkü erkekler, ekonomik hususlarda genellikle kadınlardan daha çok ekonomik randımana sahiptir. Ancak bu, İslâm'da erkeğin kadından daha değerli olduğu anlamına gelmez. Bilakis bu, sadece iki sınıfın fiziksel boyutundan dolayı böyle olmaktadır. Esasen diyet, ruhu değerlendirmeye ilgili değildir ve insan bilimi ve kadınla erkeğin azameti meselelerinde bunun eleştiri ve nakz konusu yapılmaması gerekir. Aksi takdirde taklit mercii, mucit veya doktorun diyetiyle sade bir işçinin diyetinin eşit olduğunu dikkat ettiğimizde İslâm'da ilim, keşf, icad, san'at, tıp vb. şeylerin değerinin olmadığı hususunu taahhüt etmemiz gerekir. Hâlbuki bunlar, tamamen değerli şeylerdir.

Şu hâlde diyet ödeme değer ölçüsü değildir. Eleştirenlerin eleştirisi de insanı bir bitki düzeyinde tanımaları bakımındandır, insanın, meleklerle baş başa konuşma, meleklerin kendisini karşılama noktasına ermesi gibi gerçeklikler onlar, için anlamsızdır. Bu meseleler zinciri ortaya konulunca onlar hemen hayret diye kendilerine gelmekte: Fizik ötesi, doğa ötesi de varmış, melek adında bir varlık da varmış! Demektedirler. Elbette biz ebediyen canlıyız. Bu çabuk yok olan bedenimizin, maksimum ömrü, bir yüzyıldır. Fakat ruhumuz ebedîdir. Bir milyar yıl vb. değil, ebedîdir. Bu noktada yıl veya aydan bahsedilemez. Biz, meleklerin bizi karşıladıkları tebrik ettikleri ve selam verdikleri bir aşamaya erişiyoruz:

"... Selam üzerinize olsun, hoş ve temiz geldiniz. Ebedî kalıcılar olarak ona girin." (Zümer suresi, 39/73)

Fakat Doğu ve Batı dünyasında bu tür gerçeklikler, onlar için anlamsız olduğundan değer ölçüsünü diyet veya miras merkezinde toplamaktadırlar.

İSLÂMDA KADIN VE ERKEĞİN MİRASI

Miras konusuna gelince; niçin kadının daha az miras aldığı sorusunun cevabı konusunda şunları söylemek gerek:

Bir: Miras konularında birçoğunda kadın ve erkek birdir, kadın ve erkek eşit miras almaktadırlar. Ölünün anne babası bu cümledendir. İkisi de altıda bir miras alırlar. Ayrıca gerek kadının ve gerekse erkeğin anne tarafından akrabaları da aynı ölçüde miras alırlar. Sadece kız ve erkek kardeş, kız ve erkek evlat olduklarında veya anneye ya da anne-babaya yakın olduklarında vb. aralarında fark vardır. Dolayısıyla erkek daima kadın daha çok miras alıyor diye bir şey yoktur.

İki: Bazı durumlarda mirasta farklılık varsa, onun nedenleri vardır. Konunun izahı şudur: Ölünün bir erkek ve bir kız çocuğu olduğunu düşünürsek, açık olan şudur:

Erkeğin, aile kurması, ailenin tüm masrafını üzerine alması, eşinin mihr ve nafakasını ödemesi gerekir. Fakat kıs koca/eş seçer ve ondan mihr, harçlık vb. alır. Bu nedenle insan iyi incelerse, gelirler erkeklerin sorumluluğunda olsa da giderler, kadınlara aittir; mîhir kadınındır. Nafaka da kadına aittir. Bunun için Kur'ân'ın Zuhurf suresinde kadınlar için yaptığı betimlemede şöyle buyrulmaktadır:

"Onlar, süs içinde büyütülüp de mücadeleden açık olmayan (kızlar)ı mı (Allah'a yakıştırıyorlar)?" (Zuhurf suresi, 43/18)

Kadınlar süs (hilye) içinde vakit geçirirler. Yani masrafların ve tüketimlerin çoğu onlarındır. Bu malî harcamalar, temel meselelerin incelenmesinden sonra incelenirse, "eleştiri" konusu olarak bir şey kalmadığı görülür. Öğrenmek için ayıralım diyebilir. Bu onun kendi seçim alanındadır. Nitekim Hz. Zeyneb'in evliliğinde akit esnasında kocasıyla bu konu şart koşulmuştur. Bu meseleler toplumda ortaya konulur, halkına kültürü gelişirse artık toplum kadınları asla eşya olarak görmez.

BAZI MÜSLÜMANLARIN KÜLTÜRÜNDE CAHİLİYE DÜŞÜNCELERİNİN DERİNLİLİĞİ

Merhum Allâme Tabatabâî (r), değerli tefsiri eî-Mîzan'da bir konuyu ele almakta ve şöyle buyurmaktadır: "Cahili kalıntılar, hâlâ toplumda yaygındır." Yani toplum, Islâmî toplum, harf, Islâmî harf, fakat düşünce, ca-hiliye düşüncesidir.

Şu anki toplumumuzda da durum böyledir: Eğer erkek pisliğe bulaşır, zina ederse, erkeğin yakınları, utanç duygusu taşımazlar. Fakat bir kadın pisliğe bulaşır zina etse, aile üyeleri utanç duygusuna gark olurlar, hatta onu öldürebilirler. Nitekim gazete ve dergilerde bu tür olaylara rastlamaktayız. Acaba bu, cahiliye düşüncesinden başka bir düşünce midir? Acaba bu hamiyet, cahiliye hamiyetimi

yoksa dinî hamiyet midir? Elbette utanç duymalıyız, ama kadınla erkeğe farklı değil, ortak olmalıdır bu. Hamiyet etmeliyiz, ama eşit olarak etmeliyiz.

"Cahil, ancak müfrit veya tefritçi olarak görür."²⁷

Hamiyetsizlik ve kıskanmama, alçalmış Batı kültürüne uygun düşmektedir. Kıskançlıkta parçalama ve ayırım yapma da düşük cahilî kültürün kendisidir. İslâm kültürüne uygun olan kıskanmada eşit muameledir.

Maalesef biz İslâmî harflerle konuşmamıza rağmen cahilî düşünmekte ve kendi cahilî düşüncemizi saf Islama sokmaktayız. Erkekler hakkında kıskançsızlığı Batı kültüründen, kadınlar hakkında kıskanmayı ise, cahiliye kültüründen alıyoruz. Bu ikisini bir araya getirerek Saf/gerçek İslâm'ın hesabına geçiriyor, sonra da İslâm'ın kadınla erkek arasında fark gördüğü vehmine kapılıyoruz. Hz. Ali'nin beyanatı içinde şu gelmiştir:

"İslâm, tersine çevrilmiş posta büründürülmüştür."²⁸

İLİMLERİ ÖĞRENMENİN ZORUNLULUĞU

Konumuz çerçevesinde gündeme gelen sorulardan biri şudur: Kadın ve erkek ilmî meseleler ve ilmî kemâllerde bir imtiyaza sahip değilse, peki neden kadının, ilim elde etmek için erkekten izin alması gerekmekte ve kocanın izni olmaması durumunda çaresiz ilim kazanmaktan mahrum olmaktadır.

Cevap olarak denilmelidir ki öncelikle ilim öğrenmek iki türlüdür: Birincisi, öğrenilmesi farz-ı ayn olan ilimler zinciridir. Bu tür ilimleri öğrenmede erkeğin kadını menetme hakkı yoktur. İkincisi ise farzı kifaye olan ilimlerdir. Eğer bu tür ilimleri, diğerleri yeteri kadar öğrenmezlerse, o takdirde bunları öğrenmek kadına farz olur. Bu durumda yine erkeğin engelleme hakkı yoktur. Hatta erkeğin engelleme hakkı olmadığı durumlarda kadın şart koşabilir ve şu şartla ev işlerini yapar ve dolayısıyla şu kadar zamanı, ilimleri yani İslâm, tanınmaması için ters çevrilmiş posttan bir hırkaya dönüştürülmüştür. Bunun sırrı şudur: (Allah, bu perdelerden birçoğunu açan ve saf İslâm'ı ortaya çıkaran Hz. İmam'ın temiz ruhunu Kur'ân ve İtref'in mihmanı yapsın): Çoğu durumlarda bazı meseleleri batılı yabancılardan ve bazılarını da cahilî tortulardan (rusub) almışız. Bu macunu İslâm hâline getirerek, bu İslâm'ın görüşüdür demişiz. Hâlbuki Kur'ân'a başvurduğumuz zaman, şöyle Duyurulduğunu görürüz:

"Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız, onlara Allah'ın dini (ni uygulama) konusunda sizi bir acıma tutmasın..." (Nûr suresi, 24/2)

Görüldüğü gibi ne zina eden erkek hakkında ne de zina eden kadın hakkında müsamaha etmeyin denilmektedir. Hırsızlık konusunda da Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"Hırsız erkek ve hırsız kadının, (çalıp) kazandıklarına bir karşılık, Allah'tan da, tekrarı önleyen kesin bir ceza olmak üzere ellerini kesin." (Maide suresi, 5/38)

Hırsız kadını affedebilirken erkeği affetmeyiz. Zina meselesinde ise tersini yaparız. Her ikisi de parçalama ve ayırmadır ve cahilî düşüncelerden doğmuştur. Bu devşirme ve cahilî rüşub, yanlış ve alçak yabancı kültür mirasıyla birlikte İslâm şeklinde öyle bir mecmua meydana getirmiştir ki kişi, bu görüş ve inançla İslâm'ı tanımak istese İslâm'ın kadınla erkek arasında fark koyduğunu zanneder. Bu farkı araştırmak istese ya miras ya da diyet konusunda araştırma yapar. Kadının makamını insan biliminde, yani insanı tanıma noktasında aramak, araştırmak gerek, miras veya diyetle değil. Yüksek diyet köpekler için de vardır. Bu, İslâm'ın bedenle ilgili meselelerde va'z ettiği ve değer biçmeyle bir ilişkisi olmayan malî bir sistemdir.

Dinin kadın için kail olduğu bu yüklük, insan için kabul ettiği büyüklüğün aynısıdır. Bu yüzden, kadının yüceliğini incelemek isteyen kimsenin, Hud suresini incelemesi; direkt olarak meleklerin kadınla konuştuklarını, kadına biz, sana peygamber bağışlamak için geldik, dediklerini görmesi gerekir.

EKONOMİDE KADIN VE ERKEĞİN BAĞIMSIZLIĞI

Ekonomik meseleler hususunda da Kur'an, kadın ve erkeğin bağımsız olduğuna işaret buyurmaktadır. Gerçi herkes kazancının sahibi olur buyur-saydı, yeterliydi. Fakat bu cahili rusupları ortadan kaldırmak için şöyle buyurmaktadır:

"Erkeklerle kazandıklarından bir pay, kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır." (Nisa suresi, 4/32)

Kadın müstakil ekonomiye, erkek de müstakil ekonomiye sahiptir. Kur'an, herkesin kazandığı kendisine aittir şeklinde bir cümleyle meseleyi açıklaması mümkün iken iki ayrı ve bağımsız cümleyle konuyu ortaya koymuştur. Bu yüzden kadının makamının büyüklüğünü görebilmemiz için ilk adımda cahili toplumun düşüncesinden arınmamız ve inandığımız şeyin İslâm'ın görüşü olmadığını söylememiz gerekir.

Bu güruhun insanı tanıması/insanbilimi (insan anlayışı), dünya görüşleri gibidir. Bunların dünya görüşü, yatay bir dünya görüşüdür. Yani bu varlık, daha önce ne idi, şimdi nedir, daha sonra ne olacak? (Yatay bir seyir) Fakat mebde neresidir, sonuç ve hedef, hangi yöne doğrudur? (Faili ve gâî nizam olan ve iki kanatlı konumda bulunan: Maddî düzen üzerinde yer almış olan dikey seyir), ne günümüz Batısı için gündemdedir ve ne de cahiliyede gündeme gelmişti. Hâlbuki feri meselelerin tamamı, bu temel meselelere varıp dayanır.

ERKEKLERİN BAĞIŞLARDAN YARARLANMASI

Bazen şöyle bir şey de gündeme gelmektedir: Eğer kadınla erkek arasında marifet, ilim, tekâmül, sevap ve ceza konularında bir fark yoksa neden erkek, vefat ettiğinde, namaz ve oruçlarının kazasını büyük oğlu üstlenmektedir de kadın öldüğünde, namaz ve oruçlarının kazasını büyük oğlu üstlenmemektedir?

Öncelikle işaret etmek gerekir ki insan berzahta geride kalanların iyi amellerini beklemektedir. İnsanın ölümünden sonra yadigâr bıraktığı her eserin iyi veya kötü sonucu, kendisine ulaşmaktadır. Ayrıca berzahta kişi için yapılan her türlü bağışın -gerek niyabet ve gerekse bağışlama şeklinde (niyabet, icare ya da bağış şeklinde olabilir)- sevabı ölüye ulaşır.

Bize gelen pek çok rivayete göre ölümler, yaşayanların hayırlı eserlerini beklemektedirler. Naklolunduğuna göre baskı ve esaret altındaki ölümler, bir anda ferahlık hissederler. Bunun nedeni sorulduğunda şöyle denilmektedir; çünkü fakın erkek veya kız, ya da yakınlarından ve dostlarından biri, onun vekili olarak hayırlı bir iş yapmış veyahut kendisi hayırlı bir iş yapmış ve bunun sevabı onun ruhuna feda edilmiş, bağışlanmış ve ulaşmıştır.

Bu niyabet ve teberru meselesi, daha ilk defin gecesinden başlar. Hem ruhlar birbiriyle ilişki içine girer, hem Yüce Allah amelleri kabul eder ve kabul ettiği amelleri bir hediye olarak o ölüye ulaştırır. Ölü için bir iş yapan kimse kimse, ya kendini onun yerine koyar (failin tenzili, fail mesabesindedir.) Ya kendi işini onun işi konumuna getirir (fiilin tenzili, fiil konumundadır) ya da bunlardan hiç birini niyet esnasında zihninde taşımaz. Bilakis hayırlı işi yapar, sonra da onu bağışlar ve ya Rabbi! Bu ameli benden kabul buyur ve kabulden sonra sevabını falan kimsenin ruhuna gönder, diye dua eder.

Teberru, vekilliğin (niyabetin) meşruiyeti ve sevabı hediye etme ilkesi bazında kadın ve erkek arasında hiç bir fark yoktur. -Konunun başında açıklandığı üzere bazen kadın erkeğin karşısında, bazen de kocanın karşısında bir konumda değerlendirilir. Kadın ile kocanın farklılıklarıyla ilgili konular, icraî işlere irca olunur. Fakat konunun esası, erkeğin karşısında kadın çerçevesindedir, kocanın karşısında kadın değil. -Bu bakımdan ölen insan, ölümünden sonra, geride kalanlardan teberru, hediye ve bağışlar beklemektedir. Eğer yaşayan ve geride kalanlar, iyi bir işin sevabını bağışlayıp hediye etmek veya vekillik şeklinde ölüye gönderirlerse, kesinlikle ona gider. Bu noktada ise kadınla erkek arasında bir fark yoktur.

ANNE-BABANIN NAMAZINI KAZA ETMENİN GEREKLİLİĞİ

Baba ve anne konusuna, yani ölen babanın namaz ve oruçlarının kazası, büyük erkek evlada vacip iken, neden ölen annenin namaz ve oruçlarının kazasının büyük erkek evlada vacip olmadığı meselesine gelince, bu şüphenin cevabı şudur: Öncelikle belirtilmelidir ki durum, İslâm'da babanın namazının kazasının büyük erkek evlada vacip olması, annenin yerine getirilmemiş tekliflerinin kazasının ise

büyük erkek evlada vacip olması şeklinde kesin bir şey yoktur. Olay, böyle değildir. Bilakis, bu konuda fakihler ihtilaf etmişlerdir. Gerçi büyük fakihlerden birçoğu, annenin namaz ve orucunun kazasının büyük erkek evlada farz olmadığını, ancak babanın namaz ve orucunun kazasının büyük erkek evlada farz olduğunu söylemişlerdir. Fakat başka büyükler de bu noktada baba ile anne arasında bir fark olmadığına fetva vermişlerdir. Hem geçmiş büyüklerden, hem de müteahhir fekahet meşayihinden bu fetva çıkmıştır. Örnek olarak *Urve* sahibi anne ile baba arasında bir fark olmadığına dair fetva vermiştir. *Vesile* sahibi de aynı doğrultuda fetva vermiştir. Gerekli ihtiyatla anne ve babanın hükmünün bir olduğunu söylemişlerdir.

İkinci olarak ölü babanın erkek evladı yoksa ve bütün çocukları kız ise veya hiç çocuğu yoksa bu durumda anne ile baba arasında hiç bir fark yoktur. Çünkü erkek çocuğu olmadığına göre namazının kazası erkek çocuğa farz olmaz dolayısıyla babanın namazının kazası erkek çocuğa farz olup annenin namazının kazasının erkek çocuğa farz olmamasının sırrı şudur: Bu anne kız iken teklifi yoktu. Anne olduğu şu anda da kimse onun teklifini üstlenmemektedir. Yani bu kadın kız iken Allah onun babasının namaz ve orucunun kazasını zaid bir teklif olarak üstlenmesini farz kılmamış tır. Sonradan anne olunca da, bu annenin namazının kazasının erkek çocuğu farz olduğunu söylememektedir:

"Koyunu olan kimseni, zimmetinde edası gereken şeyi ödemesi gerek."²⁹

Her iki bakımdan da kadına kolaylık ve hafifletme sağlanmıştır.

Üçüncü olarak ise, eğer baba ölür ve geride birkaç erkek çocuk bırakırsa namaz ve orucunun kazası sadece büyük erkek evladına farzdır. Diğer erkek çocuklar kız kardeşleriyle aynı hükme tâbidir. Bu da muhtemelen babadan büyük erkek çocuğa gelen bağışın karşılığıdır. Çünkü mallardan belirli bir kısmı büyük erkek çocuğa aittir. -Ölünün teşbih, seccade, kılıç ve binitinin ona ait olduğunu söylemişlerdir.- Bu nedenle bazı büyükler bu meseleye işaret etmişlerdir: Büyük erkek evlat bağış aldığı için yani bir dizi malî şeyler babadan büyük erkek çocuğa geçtiği için bir dizi tekliflere, babasının yerine getirmediği namaz ve oruçların kazası büyük erkek çocuğun sorumluluğuna verilmektedir.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki bu noktada temel konu bağış, vekillik veya sevap bağışlamanın meşruiyeti temelinde kadınla erkek arasında bir fark olmadığı ve fikhî açıdan da *Urve* sahibi ve *Vesile* sahibinin verdikleri fetva gereği baba ile anne arasında da bir fark olmadığı hususudur. Gerçi bazı büyük merciler (bunlardan ölmüş olanlara Allah rahmet eylesin, yaşayanlara ise Veliy-i Asr -ruhlarımız ona feda olsun- inayet etsin) şu asil görüşe sahiptirler. Bu kazanın büyük erkek evlada farz oluşu baba içindir. Yani annenin mükellefiyetlerinin kazası büyük erkek evlada farz değildir. Fakat hak, muhtemelen merhum *Urve* sahibi ve *Vesile* sahibiyedir.

Yeri gelmişken kelamı ve fikhî açıdan erkekle kadın ve aynı zamanda anne ile baba arasında bir fark olmadığının anlaşılması için merhum *Ve-sâil* sahibinin naklettiği bazı rivayetleri teberruan okumak istiyoruz.

ÖLÜNÜN NAMAZININ KAZASI İLE İLGİLİ RİVAYETLER

Değerli bir kitap olan Vesail'de namazın kazası ile ilgili bablar (onikinci bab) şöyle gelmiştir:

"Ölüye (Bağışlamak Üzere) Nafile Olarak namaz Kılmanız, Oruç Tutmanın Hacca Gitmenin ve Bütün İbadetleri Yapmanın Müstehap Oluşuna ve de Velinin Geçmiş Olan Namazını Mazeret İçin Kaza Etmesinin Gerekliliğine Dair Bab"

Babta iki mesele bir araya getirilmiştir: Birinci mesele; kelamı boyutun yanı sıra fıkıhı boyuta da sahiptir. Yani teberru veya bağışlamanın hem ya-sallığı (meşruiyeti), hem de müstehap oluşu konu edilmektedir. Kelamı olması meselesi, ölünün dirinin işinden yararlanmasıdır. Fıkıhı olması meselesi ise diri için, ölüleri hatırlamanın, ölülerin namaz ve oruçlarını kaza etmenin müstehap oluşudur.

BİRİNCİ RİVAYET

Bu babın birinci rivayeti şudur: İmam Sadık'tan şöyle rivayet olunmuştur:

"Anne babanız için gerek yaşamlarında, gerekse ölümlerinde namaz kılmak, sadaka vermek hacca gitmek ve oruç tutmaktan geri durmayın. Allah, anne babası ve kendisi için böyle yapan kişinin iyiliğini, ihsan ve mükâfatını artırır."

Elbette yaşarken ne gibi hükümlerin vekilliği kabul ettiği, ne gibi hükümlerin kabul etmediğini fıkıh belirlemelidir. Farz namaz ve oruç yaşam esnasında vekillikle yapılamaz. Fakat hac yapılabilir.

İKİNCİ RİVAYET

Diğer bir rivayet şudur: İmam Sadık'a "ölüden yana namaz kılmanın meşru olup olmadığını" sorduklarında şöyle demiştir:

"Evet, ölü darlık ve baskı içindeyken ona ferahlık gelir ve sonra bu darlık ve baskı tekrar gelir. Kendisine bu darlık ve baskının falan kardeşinin namazıyla hafifletildiği söylenir."

İnsan dünya ehli olursa her üç oluştta da baskı ve sıkıntı içindedir; ahiret ehli olursa tersine ferahlık ve rahmet içinde olur.

DÜNYA TEZAHÜM EVRENİDİR

Dünya ehli olanlar dünyada yaşadktan sürece baskı içindedirler. Yani doğa ve madde ademî ruhla uyumlu değildir. Dünya evreni tezahüm evrenidir.

Tezahüm evreni ilgi/sevgi, sıkıntı ve güçlük doğurur. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ı zikirden gafil olan kimsenin baskı ve sıkışıklık içinde olduğu bildirilmektedir:

"Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır." (Tâhâ suresi, 20/124)

Sadece berzah aleminde giriftar olmaz, yanı sıra dünya evreninde de baskı altında tutulur. Maddî imkânları çok olupta din yönünden nasipsiz olanlar gerçekten ilahî azab içindedirler. Allah kimseyi onların derdine düşürmesin. Onlar daima olmayan, talep ve olanı korumak için azab içindedirler. Onlar elde ettikleri malı korumaya elde edemedikleri şeyi avuçlama-ya gayret ederler. Sürekli iki baskı ve tazyik arasında zorluk ve sıkıntı içindedirler; kendileri için hiç bir kolaylıkta yoktur. Bu nedenle ilaçla uyumaları ve iyileşmesi ve çare bulunması mümkün olmayan bir dertte birlikte bulunmaları zorunludur.

Onlar dünyada baskı içindedirler, kabirde de baskı içindedirler: Kabirdeki baskıdan "dağta" veya "fışâr" diye bahsedilir. Onların cehennemdeki yerleri de geniş değil dardır. Orada onlara işte ateş meydanı, işte siz demezler, tersine bu özel sıkıntı içinde yanmanız gerekir, geniş yerde değil derler.

"Elleri boyunlarına bağlı olarak onun sıkışık bir yerine atıldıkları zaman orada yok oluşu isteyip çağırırlar." (Furkan suresi, 25/13)

CENNETLİKLERİN EVRENİ

Dolayısıyla dünya ehli her üç kesitte de baskı içindedir: Dünyada mahdutturlar; berzahta kabir darlığı içindedirler; cehennemde ise tazyik altındadırlar. Ahiret ehli ise her üç oluştta da ferah içinde, genişlik içindedirler. *"Rabbim, benim göğsümü aç."* (Tâhâ suresi, 20/25) ile hemdem olanlar için dünya açıktır ve onlar nihaî kolaylık içinde yaşarlar. Onların kabri de "Cennet bahçelerinden bir bahçedir." Rivayetlere göre cennet konağı, bütün dünya insanlarını misafir edebilecek genişliktedir. Kur'ân'da da cennete koşun, *"onun eni göklerle yer kadardır."* (Al-i İmran suresi, 3/133) Demek ki cennetin genişliği, kâinat düzeni kadardır. Her cennetin genişliği bu düzen büyüklüğünde değil, bilakis bir cennet evinin genişliği göklerle yer kadardır. Dolayısıyla mü'min, her üç oluştta da genişlik içinde iken kâfir ve Allah'ın zikrinden yüz çeviren baskı altındadır. Günahkâr mü'min ise berzahta baskı içindedirler. Bu mü'minin salih evlatları olur ve bu evlatlar onu düşünürlerse, ölümünden sonra o şahsın işinin genişlemesi söz konusu olur. Bu noktada ise kadınla erkek arasında bir fark yoktur.

ÜÇÜNCÜ RİVAYET

Daha sonraki rivayet, sorumluluğunda namaz ve oruç olan bir adamın ölmesi durumunda ne olacağını sorduklarında, şöyle cevap verilmiştir: "insanlardan ona en yakın kimse" nin yani örneğin oğullarının veya büyük oğlunun namaz ve orucunun kazasını yapması gerekir. Bu konuda rivayetler çoktur. Rivayetlerin içeriğinden bağış, vekillik meşruiyet ve meselenin kelimı boyutu noktasında kadınla erkek arasında bir fark bulunmadığı anlaşılmaktadır. Gerçi bu bağlamda varid olan rivayetler iki kısımdır. Bir kısmında meyyit (ölü) kelimesi, diğer bir kısmında ise racül (erkek, adam) kelimesi kullanılmaktadır. Fakat racül kelimesi, örnek olarak zikredilmiştir: "Racül (adam), şafak hakkında şüphe ediyor..."³⁰ cümlesinde olduğu gibi. Dolayısıyla bu durumda "rivayet iki gruptur: "Bir grupta ölü, diğerinde ise adam/erkek kelimesi kullanılmaktadır. Öyleyse mutlaka mukayyet yapalım: Bağış, sevap hibe etme, ve vekillik, erkeğe özgüdür; bunlar ölü kadın için caiz değildir." diyebileceğimiz bir özelliği yoktur. Çünkü her iki delil türü de olumludur ve bu usûl kaidesini burada işletmenin bir yeri yoktur. Yani bir çelişki yok ki mutlaka mukayyede hamledeyim.

Aynı şekilde müstehab oluş konusunda da kadınla erkek anne ile baba arasında hiç bir fark yoktur. Geride kalanların hepsi, anne ve babanın, namaz ve oruçlarını en güzel şekilde vekalet veya bağış ile kaza edebilir veya sevap bağışında bulunabilirler.

Babanın namaz ve orucunun, büyük oğluna vacip olduğu, fakat anne-ninkinin büyük oğula vacip olmadığı hususuna gelince; bu mesele de kesin değildir ki bu şekilde hüküm verelim. Çünkü bu babın rivayetleri, iki gruptur: Bunlardan biri ölüden bahsederken, bir grup da racül kelimesinden söz etmektedir. Bu babın muteber olan ve fıkhıta da istidlal olunan onsekizinci rivayetinde Abdullah b. Nessân'ın yaptığı nakle göre İmam Sadık şöyle buyurmuştur:

"Namazın vakti girer de mükellef şahıs, namazı edâ etmeden önce ölürse, bu durumda ona insanlardan en yakın ve en layık olan onun namazını kaza etmelidir."

Rivayetteki "yakdî" (kaza eder) fiili, inşâ ifade eden haberiye cümlesidir. Yani onun namazının kazasını "evlâ en-nâs" (ona en yakın kimse) eda etmelidir. Bu kimse ise en büyük erkek evlattır. Bu rivayetle, erkek tabiri kullanılan diğer rivayetler arasında çelişki yoktur. Her iki grup, birbirine tatbik edilebilir. Fakat bazı büyükler şöyle buyurmaktadır: Birinci grup rivayetlerde "ölü", namazı kılmadan önce ölürse onun kazasının yerine getirilmesi gerekir. Diğer rivayetlerde ise "erkek" ölürse, onun kazasını, büyük oğlu edâ etmelidir. Burada racül (erkek, adam) kelimesi has, meyyit (ölü) ibaresi ise âm ve mutlaktır. Sonuçta hâs mutlaka mukayyetleştirerek kaza, kadın ölüye değil, erkek ölüye özgü olmaktadır. Fakat bu fıkhı istidlal tam değildir. Çünkü birinci meselede de ifade yönünden ikilem vardır. Hem kelimı boyutunun, hem de fıkhî boyutunun olduğu görülmektedir. Rivayetler iki gruptu: Bir grubun mazmunu, ölüye yaptıkları bağışın sonucunun ölüye erişmesiydi. Diğer grupta ise erkek için yapılan işin sevabı, erkeğe erişir. Bu noktada şu açıklamada bulunulmuştur: Birinci olarak ikinci rivayet, birincinin

mukayyedi değildir ve olumludur. İkinci olarak erkek, bu tür durumlarda örnek olarak zikredilmektedir. Burada bir özel durum söz konusu değildir. Bu, bir erkek, namazda iki rekât mı üç rekât mı kıldığı hususunda şüphe etmiştir denilmesi gibidir. Bu demek değildir ki kadın şüphe ederse, onun hükmü başka bir şekildedir. Gerçekte burada şüphe edenin hükmü değil, şüphenin hükmü açıklanmaktadır.

İLMÎ GÜÇLÜK VEYA FETVANIN ÖLÇÜSÜ

Şüphesiz değerli kitap Müstemsefe'in sahibi gibi bazı büyükler bu meseleyi kabul etmek istememişlerdir. Müstemsefe'nin sahibi, kendi fıkıh kitabında açıkça izah etmemişse de annenin oruçlarının kazasının, büyük erkek evladın görevi olduğu görüşündedir. Fakat fetva makamında ve namaz konusunda bir noktaya kadar merhum *Urve* sahibi ile muvafakat etmiştir. Dolayısıyla fikhî kitapta ilmî güçlüğü fakihin zihnine gelmesi mümkündür. Ama bu fetva ölçüsünü nihaî gruplandırma ve derlemede müşahede etmek gerek. Maksat şudur: Birinci meselede rivayetler iki gruptu. Bir grup ölü, diğeri ise erkek diyordu. Her iki grupla da amel olunuyordu. Çünkü iki rivayet de müspetti. Kaza hakkındaki ikinci meselede ise her iki tabir de vardır. Rivayetlerden bir grubu şöyle diyor: Ölü'nün namaz ve orucunun kazası, onun mirasına en yakın kimsenin (yani örneğin büyük erkek çocuğun) sorumluluğundadır. Diğer grup rivayetler ise erkeğin namaz ve orucunun örneğin büyük erkek evladın uhdesinde olduğunu söylemektedirler.

Dolayısıyla görünürde hak *Urve* sahibi ve *Vesile* sahibiyedir. Gerçi bazı şeyhlerimiz (r) diğer bir çok ulema gibi düşünmekte ve annenin namaz ve orucunun büyük erkek çocuğa farz olmadığına inanmaktadırlar. Her halükarda bu mesele, fakihler arasında ihtilafa düşülmüş bir mesele olup bunu İslâm'ın temel konuları arasına sokmak ve neden büyük erkek evlada, babanın namazını kaza etmek farzdır da anneninkini kaza etmek farz değildir demek mümkün değildir.

SEYYİDLÎĞİN İNTİSAP YOLU

Kadın ve erkeğin eşitliği konusunda ortaya atılan başka bir şüphe şudur: Eğer erkekle kadın arasında bir fark yoksa anne-baba eşitse, neden seyyitlik ve değerli İslâm peygamberine intisap meselesinde, sadece annenin seyyit olması durumunda onun çocukları, anne yoluyla Peygamber'e (s) müntesip oldukları hâlde seyyit sayılmıyorlar ve humus gibi fikhî hükümler bunlar için geçerli değildir. Halbuki temiz imamlar, Hz. Zehra tarafından peygambere mensupturlar. Acaba bu kadınlarla mukayesede erkeklerin üstün olduğunun göstergesi değil midir?

Bu sorunun cevabı, kadınla erkek arasında hiç bir farkın olmadığıdır.

Çünkü sadece baba seyyid olsa, bu durumda gerek erkek ve gerekse kız çocuklarının seyyid sayılacağı açıktır. Onların fikhî hükümleri seyyidelere (hanım seyyitlere) de düzenlenir. Yani onlar da humustan yararlanabilirler. Yani onlar da

humustan yararlanabilirler. Zekat, seyyidelerin zekatları hariç, onlara haramdır. Fakat kadın seyyide ise gerek erkek ve gerekse kız evladı bu hükme sahip değildirler. Bu, zekât ve humus hususunda gelmiş olan sırf bir fikhî hükümdür. Yani bir maldan yararlanamaz ve bir diğer maldan yararlanabilirler. Gerçi merhum seyyid Murtaza (r), anne tarafından Haşimoğullarına müntesip olan kimsenin de humus olabileceğine fetva vermiştir. *Hadâik* sahibi gibi diğer bazı fakihler de bu fetvayı benimsemişlerdir. Fakat İmamiye arasında meşhur olan, ancak baba tarafından intisabı olma durumunda humustan yararlanabileceğidir. Fakihlerimizin "ma'mülün bih" (kendisiyle amel edilen) fetvası da budur.

Ancak fikhî meselelerin pek çoğunda seyyitlik açısından kadın ile erkek arasında hiç bir fark yoktur. Örneğin bu cümleden mahremiyet konusunda, insan ister anne, isterse baba tarafından seyyid olsun bir fark yoktur; kadın seyyitler, büyük peygamberler, anne tarafından nisbî bir ilişkisi olan temiz imamlar vb. ile, mahremiyet meselesinde eşittirler. Ayrıca nikah hürmeti konusunda da fark yoktur. (Nikahın hürmeti, mahremiyetten farklıdır. Çünkü mahremiyetin olduğu yerde nikahın hürmeti de peşinden gelir; fakat nikahın hürmeti olduğu yerde mahremiyet olmayabilir.)

Aynı şekilde miras meselesinde de fark yoktur. Yani eğer kişi miras almak isterse kız çocuk olduğu için miras alamaz diye bir şey yoktur. Vasiyet ve vakıf meselesi de böyledir. Yani kişi, bir malı vakfetse ve bu malı Peygambere (s) intisab eden ve Emirül-Mü'minînin çocuklarından olan kimseye vakfediyorum dese, bu mal Peygamberin (s) gerek kız ve gerekse erkek evlatların taallûk eder. Veya bu temiz İtretin çocukları için mütevellîği kararlaştırmışlara, bu hem kız, hem de erkek çocuğu kapsamına alır.

Dolayısıyla bu fikhî konuların tamamına bir fark yoktur. Humus ve -zekât konusunda ise fakihler arasındaki şöhret sebebiyle farklılığa kail olunmuştur. Bu şöhretin esası, mürsel bir rivayettir. Rivayette kişi, anne tarafından Seyyit olursa zekât alabilir, ama humus alamaz. Sonra mürsel rivayetin zeylinde şu ayetle istidlal olunmuştur: "[Onları babalarına nispet ederek çağırın.](#)" ([Ahzâb suresi, 33/5](#)) Gerçi bu ta'lil. tam değildir; fakat mürsel rivayetin başlangıcı, hüccettir ve fetva noktasıdır. Fakat Zehra (a) tarafından Peygambere mensup oldukları halde temiz imamlar (a) neden humus alıyorlardı? Halbuki anne tarafından seyyid olanın humus almaması gerek. Bunun cevabı şudur: imamlar, sadece anne tarafından Haşimî değil, yanı sıra Ali b. Ebî Tâlib tarafından da Beni Haşim'e mensupturlar.

Her halükarda insanın bir maldan yararlanıp bir maldan yararlananla-smda bir üstünlük ve fark söz konusu değildir. Bu, nispeti düzenlemek ve korumak için humus ve zekât hakkında fikhî bir hükümdür. Yoksa başka meselelerde bir fark yoktur. Bu nedenle merhum Seyyid Murtaza, bu noktada kendisine soru sorulduğunda şöyle buyrulmuştur: Kız çocuklar, insanın mecazî evladı değil, gerçek evladıdır. İslâm cahili düşünceleri ancak kaptır; erkek çocuklar, bizim çocuklarımızdır; fakat kız çocuklar, yabancı insanların çocuklarıdır." demeyin demiştir. Cahiliyede resmî bir şiir olarak okunan şu şiiri İslâm yok etmiş ve böyle demeyin buyurmuştur:

"Benûnâ benû ebnâinâ ve benâtünâ
Benûhünne ebnâu'r-ricâli'l-ebâid"

Merhum Seyyid Murtaza buyurmuştur ki, bu şiir batıldır. Çocuklarımız, ister erkek tarafından isterse kız tarafından olsun bizim çocuklarımızdır. Kız çocuk gerçekten evlattır. Şimdi bazı fikhî durumlar istisna olmuşsa o küllî asıl üzere gelmiştir. Tahsise uğramamış âm ve takyide uğramamış mutlak çok azdır. Tahsis kurulanlarının dışında ise hüküm, genelliği içerisinde kalıcıdır.

BİR ŞÜPHE: ERKEK ÇOCUK İSTEMENİN ÇÖZÜMÜ

Hemen bu zeminde başka bir şüphe daha gündeme gelmektedir: Eğer kadın ve erkek arasında, kız ile oğlan çocuk arasında bir fark yoksa peki niçin imamlar (a), çocuğunuzun oğlan olmasını isterseniz dua edin... diye destur vermişlerdir? Bu erkek çocuğun kız çocuktan daha üstün olduğunu göstermez mi?

Bu şüphenin cevabını şöyle ortaya koymak mümkündür: Birinci olarak imamların sireti şu idi: Allah onlara bir evlat verdiğinde bu çocuk erkek veya kız olsun diye asla soru sormaz veya istekte bulunmazlardı. Örneğin imam Seccâd'ın mübarek vücuduna bir çocuk bağışlandığı zaman bu çocuk erkek mi yoksa kız mı diye soru sormazdı. Bilakis onlar ilahî rızaya razı idiler.

Diğer bir husus şudur: Bazen söz konusu edilen, kadının mı yoksa erkeğin mi, kız çocuğun mu yoksa erkek çocuğun mu daha iyi olduğu hususudur. Bazen ise baba için bunlardan hangisinin daha yararlı olduğu hususudur. Kur'ân'ı tanıma konusunda tekâmül konusunu açmak bir konudur; ekonomik meselelerde kız ve erkek çocuklardan hangisinin babaya daha yararlı olduğu hususu ise başka bir konudur. İnsanî marifetlerde, kadınla erkek, kız çocukla erkek çocuk arasında bir fark yoktur. Allah, yolu herkes için kararlaştırmıştır. Fakat baba, yararlanmak istese, elbette erkek evlattan daha çok yararlanır. Erkek çocuk, yaşlılığı döneminde babasının problem ve güçlüklerinden bir çoğunu çözebilir. Bu demek değildir ki erkek çocuk, kız çocuktan daha iyidir. Ya da akıl katında erkek evlat, kız evlattan daha üstündür. Bilakis bunun anlamı şudur: Erkek evlat, genellikle baba için hizmet eder. Yoksa Kur'ân'a göre Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hiç şüphesiz, Allah katında sizin en üstünüünüz (kerim olanınız) takvaca en ileride olanınızdır." (Hucurat suresi, 49/13)

Ayrıca Kur'ân, başka bir yerde şöyle buyurmaktadır:

"Erkek olsun, kadın olsun, bir mü'min olarak kim salih bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz biz onu güzel bir hayatla yaşatırız." (Nahl suresi, 16/97)

Demek ki bu iki meselenin, birbirine karıştırılmamasına dikkat edilmelidir.

Üçüncü olarak İmamların (a) erkek çocuk dilemelerinin nedeni şu idi: Onlar,

halef ve sonraki imamlarının mahfuz kalmasını istiyorlardı. İmametin yani rehberliğin dayanağı velayettir. Manevî makamlarla icrâî makamlar arasındaki farklılıkların açıklandığı bölümde icrâî makamların dayanağının da manevî makamlar olduğu belli olmuştur. Yani nübüvvet, risalet, rehberlik vb. olguların dayanağı velayettir. Velayetin ise erkeğe özgürlüğü söz konusu değildir. Gerçi icrâî bir iş olan risalet erkeklere özgüdür, fakat asıl ye dayanak olan vekiyette -ki insan Allah'ın velisi, Allah da insanın velisidir- kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur.

Bu noktada dikkatlerden kaçmaması gereken, icrâî işlerde iş bölümü kadınların, bir bölümü ise erkeklerin uhdesindedir. Çok sıkıntılı ve zor olan, daha büyük bir bedensel güç isteyen ve namahremle bir araya gelmeyi beraberinde getiren vb. icrâî işler, erkeklerin uhdesindedir. Bu iş karşısında derecesi daha az olsun diye kadına asla iş vermezler, bilakis kadına başka bir iş vermişlerse ihlâsla beraber ona mükâfat verilecektir. Bu bakımdan kadınla erkek arasında hiç bir fark yoktur.

Şüphesiz birçok icrâî iş vardır ki onlar kadınlar için olduğunda erkeklerin katılma hakkı yoktur. Onları kadınların kendileri üstlenmelidirler. Deneysel ilimlerle ilgili bazı icrâî meselelerde kadınların bölümü ayrı olursa, o zaman kadın, bu bölümün, bu bölümle ilgili icrâî işlerin sorumluluğunu üstlenir.

KADININ SESİNİ DUYMAK VE DUYURMAK

Aynı münasebetle kadınların sesiyle ilgili bir soru ortaya atılmaktadır: Acaba kadının sesini işitmek caiz midir değil midir? Bu konunun özeti önceki bölümde ortaya konulmuştu. Şimdi onu tamamlamak için iki noktaya değinmek gerekmektedir: Birincisi kadının sesi işitmesinin caiz olup olmadığı hususu; ikincisi ise kadın için kendisinin sesini başkalarına işittirmenin caiz olup olmadığı hususudur. Şu hâlde bir konu, işitmekle, diğer konu ise işittirmekle ilgilidir. İki hususta ortak bir yön vardı. O ortak yönde ikisi de yasaklanmıştır. Bir de özgü bir yön vardır: Bu özgü yönde ikisi de izinlidir, cevaz kapsamındadır. Ve gerçekte konunun üç şekli bulunmaktadır:

Birinci şekil: Eğer erkek, kadının sesini zevk almak amacıyla dinlerse, günah işlemiş olur. Fakat kadın, bu amaçla konuşmadığından ve normal işini bitirmek için konuştuğundan dolayı, onun için işittirmek, haram değildir.

Demek ki haram olan zevk almak için duyma ve dinlemedir. Bu durumda duyurmak haram değildir. Ancak kadının, erkeğin, sözünü (kadının sözünü) zevk almak amacıyla dinlediğini anlaması durumunda, ism (günah) vb. üzerinde yardımlaşmak işin içine girdiğinden kadın konuşmaktan kaçınmalıdır.

İkinci şekil: Kadının namahremi heyecanlandırmak ve tahrik etmek amacıyla konuşması ve dolayısıyla sesini duyurması haramdır. Erkek de bu amaçla kulak verirse, o da harama müptela olur.

Üçüncü Şekil: Kadın, normal olarak konuşur, heyecanlandırma ve tahrik etme amacı taşımaz ve erkek de mutad olarak dinler, zevk alma kastına sahip olmazsa, bu noktada hem dinlemek/işitmek caizdir; hem de dinletmek/işittirmek yasak değildir.

Bir grup, işittirmenin haramlığı konusunda şöyle demişlerdir: Kadın, heyecan vermek ve tahrik etmek amacıyla sesini erkeğin kulağına ulaştırırsa, haram işlemiş olur. Bunlar, şu ayetle istidlal etmişlerdir:

"... Sözü çekicilikle söylemeyin ki, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder." (Ahzab suresi, 33/32)

Bu istidlalin iki güçlüğü vardır. Bunlardan biri varid, diğeri ise varid değildir.

Varid olmayan güçlük şudur: Bu ayetin baş tarafının Peygamberin (s) kadınlarına özgü olduğunu söylemişlerdir. Ayet baş tarafıyla birlikte şöyledir:

"Ey peygamberin kadınları, siz, kadınlardan herhangi biri (gibi) değilsiniz', eğer sakınıyorsanız, artık sözü çekicilikle söylemeyin ki sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder."

Ayetin baş tarafından bu hükmün, Peygamberin (binlerce selâm ve sena ona olsun) hanımlarına özgü hükümlerden olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bu güçlük ve probleme kolayca cevap verilebilir: Bu, meseleyi kuvvetlendirmek içindir. Yoksa bu hüküm, peygamberin kadınlarına özgü değildir ve tüm kadınları şâmindir.

Varid olan probleme gelince o da şudur: Nehiy, haramlığa delalet etmektedir. "Siz çekicilikle söylemeyin" demek, konuştuğunuz zaman sesinizi ince, yumuşak ve nazik yapmayın, heyecanlandırın konuşmayın, tahrik edici konuşmayın demektir. Ayetin sonunda şöyle demektir.

"Sözü maruf bir tarzda söyleyin."

Yani iyi söz söyleyin, iyi konuşun. Kur'ân, bir yerde böyle derken, diğeri bir yerde şöyle diyor: "Sözü çekicilikle söylemeyin." Yani sözü iyi eda edin ki ne sözünüzün içeriği tahrik edici olsun, ne de sözünüzü edâ şekliniz heyecan verici olsun.

Şüphe yok ki duyurma, yani sesi erkeğin kulağına ulaştırma, tehay-yüc ve tahrik amacıyla gerçekleşirse, haram olur. Fetva da bunun üzerinedir. Fakat bu mesele konumuzun dışındadır. Çünkü konu, kadının bir şey okuması, çağırması veya tehayyüc ve tahrik amacıyla sesini insanların kulağına ulaştırması hakkında değildir. Bilakis konu kadının ders vermek istemesi veya vaaz vermek istemesi hakkındadır.

Kadın, ekonomik ve hukukî meseleleri okutabilir ki öğrencileri kadı olsunlar, her ne kadar kendisi kadı olmasa da. Kadın, fıkı yüksek düzeyde tedris edebilir ki öğrencileri taklit mercii olsunlar, her ne kadar kendisi taklit mercii olamasa da. O da merciiyette erkeklik şart olduğu için böyledir. Yoksa kadın, kadınların taklit mercii olsun denilirse, bunun bir sakıncası yoktur. Veya eğer umumî ilişki

olmayacak şekilde umuma taklit mercii olmak isterse, o da bazen düşünülebilir. - Maksat şudur: Bazıları icma veya şöhrat iddiasında bulunmuşlarsa da konunun yeri, çözümlemeseldir.- Daha önce geçen şey şuydu: İşittirmek/dinletmek (is-ma'), tehyic ve tahrik amacı taşımazsa caizdir. Aynı şekilde zevk almak, lezzetlenmek amacı taşımaksızın dinlemek de revadır.

İLK ŞEHİDİN GÖRÜŞÜ

Bu bağlamda merhum ilk şehit (r) gibi bazı fakihlerin keskin sözleri vardır. Kendileri Lum'a'da -nikâh babı- şöyle buyurmaktadır:

"Kadının, yabancıya (erkeğe) bakması veya zaruret durumu -muamele ve tıphariç yabancının sesini duyması haramdır."³¹

Bu, bazı ifadelerin keskinliklerindendir. O nedenle bazı fıkıh büyüklerimiz Lum'a'nın bu nüshasının yanlış olma ihtimali üzerinde durmuş ve şöyle buyurmuşlardır:

"Lum'a nüshasının yanlış olduğuna inanılmıştır."³²

Çünkü şehid-i evvel gibi bir fakihin böyle bir fetva vermesi, kadının erkeğin sesini zaruret dışında duymaya hakkının olmadığını söylemesi çok uzak bir şeydir. Bu fetva, ilk şehitten duyulmuş ve makbul görülmüş değildir.

HİCAP, İLAHÎ HAKTIR

Bazı bireylerin zihniyetinde bulunan bir şüphe de hicabın kadın için sınırlandırma, hapis olduğu, ailenin, kocaya bağlılığın kadın için icad ettiği duvar olduğu ve dolayısıyla kadının zaafının ve kuşatılmasının göstergesi olduğu noktasındadır.

Bu şüphenin çözüm yolu ve Kur'an'a göre hicabın izahı şudur: Kadın şunu tam olarak idrak etmelidir: Kadının hicabı, sadece kendisiyle ilgili değildir ve dolayısıyla o, ben kendi hakkımdan vazgeçtim diyemez. Kadının hicabı erkekle de ilgili değildir ve dolayısıyla erkek ben razıyım diyemez. Yine hicap, ailenin malı da değildir ve dolayısıyla ailenin üyeleri, hoşlanıyoruz diyerek, meseleye bakamazlar. Kadının hicabı, ilahî bir haktır. Bu yüzden batı dünyasında ve batı yasasına tutulan yerlerde kocası olan bir kadın zina eder de kocası da razı olursa, onların yasaları, dosyayı mühürlemektedirler. Fakat İslâm'da durum böyle değildir. Kadının hürmeti, ne kadına özgüdür, ne kocanın malıdır, ne de erkek kardeşinin ve evlatlarının tekelindedir. Bütün bunlar hoşnut olsalar, Kur'an olmayacaktır. Çünkü kadının saygınlığı ve onuru Allah'ın hakkı olarak ortaya koyulmuştur. Yüce Allah, kadını rikkat öğretmeni olsun, sevgi ve şefkat mesajı getirsin diye şefkat, merhamet ve sevgi sermayesiyle yaratmıştır. Bir toplum, bu rikkat ve şefkat dersini terk eder ve

iç-güdüleriyle şehvî arzularının peşine düşerlerse, batıda baş gösteren fesadın aynısına müptela olur. Bu nedenle kimse, ben hicabın olmasına hoşnutluk gösterdim deme hakkına sahip değildir. Kur'ân-ı Kerim, yaptıklarından razı da olsalar, siz zina için gerekli ilahî haddi uygulayın demektedir. Demek ki kadının ismeti, Allah'ın hakkıdır ve hiç kimseyle bir ilişkisi yoktur. Mecburen bütün aile üyeleri, toplum üyeleri ve özellikle kadının kendisi ilahî emanetin emindirler. Kur'ân'a göre kadın, Allah'ın hakkının emindir. Yani Yüce Allah kendi hakkı olan bu makamı, bu hürmet ve onuru kadına vermiş ve şöyle buyurmuştur: "Benim hakkımı emanet olarak sen koru." Toplum o hâle gelmiştir ki siz İran'da görmektesiniz, dünya İran'a karşı boyun eğmiştir. İran en son ana kadar sabretmiş, şefkat, rikkat, rafet ve rahmetin zıddına bir iş yapmamıştı. Hâlbuki düşmanlarımız, hemen ilk baştan meskûn bölgelere saldırarak günahsız sivilleri acımasızca katletmeyi meşru saymıştır.

Kur'ân'ın egemen olduğu toplum, şefkat ve sevgi toplumdur. Bunun sırrı, toplumun yarısını, şefkat ve merhamet öğretmenlerinin üstlenmesindendir. Onlar annelerdir; istesek de istemesek de, bilsek de bilmesek de ailenin temelleri, rafet ve rikkat dersi vermektedir. Rafet ve rikkat, bütün meselelerde işe yarar.

KUR'ÂN'DA HİCAP FELSEFESİ

Dolayısıyla kemal medâricine seyr için var olan boyut ve bölüm noktasında kadınla erkek arasında hiçbir farklılık yoktur. Önemli olan düşüncelerin Kur'ân'a göre olmasıdır. Yani Kur'ân, kemâl, hicap, düşünce ve iffet arasında cem yaptığı gibi biz de İslâm nizamında kitapla hicap arasında cem yapalım. Yani kadının büyüklüğü şuradadır:

"Onlar erkeklere, erkekler de onlara bakmazlar."³³

Kur'ân hicap konusundan bahsederken şöyle buyurur: Hicap, namahremlerini hayvanı gözle görmeyen kadın için bir tür saygı göstermekten ibarettir. Bu nedenle müslüman olmayan kadınlara fesat amacı olmaksızın bakmayı caiz bilmektedir. Bunun nedeni, müslüman olmayan kadınların, bu saygınlıktan nasiplenmemeleridir.

Şimdi eğer kişi, değer ilkelerini teşhis etmekten aciz ise, onun, hicabı (mâzallah) bir engel olarak görmesi mümkündür. Hâlbuki Kur'ân, hicabın gerekliliğini ortaya koymakta ve şöyle buyurmaktadır:

"Süslerini açığa vurmasınlar, ancak kendiliğinden görüneni hariç. Başörtülerini yakalarının üstüne koysunlar." (Nûr suresi, 24/31)

Kur'ân, hicabın zaruretinin nedenini ve felsefesini şöyle açıklamaktadır:

"Onların tanınmamaları ve eziyet görmemeleri için en uygun olan budur." (Ahzâb suresi, 33/59)

Çünkü onlar, toplumun hürmet ve iffet abidesidirler ve saygınlıkları vardır.

SONUÇ

Erkek ve kadın aslî ölçülerde eşittirler. Erkekler için bir dizi meziyetler vardır ki onlar icraî meziyetlerdir. Bu meziyetlere karşılık erkeğin sorumluluğu daha çoktur. O bu sorumluluğu yerine getirmese günahı da daha çok olacaktır. Dolayısıyla şu sonuca varıyoruz. Bir: İslâm'a yapılan suçlamalar ve İslâm, toplumun yarısını pek çok haklardan mahrum bırakmıştır şeklindeki sözler reva değildir. İki: İslâmî toplumların kültüründe uzun süredir revaç bulmuş olan cahili taassup ve âdetler, (İslâm kültürü revaç bulmamıştır, temizlenmelidir. Cahili kültürde kadından zayıflık ve düşkünlük mazharı olarak söz edilir. Bu anlayışın ortadan kaldırılması gerek. Üç: Eğer insan kadının, topluma sunulabilecek hizmetlerde bulunacağı ilim, eğitim vesileleri vb. olgulardan yararlanmaması gerektiğini hissederse bu inançtan sarfınazar etmeli ve kadının bu ilim ve marifetlerde erkeklerle eşit olacağı ve istisna olarak erkeğin görevinin bulunduğu yerler hariç topluma hizmet edeceği düşüncesine ilgi duymalıdır. Dört: ["Onlarla güzellikle geçinin."](#) (Nisa suresi, 4/19) ayeti ev içi meselelere özgü değil, bilakis bütün toplumda geçerlidir. Beş: Erkeğin karşıtı olarak kadın kocanın karşıtı olarak kadından farklı bir şeydir. Yani koca karşısında kadın sebat etmeli, fakat toplum karşısında kadın toplum bireylerinden bir birey gibidir. Dolayısıyla itaatkâr olmalıdır diye bir şey yoktur. Ailesel meselelerde de bazen kadının kavvam ve kayyum olduğunu ve erkeğin itaat etmesi gerektiğini, nitekim erkek çocuğun, yüksek bir ilmî uzmanlık düzeyinde olsa bile anneye itaat etmesi gerektiğini görüyoruz.

Hatırlatma: Her ne kadar kadınla erkeğin eşitliği meselesi ile ilgili olarak bir takım şüpheler ortaya çıkabilirse de zikredilen küllî ilkelere dikkatle bakarak, İslâm'da değer sisteminin temel hatlarını tanıyarak ve de mutlulukla mutsuzluğun eksenini açıklayarak o şüphelerin cevabı açık olacaktır.

Vel-hamdü li'l-lâhi Rabbi'l-âlemîn [Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a özgüdür.]

IV. BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

¹Nehcü'l-Belâğa (Sübhi Salih), Kısa sözler, 374

²Nehcü'l-Belağa (Subhi Salih), Hutbe: 80

³Bihârü'l-Envâr, c. 103, s. 259

4Nechü'l-Belâğa, Hutbe: 13-14

5Bihâru'l-Envâr, c.19, s.108

6Nechü'l-Belâğa, Kısa Sözlür, 61

7Nechü'l-Belâğa (Subhi Salih), Mektup: 8

9Nehcü'l-Belâğa, Mektup: 31

10Bihâm'l-Envâr, c. 103, s. 224

11A.e, c.81, bâb: 35, s. 115

12Vesâilü's-Şia, c. 5, s. 376 (Bâb 2- Ebvâbü Salâti'l-Cemâa): Rivayet metni şöyledir: "Sadık'tan, o da babalarından rivayet etmiştir: Rasûlulah (s), mescidin civarında oturanlara cemaat namazı şart koşmuş ve şöyle demiştir: Cemaat namazına katılmayan topluluklar, buna son versinler, yoksa ben bir müezzine ezan okumasını ve sonra kamet getirmesini emrederim. Ardından Ehl-i Beytim'den bir adama -o da Ali'dir- namaza gelmedikleri için odun toplayarak evlerinin yakmasını emrederim."

13"Ebî Abdillâh (a), şöyle der: Beş şeyin beş kişiden çıkması imkânsızdır: Nasihatın hasetçiden; şefkatin düşmandan; saygının fâsıktan, vefanın kadından ve heybenin fakirden çıkması imkânsızdır."

14"Aleyhisselam şöyle der: Allah, altı kesimi altı şeyle azaplandırır: Arabi ırkçılıkla; Köy reisini kibirle, yöneticileri zulümle; fakihleri hasetle; tacirleri, hıyanetle ve köy ehlini cehaletle (azaplandırır)," Hisal-i Sadûk, Hadis: 14

15Usûl-i Kâfi, c. 1, Bab: 14, s. 46

16"Ebî Ca'fer veya Ebî Abdullah'tan. O şöyle demiştir: Üç kesim necip olmaz: Bir gözü kör olan, gözü mavi olan ve Sind'de (Pakistan) dünyaya gelenler." Sadûk, Hısâl, Hadîs: 80

17Nehcü'l-Bdâğa, Hutbe: 108

18Nehcü'l-Belâğa (Feyzü'l-İslâm), Kısa Sözlür: 58

19Hız. Zehra'nın hutbesine ve bu konuya, dersin dünya hanımlarının başı Sıddîk, mazlum tahir Fatıma Zehra'nın şehâdetiyle yakın ilişkisi münasebetiyle işaret edilmiştir.

20Usûl-i Kâfi, c. 1, s. 91

21A.e.,c.l,s. 136

22A.e., a.y.

23Rivayet, rivayet kitaplarının çoğunda ve farklı ifadelerle zikrolunmuştur. Burada rivayeti Usul-i Kâfî, c. 1, s. 461'den naklediyoruz.

24Tefsîru'l-Mîzan, 1. bs., c.4, s. 37

25Dûrrü'l-Mensûr, ss. 16-17'den naklen.

26Sahife-i Nur, c.6., s. 194 (Konuşma Tarihi: 27/2/58)

27Nehcû'l-Belâğa, (Feyzü'l-İslâm), Kısa Sözler: 67

28A.e., Hutbe: 108

29Daha çok miras konusunda istidlal konusu yapılan kaidelerin biridir.

30Vesâilü's-Şia, c.5, s. 305

31Şerh-i; am'a, Kalenter baskısı, c.5, s. 99

32Müstemsek, Nikâhta Bakmanın Cevazı Konusu

33Bihârü'l-Envâr, c. 103, s. 238

***** *Şimdi bilmiyorsunuz, ama ileride bilebilirsiniz, (ç.n)*

****** *Şimdiye kadar bilmiyordunuz, ama gelecekte de asla bilemeyeceksiniz, (ç.n)*

***** *Lahd, cenazenin konması için kible tarafına açılan çukur, -ç-*